This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

(14) Z.20.[Z] I

7-5 in cat

1837
ARTES VERITAS SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE

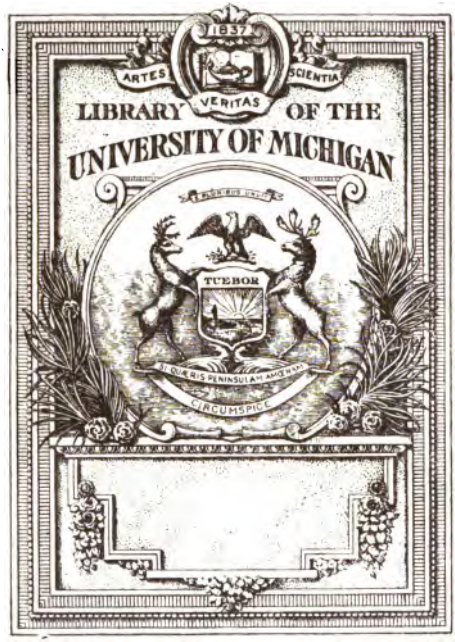

BF
1600
.G58
1601

NON
CIRCULATING

TRACTATVS

DE MAGIS, VENEFICIS ET LAMIIS, DEQVE HIS RECTE COGNOSCENDIS ET puniendis.

PROPTER VARIAS ET CONTROVERSAS DE HAC quæstione hominum sententias, vtilissimus, & cunctis ad Rerumpublicarum gubernacula sedentibus maxime necessarius: publice in Academia Rostochiana olim prælectus, & in tres libros distributus, iam denuo recognitus, recensque allegationibus ab ipso contextu characterum diuersitate distinctis, editus

à

IOANNE GEORGIO GODELMANNO, I.V.D.

2. Paralipom. c. 19. v. 2.

Et præcipiens Rex Iosaphat Iudicibus, Videte ait, quid faciatis. Non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini. Et quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit. Sit timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite. Non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido.

Cum gratia & priuilegio S. Cæs. Maiestatis, ad decennium.

FRANCOFORTI

Ex officina Typographica Ioannis Saurii, impensis Nicolai Bassæi,

M. D C I.

Joannes Rudolphus ab Erlach
1603
Hasei, Laborare, Mo

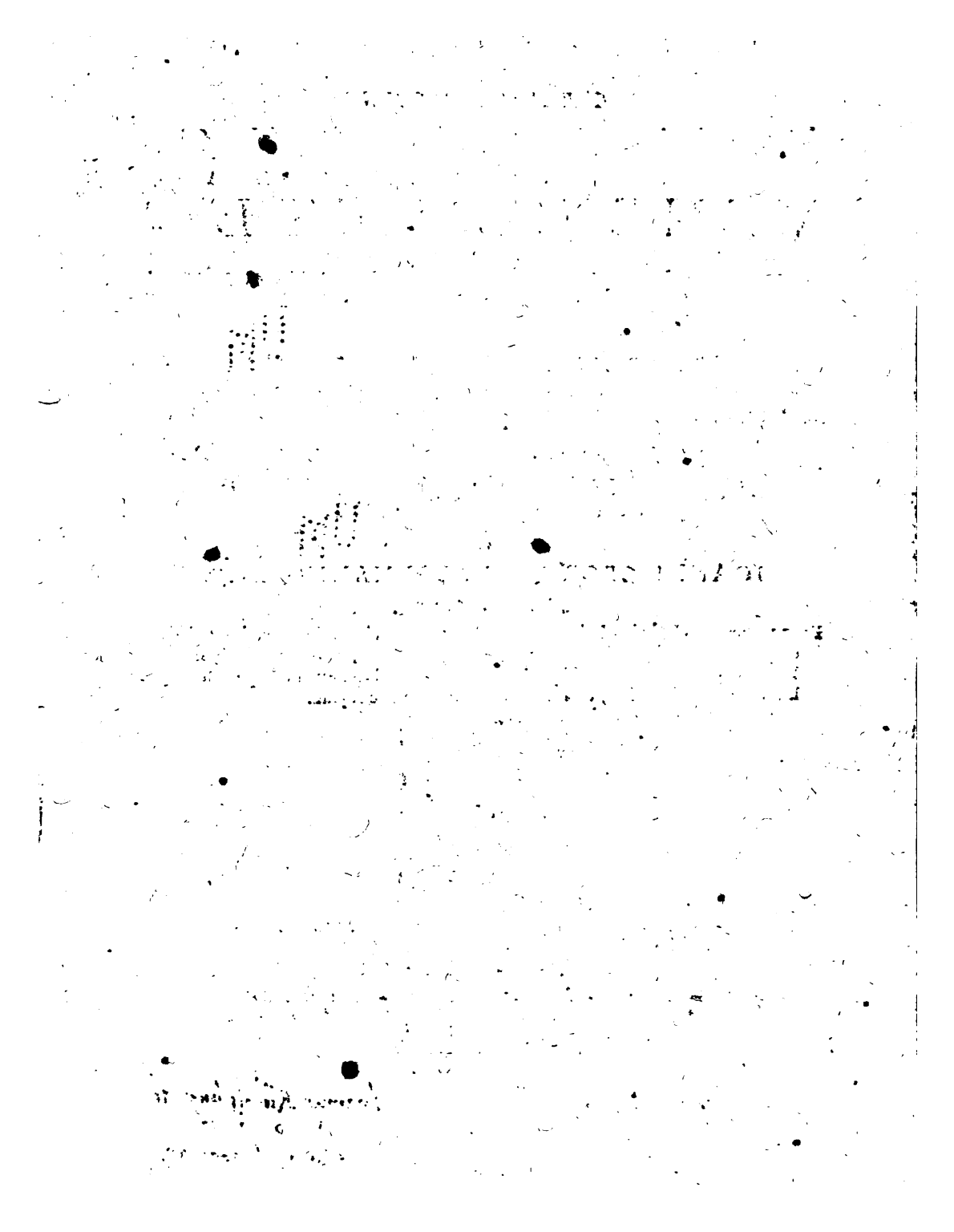

SERENISSIMO ET POTENTISSIMO PRINCIPI ET DOMINO, D. CHRISTIANO IIII. DANIÆ, NORVVEGIÆ, Vandalorum & Gothorum Regi, Duci Slesuicensi, Holsatiæ, Stormariæ, & Dietmarsiæ, Comiti in Oldenburg & Delmenhorst, Regi suo Clementissimo.

CVm duabus præcipue rebus, præceptis & exemplis, Serenissime Rex Christiane vita mortalium gubernetur: recte faciunt vicarii Iehouæ, Ducis exercituum, Reges & Principes terrarum, si se in cœlestis & politicæ doctrinæ studiis quotidie exerceant, & ad tam arduum munus, quo nihil in orbe terrarum maius & difficilius, non imparati accedant, quemadmodum Deus ipse in Psalmo 2. præcipit, & Georgius Buchananus poeta Christianus suauissime ita cecinit:

At vos in populos quibus est permissa potestas,
Et ius ab alta sede plebi dicitis,
Errorum tenebras depellite, discite verum:
Seruite Domino cum tremore: gaudiis
Et timor & Domini accedat reuerentia vestris,
Vt missum ab illo filium amplectamini:
In vos ne iustæ vindictam exerceat iræ,
De calle recti deuios: nam cum breui

Sæuiet, iniuſtos contra, iuſta ira, ſcietis
Quam ſint beati, ſpes in illo qui locant.

Digniſſima igitur laude eſt R.M.T. volũtas & ſtudium cognoſcendę vtriuſque doctrinæ pietatis & politicæ, in qua R.M.T. ita profecit, vt non ſolum in patrio regno, verum etiã apud exteros, maiorem quam pro ætate, eruditionem & virtutem ac prudentiã ſingularem ſit conſecuta. Sunt quidem aliqui ſapientes & heroici Principes, qui in cõtrouerſiis intricatis, ingenii ſui luce, rectius ac certius, quid iudicandum ſit quam Iurisconſulti ſæpe ex legibus ratiocinari poſſunt, vt de Salomonis iudicio ſapiẽtiſſimo ex ſtorgis naturalibus ſumpto, hiſtoria nota eſt. Nec vero minus admiranda mihi videtur Alphonſi Aragonum & Neapolitani Regis diuinatio iudicialis: qui, cum duo fratres Barones, tertiũ fratrẽ natu minimũ, velut ſpuriũ (nam mater paucis poſt mariti obitũ diebus, conſcientiæ exonerãdæ cauſa, ex adultero ſe quoſdam cõcepiſſe confeſſa erat) ab hæreditatis paternæ aditione prorſus excluderent, & hic defenſionem à Rege peteret, auditis partib. hanc ſententiam tulit, vt Sandapila patris effoſſa metæ loco erigeretur, & is qui cadaueris paterni cor te-

lo

lo ſuo ꝓxime attigiſſet, legitimus, qui vero à corde lõgius aberraſſet, nothus eſſe iudicaretur. Hãc ſententiã cum duo fratres ſeniores ſe reuerenter amplecti & probare, minimus vero frater, malle ſe in perpetua mendicitate & ignominia viuere, quam in chariſſimi parentis cadauer ſæuire diceret: Alphonſus hunc minimum natu ſolum eſſe legitimum, duos vero grãdiores ſpurios eſſe pronunciauit: & his exhæredatis, ſoli minimo fratri totum patrimonium adiudicauit. Sed paucorũ eſt hęc ingenii dexteritas, & perſpicacia, & iudicii rectitudo & integritas. Quare vt ipſe Deus populo ſũo, quanquam ſapientiſſimos gubernatores habebat, tamẽ ſcriptas leges tradidit, eaſque ſuis digitis ſcripſit: Ita quoque voluit eas à Regibus & Principibus diſci, teneri atque obſeruari.

Exẽpla vero virtutum boni Principis omniũ etſi non modo ad intuendum, verum etiam adimitandum R. M. T. in ſacra hiſtoria, vt Dauidis, Ioſaphati, Ioſiæ, Cyri: & Ethnicis, Scipionis, M. Antonini, Alexandri Seueri, & Chriſtianorum, Cõſtantini, Theodoſii, Caroli V. Maximiliani II. & aliorum, multa & illuſtria proponuntur, tamẽ

magis adficient animum R. M. T. domestica & naturæ ac sanguinis propinquitate attingentia. Proauus R.M.T. Fridericus I. Daniæ Rex, qui cũ Deũ recte coleret exemplo suo magis, quã mandatis, inter illa rerũ exordia veræ religionis initia, plurimos ex regni proceribus & aliis, ad doctrinã puram cœlestem amplectendam inuitauit, & in tota gubernatione iustus, clemens, moderatus & salutaris regno Princeps fuit. Auus Christianus III. reliquos terrarum Principes sui temporis, pietate, zelo & ardore veræ religionis, iustitia, clemẽtia & moderatione longe superauit, & ecclesiarũ & scholarum nutricius munificus & liberalis fuit, & quemadmodũ cursum vitæ huius laudabiliter peregit: ita quoq; placidè & pie in Cygnea cantione orationis Dominicæ, ex hac lachrymarũ valle discessit. Pater R.M.T. Fridericus II. piæ recordationis, q vt potentia, opib. fortitudine bellica, auctoritate, antiqua fide & virtute, cęteris in Europa Principibus longe antecelluit, sic erga vtrumque ordinem, equestrem & Musarum, liberalissimus fuit, & triste sui desiderium omnibus reliquit.

O decus Europæ Friderice & maxime Princeps,
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt,

Illu-

Illustrissimum & laudatissimum Germaniæ Principem R. M. T. auum maternum D. Vdalricum, Ducem Megapolẽsium, Dominum meum clementissimum, non solum subiecta Megapolis, propter eximiam & laudabilem gubernationẽ, vtpote qui iudiciis ipse præest & ius omnibus absque respectu personarum, posthabitis voluptatibus, dicit: verum etiam vniuersa Germania, propter summam sapientiam, fidei cõstantiam, vultusque maiestatem, colit & veneratur. Affines R. M. T. Serenissimus Scotorũ Rex, Iacobus VI. & potẽtissimus Saxoniæ Elector, Christianus, cognatus, item Brunsuicẽsium Dux, Henricus Iulius, vt cognitione linguarum, potentia, opibus, & fortitudine bellica, multos Imperii Principes superant: ita quoq; expectationi, quã de ipsis Christianus suscepit orbis, satisfaciunt. Viuunt quoq; in aula R. M. T. proceres nobilissimi & sapientissimi, quorum ductu R. M. T. ad ima penetralia sapientiæ perueniet. Quis enim non admiretur Illustris ac Generosi Domini Nicolai Caas, R. M. T. Cancellarii magni, pietatem singularem, exquisitam doctrinam, variarum rerum cognitionem, admirandam sapientiam, consilii dexterità-

tem,&beneficentiam erga plurimos? Quis R.M. T. vicarium Cimbriæ & consiliarium D. Henricum Ranzouium, totius nobilitatis Germaniæ ornamentum & præsidium, propter suauem eloquentiã, historiarum, linguarum & Astronomiæ peritiam, non colat & suspiciat? Hæc exempla sapiẽtissimorum Regum, Principum, & virorum, in hac epistola breuiter recensere volui. Cũ enim certis de causis scribere ad R.M.T constituissem, gratiora fore R.M.T. hæc historica exempla existimaui, præsertim cum R.M.T. in hoc ætatis flore, non modo voluptatis causa has imagines laudatissimorum Principum, intueri sciã, sed multo magis, vt in administranda Repub. eas sibi ob oculos proponẽs, animum & mentẽ suam ipsa cogitatione virorum excellẽtium, cõformet. Accedit eo mirifica & diuina R.M. T. indoles, & non modo potentia & opibus, verum etiam doctrina, & sapiẽtia aliis præstandi honestissima cupiditas. Ego quidem honorifica & clara multorum voce audiẽs, diuinum R.M.T. ingenium prædicari fateor me singulari R.M.T. amore & studio incensum esse: Ita vt qualicunq; officio meam erga R.

M.T.

M. T. obseruantiam declararem: cum debita humilitate & reuerentia R. M. T. dedicandũ esse duxi Tractatũ hunc, de Magis, Veneficis & Lamiis, quem ante annos quinq; in R. M. T. aui materni Academia, publice auditoribus meis tradidi. Accipe igitur à me sereniſſime Rex Chriſtiane, sereno vultu, hunc tenuem laborem, meumque ſtudium, in iuuanda veritate, & re literaria æqui bonique conſule, & iis, quæ iam ingreſſus es, veſtigiis paternis inſiſtere, vt facis, perge, tũ in amãda & propaganda vera religione, tũ in vitæ innocentia, ſatisfaciens expectationi, quam de Rege Chriſtiano, Chriſtianus orbis ſuſcepit. Neq; dubita, quin Regem cœli & terræ, patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſemper habiturus ſis fidiſſimũ protectorem. Is R. M. T. ad nominis ſui gloriã & Eccleſiæ ac Reipublicæ incrementũ & tranquillitatẽ, quam diutiſſime conſeruet. Roſtochii Anno M. D. XC. 4. Aprilis, quo ipſo die, Anno mirabili R. M. T. parens Diuus Fridericus II. relicto caduco regno in cœleſte migrauit.

R. M. T.

Deditiſſimus

Ioannes Georgius Gôdelman.

IOSIAS MERCERVS GALLIÆ IVRISCONSVLTVS, IN LAVDEM OPERIS Ioannis Georgii Gôdelmanni, IC.

TV quoque vt hæc mihi sit longe gratissima tellus
Gôdelmanne facis: non nunc dulcissime manes
Sollicito, Gulielme tuos, quos docte Georgi
Inmemori tibi mente sitos, agnoscere lætor.
Est aliquid nostros eadem coniungit amici
Quod pietas animos, verum mihi maior amoris
Causa super, virtus ista hæc tua, non ea falso
Tantum vmbrata foris fuco, sed pectoris ima
Vera colens intus penetralia, quæque videri
Non cupit, esse cupit, quid, quod nos vna studendi
Optio coniungit? quamuis vestigia longe
Tanta sequor non passu æquo te iura docentem
Miratur fausto applaudens clamore iuuentus.
Te procul à nostro seiuncta cardine gentes
Expetiere sibi: dubiis quem rebus egenæ
Consulerent, quin & qua posthuma secla iuuares
Inueniſti etiam, libris ea scripta profanis,
Quæ stupidi quondam laudentque legantque minores,
Quale quod in sacras legestua maxima cœpit
Elimare manus, quæ, si Deus otia libris
Exoptata dabit, nec te vexata ruinis
Oppida supplicibus cogent differre querelis
Perficies, & perfectis qui magnus es, idem
Maior eris, dum grata tuum Germania nomen
Viuentis tollet cælo, vicinaq; tellus
Mirata inuidiam taciturno pectore claudet,
Laudabunt hæc secla, colent post fata nepotes.

IOHANNES POSSELIVS
Collegæ chariſſimo.

Χρηστὸς ἀνὴρ, ἀγαθὸν τελέθει κοινὸν, μεγ' ἀληθῶς
ὥσπερ τῶν ἀνδρῶν τίς ποτε εἶπε σοφῶν.
ἠδ' ἀγαθοῖο βροτοῦ τοὺς ἄλλους ἐστὶν ὀνῆσαι,
ἠδὲ βοηθῆσαι ζήλου ἄνευ χαλεποῦ.
ἄφθονός ἐστιν ἅπας θεράπων μουσῶν θεοειδῶν,
χαίρετ' εὖ ποιῶν ἠδὲ χαριζόμενος.
κάπερ γοῦν φιλέω λίην Χρήσταν δρον ἀγαυὸν,
Χυτραίου γαμβρὸν κλειτοῦ ἐόντα τέλον.
μᾶλλον ὅμως ἀγαπῶ κεῖνον τιμῶ τε ἀτεχνῶς,
ὅτι οὐ καρποῦται μοῦνος ἐὴν διδαχὴν,
ἀλλ' αὐτῆς μεταδοὺς πολλοῖς θαλεροῖς νεανίσκοις,
λυσιτελεῖ κοινῇ ἠδ' ἅμα δημοσίᾳ.
ἔμμενε γοῦν φίλε τῇδε προαιρέσει ἐσθλὲ βεβαίως,
πολλοὺς εὖ ποιῶν παντὸς ἄνευ καμάτου.
καὶ γὰρ ἔσῃ πάντεσσι φίλος κλειτοῖσι βροτοῖσιν,
οἳ τελέθουσι νέοι ἠδὲ παλαιοὶ ὁμοῦ.
ἔσται καὶ δόντος θεοῦ ἀθανάτου σοι ἀμοιβὴ
αὐταρκής ποτε καὶ μισθὸς ὀφειλόμενος.

NATHAN CHYTRÆVS, IOAN. GEORG. GODELMANNO IC. COMPATRI & affini chariſſimo.

OMnes ſi legum & iuris iuſtique patroni
Officium hac facient ſedulitate ſuum;
Qua leges ipſas Agathander amabilis ornat,
Eloquii pandens flumina pulcra ſui:
O quam mirifico gentes in flore vigebunt,
Quam vis & patriæ rara nocebit Eris.

IN TVMVLVM

HIERIMIÆ GODELMANNI, PATRIS CHARISSIMI, IOANNES GEORGIVS F.

Nomine vt Euandrum, sic & virtutibus aquans
Ieremias iacet hic, præstans pietate, Deique
Sincerus cultor, fuci expers, integer omnis,
In dictis factisque fides, constantia, candor,
Et probitas inerant: commissi cura fidelis
Officii, & patribus patriæ, populoque probata
Integritas, sceleriſque odium, fraudisque dolosæ,
In natos propensus erat, quos, optimus, inter
Me quoque præcipue, non paruis sumptibus, alma
In patria atque alibi fouit, iuuitque benigne.
Mitibus in studiis, legumque forique palæstra:
Iam quoque nomen erat claro commune Chytræo
Me patre nactus aui, nato paulo ante nepote
Nominis eiusdem Rosiani ad littora Varni,
Quando ille ad Nicrum precibusque operumque labori
Consueto immoriens mortem non sensit, & isto
Deposuit tumulo corpus, mentem intulit astris.

MEMORIÆ V. OPT. ET DOCTISSIMI IOHANNIS GEORGII GODELMANNI I.V.D.

Dum ius Georgi, dum coles que virtutem,
Meum te eundem semper esse censebo:
Dum sacra vatum ipse excolam atque virtutem,
Tuum me eundem semper esse censebis.
Nam inter bonos amoris vnicum vinclum est,
Nec est vt hoc sacrarium imbibant praui.

Ianus Gulielmus Lubecensis ponebat
Colonia Anno 82.

IOAN-

IOANNIS GEORGII GODELMANNI IC. DE MAGIS ET VENEFICIS

LIBER I.

IN PRÆFATIONEM.

Summæ.

1 Ad læsæ Maiestatis crimen, referuntur quoque delicta in Deum altissimam Maiestatem commissa.
2 Verba constitutionis Carolinæ 109. 43. & 21. referuntur.
3 Vnde constitutiones allegatæ sint desumptæ.
4 Multa in hoc delicti genere turbulenter aguntur.
5 Discrimen inter Magos, Veneficas & Lamias obseruandum.
6 Varia sunt hominum iudicia & opiniones de praedictis maleficis.
7 Ioannes Bodinus Lamiarum potentiæ nimium tribuit.
8 Ioannes VVierus Veneficas parum aut nihil efficere posse existimat.
9 Gulielmus Adolphus Scribonius purgationem per aquam frigidam, in cognoscendis Veneficis, iam dudum abrogatam, in vsum reuocare studet.
10 Maledictis, non doctis dictis, hac ætate certatur.
11 Diuersæ sententiæ in hoc arduo negotio iudicum animos dubios reddunt.
12 Tractatio huius operis obscura & difficilis.
13 Commendatio & vtilitas ordinis.
14 Distributio libri in certa capita.

PRÆFATIO.

QVod felix & fauſtum ſit, Auditores humaniſſimi, in explicatione publicorum iudiciorum Conſtitutiõnis Carolinæ, quam nominamus die Peinliche Halßgerichtsordnung peruenimus vſque ad capit. *109. De magis & veneficiis, reis criminis læſæ maieſtatis diuinæ.* Ad læſæ enim Maieſtatis crimen referri quoque poſſunt delicta immediate in Deum, altiſſimam maieſtatem, *leg. finali C. de feriis*, commiſſa, vt ſunt blaſphemiæ, hæreſes, magiæ, incantationes noxiæ, prædictiones & conſultationes diuinantium, vt recte VVeſenbecius *in Pa. D. ad leg. Iul. Maieſt. in fin.* Iacobus Damhoud. *in pract. Cri. cap. 61. num. 1.* & Althuſius *lib. 1. Iuriſp. Rom. c. 52.* notarunt. Eſt enim longe grauius æternam, quam temporalem offendere maieſtatem, *Authent. Gazaros C. de hæret. & Manichæis.* Verba c. ſunt: So jemandt den Leuthen durch Zauberey ſchaden oder nachtheil zufügt / ſol man ſtraffen vom Leben zum Todt / vnnd man ſol ſolche Straffe mit dem Fewer thun. Wo aber jemandt Zauberey gebraucht / vnnd damit niemandt ſchaden gethan hette / ſoll ſonſt geſtrafft werden / nach gelegenheit der Sach / darinn die Vrtheyler Raths gebrauchen ſollen / wie von Rathſuchen hernach geſchrieben ſtehet. *Si quis hominibus magicis artibus & veneficiis damnum dederit, iniuriamue fecerit, is morte mulctandus eſt, & igne comburendus. Qui vero Magia vteretur, nec alicui damnum intuliſſet, puniri quidem iuxta qualitatem cauſæ debet. In quibus caſibus Iudices conſilio vtantur, ſicuti infra.* Huc quoque pertinet c. *43.* De ſufficientibus iudicijs in crimine Veneficii: *Si quis ſe offerret ad tradendum docendumq; alios incãtationes, aut eas cuipiam minaretur etiam, ac illi, cui minatæ eſſent, tale quippiam cõtingeret, ſeu cum incantationibus aut ſimilibus ſuſpectis rebus commercium haberet, ac ſe talem, vultu, verbis, moribus, quæ incantationibus conformia eſſent, exhiberet, aut alioqui de his perſona ipſa notata diffamataque eſſet, iudicium legitimum præbent*

bent incantationis, ſufficientemque occaſionem torquendi. Von Zauberey genugſam Anzeigung: Wann jemandt ſich erbeut andere Menſchen Zauberey zu lernen/ oder jemandt zubezaubern bedrawet/ vnnd dem bedraweten dergleichen geſchicht/ auch ſonderlich gemeinſchafft mit Zauberern oder Zauberin hat/ oder mit ſolchen verdechtlichen Dingen/ Geberden/ Worten/ vnd Weſen vmbgehet/ die Zauberey auff ſich tragen/ vnd dieſelbige Perſon deſſelben ſonſt auch rüchtig/ das gibt ein redlich Anzeigung der Zauberey vnd genugſam Vrſach zu peinlicher frage. Ex capitulum 21. De iudiciis Maleficorum & Magorum: *Nemo ex iudiciis Maleficorũ ſeu Magorum, hoc eſt, eorum qui Magicis & prohibitis artibus vtuntur ac præſagiunt, vinciatur, torqueaturue, quin potius eiuſmodi arioli & accuſatores idcirco puniantur.* Deſumptæ ſunt autẽ ſupra dictæ conſtitutiones ex titulo D. ad l. Corneliam De Sicar. & Venef. item ex toto titulo C. de malef. & Mathem. præſertim ex l. 4. & 6. ibid. vbi Imp. Conſtantin. *Eorũ eſt ſciẽtia punienda, & ſeueriſſimis merito legibus vindicanda, qui Magicis accincti artibus, aut contra ſalutẽ hominum moliti, aut pudicos animos ad libidinẽ deflexiſſe detegẽtur. Nullis verò criminationibus implicãda ſunt remedia humanis quæſita corporibus, aut in agreſtibus locis innocenter adhibita ſuffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ventis, grandiniſque lapidatione quaterentur, quibus non cuiuſque ſalus aut æſtimatio laederetur, ſed quorum proficerent actus, ne diuina munera & labores hominum ſternerentur.* Idem Conſtant. in d. l. 6. *Multi magicis artibus vſi elementa turbare, vitam inſontium labefactare non dubitant, & manibus accitis audent ventilare, vt quisq; ſuas cõficiat malis artibus inimicos, hos quoniam naturæ peregrini ſunt, feralis peſtis abſumat.* Concordat quoq; cũ ſupra allegatis cõſtitutionib. & legibus §. Item lex Cornelia, Inſt. de pub. iud. vbi Imp. ait, *Eadẽ lege & Venefici capite damnãtur, qui artibus odioſis tam venenis, quam ſuſurris Magicis homines occiderint, vel mala medicamẽta publice vendiderint.* Cum autem in hoc maleficii genere multa turbulẽter, ex ſiniſtra, fanatica ac peſtilenti

5 lenti ſolum ſuſpicione agãtur, quod laudabile illud diſcrimen inter prophanos vel infamos Magos, Veneficas & Lamias ſit confuſum, & hactenus confuſe abſque vllo diſcrimine & exactiſſima cognitione de his actum & pronunciatum, (Germani enim noſtri abſque vllo diſcrimine Magos, Ariolos, Incantatores, Veneficas, Exorciſtas, eiuſque farinæ ſemidæmones, Sagas, Lamias & Striges nominant, Schwartzkünſtler / Zauberer / Hexen / Vnholden / & hoc idiomate Tonnerer / Tonnerſchen) ideo ne nominum confuſio in hoc tractatu errorem pariat, primo
6 omnium Magos & Veneficas à Lamiis ſeiungere volui: Deinde cum diuerſæ ſint de hoc maleficii genere opiniones & ſenten-
7 tiæ (Iohannes enim Bodinus IC. Gallus & præclarè alias de Republ. literaria meritus, Lamiarum potentiæ nimium tribuit, ordinarium proceſſum in hoc delicti genere reiicit, & multas abſurdas & iam dudum explosas opiniones in lucem reuocat:
8 Iohannes vero Wierus Medicus Germanus, Veneficas parum
9 aut nihil efficere poſſe ſcribit: Et denique Gulielmus Adolphus Scribonius explorationem per aquam frigidam, iam dudum à Lothario Cæſare, & eccleſia abrogatam in vſum reuocare ſtudet) Primum has opiniones diuerſas ordine enumerabo, & deinceps quæ receptior veritatique magis conſentanea, & cui iudex abſque vlla ſuæ conſcientiæ læſione tuto inſiſtere poterit, fideliter monebo, idque abſque vllis conuitiis, quę noſtrum ordinem non decent, & qui eo nomine apud omnes male audit,
10 hac præſertim ætate, in qua haud doctis dictis, ſed maledictis certatur, non ex iure manu conſertum, ſed magis ferro rem repetunt, regnumque petunt, & ſolita vi Reipublicæ literariæ
11 publicas calamitates augent. Sane hæ diſcrepantes tot præſtantiſſimorum virorum ſententiæ de hoc argumenti genere iudicum animos ita perturbatos & dubios reddunt, vt in hoc arduo negotio, in quo non de tritico vel oleo legato agitur, ſed de vita & exiſtimatione hominis, quibus rebus in orbe ter-

be terrarum nihil est pretiosius, perpetui sint Academici, & hodie huic opinioni, cras alteri insistant, & in miseras illas mulierculas, quæ cum Diabolis se colludere, choreas ducere, concubere, scopis insidentes per caminos euolare somniant, sub nomine Magorum & Veneficarum indistincte sæuiant.

Porro cum tractatio huius argumenti obscura & difficilis sit, 12
adeo, vt hic inter scopulos mihi sit nauigandum, spero tamen futurum, vt nullum hic faciam naufragium, primum manibus ad cœlum erectis, & æterno auxilio inuocato, fretus Deo, qui & res penitus desperatas donare & consummare virtutis suæ magnitudine potest: Deinde doctissimorum tum veterum tum imprimis recentiorum huius argumenti interpretum scriptis adiutus. Et quia ordo, qui entium modus à Baldo *in proœmio* 13
D. appellatur, in iure præsertim laudabilis est, *idem in leg. 2. C. de origin. Iur.* & bonum in ordine consistit, ac scire quid facias, nescire vero quo ordine facias, non est perfectæ cognitionis, *idem in d. proœm.* Ordo denique memoriam, quæ alioquin infirma est, *l. 44. D. de acquir. possess.* & non omnia retinet, *l. 2. C. de vetor. iur. enucl.* plurimum iuuat, hos tres libros in certa capita redigam.

CAPITA LIBRI PRIMI.

CAPVT I.

De malitia & odio diaboli aduersus Deum & homines.

CAPVT II.

De Magia naturali, siue licita, & præternaturali Diabolica siue illicita.

CAPVT III.

De præstigiatoribus.

CAPVT IIII.

De Necromanticis.

CAPVT V.

De Ariolis.

CAPVT VI.

De Incantatoribus.

CAPVT VII.

De Veneficis.

CAPVT VIII.

De Curatoribus morborum hyperphysicorum præstigiosis.

CAPVT IX.

De Sortiariis, & Sortilegis.

LIBRI I. CAPVT I.

DE MALITIA ET ODIO DIABOLI ADVERSVS DEVM ET HOMINES.

Summæ.

1 *In quantis periculis mortales in hoc mundo versentur.*
2 *Diabolus obambulat sicut leo rugiens, quærens quem deuoret.*
3 *Satanas Christum tentauit.*
4 *Diaboli potentia describitur.*
5 *Augustini dictum de malitia Diaboli.*
6 *Historia de hospite Marchico.*
7 *Historiæ duæ memorabiles, quæ in Silesia acciderunt.*
8 *Historia de sponsa Saxonica.*
9 *Abstinendum à diris imprecationibus & seruanda sunt promissa.*
10 *Arma piorum contra Diabolum.*
11 *Diabolus nouit Christum Saluatorem esse hominem.*
12 *Diabolus in propagando suo regno, tanquam simia, Deum imitatur.*
13 *Diabolus nihil magis in votis habet, quam vt crescat inter homines Dei prophanatio.*
14 *Dæmones pro diis colebantur.*
15 *Numerus deorum apud gentes.*
16 *Potestas diaboli finita.*
17 *Citra Dei assensum nihil potest Satan.*

MVlta quidem & grauia pericula miseros mortales in hac lacrymarũ valle & diuersorio exercẽt, at omnium grauissimum est, quod (vt Doctor gentium *Ephes. 6. vers. 5.* scribit) nobis non solum aduersus carnem & sanguinem lucta est, sed aduersus imperia, & potestates, & dominos tenebrarum seculi huius, id est, aduersus Satanam, qui mundi imperium sibi vendicat, qui omnes homines æterno exitio, cui ipse iam olim destinatus est, demergere conatur. 2 Ideoque obambulat sicut leo rugiens, quærens quem deuoret, *1. Pet. 5. vers. 8.* & ita indefesso studio mille dolis, mille artibus nocendi saluti nostræ insidias struit, vt quamuis sæpissime repellatur, pugnam tamen sæpissime instaurat. Si enim tanta est eius audacia vt æternum Dei filium, semel atque iterum aggredi non sit veritus, quam obsecro securitatem nobis polliceri possumus, qui & propriis cupiditatibus abrepti ad malum ferimur, & ipsi occasiones præbemus hosti nostris peccatis nos aggrediendi. Has diaboli insidias poeta quidam Christianus sequenti carmine ita descripsit:

Et tempestates, incendia, seditiones,
Bella, famem, pestem, diri genus omne tumultus,
Et varios morbos, varia infortunia rerum,
Naufragia, & mentes discordes, horrida vitæ
Exempla, & casus tragicos, & cuncta pericla
Incitat & cumulat satanas, afflatque furorem.
Ex scintilla ignem facit & furit impiger hostis.
Omnia momento cupit esse extincta vel vno,
Omnia molitur, vocat alta tonitrua cæli,
Permittente Deo, vocat omnia flumina aquarum:
Quod cadit ille, pedes quod frangit & vnus, & alter
Amittit misere vitam, certe efficit iste,
Quod tantus cumulus, moles & tanta malorum est

Iste

Iſte facit, videt, auſcultat, mouet omnia dira,
Promptus ad exitium noſtrum, vi, fraude, doliſque,
Arte valet, valet inſidiis, & robore & aſtu.
Nemo ſua poterit virtute reſiſtere tanto
Hoſti, diuino fultus niſi robore præſtet.

Artificioſe nimis maligni huius ſpiritus conatus varios deſcri- 5
bẽtem audi Auguſtinum, Sermon. commun. Serm. *Quid praui-*
us, quid malignius quidue aduerſario noſtro nequius? qui poſuit in cæ-
lo bellum, in Paradiſo fraudem, odium inter primos fratres, & in omni
noſtro opere Zizania ſeminauit. Nam in comeſtione poſuit gulam, in ge-
neratione luxuriam, in exercitatione ignauiam, in conuerſatione inui-
diam, in gubernatione auaritiam, in correctione iram, in præſulatu
ſiue dominatione ſuperbiam, in corde poſuit cogitationes malas, in ore
poſuit locutiones falſas, in membris operationes iniquas: in vigi-
lando mouet ad praua opera, in dormiendo ad ſomnia turpia,
lætos mouet ad diſſolutionem, triſtes ad deſperationem: Sed, vt bre-
uius loquar, omnia mundi mala ſunt ipſius prauitati commiſſa.
Hactenus Auguſtinus. Vt autem diabolorum ſæuitiam & im- 6
piorum pœnas accuratius conſideremus, & in timore Dei vi-
uamus, quatuor hiſtorias adiiciam, diligenter omnibus per-
pendendas. Ioachimo I. Electori Brandenburgico nupta fuit
Ioannis Daniæ, Sueciæ & Noruegiæ Regis filia Eliſabetha,
cui, vt alimenta ſe mortuo Regina haberet, oppidum Spandaco
ad Sueui & Haueli fl. confluentem maritus attribuit, in quo op-
pidõ, ipſa adhuc viuente, miles quidam per Marchiam iter fa-
ciens, cum morbo impeditus detineretur, decumbens, tradidit
crumenam pecunia refertam hoſpitæ aſſeruandam. Poſt ali-
quot dies, cum conualeſcit, repetit ſaccum. Mulier auara cum
ægre tantam prędam amitteret, deliberat cum viro, vtrum red-
dere debeat. Ineunt conſilium, vt mulier neget depoſitũ. Qua-
re cum miles ſuum repeteret, illa confidenter negat ſe quid-

quam accepisse, simulat se mirari impudentiam militis, qui ausit flagitare, cum nihil dederit adseruandum. Miles indignitate rei motus, obiicit vicissim hospitæ perfidiam. Quare maritus tanquam defensurus suam coniugem, extrudit militem domo, is ante fores irritatus scelere hospitæ stringit gladium, veluti impetum facturus in virum & ferit ianuam. Hospes implorat fidem vicinorum, & queritur suas ædes oppugnari, accurrunt lictores, & militem, quod vim publicam fecisset, abducunt in carcerem. Post aliquot dies senatus oppidi alio mittit narrationem facti, & sententiam perscribi petit. Constabat ædes publice oppugnatas esse. Quare fertur sententia, vt miles vltimo supplicio afficiatur. Cumque iam instaret dies iudicii, venit diabolus in carcerem ad captiuum indicans ei, quam sententiam iudices laturi sint, & pollicetur se hoc periculo eum liberaturũ esse, hac conditione, vt se diabolo dedat. Miles constanter respondet, se potius moriturum esse quamuis sit innocens. Cum vero diabolus verbis multis exaggerasset periculum, nec tamẽ inflexisset militis animum, tandem pollicetur ei liberationem, sine vlla conditione. Et, *cum veneris*, inquit, *in iudicium, dic te imperitum esse forensium negotiorum, & patrono indigere; ibi astabo cærulæo pileo tectus, & ornato pennis. Pete igitur vt me iubeant causam dicere.* Miles qui hoc sine impietate facturus videbatur, ait se hoc consilio vsurum esse. Postride in iudicium ducitur, adest etiam orator tectus cæruleo pileo: ibi cum actor peteret militem propter vim publicam capitali supplicio affici, miles respondit, se imperitum forensium negotiorum petere, vt liceat isti suo aduocato pro se dicere; concedunt Iudices. Ibi diabolus de iure erudite disputat, non esse capitali supplicio afficiendum eum à quo non sit ortum rixæ & tumultus initium, ait ab hospite militem vi extrusum & spoliatum esse, iubet quæri saccum & locum monstrat. Ibi cum hospes vehementer negaret, addens etiam diras imprecationes, vt ipsum abre-

ptum

ptum diabolus perderet, si feciſſet. Hanc imprecationem cum inuocatione diaboli, cum aliquoties repetiuiſſet, ibi cauſidicus omiſſa iam diſputatione forenſi adoritur hoſpitem, & comprehenſum per feneſtras & medium forum omnibus perhorreſcentibus, cum fragore abducit, nec poſtea vnquam corpus hoſpitis inuentum eſt. In Sileſia acciderunt duæ memorabiles hiſtoriæ, quæ oſtendunt, Angelos nobis aduerſus diabolos opem ferre. Quidam nobilis, cum inuitaſſet conuiuas, & hora conuiuii iam inſtante & apparatu facto, ſpe fruſtratus eſſet, excuſantibus ſe conuiuis, cur non comparerent, prorupit iratus in hæc verba: *veniant igitur omnes Dæmones, ſi nullus hominum mecum eſſe poteſt.* His dictis domo egreditur in templum, vbi paſtor Eccleſiæ cõcionem habebat, & vt iracundiam concoquat, auſcultat aliquandiu. Dum vero in templo moratur, veniunt equites in aream domus, magni & nigri, & iubent ſeruum nobilis, vt dominum ſuum aduocet, eiq; ſignificet, adeſſe hoſpites. Seruus conſternatus abit in templum & indicat hæc domino ſuo, qui neſcius conſilii paſtorem conſulit. Paſtor abrumpens concionem hoc conſilium dat, vt tota familia domo exeat, quod cum fieret, & famuli, & ancillæ properarent, forte obliti infantem in cunis iacentem & dormientem ſecum non auferunt. Dæmones incipiunt comeſſari, & vociferari proſpicereque per feneſtras formis vrſorum, luporum, felium & hominum, & monſtrare pocula vino repleta, aſſaturas & piſces. Hæc vicini, nobilis, paſtor & alii cum viderent, *Ah*, inquit pater, *vbi infans meus?* vix cum hæc dixiſſet, vnus ex Dæmonibus vlnis ſuis infantem ad feneſtras geſtat, quaſi monſtraturus parentibus. Nobilis prorſus conſternatus & ſolicitus de incolumitate infantis, fidum habens ſeruum, quem interrogat, quæſo tu, dic quid agam? *Seruus, Domine*, inquit, *commendabo & committam vitam meam Deo meo, & in nomine domini ingrediar, & vt infantem auferam auxilio & beneficio Dei videbo;*

bo, bene, inquit nobilis, *Deus tecum sit, & iuuet te, animumque tibi confirmet.* Seruus accepta benedictione à pastore & reliquis, ingreditur, & ante conclaue, in quo erant Dæmones congregati, procidit in genua, & se Deo commendat & hoc animo aperit ianuam, & videt Dæmones horribili specie, sedentes, stantes, obambulantes, serpentes, & vno impetu accurrentes ad se & vociferantes, *Hui, Hui, tu quid hic tibi?* ille sudans, & tamen diuinitus confirmatus, alloquitur Dæmonem, qui infantem gestabat: *Tu*, inquit, *mihi infantem trade. Nequaquam*, respondet iste, *meus iam iste est infans, dic domino tuo, vt veniat, & accipiat infantem.* Cui seruus: *Ego fungor iam officio meæ vocationis, in quam me Deus collocauit, & scio quicquid in hoc officio facio, id Deo gratum esse. Quare ratione mei officii & auxilio, nomine & virtute Iesu Christi aufero abs te infantem, & patri eius restituo:* Atque ita ipse apprehendit infantem, & brachiis suis amplexus est. Isti nihil aliud responderunt, nisi vociferantes, *hui nebulo, hui nebulo relinque infantem, relinque, alioqui te discerpemus.* Ille nihil curans minas diabolicas abiit incolumis, & incolumem infantem patri nobili reddidit. Dæmones postea aliquot diebus elapsis euanuerunt, vt in ædes denuo migrare tota familia nobilis potuerit. Altera historia est: Quidam nobilis pro more vocauit omnes Dæmones, & equitans aliquando noctu, neminem nisi puerum secum habuerat: Tum diabolorum magna caterua in eum irrupit, quasi eum abductura. Puer Dominum seruatum cupiens, brachiis complectitur. Diaboli clamitant, *Puer aufer manus.* Hac ratione seruatus est nobilis. Puer enim secum Angelos custodes habuit, cuius membris nocere diaboli non potuerunt, ex quo etiam latere, & ad quod puer equitarat, semper inde recesserant Dæmones. In Saxonia virgo opulenta formoso iuueni, at tenuioris fortunæ, matrimonium promisit. Hic quid futurum præuidens, illam prædiuitem & sexus ratione mutabilem, fidem

vix

vix ſeruaturam eſſe, puellæ reſpondit. Illa contra diris ſe execrari his verbis cœpit, *ſi alteri quam tibi nupſero, tunc diabolus in nuptiis illis me abripiat.* Quid fit? Poſt interuallum aliquod mutat animum, nubit alteri, priore ſponſo ſpreto, qui eam ſemel atque iterum promiſſi, diræque imprecationis admonuit. Sed illa poſthabitis his omnibus, nuptias cum altero ſponſo, relicto priore, celebrat. Ipſo die nuptiali cognatis, amicis & conuiuis hilaribus, ſponſa, vigilante conſcientia, redditur triſtior ſolito. Tandem diaboli duo, ſub ſpecie duorum equitũ, in ædes nuptiales adueniunt, excipiuntur, adducuntur menſæ, hiſque remotis, choreæ, vnique ex his ſponſa honoris cauſa, tãquam peregrino, adiungitur, cum qua bis ſaltauit, & tandem eam è conſpectu parentum & amicorum, ſummo cum gemitu & lamentatione, per oſtium, in altum ſuſtulit. Altero die parentes & amici mœſti, ſponſam quærunt, vt delapſam forte ſepelirent, ſed ecce iidem ſocii occurrunt, veſtes, aurum referentes, additis his verbis: *non in has res, ſed in ſponſam à Deo nobis fuit poteſtas conceſſa.* Hanc poteſtatem Satanæ in homines, 9
Deus quandoque permittit, vt reliqui exemplo eorum admoniti, à diris iſtis imprecationibus abſtineant. Quidam enim his votis vſque adeo aſſueſcunt, vt in habitum ea degenerent, & pro decoro tandem habeatur, atque orationis lenocinio, ſi in colloquio horrendæ eiuſmodi concrepent voces. Deinde vt tractatus ac pactiones de coniugio contrahendo, non pro leuibus ſermocinationibus, quaſi de fabulis aut aſini vmbra, ſicut in prouerbio dicitur, habeant, *vt ait Franciſcus Hottomannus Conſil. 44. numer. 8.* ſed pro conuentione de re omnium grauiſſima, & vt Apoſtolus ait, maxime honorabili. Cum 10
itaque tanta ſit malitia & odium diaboli aduerſus mortales, ſemper nos in excubiis ſtare, ſemper armis ſpiritualibus, oratione, inuicta fidei conſtantia, ſuſpiriis ad Iehouam, Ducem exercituum, munitos eſſe, ſemper gladium ſpiritus, ore ſimul, &

manibus vibrare conuenit, ne; Christi merito partam victoriam, nostra socordia amittamus, & salutis nostræ naufragium
11 faciamus. Nouerunt enim Diaboli Christum venisse in mundum, vt destruat opera eorum: sicuti confitentur *Marc. 1. v. 24.* illum ipsum esse sanctum DEI, qui sit Redemptor Israelis, dum ad Christum dicunt, *Ah quid rei nobis tecum est Iesu Nazarene? veniisti ad perdendum nos. Noui te qui sis, nimirum sanctus ille Dei.* Et Matthæi 8. v. 29. *Quid nobis tecum IESV fili DEI? veniisti ad*
12 *torquendum nos.* Certum præterea est, Diabolos tanquam simiam DEVM imitari, in erigendo & stabiliendo suo regno. Nam vt DEVS per Prophetas suos sanctos cum populo suo locutus est: ita hic princeps mundi per sua mancipia, Magos scilicet sceleratos, cum hominibus confabulatur, eosque mille modis decipit. Deinde vt DEVS verbo, Sacramentis, miraculis, & spiritu suo erigit Regnum & propagat: Ita Satan suo verbo (*cum verbum Dei facit suum abusu*) suis sacramentis (*id est characteribus, figuris, pilis, & aliis nugis*) suis præstigiis (*loco miraculorum*) & suo spiritu (*quo efficax est in voce Magorum & Incantan-*
13 *tium.*) Nihil enim in votis magis habent maligni hi spiritus, quam vt indies magis magisque crescat inter homines prophanatio nominis & verbi DEI. Hinc fit, quod se adeo obsequentes præbeant Magis & Veneficis, qui nomini DEI & sacrosancto eius verbo ad Magicas incantationes, superstitiones, figuras & sacrilegas adiurationes, abutuntur, *vt Nicolaus Hemmingius, doctissimus Daniæ Theologus in Syntag. Instit. Christian. de*
14 *Magia. numer. 2. 3. & 18. scripsit.* Eo demum audaciæ & petulantis fastus excreuit horum insolentia, & ars, vt pro Diis quoque haberi voluerint, & præsidere regionibus, populis, insulis, montibus, locis, vrbibus, vicis, familiis, quorum nomina partim sa-
15 cræ literæ, partim historiographi recensent. Fuerunt apud gentes ad minimum tricies sex mille Dii, vt veteres annotarunt, præter Deos Manes, id est, parentum, & consanguineorum spiritus

ritus, quos pro Diis habebant, quibus sacrificabant, & ad quorum sepulchra comedebant. O in quantis tenebris & densa caligine noctis, sederunt gentes, antequam redemptor gentium aduenit, qui ipsis, qui vincti erant dixit: *Exite*, & iis q̃ in tenebris sederunt: *Illuminamini*, Esaiæ *48.v.8.* Et quãquã DEVS ex suo 16
arcano consilio & nostro merito, vt diabolus suam Tyrannidẽ & ludibria in cuiuscunque ordinis homines exerceat, quandoque permittit: Non tamen indulget ei, conniuetque ad omnia, sed limitatam & finitam potentiam ei cõcedit, alioqui vno momento à diabolo enecti interiremus omnes. Exemplum habes *Matth. 8.v.31. & 32.* vbi porcos ingredi nequiuit, nisi singulari Christi permissione. Nec vnquam illi DEVS in homines vel 17
tantillum concedit, nisi vt vel probentur, si boni sunt, vel castigentur, punianturque, si peccatores, præfixis terminis, vltra quos egredi non potest.

CAPVT II.

DE MAGIA NATVRALI SIVE LICITA: ET PRÆTER NATVRALI, DIABOLICA siue illicita.

Summæ.

1 *Deus vult hoc mundi theatrum à se conditum, & abditas in eo rerum causas ab hominibus perueſtigari.*
2 *Definitio Magiæ naturalis & licitæ.*
3 *Magorum professio olim laude dignissima.*
4 *Qua ratione Magia naturalis in Goetiam, Pharmatiam & Magiam infamem diuidi cœperit.*
5 *Thomæ Erastisententia de Magia licita.*

6 *Magia triplex; iuxta Iulium C. Scaligerum Europæ philosophum summum.*
7 *Magorum definitio.*
8 *Pacti & confœderationis Magorum cum diabolo modus.*
9 *Quomodo diabolus suis mancipiis & cultoribus, se conspiciendum præbeat.*
10 *Quomodo eos Magica arte instruat.*
11 *Diabolus se à Magis cogi patitur.*
12 *Quæ sit præcipua causa, quamobrem Magi se diabolo obstringant.*
13 *Magi plærique fuerunt Clerici.*
14 *Historia de Iacobo Mago Perusino sacerdote Italo.*
15 *Historia de quodam Italo Vienensi.*
16 *Magorum insignis est differentia.*

1 DEVS Iehouah, Rex Zebaoth, & Dux exercituum fortissimus, vult pulcherrimum hoc mundi theatrum à se conditum, & abditas in eo ac latentes rerum causas, vires ac effectiones ab hominibus perquisitas ac cognosci, vt ipsius Dei bonitatem, sapientiam, ac potentiam celebrent. Et in lege æterna, DEVS, non solum quid in præsentia agendum sit, verum etiam futura rectè factorum præmia, & scelerum pœnas fatali ordine sequentes, prædicit, & de secuturo iudicio ac æternis impiorum pœnis, & piorum gloria, vaticinationes edidit, quas vult à nobis considerari, non vt curiositatem inanem, sed assensionem de prouidentia alant, & metu pœnarum homines à sceleribus deterritos, ad pietatem & virtutis decus, maiori cura colendum excitent ac inuitent. Has igitur naturæ à Deo conditæ, & generationum ac corruptionum, aliarumque mutationum in natura & imperii causas, vices, periodos, effectiones, qui scrutabantur, à Persis *Magi*, ab Hebræis *Prophetæ*, à Græcis *Sapientes & Phi-*

Philosophi: forte ab *Hagah,* quod meditari, cogitare, inquirere significat: ab Ægyptiis *Sacerdotes* vocabantur: & hanc, *Magiam naturalem,* siue *licitam*, vulgo adhuc nominant, ad quam Physicorum & Medicorum Prognostica, ab ipso naturæ ordine & signis diuinitus in natura conditis sumpta, item Astronomicæ prædictiones Ecclipsium magnarumque coniunctionum: imo etiam Politicæ diuinationes, iniustis & sceleratis, pœnas certo secuturas, denunciantes (quæ omnes diuinitus approbatæ & concessæ sunt εἰμαρμένον γὰρ τῶν κακῶν βελευμάτων κακὰς ἀμοιβὰς ἐπι καρπῶσθαι βροτούς) referri queunt. Et sic Magorum professio olim fuit laude dignissima, quia cognitio illa dux est ad cognitionẽ DEI talẽ, qualem mens humana post lapsum, extra verbum DEI reuelatum ex naturæ contemplatione, cõcipere potest. Tales Magi ex Theologorum sententia fuerunt, Moises, Iosephus, Salomon, & tres Magi Orientales, qui ex aspectu & contemplatione stellæ cœlestis Christi Dei filii natiuitatem prospicientes ex Persarum vrbe Susa (in qua florentissima fuit olim Magorum schola) iter videlicet dimensi ducentorum & triginta miliarium ad adorandum eum, vsque Hierosolymam profecti sunt, vbi interrogati ab Herode de loco natiuitatis Christi, citant vaticinium *Micha. 5. v. 5.* Vide Lambertum Danæum doctissimũ Galliæ Theologum *in Physica sua. Tractat. 4. c. 30.* Postea, cum luce cœlestis doctrinæ, & vera Philosophia relicta, Magi superstitiosas ac diabolicas artes colerẽt, dæmonum euocationem his rebus adiungerent, sicut Proclus testis est *in libr. de Sacrific. & Mag.* fascinationem, item præstigia, de quibus *in libr. de Mysteriis* loquitur Iamblichus, Philtrorum etiam, Pharmacorum & incantationum maleficia, de quibus passim poetæ, & pulchre Virgilius *in Ecloga*, quæ *de Pharmaceut.* inscribitur, & Horatius *Epod. Ode vltim. & sermon. Sat. 8.* factum est, vt ἄλλα καταχρηστικῶς honestissima olim Magorũ appellatio ad eos, qui infami illa incantationis arte vtuntur, trans-

4 lata sit: & Magia, quæ ante perfectissimæ ac secretioris sanctiorisque Philosophiæ erat appellatio, in Goetiam & Pharmatiam diuidi cœperit. *Carolus Molinæus ad Constitut. Parisienses Tit. 1. de matiere feodal. §. 30. numero 38. Vide Stephanum Szegedinum in locis*
5 *com. de Magia. Tab.* 1. Quis igitur non summopere demiretur, *vt recte Scribonius in Physiologia Sagarum scribit*, sententiam Thomæ Erasti, *in disputat suis, parte 1.* vbi contendit, nullam Magiam inueniri licitam, adeo, vt dicere non vereatur de Magis solis, qui ad Christum venerunt, quid loquatur, se non habere, boni-
6 ne fuerint an mali. Longe circumspectior Erasto, magnus ille Europæ philosophus, Iulius C. Scaliger, qui Magiam *in libro de Subtilitat. ad Cardanum Exercit. 327.* ita distinguit: *Magia* (inquit) *est triplex: Vna infima, fœda & sordida, cum cantiunculis, cadaueribus, funibus suspendiosorum. Quæ si quis attrectare audeat etiam moriatur. Media ex astris deducit vires in specula, sigilla, annulos, tabellas. Tertia diuina est. Nomen apud vulgus odiosum facit colluuies impostorum (at apud Persas nihil aliud, quam Sapientem sonat) propter smerdis proditionem, ac perfidiam infensam diu. Hac dominum IESVM fuisse promissum regem, cognouerunt illi, qui ad eum adorandum lon-*
7 *ginquis è regionibus profecti fuerant.* Hactenus Scaliger. Magi itaque hic nobis sunt, qui scienter se ad dæmones conuertunt, cum ipsis fœdus ineunt, pro DEO eos colunt, ipsorum opem & consilium implorant, ipsosque per Magicas ceremonias, verborum siue barbarorum & ignotorum siue cognitorum recitationem, additis monstrosis characteribus, imaginibus, exorcismis, dirisque execrationibus, euocant & alliciunt. Germanice nominamus Schwartzkünstler / propterea, quod plurimum artes suas Magicas noctu & in tenebris confeciunt, & Satan nigra imagine illis apparet, vt nigri hominis, canis nigri, felis, vrsi, monachi vel anus. Iacobus Reuardus IC. Magiam *in c. 23. in LL. XII. Tabularum* ita definit: *Magia est res occulta non minus quam tetra & horribilis, plerumque noctibus vigilata & tenebris obstru-*

obſtruſa, & arbitris ſolitaria, & carminibus murmurata, cui non modo ſeruorum, ſed & liberorum pauci adhibentur. Pacti porro 8
& confœderationis ipſius modus ex Magorum confeſſione talis eſſe perhibetur, *vt quicunque ſe Satanæ dedere velit, primum* (quod dictu horrendum eſt) *DEO conditori ſuo renunciet, fœdus cum eo in ſacro Baptiſmo factum reſcindat, Filium Dei abneget, eius beneficia deteſtetur, nomen Blaſphemiis, conuitiis & contumelia adficiat, ipſum Diabolum ſolum adoret, omnemque ſpem & fiduciam in ipſum collocet, imperata ſedulo exequatur, rebus à DEO creatis non niſi ad noxam & perniciem hominum vtatur: poſtremo fato ſuo functus, corpus & animam diabolo deſtinet*, idque alii per dæmonis familiaris nomen iureiurando, alii chirographo ſanguine proprio ſcripto, polliceri coguntur. Econtra diabolus hiſce ſuis mancipiis & cultoribus, 9
aſſumpta monſtroſa forma & nomine vel hominis, vel animãtis, cõſpiciendum ſe offert, familiariter colloquitur, multiſque fallacibus obligationibus pollicetur, ſe vocatum ab ipſis quouis tempore præſto futurum, conſilia collaturum, omnibus in rebus, & maleficiis opem laturum, ad interrogata quæcunque reſponſurum, ex omnibus periculis & carceribus liberaturum, opes, diuitias, voluptates, ſine ipſorum labore ſubminiſtraturum, denique ſe totum eorum voluntati, veluti mancipium ſubiecturum, & imperata ſtudioſe exequuturum. Peracta de- 10
inde

inde hac nefaria confœderatione, discipulos suos, vel ipse per se, vel per veteranos Magos & libros Magicos edocet initia artis Magicæ. Primum quomodo solennes mysterii suo ceremonias instituere: Secundo monstrosos characteres depingere, sigilla sculpere, imagines ex cera & metallis fingere: Tertio, quas res, vt stirpes, lapides, metalla, terras, rotarum & furcarum & funiculorum, quibus pœna affecti sunt fontes, particulas, ossa & pilos mortuorum, aliaue plura, quo loco, quo tempore, quibus verbis, ad peragenda sua maleficia, vt vim maleficam nanciscantur, adhibere debeant. Quarto, quomodo hæc ipsa intra corpus exhibere, vel foris applicari, offundi, suffundi, & quoquomodo vsurpari conueniat. Hoc modo instructis discipulis ipse statim vocatus adest, vel hominis vel animalis monstrosa forma, quæ sibi placeat, vt & videri existimetur, & humana voce vti, & cum ipsis familiariter colloqui, consilia suggerere,
11 ad interrogata respondere, futuraque prædicere. Neque præsto est modo (*vt diximus*) verum etiam vt suis laqueis irretitos [illegible]ineat, se ab ipsis cogi, & in certam custodiam, veluti annulum, capulum gladii, vitrum eristallinum, & alia includi pati-
12 tur, & quæ mandata sunt, exequitur. Nimia autem cupiditas futura & occulta sciendi, quæ ipsos primos quoq; parentes decepit, præcipua causa est, propter quam Magi sese diabolo obstringunt. Nec enim quisquam sua sorte contentus est, sed certatim omnes in DEI arcana penetrare volumus, eiusq; summam illam præscientiam consecuti nobis videmur, si quædam futura, & aliis adhuc ignota ipsi præsciuerimus. Hanc vanitatem cum in animis hominum inesse videret omnibus seculis Satan, & futura prænosse gestirent homines, istam hominum demulcendorum, sibiq; deuinciendorum & conciliandorum occasionem sedulo arripuit. Itaque pollicitus est se facile iis præstiturum & effecturum, quæ ipsi cuperent, daturumque rerum futurarum cognitionem, si sibi parere & obtemperare vellent.

vellent. Id quod vani, insani, curiosique homines nequaquam renuere. Itaque tandem contractum est inter vtrosque, Satanam & istos diuinandi cupidos homines, arctissimum fœdus, & vinculum, vt Satan futura præmonstraret, ipsi in eius mancipio & peculio de cætero essent, *vt ait Lambertus Danæus de Sortiariis cap. 1.* Olim rarum hoc studium, sub Christianismo vero, tandem adeo inualuit, vt Sacerdotes & Clerici, non satis exculti literis viderentur, nisi in hac damnata professione laudem haberent. Sed & Pontifices hac arte sedem fœdarunt. Si Platinæ & aliis credimus, bona pars Magicis artibus Pontificatum assecuta est: legantur illorum vitæ, Syluestri II. qui caput æneum habuit, quod consuluit; Benedicti VIII. Gregorii VII. Ioannis XX & XXI. Alexandri VI. & aliorum. Iacobum Perusinum Sacerdotem, Paulus Grillandius IC. scribit *libr. 2. de Sortil. c. 6.* maximum fuisse totius Italiæ Magum, qui cum missam canēs, versus populum sese obuertisset, vt diceret: *Orate pro me &c.* die quodam dixit: *Orate pro castris Ecclesiæ, quia laborant in extremis*: eodemque momento cæsa fuisse castra, quæ Perusio (*vbi canebat missam*) viginti quinque milliaribus aberant. Similem historiam legimus in Philippo Comminæo, de quodam Italo Vienensi Archiepiscopo, qui præsente Ludouico Rege XI. die Epiphaniæ missam celebrans in æde S. Martini Turonensis, quando pacem Regi osculandam præbuit, hæc verba pronunciauit: *Pax tibi ô Rex, hostis tuus est mortuus.* Et hora eadem compertum est, Carolum Ducem Burgundiæ ad Nanceum in Lotharingia occidisse. Insignis est autem Magorum differentia, quam ob varietatem suppliciorum necesse est cognoscere. Quidam expressam malorum spirituum inuocationem adhibent, alii carent malorum spirituum inuocatione. Hi autem præ omnibus abominandi sunt, qui Deo & cultui eius renunciarunt, & in eorum impiis actionibus diabolum inuocant. Et hi, vel *Præstigiatores*, vel *Necromantici*, vel *Arioli*, vel *Incantatores*.

13 14 15 16

Venefici. & Curatores morborum præstigiosi nominantur. Reliquos vero *Sortilegos*, & *Lamias* appellamus.

CAPVT. III.

DE PRÆSTIGIATORIBVS.

Summæ.

1 *Præstigium antiquissima artis Magicæ species est.*
2 *Præstigium quid sit.*
3 *Præstigiatores qui dicantur.*
4 *Quid Græcis sit fascinare.*
5 *Author fascini est Diabolus.*
6 *Diabolo non est difficile variis speciebus apparere.*
7 *Dictum S. Bernhardi.*
8 *Historia de Colloquio diaboli cum D. Luthero.*
9 *Historia quæ accidit Friburgi in Misnia.*
10 *Diabolus in oppido Saxoniæ Hammel humana forma in plateis obambulauit.*
11 *Diabolus præstigia vt plurimum per suos Magos perficit.*
12 *Præstigiatores Pharaonis.*
13 *An Magi Pharaonis veros fecerint serpentes, prout Moises.*
14 *Qualis præstigiator fuerit Simon Magus.*
15 *Narratio de præstigiis cuiusdam Iudæi Magi.*
16 *Narratio de præstigiis Alberti Magni.*
17 *Narratio de præstigiis Ioan. Fausti, & alterius cuiusdam.*
18 *Circulatorum varia præstigia.*
19 *Historia de præstigiatore quodam nobili.*

Prima

PRima & antiquissima artis Magicæ species est, *præstigium*, vel *fascinatio*, teste Moise, *Exodi 7.8. & 9.* Præstigium nihil aliud est, *secundum Isidor. 8. Ety. cap. 9.* quam sensuum & oculorum delusio. Hinc dicitur à *præstringo*, quia aciem oculorum præstringit, ita vt res videantur aliter esse, quam sint. Et, *vt Alexander de Alexandro dicit p. 2.* Præstigium proprie sumptum est illusio Dæmonis, quæ non habet causam ex parte mutationis rei, sed solummodo ex parte cognoscentis, qui deluditur, siue quantum ad interiores sensus, siue quantum ad exteriores. Præstigiatores itaque sunt, qui opera Satanæ hominum oculos incantationibus & illusionibus fascinant & fallunt, vt non videant ea quæ sunt, & videre se arbitrentur, ea quæ non sunt. Hi proprie dicuntur Zauberer. Et hoc vere fascinare, effascinare dicitur γοητεύειν Græcis ἐπάδειν, vel etiam βασκαίνειν, qua dictione Paulus *Galat 3.* vsus est: *O insensati Galatæ, τίς ὑμᾶς ἐβάσκηνε, quis vos incantauit & oculos veluti præstigio imposuit, vt non crederetis veritati*, Wer hat euch bezaubert? Vt enim corpus & oculi fascinantur, vt credant se videre, quod minime verũ est: sic animus prauis opinionibus imbutus, à veritate recedit, vt credat mendacio, interim iuret per omnia sacra, veras se amplecti sententias. *Theodorus Beza in dicto capite tertio ad Galatas. Benedictus Aretius in Problematibus de Fascinationib.* Auctor itaque fascini est, *vt eleganter Scaliger de subtilitatibus ad Cardanum, Exercitat. 349. ait*, non cœlestis intelligentia, sed malus Dæmon, non vt hominem faceret potentiorem, sed vt ipsum decipiret credulitate, atque socium haberet, tum impietatis, tum æterni exitii. Ipse igitur agit Dæmon: stultus ille, ac vecors putat, suis sese verbis agere. Diabolo enim non est difficile variis speciebus, non viuentium solum, sed & mortuorum hominum, item quod minus

eſt, etiam quadrupedum, auium &c. veluti in ſpecie nigri canis, draconis, bubonis, & hirci apparere, & res incredibiles efficere manifeſtum eſt. Hinc ſacra ſcriptura diabolos *hircos* nominat *Eſaiæ 13. & 34.* Non raro etiam figura monachi & hominis proceri & nigri, atrati, ocreis & calcaribus inſtructus Sathanas ſeipſum exhibet. In Paradiſo aſſumpſit formam ſerpentis, faciem
7 virgineam habentis, & ita primos parentes decepit. S. Bernhardus dicit, quod facilius vellet fornacem calentiſſime feruētem intrare, quam diabolum in ſua propria forma apparētem vide-
8 re. Cum in celeberrima Academia Witebergenſi operam darem ſtudio Iuris, memini me aliquoties à præceptoribus meis ibidem audiuiſſe, Lutheri ædes acceſſiſſe monachum, fores vehementer pulſitantem: cui cum famulus aperiret, ac ſciſcitaretur, quid vellet, *num domi eſſet Lutherus?* quærit Monachus. Re cognita, Lutherus eum ingredi iubet, quod nullum multo tēpore vidiſſet monachum. Ingreſſus hic, ſe quoſdam errores Papiſticos habere ait, quorum nomine libenter cum ipſo conferret: propoſuitque Syllogiſmos, quibus haud difficulter à Luthero ſolutis, alios protulit explicatu minus faciles. Vnde offenſus nonnihil Lutherus, in hæc prorupit verba: *Multum mihi faceſſis negotii, aliud enim quod iam agerem, erat:* ſimulque ſurgens, loci à Monacho propoſiti explicationem oſtendit, atque in eiuſmodi collatione cum manus Monachi non eſſe auium vnguibus diſſimiles, animaduerteret, inquit: *Tune is es? auſculta, ſententia hæc aduerſus te pronunciata eſt*, & mox locum in Geneſi commonſtrat: *Semen mulieris conteret caput ſerpentis*: inde ſubiungit: *nec cunctos tu digluties.* Hoc dicto victus Dæmon, indignabūdus, ſecumque murmurans abiit, eliſo crepitu non exiguo, cuius ſuffimen tetri odoris dies aliquot redolebat hypocauſtum,

& pro-

& proiecto atramentario post fornacem. Friburgi in Misnia ve- 9
nit Diabolus humana specie ad ægrotum, decumbentem in lecto, afferens librum & dicens, vt ægrotus numeraret sua, quotũ recordaretur, peccata, se enim illa annotaturum. Ægrotus initio territus, & tamen animum recipiens, dixit: *bene est, dicta bo tibi ordine mea peccata, sed titulum præfige illis, hunc in modum: Semen mulieris conculcabit caput serpentis.* Diabolus hæc audiens, abiit, & fœtorem pessimum post se in illa domo reliquit.

In oppido Saxoniæ *Hammel*, Anno M.D.LXXXIIII. die 10
XXVI. Iunii, Diabolus forum in plateis obambulauit, fistulans, & pueros ac puellas canendo ad se alliciens, eosque magno numero, videlicet centum & triginta extra ciuitatem ad montem *Koppen* dictum, educens, atque ita vna cum pueris euanescens, ita vt quo illi peruenissent, rescisci nemo potuerit. Vna tantum puella eminus reliquos secuta fuerat, quæ rem parentibus tremore magno significauerat. Vt plurimum autem Pro- 11
theus hic infernalis per sua mancipia Magos, Præstigiatores, & Incantatores sua præstigia perficit, qua de re sacræ literæ & historiæ testantur. Tales Præstigiatores fuerunt Magi Pharaonis, qui signa videbantur potius facere, vt scribit Clemens, 12
quam facerent. Vnde disputant Eruditi, *an Magi Pharaonis veros* 13
fecerint serpentes. Cyrillus dicit dæmones Magis obsecutos sustulisse virgas subito ex oculis adstantium, & in earum locum suppositisse serpentes magna celeritate alio ex loco illucallatos, viuos & veros, & adstantes hæc Dæmonum artificia ignorantes credidisse virgas in serpentes esse conuersas. Lyra dicit tantum fuisse apparentes serpentes. Burgensis veros fuisse asserit, potentia Satanæ factos. D. Heerbrandus *in disputatione de miraculis Thes. 46. & 97.* scribit, *Quod si quis omnino contendat, non fuisse plane phantasticos serpentes, sed corpora quæ tangi potuerunt: respondemus tales fuisse serpentes, qualia sunt Angelorum bonorum & Dæmonum corpora, quæ ad tempus adsumunt, quando apparent*

vt sensibus percipiantur, quæ non sunt phantastica & prorsus nihil, sed tamen nec durabile quid, verum proprii & medii cuiusdam generis inter vera & mera phantastica corpora. In *disputatione* tamen *de Magia Thes. 66.* scribit: *Non igitur Magi suis incantationibus virgas suas in serpentes vere mutauerunt, sed præstigiis oculos spectantium fascinates lusisse arbitror, cum ne pediculum producere potuerint.* Augustinus *in libro de Trinitate*, veros fuisse serpentes arbitratur, hac ratione motus, quod in aliis signis deinde defecerint. In eadem quoque sententia est Petrus Martyr *in locis Com.* & Ioann. Bodinus *de Dæm. libro 2. c. 6.* vbi sic scribit: *Præterea dicuntur Magi Pharaonis eadem res fecisse, quas fecit Moises, id est, baculos in virgas vertisse, & ranas produxisse:* quod minime fuisset dicturus, si qua fuisset oculorum fascinatio: nihil enim Moses per illusionem fecit, neque Mosis serpens baculos fuisset digestura, si Magorum serpentes meri fuissent baculi. Sed his non obstantibus, communis est Theologorum conclusio, horum Magorum miracula Magica, præstigia, ludibriaque Satanæ, nec veros serpentes fuisse: propterea quod Mosis serpentes Magorum deuorarunt, id est, veros serpentes non fuisse declararunt, vt Thom. Erast. *in disput. Paracel. p. 1. fol. 40.* ait. Et D. Lucas Osiander *in eruditis suis commentariis super Exo. c. 7.* scribit: *Quod enim Magorum suorum præstigiis effecti serpentes deuorabantur à serpente Aaronis, perspicue significabat Aaronis miraculum diuinum, Magorum vero incantationes diabolicum fuisse ludibrium.* Idem affirmat Iosias Simlerus, vbi ait: *Quærunt aliqui an virgæ eorum reuera mutatæ fuerint, an tantum fuerit sensuum delusio. Et videtur verosimile fallacibus præstigiis impii regis oculos delusos esse cum eorum ars impostura mera fuerit.* Et Ioannes Caluinus eod. capit. v. 22. *Verane an imaginata fuerit imitatio, non audeo asserere, nisi quod magis consentaneum est Satanæ artificio delusos fuisse impiorum oculos.* Hanc sententiam confirmat quoque autor libri Sapientiæ, *capit. 17*, sic scribens: *Aderant autem Magica artis ludibria & contumeliosa*

expro-

exprobratio eius arrogantiæ, qua ob prudentiam vsi fuerant. Et cap. *18. Atque ita, qui propter præstigias nihil crediderant, &c.* Clare nominat hic auctor præstigias & ludibria artis Magicæ, quod certe non faceret, si quidem vera fuissent, quæ vera videbantur Ægyptiis. Idem hoc apertissime affirmat Ioseph. *libro Antiquit. 2. cap. 5.* Magorum Dracones non veros extitisse Dracones, sed Ægyptiis visos tantum fuisse scribens. Talis quoque præstigiator fuit Simon Magus, qui Neronis oculos & totius cœtus sic fascinauerat, vt arietem, Simonis loco, carnifex decollaret. Simile est, quod narrat Apuleius de tribus hominibus, quos à se putabat occisos, cum tres hircinas pelles à Pamphila venefica fascinatas confodisset. Hic Simon Magus malis suis artibus Samaritanos longo tempore ita fascinauit, vt dicerent, ipsum esse magnam Dei virtutem. De hoc Mago multa scribunt veteres, velut Irenæus *libro 1. cap. 10.* Euseb. *lib. 2. cap. 13.* Egesippus scribit *lib. 3. cap. 2. de Excidio Hierosolymitano,* Simonem illum Romam venisse, ibique se opposuisse Petro, gloriatum esse se velle in cœlos volare: die constituto venisse in montem Capitolinum, desiliisse de petra, volasse aliquandiu, non sine magno populi stupore, qui verbis ipsius fidem adhibere cœperit: mox decidisse & crus fregisse: postea Aritiam translatum ibidem obiisse. Ioan. Trittenheimius Abbas Sparcheimensis scribit, Anno *876.* fuisse quendam Iudæum, nomine *Sedechiam*, olim Physicum & Medicũ Ludouici Imperatoris, qui Magicis disciplinis instructus, faciebat multa miracula & stupenda ludibria publice coram Principibus & quibuscunque aliis. Effecit namque arte sua, vt hominibus videretur deuorare virum armatum cum equo & omnibus armis: currum quoq; onustum fœno, cum equis & auriga. Amputabat hominibus capita, manus aut pedes, quæ pelui coram imposita cum sanguine defluente omnibus videnda præbuit: quæ statim ad loca vnde videbantur abscissa, sine detrimento hominum restituit. In aere & nubibus vide-

videbantur & audiebantur ab omnib. venationes, cursus, & alia exercere, quæ homines super terram exercere solemus. Tam multas & varias ludificationes faciebat, vt omnes supra quam
16 credi potest, miratenter & obstupescerent. De Alberto Magno referunt, quod Coloniæ in media bruma, feriis natalitiis coram Imperatore VVilhelmo, & multis aliis principibus suis præstigiis effecerit, vt Cæsaris palatium arboribus, frondibus, gramine, & variis generibus herbarum, tanquam amœnissimus hortus floreret, luscinia quoque, merulæ, aliæque auiculæ canerent. Et hoc spectaculo ita delectatum Imp. VVilhelmum scribunt, vt Alberto eiusque fratribus Traiecti prædium amplis-
17 simum donarit. Vidi præstigiatores, qui niues & pruinas facere potuerunt. Hac fraude mirifice quoque fuit celebris Ioan. Faustus superiori seculo: is rustico nolēti de via cedere, equos cum curru deuorare visus: & alius qui cuidam vendidit bene pingues & obesos porcos, quos cum emptor domum abacturus in via per obiectum torrentem pelleret, sola stramina vidit defluere in aquis, amissis porcis, mox aliud insolentius inde nascitur. Nam redit ad hospitium, quæsiturus venditorem nebulonem. Is in hospitio, re cum hospita composita, retro fornacem, dormienti similis, stertit, accedit iracunde emptor, *heus tu impostor*, ac pede trahit, pes totus sequitur, vt eximi videatur ab ipso corpore, miser hic attonitus stat, alter vnipes vociferatur de accepta iniuria, tandem res amice componitur, & crure admoto, iterum suo loco refigitur &c. Præstigiator quidam Magicus Magdeburgi equulum, theatro frequenti, per circulum transilientem ostentabat certa stipe, in fabulæ exitu exiguam se apud mortales collegisse pecuniam questus, se in cœlum conscendere velle ait. Hinc in sublimi erecto fune consequitur in altum equulus: præstigiator quasi eum cauda retenturus, quoque ascendit: cuius vxor maritum apprehendens assectatur, itidem ancilla, vt viderentur ascensu cōtiguo velut cōcatenati simul

mul aera petere. Hæc dũ populus ad ſtuporẽ ſpectaret, cuidam ciui eo forte declinãti, quærentiq;, quidnam rerũ ibi gereretur? reſponſum eſt, circulatorem cum equulo in aera conſcendere: hic ſe ſtatim vidiſſe eum in vico ad diuerſorium abeuntem aſſeuerauit. Illuſos itaque ſe vbi animaduerterent, diſceſſerunt. Huc pertinent Agyrtæ & Circulatores circumforanei die Gauckelbuben / qui hinc inde in ciuitatibus, pagis, varia genera præſtigiorum exercent. Iubent aliquem vorare cibos, is poſtea ſi ſpuat, ex ore ſtercora, & alia eiicit: roſam ancillæ in gremium coniiciunt, ex qua poſtea membrum virile fit, gladios, pugiones acutos deuorant, & ſuper iis abſque vlla læſione incedunt. Luthetus ſcribit ſe vidiſſe præſtigiatorem quendam iuuenem, qui nudo cum ventre tanto impetu mucroni incubuerit, vt gladius ſeſe incuruauerit, & mucro ad capulum vſque peruenerit. Interdum quoque præſtigiatores ſocio caput amputare, eique rurſus imponere ſolent. Sicuti præſtigator quidam nobilis in diuerſorio publico in N. hoſpitis famulum, ita petentibus reliquis conuiuis, decollauit. Cum autem ei caput rurſus imponere vellet, animaduerit adeſſe alium Magum qui eum in hoc propoſito impediret. Rogat hic eum, ne hoc faceret. Verum cum admonitioni repetitæ alter non pareret, præſtigiator in menſa lilium creſcere fecit, cui cum caput & flores amputaſſet, concidit ſtatim abſque capite de menſa Magus ille, qui alterum impediuerat, & præſtigiator abſque vllo impedimento è veſtigio famulo caput impoſuit, & ex hoſpitio vrbeque, ne à Magiſtratu propter commiſſum homicidium deprehenderetur, aufugit. Sic ceſſit ſpiritus infirmus & malus potentiori & quidem libenter, modo vt homicidium committeretur. 18 19

CAPVT IV.

DE NECROMANTICIS.

Summæ.

1 *Magiæ species est Necromantia.*
2 *Necromantici qui dicantur.*
3 *Ritus in euocandis manibus obseruati.*
4 *Necromantia, execranda est Magiæ species.*
5 *Diabolus insinuauit se in animarum corpora, quæ in templis erant, & per eas loquebatur.*
6 *Pythia mulier.*
7 *Gastrimantia quid sit.*
8 *Sibylla Cumana fuit dæmoniaca.*
9 *Sibyllæ omnes fuerunt Idolatræ, & dæmonum cultores.*
10 *Error patrum.*
11 *Doctrina Sibyllarum.*
12 *An malefica in Endor verum Samuelem, an spectrum excitauerit, nec ne.*
13 *Historia, in qua ostenditur, multas eiusmodi apparitiones, nequitia & auaritia sacrificulorum instructas, & confictas fuisse.*
14 *Appion & Vlysses, Homeri & Achillis manes euocarunt.*
15 *Historia de Necromantico in Aula Maximiliani I. Imperatoris.*
16 *Historia Citharistriæ Bononiensis.*
17 *Historia de extincta vxore nobilis cuiusdam in Bauaria.*
18 *An diabolus mortuos resuscitare ac viuificare possit.*

1 MAgię quoque species est *Necromantia*, per
2 quam manes seu vmbræ defunctorum excitantur vt consulant, aut ad interrogata respondeant. Et Necromantici sunt, qui sacrificiis solenni ritu constitutis & peractis,

Magi-

Magicis artibus & diris execrationibus, ab inferis manes euocant, accitoſque de futuris ſciſcitantur, νέκρος enim græce, latine mortuus, μαντεία diuinatio nuncupatur. *ca. nec mirum, 26. quæſt. 5.* Ritibus his, vt ait Peucerus *de Diuinat. in loco de Magia* vtebantur: *Aras quæ plerunque geminæ erant, & pares, nigris ornabant vittis aut cæruleis, & Cupreſſo: cumque pecudes confodiſſent, ſpirantem adhuc cruorem in effuſam ſpargebant terram vinumque, lac & mel miſcebant, poſtea cæſæ victimæ viſcera ter circum aras geſtabant, igne accenſo. Hoc ritu commoueri ex imo animas producique arbitrabantur, cumque manes placarent, pocula libabant, rogumque & ſepulchrum vino, ſed inuerſa manu conſpergebant, & nigras immolabant victimas, quarum viſcera oleo rigata coniiciebant in ignem, accenſis lignis ſterilibus, quæ è ſepulchris eruta eſſe oportebat. Sacra vero noctu peragebant vel in meridie, vel die decreſcente. Fugere enim mane aduentantem ſolem credebantur manes. Inualuerat autem hæc conſuetudo apud Ethnicos adeo, vt Romani annuatim ter poſtridie Vulcanalia, & ante ſexto Idus Nouembris, & ante tertio nonas Octobris, Diti & Proſerpinæ, in campo Martio, vbi aram diris manibus in loco abdito ſubter terram effoſſo ſtatuerant, victimis, epulis, thure, & mero ſacrificarent, & decreta facerent de rituum illorum conſeruatione, & atro die manibus parentare, ne infeſti redderentur prohiberent: denique ſi non rite adminiſtrata, vel ex leuibus cauſis intermiſſa eſſent, ſecundo tertioque inſtaurari ea acrefici vellent.* Hactenus Peucerus. Execranda autem hæc eſt Magiæ ſpecies, qua Diabolus patet mendacii de veritate, de rebus abditis, atque etiam de ſalute hominum conſuliitur. Etenim animæ quas Necromantæ ſacrificiis à ſe adduci putant, ſunt Diaboli, ac propterea quicunque capita mortuorum ſeruant, niſi medicinam aut chirurgicam faciant, ii plerunque exercent Necromantiam, vt Ioachimus Camerarius à ſe viſos narrat nonita pridem, qui Diabolo, per caput mortui, loquente vtebantur. Sed quoniam homines ali-

3

4

5

ter edocti, aut alias meticulosi perhorrescunt noctu sepulchra accedere, & in artes istas incumbere, alias rationes excogitauit Diabolus, vt hos ad sui adorationem pertraheret: insinuabat enim se in earum corpora, quæ frequentes in templis erant, & per eas loquebatur. Id autem plurimum virginibus accidebat sortilegis, ad impietatis onus adornatis, quæ ieiunantes religione maxima orabant in specu Apollinis, somnumque in ea capiebant (*nam quo grauior est impietas, eo honestiore pietatis, & religionis velo obtegitur*) tum Diabolo in illius corpus ingresso, quæ ita noctem transegerat, illa postridie diuinabat, & de reb. quæsitis responsa dabat plerunque amphibola, atque hæ *Sacerdotes Pythiæ*, nonnunquã etiã *Sibyllæ* dicebantur, sicut Bodin. *de Dæm. li. 2. c. 3.* scribit. Chrysost. de Pythia vel Apollinis oraculo ita perhibet: *Dicitur hæc Pythia fuisse fœmina, quæ super tripode diuaricatis cruribus malignum spiritum infernus immissum, partesque genitales è quibus loqueretur subeuntem excipiens, furore repleretur, & crinibus sparsis, spumansque ore debaccharetur, funderetque insana oracula.* Hæc diuinationis species *Gastrimantia* nominatur quæ vaticinia profert ex ventre spiritibus turgido. Quare qui hoc diuinationis genere obsidentur, *Ventriloqui* ab Augustino *libro 2. capit. 1.* appellantur: nec aliter prolata fuerunt vaticinia tum Pythonicorum, quorum in sacris literis fit mentio, tum Pythiarum apud Delphos: licet alioquin ratione sexus discrimen aliquod sit. In mulieribus enim sonus horum vaticiniorum ex genitalibus partibus edebatur & audiebatur. Nec enim alia via ex Pythiis Delphicis Dæmon pronunciare solitus fuit, quam deductis fœminibus per inguen. Quin & Tertullianus autor grauissimus affirmat, se ventriloquas vidisse fœminas è quarum pudendis vocula quædam dum sedebant, excitabatur, responderatque scisitantibus. Sic Virgil. *li. 6. Æneid.* Sibyllam Cumanam omnium celeberrimam Sacerdotem Pythiam fuisse ac Dæmoniacam, testis est. Et Cicero lib. 2. de diuinat.

nat. *Sibyllæ verſus*, inquit, *obſeruamus, quos illa furens fudiſſe dicitur.* Fuerunt enim omnes Sibyllæ Idolatræ & Dæmonum cultores, & à fide noſtra alienæ, quarum neque ſacræ literæ meminerunt vnquam, neque vllam confirmationem aut approbationem dedit Conciliorum autoritas. Non obſtat Lactantii & eo- 9
rum qui tanti fecere Sibyllarum oracula, authoritas. Videns enim Lactantius apud Ethnicos nihil maieſtatem Bibliorum poſſe, Sibyllinis oraculis tentauit, id quod volebat oſtendere, vt Bodinus ait. Exiſtimauerunt enim ſancti patres bene factum 10
eo tempore, ſi Ethnici quocunque modo pertrahi ad religionem Chriſtianam poſſent, quæ tamen opinio impia fuit, cum Prophetias diuinitus inſtitutas cum iis ſit nefas coniungere, quas apud Paganos Diabolus Sibyllis inſpirauit. De doctrina 11
Sibyllarum ſic ſcribit Ioann. VVierus in Apologia ſua: *Præterea doctrinæ exiſtimationem non immerito eleuare debent figmenta, de Saturno, Titane, Iapeto, Iunone, Venere, Dione, Ioue, Neptuno, quæ certe mihi ſpiritum diuinum ſapere non videntur: eorum tamen meminit Sibylla lib. 3. oraculorum. Huc facit & Ciceronis teſtimonium de Aruſp. reſponſis: Ne hoc quidem tibi in mentem veniebat Sibyllino ſacerdoti, hæc ſacra maiores noſtros ex libris veſtris expetiſſe. Hinc pleraque gentilium ſacra ex Sibyllarum ſcriptis originem traxiſſe in dubitate conſtat. Multa item referunt Sibyllarum libri de Chriſto, Ioanne Baptiſta & aliis, quæ potius à Græcis tranſcripta ex Euangeliſtis, poſtquam facta fuere, quam Sibyllarum ſcriptis prædicta, non temere affirmarit, qui in receptorum vatum prophetiis de eiſdem perſonis & rebus ſit verſatus. Tam ſiquidem ſingula cum omnibus circumſtantiis nude & explicite ob oculos in Sibyllinis libris ſunt poſita & depicta, vt tenebras eſſe noſtrorum prophetarum ſcripta cum illis collata quis dixerit.* Ha- 12
ctenus VVierus. Diſputant Theologi, & Legum Ciuilium Interpret. *An Pythoniſſa in Endor verum Samuelem 1. Reg. 28. excitauerit, necne?* Lyra, Burgenſis, Galatinus, aliique exiſtimant, fuiſſe verum Samuelem partim ex ipſo textu, partim ex loco Syraci-

dis 46. Ioannes Bodinus IC. *lib. 2. ca. 3. De Dæmon.* videtur dubitare, dum ita scribit: *Non sum nescius placere quibusdam Theologis Diabolum fuisse istum, ac non Samuelem: sed bona pars refragatur freta loco Ecclesiastici ca. 46. qui narrat in Samuelis laudibus, ipsum post mortem prophetasse, prænuntiata morte Regis, & Philistæorum victoria. In eadem sententia est Iustinus Martyr, Rabbi Sædias, & Hebræorum plerique: & iis obseruandum est illud suffragari, quod responsio per Samuelis imaginem, quem Diabolum putant, Sauli facta, magnum Iehouæ nomen habet quinquies repetitum quod etiam audire Dæmones perhorrescunt. Ideoque iudicium Dauidis Kimhi in hunc locum, neque Tertulliani lib. de anima, neque Augustini, complecti possum, statuentium hunc fuisse diabolum, nec aduersantem huic sententiam plane confirmare.* Hactenus Bodinus. Sed communis est Theologorum & veterum & recentiorum sententia, spectrum seu Diabolum fuisse, non verum Samuelem. Primum quod nõ sit credibile animas iustorum in manu Dei positas, etiam sub potestate Diaboli esse, & Pythonissæ mulieris Satanæ spiritu plenæ, quia & Saul & mulier faciebant contra mandatum DEI, *Deuteronomii 18.* Nec credẽdum est, quod Spiritus sanctus per Moisen præceperit veritatem à mortuis quærendam, & postea Sauli permiserit, vt ex Samuele resuscitato discat, quid sit futurum. Tertio quod in tota scriptura nullum proditur exemplum de mortuis interrogandis, adeo rigide Spiritus sanctus obseruat hoc mandatum, *Deut.* 18. Quarto, quia si Samuel vir iustus apparuisset, non vtique permisisset se à Saule adorari, q. predicauerat Deũ solum adorandum. Quinto, quia homo Dei, qui cum Abraham in refrigerio erat, non dixisset ad virum impium, *dignum ardore gehennæ: Cras mecum eris.* SZEGEDINVS *in loc. com. de Magia fol. 409.* Augustinus, Tertullianus, Lutherus *super cap. 7. Exod. 1. Tomo Islebien. fol. 320.* vbi sic scribit: Dann der König Saul ward durch des Teuffels Betrug / recht geäffet / daß er nicht anders wuste / es were der verstor-

bene

bene Samuel / da es doch nicht Samuel war / der im HERREN ruhet / sondern ein Gespenst deß Teuffels / dem Saul zur Straffe von Gott verhenget / dieweil er sonst Samuels Lehr in seinem Leben veracht / vnnd in den wind geschlagen hatte. Brentius, Chytræus, Petrus Martyr, Osiander, Victorinus Strigelius, Ioannes Mathesius *in d. cap. 46. Syracides*, Benedictus Aretius *in problematib. Theolog. de Spectris*, Ludouicus Lauaterus *de Spectris part. 2. cap. 7. & 8.* Scribonius *de Phys. Sagar. fol. 74.* Thomas Erastus *in disp. de Med. p. 1. fol. 8.* Negat enim diserte Chrysostomus, Animas defunctorum in terra oberrare. *Vnde mihi persuadebis hoc?* ait, *in ca. 8. Matth. An quia ipsos Dæmones clamare audiuisti, Anima talis ego sum?* Verum hæc quoque oratio à fraude & deceptione Diabolica proficiscitur: non enim anima defuncti est, quæ illa dicit, sed Dæmon qui hæc, vt audientes decipiat, confingit. Et mox idem author subiicit: *Quare vetularum hæc verba, imo decipientium & puerorum ludibria ducenda sunt: non enim potest anima à corpore separata in his regionibus errare: iustorum enim animæ in manu Dei sunt &c.* Probat id exemplo Lazari & Stephani. Quod autem nec peccatorum animę hic cõmorari possint, confirmat exemplum diuitis: *Lucæ 6.* Et palam constat multas eiusmodi apparitiones, nequitia & auaritia sacrificulorum instructas & confictas esse, sicut Erasmus duo exempla recitat. Parochus quidam sub diem Parasceues clam immisit in cæmeterium vinos cancros affixis ad latus cereolis ardentibus, qui cum reperent inter sepulchra, visum est noctu terribile spectaculum, nec quisquam ausus est accedere propius. Hinc rumor atrox. Consternatis omnibus, parochus è suggestu docet populum, has esse defunctorum animas, quæ missis & eleemosynis flagitarent à cruciatu liberari. Fucus ita proditus est, reperti sunt tandem vnus & alter cancer inter rudera, facem extinctã gestantes, quos parochus non recollegerat. Referunt de Appione Grãmatico quod Homeri manes euocarit, vt de patria illius & operibus certior

certior redderetur. Vlysses apud Homer. *Odyss. γ.* euocat Achillis vmbram. Apollonius Thanæus eiusdem Achillis manes
15 consulit de rebus ad Troiam gestis. Talis Necromanticus fuit Ioannes Trithonius, de quo sequentem historiam Augustinus Lerchemer in suo Germanico Tractatu, Von der Zauberey/ Heidelbergæ edito, recenset. Maximilianus I. Imp. coniugem suam Mariam Burgundicam ardenter admodum amabat, eãque mortuam lugebat vehementissime. Hoc Abbas Magus videns promittit Cæsari, se in medium producturũ defunctam, si eius Maiestati ita placeret, vt eius consuetudine frueretur. Annuit Imp. itur in conclaue quoddam remotius, adiuncto tertio. Magus ne quis verbum præsente spectro proferret, interdicit. Ingreditur spectrum pedetentim, Imperator miratus omnium membrorum conuenientiam, recordatur verrucæ in ceruice coniugis, sed & ea quoque obseruanti apparuit. Horruit tandem Imper. & spectrum remoueri nutu Mago mandat, & cum indignatione ait: *Monache, talibus in posterum abstinere iubeo,* addens etiam quam difficulter linguam cohibuerit, & vocem compresserit, quæ si erupisset, de vita tanti Imperatoris actum
16 fuisset. Peucerus *de Diuinat. fol. 11.* scribit, Bononiæ fuisse Citharistriam virginem, charam multis propter artem, quam vita functam Necromanticus quidam alligato ad alas fascino ad eum modum, Diabolo colludente, adornarat, vt cætus hominum, congressus publicos, & conuiuia frequentaret, caneret fidibus consueto more, nec à viuis differre videretur, etsi palleret, plus nimio, incidit in hanc forte alius quispiam Necromanticus, & animaduersa (*Diaboli monitu*) impostura, *cadauer,* inquit, *est ista,* fascinumque sustulit, eo amoto, statim ipsa ad terram collapsa, iacuit exanimis. *Sic sæpe,* inquit Peucerus, *ludit Diabolus, nequit tamen semel extinctis halitus afflare vitales, & salu-*
17 *tem carcere ac vinculis corporis animam reddere.* Refert Georgius Sabinus Peucceri affinis *in comment. sup. lib. 10. Ouid. Metamorph.*

In

In Bauaria virum nobili familia natum, extincta vxore, tantum animi dolorem cepisse, vt nullam admitteret consolationem, ac vitam ageret in solitudine. Tandem vbi nullum finem lugendi faceret, vxorem eius comparuisse, excitatam à mortuis: ac dixisse, se quidem semel confeciſſe curriculum vitæ à natura datum, sed importunitate ipsius reuocatam nunc esse in vitam, atque à DEO iussam vti eius adhuc consuetudine diutius, hac tamen conditione ac lege, vt matrimonium morte solutum denuo per Sacerdotem solenni ritu iungeretur, vtque deinceps ipse abstineret blasphemis conuitiandi verbis, quibus vti consueuerat. Se enim horum causa ei ademptam fuisse, atque iterum excessuram è vita, cum primum eiusmodi aliquod verbum edidisset. His actis, illam curasse rem domesticam, vt antea, & aliquot etiam peperisse liberos, semper tamen fuisse tristem ac pallidam. Post multos vero annos maritum vesperi potum, & ancillæ iratum, edidisse verba quæ non debebat: interea illam disparuisse è cubiculo, vnde marito allatura erat poma, ac reliquisse muliebrem vestem, sine corpore stantem, quasi phantasma, ad cistam, vbi poma seruabantur. *Hæc audiui*, inquit Sabinus, *ex multis viris fide dignis, qui affirmabant, Ducem Bauariæ eadem retulisse Duci Saxoniæ pro veris*. Eandem historiam audiuit quoque D. Lutherus, ex ore Electoris Saxoniæ Iohannis Friderici, & addit: *Iam est quæstio:* Ob das rechte Weiber seyn? vnnd ob das rechte Kinder seyn? dauon seynd meine Gedancken/ daß es nicht rechte Weiber seyn können/ sondern es seind Teuffel/ vnd gehet also zu/ der Teuffel macht ihnen die Geyler für die Augen/ vnd betreuget sie/ daß die Leute meynen/ sie schlaffen bey einer rechten Frauwen/ vnnd ist doch nichts. Deßgleichen geschichts auch/ wanns ein Mann ist/ dann der Teuffel ist krefftig bey den Kindern deß Vnglaubens/ wie S. Paulus sagt. Wie werden aber die Kinder gezeuget? Darauff sage ich also/ daß diese Söne sind auch Teuffel gewesen/ haben solche Leibe gehabt wie die Mütter. Es ist warlich ein 18

grewlich schrecklich Exempel / daß der Satan so kan die Leute plagen / daß er auch Kinder zeuget. Also ists auch mit den Hexen im Wasser / der die Menschen zu jm hinein zeugt / als Jungfrawen vnd Mägde / mit solchen er darnach zuhelt / vnd Teuffels Kinder zeuget / dann sonst Kinder zeugen ein Göttlich Werck ist / vnnd da muß vnser HERR GOtt Schöpffer seyn / denn wir nennen jhn allzeit Vatter / vnnd muß auch die Conceptio per constituta media, & per homines in einem momento geschehen / den er gebraucht zur Schöpffung der Menschen als ein Mittel / vnnd durch dieselbe wircket er allein / vnd nicht durch den Teuffel. Darumb so müssens gestolene Kinder seyn / wie dann der Teuffel wol Kinder stelen kan / wie man dann bißweilen Kinder in Sechswochen verleuret / oder müssen Supposititii seyn / Wechselkinder / die dann die Sachsen nennen / Kilkröpff / &c. Sed certum est Diabolum nec per se nec per sua organa mortuos resuscitare ac viuificare posse, cum solius Dei hoc opus sit, qui vita est & vitam omnibus suppeditat. Gestare quidem Satan potest defunctorum cadauera, motum etiam interdum præbere videtur, sed ipse agit omnia. Nec tamen vere viuificat aut resuscitat mortuos, nec sunt diuturna ista: at certis notis falsitas deprehendi potest ex conuersatione, colore, sermone, actionibus, perseuerantia, tandem etiam euanescentia vanitatem arguit, vt scribit D. Heerbrandus *in disput. de miracul. Thes. 80. 81. & 82.* Sic in Pathmo Insula, vrbe Phara Cynops fuit insignis Magus, de quo dicebatur, *Magnus es Cynops & nemo præter te*, eo quod etiam mortuos resuscitare crederetur, cum Dæmones essent, qui humana figura adsumpta obambulabant, & se visendos præbebant. Sed Apostolus Iohannes impostura m agnoscens dicebat: *In nomine Domini Iesu Christi ex hac Insula egredimini, nunquam redituri*, & confestim ex omnium oculis disparuerunt.

CA-

CAPVT V.

DE ARIOLIS.

Summæ.

1 *Arioli qui dicantur.*
2 *Ariolorum mentionem faciunt Moſes, & Imperator.*
3 *Arioli ſæpe furti, aut alterius ſceleris notam iis inurunt, qui innocentiſſimi ſunt.*
4 *Hiſtoria de quodam innocente ſuſpenſo.*
5 *Hiſtoria de ruſtico, qui pecuniam veſicæ ſuis incluſam amiſerat.*
6 *Hiſtoria de Ariolo quodam.*
7 *Quomodo furi oculus excutiatur.*
8 *Hiſtoria quæ Roſtochii accidit.*
9 *Hiſtoria quæ Guſtrouii accidit.*
10 *Quid ſit Criſtallomantia.*
11 *Sacerdoti in criſtallo theſaurus à dæmone oſtenditur, & ab eodem opprimitur in ſpecu.*
12 *Norinbergenſis ciuis emit criſtallinum annulum, ex quo viſionem eorum, de quibus conſulebatur, percipiebat puerulus.*
13 *Quid ſit Catoptromantia.*
14 *Quid ſit Dactylomantia.*
15 *Regis Lydorum annulus.*
16 *Quid Gaſtromantia.*
17 *Quid Lecanomantia.*
18 *Quid Hydromantia.*
19 *Quid Koskinomantia & Axinomantia.*
20 *Quid Alectriomantia.*
21 *Iamblichus Alectriomantia vſus.*
22 *Attinganiſeu Zigeuni.*

23 *Magia & Incantationum maximus & frequentissimus vsus in Ægypto.*

24 *Attinganiin Romano Imperio non feruntur.*

1 ARioli sunt, qui diuinant, & in cristallo, speculo, vel vitro polito Diabolum consulunt: qui de rebus furto sublatis vel amissis, & ad quæstiones propositas, nonnunquam vere, vt mentienti sibi fides habeatur, aut si ignorat verum, per ænigmata respondet. Horum Ariolorum mentionem facit Moises *Leuit.19.& Deut.18.* & Imperator *in l.5. Nemo Ariolum consulat.* Germanice nominantur Warsager vel potius Lügensager. Plura enim mendacia, quàm vera proferunt, & sæpe furti aut alterius sceleris notam iis inurunt, qui innocentissimi sunt. Noui quendam, qui cum ab Ariolo indicatus, quasi gemma pretiosum in ædibus cuiusdam fuisset furatus, suspensus fuit: & post dies non ita multos, gemma amissum, ancillæ in cubiculo inuenerunt. Refert Augustinus Lerchemer historiam de rustico quodam Misnico, qui pecuniam vesicæ suis inclusam domum attulerat, & scamno forte imposuerat. Post abiit. Interea sus domestica vesicam complicatam abripiens deuorauit: Sues namque famis cum sint impatientes, aliquando proprios deuorant porcellos. Vir rediens, pecuniam non inuenit, vxorem quærit, quam se vidisse negat. Miratur, tristatur, & vicinis factum narrat, qui vt diuinatricem in vicinia habitantem consulat, suadent. Adit illam: hæc in ædium limine eum consistere, nec à linea creta notata discedere iubet. Vetula cubiculum ingreditur, & Diabolum alloquitur, vir pone pedetentim maleficam sequitur, & ante ostium cubiculi subsistit, & quid moliatur diuinatrix, accurate obseruat. Vetula in repositorium introspiciens, alloquitur Diabolum his verbis:

bis: *Quidam N. pecuniam ſuam nuper domum reuerſus amiſit, dic quis habeat?* Reſpondit Diabolus ex arca, *Sus deuorauit:* Tu vero dicas, Coniugem eius, vt cum Sacerdote amaſio illam conſumeret, abſtuliſſe. Accepto reſponſo, ille diſceſſit, & vxori, aliiſque quid factum, narrat. Horum ſuaſu, ſuem mactat, & amiſſam pecuniam inuenit. De quo Magiſtratus certior factus, anum tanquam truculentam diffamatricem, quæ haud dubie ſimilia perpetrauerat, ſupplicio capitali affecit. Moliebatur enim diſcordiam inter coniuges, vt maritus aut cõiugem, aut ſacerdotem, aut ambos interficeret: ſed Deo ſic diſponente in malum iſtud aliis paratum ipſa incidit. Ita Satan homines decipit, ſciebat enim virum interrogãtem ad cubiculum hæc omnia obſeruare: Ideoque talia inter ſe pugnantia reſpondebat, modo vt illam vita priuaret. Hinc Auguſt. de diuinat. Dæmonum: *Multa Satan ſuis prædicit, quæ ipſe facturus eſt, quoniam copiam ſibi à Deo conceſſam nouit. In multis verborum ac ſententiarum ambiguitate ludit, vel volens vt decipiat, vel ignorans ea, de quibus conſulitur, vt quocunque modo res cadat, diuinus habeatur, ſicut Cræſo prædixit futurum, vt, ſi cum exercitu fluuium Halin traiiceret, magnum imperium euerteret, ſed non addidit, ſuumne, an alienum. Cognoſcit quoque ac videt omnia facta, & alia huiuſmodi crimina, licet occultiſſima ſint.* Quidam Monachi in Monaſterio N. theſaurum ex templo amiſerant, cum autem furem nullibi indagare & exquirere potuiſſent, Ariolum quendam conſuluerunt. Hic reſpondit, illũ ipſum Sacrilegum, eiuſdem farinæ hominem Magũ eſſe, truncum ipſius quidem apparere, caput autem videri non poſſe: ſic Diabolus Diabolum deludit. Ex oculo quoque excuſſo hodie fur cognoſcitur. Primum leguntur Pſalmi cum Letania: deinde formidabilis ſubſequitur oratio ad Deum patrem & Chriſtum, item exorciſmus in furem: hinc in medio ad oculi ſimilitudi-

nem vestigio, figuræ circularis nominibus barbaris notatæ, figitur clauus æneus triangularis, cõditionibus certis consecratis, incutiturque malleo cypressino, & dicitur, *Iustus es Domine, &*
8 *iusta iudicia tua.* Tum fur prodetur. Wierus *libro quinto, capite quinto.* Rostochii quidam pecuniã ex incuria in locum quendam sepositi. Cum autem eam postea inuenire tam cito non potuisset, fabrum conuenit, ab eoque petiit, vt oculus furi excuteretur. Quo facto statim ipse Dominus, qui fabri Diabolica
9 opera vsus est, oculum amisit. Gustrouii quidam cochlium argenteum amiserat; cum autem furem ex oculo quoque excusso cognoscere cuperet, fabrum adiit, ab eoque petiit, vt sua arte Magica furem oculo priuaret, quod & factum, & statim filiolus illius, qui cochlium in angulum quendam coniecerat, oculum amisit. Dixi supra in definitione, *Ariolos res perditas in cri-*
10 *stallis manifestare posse:* Et hanc speciẽ diuinandi nominant veteres *Cristallomantiam*, quæ ex cristallis fabrefactis atque expolitis, vel etiam obsessis à Diabolo, depictas notas atque figuras euentuum ac rerum inquisitarum, quasi diuinans, renunciat.

11 Anno M. D. XXX. Sacerdoti in cristallo thesauros Noribergæ ostenderat Dæmon: hos cum loco perfosso ante vrbem quæreret Sacerdos, adhibito amico spectatore, & iam in specu arcam vidisset, atque ad eam cubantem canem atrum, ingressus Sacerdos in specum, opprimitur interficiturque, ru-
12 ente cacumine, & specum rursus complente. Ioachimus Camerarius *in libello Plutarchi, de defectu oraculorum*, scribit: Ciuem Norinbergensem aliquando cristallinum annulum emisse, ex quo visionem eorum, de quibus consulebatur, percipiebat puerulus. Verba Camerarii sunt: *Consulti aliqui de rebus ignotis, in cristallis conspicium ea manifesto, de quibus quæsitum fuit.* Cuius rei exemplum non possum facere, quin hoc loco recitem de narratione optimi, pietateque & prudentia præstantis viri Lazari Spengleri Norici, non ab aliis audita, sed à seipso cognita refe-

ta referentis. Fuisse aiebat, sibi notum vnum ex præcipua familia Norinbergæ, virum honestum ac grauem, quem hac in mentione nominatim indicandum non putauimus. Eum quodam tempore venisse ad se, & attulisse in serico panniculo involutã gemmam cristallinam, figura rotundam, & dixisse donatam sibi illam fuisse à quodam ignoto, qui se ante multos annos de hospitio compellasset, forte in foro conuentum, quemque ipse domum suam adduxisset, & triduo habuisset secum. Fuisse autem ab illo discedente & relinquente munus hoc, ad significationem grati animi, edoctum se, cristalli vsum talem: si qua de re certior fieri vellet, vt promeret cristallum, & puerum matrem castum iuberet aspicere, & ex eo percunctaretur, quid cerneret? Fore enim vt de apparentibus puero visis omnia, quæ requireret, indicarentur. Atque affirmarat hic, se nulla in re vnquam fuisse deceptum, & mirabilia de puerorum indiciis resciuisse, cum cæterorum nemo quisquam aliud, quam nitidam & puram gemmam intuendo videret. Quodam tamen tempore cum grauida ipsius vxor puerum marè gestaret in vtero, illi quoque species in cristallo oblatas. Primo autem omnium formam viri sese exhibere solitam, eo habitu, quo tum communiter vterentur, in quo insigne esset capitis integumentum, cum fasciolis dependentibus (*cappas nostri veteres lacinioſas vocarunt.*) Et ita deinde apparuisse, de quibus interrogatum esset, cætera. Explicatisque cunctis, illam rursum viri figuram discessisse, & euanuisse reliqua. Discedentem autem eam, quam diximus figuram viri, visam sæpe vrbem perambulare & ingredi in templa. Fuerat autem fama passim dissipata de illis indiciis, vt negantibus aut dissimulantibus suis delictum aliquod vulgo minarentur, se relaturos de eo ad illum in cristallo se ostendentem virunculum. Quin etiam compertum est, fuisse à doctis quibusdam de dubitationibus suis in literarum studiis aliquando, nescio quid propositum, & in cristallo lectum. Sed his

& aliis

& aliis huiusmodi compluribus commemoratis, dixit Spẽglerus, hunc ad se aliquando venisse cum tali oratione: Arbitrari se tempus esse, vt à cristalli tali vsu tandem abstineret. Nam & sibi iam persuasum, eo ipso non leuiter peccari, & animi perturbati cruciatus grauissimos se diu sane perpessum esse, itaque decreuisse, se deinceps nihil cum illo experimento velle negotii habere, & tradere nunc ipsi, quod accepisset, de quo meminisse posset, quid sæpe ei demonstrasset, neque nescire, qui rumores in ciuitate percrebuissent. Permittere autem vt faceret de illo quod collibuisset. Tum Spenglerus *(valde enim superstitiones oderat)* collaudato eo, accepisse se aiebat cristallum & in minutissimas partes contudisse, & vna cum serico inuolucro
13 in latrinam abiecisse. Dixi quoque in definitione, *Ariolos res perditas in speculo manifestare posse*, quæ *Catoptromantia* dicitur, quæ ex nitidis terssisque diuinat speculis, in quibus quæsitarum rerum imagines effictæ redditæue à Diabolo renitere videntur. Vsus ea Didius Iulianus Imper. & pleraque Diaboli monitu præuidisse, quæ acciderunt, scribitur. Pausanias meminit fontis cuiusdam, qui fuit patris Achaicis ante Cereris templum. In eum quando, qui ex morbis de vita periclitabantur, speculum tenui alligatum funiculo immitebant, seque contemplabantur, si effigiem eadaueris conspexissent, extinguebantur: si hominis viui & valentis, conualescebant, & sanitatem
14 recuperabant. Hæc Peucerus. Dixi quoque *ex annulis*, & hanc speciem *Dactylomantiam* nominant, quæ ex annulis vel ad certos cœli positus conflatis, vel fascinis Diabolicis consecratis, vel
15 ab ipsis Dæmonibus occupatis, vaticinatur. Talis fuit annulus Gygis, Lydorum Regis, in quo tanta vis inerat, vt visibilem & inuisibilem aliquem reddiderit, iuxta Herodotum. Item *vasis vitreis*, & hæc species *Gastromantia* dicitur, quæ non voce, sed
16 picturis responsa expediebat. Statuebantur vasa vitrea, rotunda, aquis conferta limpidissimis, & circum collocabantur accensi

censi cerei: cumque euocatio Dæmonis occulto murmure absoluta, & quæstio recitata esset, adhibebatur puer impollutus, aut mulier prægnãs, quæ vitra accurate diligenterque intueretur ac circumspiceret, rogaretq; imperaret, & flagitaret respõsa: ea tandem imaginibus, quæ per tersam politamque speculorum superficiem, ex aquis, quadam διαυγάσει refulgebant, Diabolus exprimebat. Huic speciei affinis est *Lecanomãtia*, quæ 17
Assyriis, Chaldæis & Ægyptiis in vsu fuit. In peluim aqua repletam imponebantur aureæ & argenteæ laminæ, lapidesque pretiosi, characteribus certis signati: & postquam consueta essent verba pronunciata, quibus Dæmon aduocabatur, proferebatur quæstio. His peractis, tenuis atque exilis vox instar sibili, ex aquis emergebat, referebatque quæ exposcebat quæstio. Itẽ *Hydromantia*, quæ variis exercebatur modis. Implebatur cya- 18
thus aqua, annulusque filo suspensus ex digito librabatur in aquam, atque ita conceptis verbis poscebatur declaratio vel cõfirmatio rei quæsitæ: si, quod proponebatur, verum erat, annulus suo nutu, non impulsus feriebat cyathum constitutis ictibus. Hac vsum Numam Pompilium, & euocatos in aquam Deos confuluisse ferunt: vel coniiciebantur in aquam quietam lapilli tres, & obseruabantur gyri ad ambitum corporis cõtinentis diffusi, trifariamque mixti inter se atque impliciti. Ex his, vt
Geomantia, erui veritatem posse, persuasio vulgi obtinuerat. Itẽ 19
Koskinomantia & *Axinomantia*, qua ad peruestigandos atque aperiendos occultos scelerũ autores, & res alias obscuras explorandas ac proferendas, incantatores vtuntur. Hanc securi expediunt rotundo palo infixa, aptataque ad normam ac perpendiculum, & cum præfatione, ordine enumeratis nominibus eorum, qui in suspicione hærent: Ad cuius se mentionem securis vel leui impulsu circumagit aut nutat, eum culpæ reum peragunt. Illam administrãt cribro forcipi impositio, & forcipe binis tantum apprehenso, atque eleuato digitis itidemque præfa-

tis precibus & recitatis nominibus ſuſpectorum, quocunque appellato, cribrum vel tremit vel nutat, vel cõuertitur, eum ar-
20 guunt reum ſceleris, de cuius authore quæſtio inſtituitur. Item *Alectriomantia*, qua opera & iudicio galli gallinacei cognoſcebantur occulta & futura. Peragebatur autem, vt proditum eſt hoc modo: Literæ viginti quatuor in puluerem inſcribebãtur, quarum cuique granum hordei & tritici imponebatur. In hæc emittebatur gallus gallinaceus, carminum adiurationibus, prius in hunc vſum expeditus. De quibuſcunque enim ille literis grana abripuiſſet, illę coniunctæ rem quæſitam declarare puta-
21 bantur. Hac Iamblichum Procli Magiſtrum ſcrutatum memorant, quis poſt Valentem Cæſarem eſſet imperaturus. Cum autem gallus grana de ſolis quatuor literis, Θ. ε. ο. δ. ſuſtuliſſet, incertum fuit Theodoſiusne, an Theodorus, vel Theodeſtes deſignaretur. Ita vaticinio cognito Valens plurimos his nominibus notos, metuens inſidias, interfecit, quæſitis etiam vatibus ipſis. Iamblichus ergo ſæuitiam Imperatoris metuens, hauſto
22 veneno, mortem ſibi conſciuiſſe dicitur. Vagatur hinc inde & genus quoddam impoſtorum, ſqualida, tetraque & deformi ſpecie & habitu peregrino, quos recentes Græci *Attinganos*, nos *Zigeunos* nominamus. Hi hominum manus inſpiciunt, & ſingulis euentus indicant, eoſque decipiunt. A Domino enim diriguntur greſſus viri, quis autem hominum poteſt intelligere viam ſuam? *Prouerb. 20. v. 24. 1. c.* Deus diſponit ſingulis ſuos euentus, neque quiſquam eſt, qui poſſit ſcire, quid ſibi ſit euenturum. Quare ex vera fide pie officium vocationis noſtræ faciamus, neque de futuris euentibus ſimus ſoliciti, ſed nos, & noſtra omnia patri cœleſti cõmittamus, Der wirdts wol recht machen.
23 Creduntur ex Ægypto primum & vicinis Aphricæ partib. prodiiſſe, vbi incantationum atque omnis generis præſtigiarum & diuinationum tantus eſt vſus, vt nihil niſi cõſultis vatibus ſuſcipiatur, & magnus vatum numerus, ſingulis dieb. in foro publi-

co, præ-

eo, præstoletur consulturos, quod, qui Alexandriæ, Alcairi, quæ Memphis est, & in locis vicinis fuerunt, pro certo, compertoque affirmant. Hactenus Peucerus. Eiusmodi Attingani 24
in Romano Imperio non feruntur, prout patet *ex Reformatione Polit. Augustæ Anno millesimo quingentesimo trigesimo.* §. Von Ziegeunern. Der jenigen halben/ so sich Ziegeuner nennen/ vnd wieder vnnd für in den Landen ziehen/ gebieten wir allen Churfürsten/ Fürsten vnnd Ständen/ bey den Pflichten/ damit sie dem Heiligen Reich verwandt/ ernstlich/ vnd wöllen/ daß sie hinfüro die Ziegeuner/ nach dem man gläublich Anzeige hat/ daß die Erfahrer/ Verrähter vnd Außspeher seynd/ vnnd die Christenland dem Türcken/ vnd andern der Christenheit Feinden/ verkundschafften/ in vnd durch jhr Landt nicht ziehen/ handeln noch wandeln lassen/ noch jhnen Sicherheit vnd Geleit geben. Meynen vnd wöllen auch/ daß sich die Ziegeuner inwendig drey Monaten/ nechst nach Dato dieser vnser Ordnung/ auß den Landen Teutscher Nation thun/ sich der enteussern/ vnd darinn nicht finden lassen. Denn/ wo sie darnach betretten/ vnd jemands mit der That gegen jhnen handeln oder fürnemen wirdt/ der soll daran nicht gefreuelt oder vnrecht gethan haben. Idem prouisum est *in Constitut. Polit. Illustrissimorum Principum Megapolensium, Articul. 12, versiculo* Es sollen vnsere Amptleute die Ziegeuner/ frembde Bettler vnd gartende Landsknechte/ in ämptern/ Städten vnd Dörffern/ nicht dulden noch leiden/ sondern sie bey Sonnenschein ausserhalb Landes verweisen/ vnd wo solche Ziegeuner betretten/ vnd jemands mit der That gegen jhnen handeln/ oder etwas fürnemmen würde/ der soll daran/ Besage der Reichs Abschiede/ nicht gefreuelt noch vnrecht gethan haben/ &c.

CAPVT VI.

DE INCANTATORIBVS.

Summæ.

1 *Incantatores qui dicantur.*
2 *Diabolus virgis cædi ſe patitur.*
3 *Incantatorum mentionem facit Rex Dauid.*
4 *Aſpis aures obturat, quando magicos metuit ſuſurros.*
5 *Incantator à ſerpente enecatur.*
6 *Incantationum ſunt varii modi.*
7 *Lappii mirifice incantare ſciunt.*
8 *Lappii ſcire poſſunt ſpacio 24. horarum, quæ in remotiſſimis locis geruntur.*
9 *Incantationis ſpecies eſt Cabala Iudæorum recẽtiorum, Philoſophiæ & Magiæ ſoror.*
10 *Cabala vetus, erat ſecretior diuinæ legis interpretatio.*
11 *Obiectio.*
12 *Solutio.*
13 *Precatio Antonii Flaminii.*
14 *Dei verbo abuti, enorme peccatum.*
15 *Chriſtophori Ducis VVirtenbergenſis, laudatiſſimi quondam Germaniæ Principis, dictum.*
16 *Reges Daniæ & Sueciæ Iudæos blaſphemos non ferunt.*
17 *Execrabile eſt maleficium, ligare ligulam.*
18 *Mala & incommoda quæ indè ſequuntur.*
19 *Ioannes Bodinus ſcribit eſſe formas nodandæ ligulæ amplius quinquaginta.*
20 *Turcæ ſuum modum ligandi habent.*
21 *Incantatoribus annumerantur Exorciſtæ.*
22 *Qui dicantur Exorciſtæ.*

23 *Olim*

23 *Olim in primitiua Ecclesia fuit peculiare donum.*
24 *Vlpianus Exorcistas impostores nominat.*
25 *Abusus Exorcismi.*
26 *Notæ Exorcismi.*
27 *Magicæ Sacrificulorum consecrationes. & 28.*
29 *Quomodo Diabolus cedat.*
30 *Ritus veteris Ecclesiæ in eiiciendis Diabolis.*
31 *Commendatio ieiunii.*
32 *Historia confœderati adolescentis cum Diabolo à D. Luthero liberati.*
33 *Iudicium Philippi Melanthonis de Dæmoniacis.*

INcantatores vel Epodi dicuntur, qui vel sacris Dei oraculis, vel blasphemis Diaboli vocibus deblateratis, vel characteribus aliisue rebus adhibitis, Diabolos serpentes, & aspides, vt virus ponant, & mansuescant, cogunt, vel virilitatem hominibus adimunt, eorumque voces & membra ligant, vel arma & similia incantant, Diabolo interea colludente, & reuera expediente, quæ incantator molitur. Ludit enim Satan suis præstigiis, cum suis mancipiis, & fingit se captiuum ab ipsis detineri, patitur quoque se in forma animalis, quam assumpsit, virgis cædi, exclamat quoque lamentabili voce, quasi dolorem ex verberatione sentiat, & post virgarum cæsum, quasi coactus responsa dat, ad quælibet interrogata, in hunc nimirum finem, vt sua mancipia in exitium præcipitet. Horum Incantatorum mentionem facit Rex Dauid Psalm. 58. *Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & veneficiincantantis sapienter.* Hanc

1 2 3

illustrem similitudinem de impiis obstinatis cum serpentibus atris, Eobanus Hessus eleganti carmine ita reddidit:

Horum persimilis furor est serpentibus atris,
Tale sub infido pectore virus habent.
Corde venenatum referentes aspida ficto,
Qui clausas aures, ne capiatur habet.
Incantatoris ne voces audiat, aures
Obstruit, instantis ne cadat arte Magi.

4 Traditur de serpentibus, quod animaduertentes præsentiam alicuius Magi, qui incantationes adhibere velit, alteram aurem allidant terræ, alteram vero cauda obstruant, ne exorcismum incantatoris audiant, & parere cogantur. Non autem dubium est, quin Magi ex permissione Dei, & illusione Satanæ, possint eiusmodi præstare. Hinc illud Vergilii: *Frigidus in pratis*
5 *cantando rumpitur anguis.* Salrzburgi incantator iactabat, se omnes in vicinia ad milliare serpentes posse in vnam perducere foueam, & interimere: quod cum tentaret, tandem antiquus & ingens proserpit serpens, quem cum carmine in foueam compellere niteretur, ille exiliens, incantatorem velut cingulum amplectitur, trahitque in foueam & enecat. Hæc Magiæ huius stipendia, hi simulatæ fructus amici-
6 tiæ. Icantationum sunt varii & diuersi modi. Quidam enim arma, naues, ne vlla vi ventorum, etiam infinitis velis, vento obuersis, portum egredi valeant: molendina, ne vllo impetu volui queant, vocem hominum, ne clamare possint: latratus canum, volatus auium, & id genus alia, incantare & ligare pos-
7 sunt. Quo in genere Lappii Septentrionales mirifice valent. Solent enim hi, *teste Olao Magno libro 3. cap. 18.* mercatoribus in eorum littoribus, contraria ventorum tempestate impeditis, ventum venalem exhibere, mercedeque oblata, tres nodos

Magi-

Magicos, non Cassioticos loro constrictos eisdem reddere: eo seruato moderamine, vt vbi primum dissoluissent, ventos habere placidos, vbi alterum, vehementiores: at vbi tertium laxassēt, ita sæuas tempestates se passuros, vt nec oculo extra proram in euitandis scopulis, nec pede in naui ad vela deprimenda, aut in puppi pro clauo dirigendo, integris viribus potirentur. Si quis peregrinus cupiat de suorum conditione certi quid cognoscere, præstant, vt intra viginti quatuor horarum spacium resciscat, quid cum illis agatur, vel si trecentis milliaribus absint, hoc modo: Incantator postquam vsitatis ceremoniis euocatos Deos suos compellauit, subito collabitur & exanimatur, quasi extincto illo reuera abscedat à corpore anima. Neque enim aut spiritus in eo reliquus esse, aut restare cum vita sensus aliquis & motus videtur. Sed vt adsint semper aliqui oportet, qui proiectum & exanime corpus custodiant, quod cum non fit, Dæmones id abripiunt. Horis viginti quatuor elapsis, reuertēre spiritu ceu è profundo somno cum gemitu expergiscitur exanime corpus quasi reuocetur in vitam ex morte qui cōciderat. Postea sic restitutus ad interrogata respondet, & vt fidē faciat percontatori, recenset aliquid, quod agnoscat ille, & certo sciat in ædibus suis aut cognatorum fuisse. Hæc in rei veritate ita se habere, nuper cognoui à doctissimo & humanissimo viro D.M. Iohanne Corfino, ciue Rostochiensi primatio, qui in istis Septentrionalibus locis cum nobilissimo heroe Domino Christiano Fries, sereniss. Danorū Regis in Noruuegia Vicario, aliquandiu vixit. Incantationis species est, *Cabala* Iudæorum recentiorum Philosophia, & Magiæ soror, quæ verbis conceptis & prophanatis, pollutisque sanctissimis Dei nominibus, characteribus, certis signis, certis sacrificiis miracula facere & futura prædicere docet. Et sic Cabala vetus, quæ secretior diuinæ legis interpretatio erat, à Magia infami vitiata fuit, ita vt Cabalistica eiusmodi Magia, Christum incomparabilia

lia effeciſſe miracula, aſtruere non perhorreſcant perfidi Iudęi. Atque hinc data fuit gentibus occaſio calumniandi verbum Iehouæ Hebræorumque Cabalam, de qua ſic Plinius lib. 30. cap. 1. *Eſt alia*, inquit, *Magices factio à Moſe & Iochabella Iudæis pendens.*

11 Si quis autem obiiciat, nihil ineſſe hic Diabolici, ſi quis certos Pſalmorum verſus, aut ad expergiſcendum conſtituta hora, aut ad orandum Deum, aut ad conficiendas alias actiones pronun-

12 ciat. Reſpondeo: Præcipuum pietatis & ſapientiæ fundamentum eſt, vt quis mane oraturus, ſurgat, & in nomine Ieſu

13 omnes actiones & conſilia ſua incipiat. Notiſſima debet eſſe nobis ſuauiſſima hæc Antonii Flaminii oratio.

Iam noctis vmbras lucifer,
Almæ diei nuncius,
Terra poloque dimouet,
Simulque nos cubilibus
Monet relictis, pectore
Preces ab imo fundere
Ad templa ſumma cœlitum.
Oremus ergo ſupplices
Fontem perennem luminum,
Vt ſicut omnes aeris
Illuſtrat oras, viuido
Sic noſtra corda repleat
Fulgore ſancti ſpiritus,
Qui nos per hæc contagia
Puros ab omni crimine
Traducat ad cœleſtium
Sedes beatas, illius
Nutu gerantur omnia.
Cibumque ſiue ſumimus,

Seu

Seu quid negotii foris
Tractamus, aut domi intima
Seu mente quid reuolaimus,
Id omne semper gloriam
Spectet beati Numinis.
Rector supreme cœlitum
Quæ mente tota poscimus
Hæc omnibus concedito,
Qui corde puro te colunt,
Et vnicum natum tuum
Cum sempiterno spiritu.

Sanctissima autem veri Dei & castorum Angelorum nomi- 14
na, in ore, in tabulis, in characteribus Magorum, aut eorum, qui tentant Dominum, non sanctificantur, sed polluuntur, atque blasphemantur. Nec maius scelus est quam hoc modo abuti verbo Dei ad præstigias scilicet Diaboli in Dei contumeliã tegendas, aut etiam pingendas, quod ex arcano sinu patris filius Dei, victus amore miseri peccatoris depromsit ac promulgauit, propter peccatorem, qui à Deo propter lapsum primorum parentum abiectus, & hoc se in gratiam receptum disceret, haberetque testimonium firmissimum voluntatis diuinæ erga se, quo se in veris animorum consternationibus, & ancipitibus distractorũ sensuum, animique fluctibus erigeret & erudiret. Admirandum profecto in tanta luce Euangelii inueniri Principes & Respublicas, qui hanc blasphemam & Magicam gentem ferant & defendant. Cum laudatissimo quondam Germaniæ Principi 15
Christophoro Duci VVirtenbergensium quidam suaderent, vt blasphemos Iudæos propter frequentes exactiones & maxima commoda reciperet: Respondit Christianissimus, & sanctissi-

ciſſimus Heros: Wann dieſe verfluchte Leuthe mir wolten Geldt vollauff geben / wolte ich ſie doch in meinem Fürſtenthumb / weil ſie an meinem Bruder vnnd Erlöſer Jeſu Chriſto trewloß worden / vnnd öffentliche Zauberer ſeynd / nicht
16 leiden. Laudabiliter itaque Reges Daniæ & Sueciæ Electores, item Principes & Ciuitates Saxoniæ faciunt, qui hanc impiam
17 gentem in eorum ditionibus non ferunt. Cæterum inter Incãtationis modos, nullus frequentior & paſſim pernicioſior hodie, quam incantatio illa, quæ nouis coniugibus infertur, quam *Ligationem ligulæ*, vel *ligare ligulam*, vulgo **Neſteln verknüpffen** / nominant. Quod quidem execrabile maleficiũ, etſi quandoque ſine expreſſa conuentione & ſocietate cum Diabolo inita committatur, actio nihilominus eſt Diabolica &
18 ſupplicio capitali digna. Mirum autem nemini videri debet, ſi nodationibus iſtis Diabolus plurimum abutitur: primum enim generis humani, quod totis viribus conatur perdere, procreationem impedit: deinde auguſtum illud amicitiæ vinculum, inter virum & vxorem tollit, poſtremo qui ligati ſunt ad ſcorta & adulteria tranſuolant. De hoc ſcelere loquitur Canon *33.* quæſtione octaua. *Si per ſortiarias*, inquit, *& maleficas artes, occulto. ſed nunquam iniuſto Dei iudicio permittente, & diabolo præparante, concubitus non ſequitur: ad Deum per humilem confeſſionem eſt recurrendum.* Quo ex loco notari quatuor aut quinque axiomata neceſſe eſt. Primum, copulationem arte malefica impediri poſſe, quod omnes Theologi agnoſcunt vno ore, & ipſe Thomas *in librum quartum ſententiarum, diſtinctione 24.* vbi dicitur vir reſpectu vnius ſolum mulieris ac non aliarum nodari poſſe, *& capit. vltimo de frigidis.* Secundum, in occulto fieri, ſed tamen iuſto iudicio permittentis Dei. Tertium id totum à Diabolo præparari. Quartum, ad

Deum,

Deum ieiuniis & orationibus recurrendum esse: quod postremum caput apprime notandum est, quia impietatis est in eo laborare, vt (*quod multi faciunt*) diabolicis modis soluatur nodus: sic enim ad Diabolum & Diabolicas superstitiones recurritur. Nec nouum hoc institutum est: nam Amasin Ægypti Regem *apud Herodotum lib.* 2. legimus fuisse vinctum & impeditum ne rem haberet cum Laodice vxore sua, donec carminibus solennibusque precibus solutus esset. Concubinas quoq; Theodorici Regis iisdem ligamẽtis aduersus Hermambergam vsas esse, Paulus Æmilius in vita Clotarii secundi testatur. Refert Bodinus, esse formas nodandæ ligulæ amplius quin- 19
quaginta, siue ad virum coniugatum impediendum, siue ad mulierem solum modo, vt alter alterius fastidiens infirmitatem adulteriis sese pollueret: plerunque tamen virum illigari, vix mulierem: ligari autem posse in diem vnum, in annum, in æternum, aut quantisper duratura esset ligula nisi solueretur: esse nodationem, qua vnus alterum deamet, neque redametur, sed odio sit vehementissime, esse qua inter se amarent ardentissime, sin ad congressum veniretur, alter alterum laniaret vnguibus, & cæderet indignissime. Habent & Turcæ suum mo- 20
dum ligandi, quo inuitos retrahunt. Nomen serui in schedula scriptum suspenditur in tabernaculo, vel domicilio serui, deinde diris verbis & imprecationibus illius caput impetunt. Hinc vi dæmoniaca, putat fugitiuus sibi in itinere, vel Leones, vel Dracones occurrere, vel mare, vel flumina contra se exundare, vel cum tenebris nigrescere, iisque terriculamentis repulsus, ad herum redit.

Incantatoribus annumerandi sunt Exorcistæ Pontificii, 21
qui vt plurimum sunt Magi, *vt Aretius ait.* Nam vt hi diris exe- 22
crationibus Diabolos ab inferis euocant: ita Exorcistæ non solum recitatis certis precibus, atque vsurpatis, additisque aliqui-

bus ceremoniis characteribus, execrationibus & ſæpe repetito Dei nomine, Mariæ & ſanctorum, malignos ſpiritus ex hominibus, beſtiis, ædibuſque eiicere conãtur, verum etiam aquam, ſalem, oleum, lucernas, palmas, herbas & alias creaturas ad pellenda, vt volunt, ſpectra & phantaſmata, exorciſant & conſecrant. *Martinus Chemnitius in 2. part. Examin. Trid. Concil. Benedictus Aretius in Problemat. Theolog. de Exorciſtis. Ludouicus Lauat. de Spectris part. 3. cap. 10. Peucerus de Incantat. fol. 158. Ioan. Bodinus de*
23 *Dæmon. lib. 3. cap. 6. VVierus lib. 5. cap. 25.* Olim in primitiua Eccleſia fuit peculiare donum, voce humana & poteſtate diuina de corporibus obſeſſorum exigere Diabolum, vel compeſcere, & hi dicebantur EXORCISTÆ, propterea, quod manus à Cacodęmone vexatis imponebant, & ſolennibus quibuſdam imprecatio-
24 nibus & obteſtationibus Dæmones eiiciebant. Vlpian. *in l. 1. D. de var. & extraord. cognit.* verbum EXORCISARE, vulgare verbum impoſtorum eſſe ſcribit, quod ipſe Chriſti ſectatoribus qui ſub Claudio Imp. Chriſtiani ſunt nominati, cum antea NAZARÆI & GALILÆI, itemque ex nomine noſtri IESV, IESSÆI dicerentur, vt ex Suida & Philone, Ioannes Quintinus Hæduus *in quinto Canone Gangrenſi* refert, infenſus fuerit. Et auctore Lactantio, Vlpianus collegit omnia Principũ ſcripta contra Chriſtianos, vt doceret, quibus pœnis affici oporteret eos, qui ſe cultores Dei profiterentur. *Lactantius lib. 5. cap. 11. Baldui. in comment. ad Edicta veterum Principum Rom. de Chriſtianis, Dionyſius Gothofredus in d. l. 1. Ioannes Borcholten de Feud. cap. 5. num. 14. &*
25 *13.* Cum autem donum eiiciendi Dæmonia deſiiſſet, *παλαιὰ ζηλία* illa ad ſuperſtitioſos exorciſmos, & ad Magicas veriùs incanta-
26 tiones tranſiit, vt Chemnitius alleg. loco ait: notæ ſunt coniurationes lib. de Ceremon. Eccleſ. Rom. *Exorciſo te per + Patrem + Filium + & S. Sanctum, vt ſubito recedatis. Coniuro vos per omnia beatiſſimæ Virginis Mariæ nomina, ſcilicet Virgo + Elos + Nubes + Regina + Imperatrix + Domina + Aurora + Ancilla + Ortus +*

Fons

Fons + Puteus + Luna + Sol + Porta + Domus + Beata + Gloriosa + Benignissima + Pia + Aula + Rubus + Scala + Stella + Turris + Auxiliatrix + Archa + Thalamus + Margarita + Tabernaculum + Amica + Pulchra + Mater + Alma + Speciosissima + Formosa + Benedicta + Sponsa + Maria +. Vide Flagellum Dæmonum *fol. mihi 179*. Adhæc prolatione horum quinque verborum, *hoc est enim corpus meum*, cum halitu facta, se panis substantiam mutare, corpus Christi de cœlo detrahere, & in hoc illum conuertere, plane magice sibi & aliis persuadent. Salem quoque exorcisant, vt sit omnibus sumentibus sanitas animæ & corporis, & fuget Diabolos. Similiter *aqua*, inquiunt, *benedicta, deleat tibi tua delicta. Et diuinæ gratiæ sumat effectum ad fugandam omnem Diaboli potestatem, abiiciendos Dæmones, morbos pellendos, ne in illis locis resideat pestilens spiritus, non aura corrumpes, in quibus hæc vnda fuerit respersa, ac cuncti ea respersi sanctificentur ac purificentur.* Herbis quoque à se exorcisatis certa & concepta verborum forma has vires affingunt, quod omnes qui vtuntur, ex eis benedicantur & sanctificentur, & sit eis sanitas animæ & corporis. Et omnibus hominibus, pecoribusque, qui ex eis gustauerint, omnem putredinem & omne phantasma Diaboli, & omnem morbum, omnem pestilentiam & dolorem expellant. De agno Dei ex cera & lana confecto atque à se consecrato asserunt: *peccatum frangit, vt Christi sanguis & angit.* De balsamo & oleo dicunt: *Exorciso te* (audis verba Magorum) *creatura olei, per Deum patrem omnipotentem &c. vt fias omnibus, qui ex te vngendi sunt, in adoptionem filiorum Dei per spiritum sanctum.* Item: *vt per hanc vnctionem olei sacrati accipiat vnctus plenam remissionem peccatorum, & sit ad refectionem mentis & corporis ad euacuandos omnes dolores, omnes infirmitates, omnemque ægritudinem mentis & corporis.* Oleo infirmorum vnguntur membra humana, quæ sunt organa sensuum exteriorum, vt per istam vnctionem expietur quicquid homo istis membris & sensibus vnquam deliquit. Has vi-

res creaturæ iſtæ non habent ex naturali creatione, neq; diuina ordinatione, aut verbi Dei inſtitutione, ideoq; mera vere Diabolica, impia & blaſphema Magia, vt recte ſcripſit Iacobus Heerbrandus, primarius Academiæ Tubingẽſis Theologus *in Diſputa. de Magia, Theſi 84. vſque ad 92.* De hac conſecratione Papiſtica ita ſcribunt Auguſt. Lerchemer in ſuo Germanico
27 Tractatu, Von der Zauberey/ *fol. 218.* Mit wie groſſem Mißbrauch Göttliches Worts / mit was Gauckelſpiel vnd affenwerck vnterſtunden ſie ſich / vnnd vermeinten die Böſen Geiſter auß den Beſeſſenen zu vertreiben/ banneten den heiligẽ Geiſt ins Tauffwaſſer/ ins Saltz/ ins Oel/ ins Wachs/ inn Kräuter/ in Stein/ in Holtz/ in Erdboden / wann ſie Kirchen / Altar / Kirchhöfe weiheten / ſegneten Fladen / Fleiſch / Eyer / ꝛc. Weiheten am Oſterabend auch das Fewer / daß keinen Schaden thete / ſo ich doch leider erlebet habe / daß funff Tage darnach vnſer Flecke in grund verbrandte.
28 D. Iacobus Andreæ *in ſuis Eslingenſibus concionibus Serm. 14. fol.* 411. Zu dem/ hat der Chryſam noch ein groſſen Mangel/ Nemlich/ daß er mit Zauberſchen Segen iſt zugericht / vnnd demnach / wann man inn Grund daruon reden will/ nichts dann lauter Teuffelswerck iſt / Dann ſo offt der Biſchoff den Chryſam weihet / ſo bläſet er drey mal vber das Glaß / Creutzweis / darinn das Oel iſt/ vnnd ſpricht nachfolgende Wort : Ich beſchwere dich Creatur deß Oels / durch Gott den Allmechtigen Vatter/ der den Himmel/ die Erden/ vnnd das Meer geſchaffen hat/ vnnd alles was darinnen iſt / daß alle Krafft deß Satans / vnnd alles Heer deß Teuffels/ aller Anlauff / vnnd alle Fantaſey deß Satans/ mit der Wurtzel von dir außgeriſſen / vnnd vertrieben werde/ vnnd werdeſt allen denen ſo mit dir beſtrichen werden/ dienſtlich zur Kindtſchafft GOttes durch den heligen Geiſt / im Namen Gottes + deß Allmechtigen Vatters/ vnd in der Liebe Jeſu Chriſti + ſeines Sons / vnſers HERRN/ welcher mit ihm lebet warhafftiger Gott in einigkeit deß heiligen Geiſtes.

Wer

Wer wolte aber hier nicht gedencken / wann er dieſe Wort höret von einem Biſchoff / er höret einen Zauberer / oder Teuffelsbeſchwerer? Dann er beſchweret hie die arme Creatur deß Oels nicht anders / dann wann er mit tauſent Teuffeln beſeſſen were / vnd gebeut den Teuffeln / daß ſie außfahren müſſen / Ja er giebet für / er reiſſe ſie mit der Wurtzel herauß / er hauchtzet wie ein Zauberer vber das Gefeß / darinn das Oel iſt / er macht wie die Zauberer zwey Creutz / er beſchweret den Teuffel / ja viel Teuffel / wie ein Zauberer. Dann er hat eben ſo wenig Befehl den Namen Gottes vnd das Creutz hiezu zugebrauchen / vnd den Teuffel auß dem Oel zu beſchweren / als ein ander Zauberer / oder Warſager / wañ er den Teuffel beſchwert / vnd ſeinem Nechſten ſagen wil / wo er ſein verlohren Gelt oder Gut wider finden ſolle.

Sed his Magicis Ceremonijs relictis, vtamur remedijs à Saluatore Chriſto in verbo eius præſcriptis, nimirum orationibus & ieiunijs: his enim modis Dæmoniorum genus, auctore Chriſto *Matt. 17. verſ. 21.* eiicitur. Hinc mulier Græca Syrophenissa genere, ad pedes Chriſti prouoluta, rogabat eum, vt Dæmonium, à quo filia miſere cruciabatur, exturbaret, & ob eius interpellationem exonerabatur filia, *Matth. 15. Marc. 7.* In priſca Eccleſia Dæmoniaci in cœtum adducebantur, & populus totus orabat Deum, vt apud Chryſoſtomum & Clementem legimus. Auguſtinus quoq; *lib. 22. de Ciuitate Dei*, & Sozomenus *lib. 6. c. 28.* ſcribunt: nihil aliud Dæmonibus pellendis olim fuiſſe vſurpatum, quam preces coram DEO, nullum familiare colloquium, nullas facetias, nullas interrogationes Satanæ fuiſſe propoſitas. Scimus enim preces Eccleſiæ in hoc & alijs caſibus vtiles & efficaces eſſe, & fideles in ſuis erumnis

mnis illas ſemper petiuiſſe. Ieiunium quoque (*quod feria ſcilicet oratio requirit*) adhibendum, valde enim Dæmones ob-
31 lectantur crapula & otio corporis. Encomium ieiunii Athanaſius & Cyprianus deſcribunt. Ieiunium morbos ſanat, deſtillationes exſiccat, Dæmones fugat, malas cogitationes expellit, & mentem nitidiorem reddit, & cor purgatius, & corpus ſalubrius, & ad
32 thronum Dei hominem ſiſtit. Tempore Lutheri VViteberge ſtudioſus quidã adoleſcens luxui plus iuſto deditus, vt tantum pecuniæ, quantum vellet, ſemper in loculo habere poſſet, ſe ſponte Diabolo deuouerat, idq; chirographo ſanguine proprio conſcripto, Dæmonique oblato, exhibuerat. Verũ paulo poſt ex concionibus Lutheri ipſum facti pœnituit, & Luthero anxius ſuum facinus confeſſus eſt, eiuſque conſilium petiit, quo pacto à Satanæ poteſtate poſſet liberari. Lutherus effuſis ardentibus ad Deum precibus, additis quoque pro cõcione publicis precibus, coegit Diabolũ, vt adoleſcentis chirographum ſub concione ad altare proiiceret. Si dictis rationibus nondum Diabolus cedit, eum increpare licet,
33 in nomine Ieſu, vt ait Magnus ille Philippus Melanthon in Epiſtola quadã, quæ extat in libris ſuarum Epiſtolarum, vbi ſcribit: *Nec vero dubito, vera piorum precatione tolli id malum & expelli Diabolos poſſe.* Recte etiam facient, ſi qui homines non Epicurei, ſed vere inuocantes filium DEI Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſerio præcipiant Diabolis, vt ab illis miſeris diſcedant, & de futuro iudicio filii Dei, in quo malitia Diabolorum oſtendetur, palam vniuerſæ docent Eccleſiæ, & de pœnis Diabolorum: ſed hæc fieri oportet ſerio,

& omit-

& omittendæ sunt ceremoniæ τῆς εἰδωλατρείας & lustralis aquæ & falsarum inuocationum & similium. Scio plura exempla in quibus profuisse piorum precationem certum est.

CAPVT VII.

DE VENEFICIS.

Summæ.

1 *Venefici qui dicantur.*
2 *An Venefici aliquid efficere possint.*
3 *Quidam existimant eos nihil posse.*
4 *Sententia Ioannis VVieri.*
5 *Sententia Augustini Lerchemers.*
6 *Communis Theologorum & Iurisconsultorum conclusio est, Veneficas ex Dei permissione & Diaboli auxilio, damna inferre hominibus & iumentis suis Magicis artibus posse.*
7 *Verba legis diuinæ.*
8 *Moises loquitur de illis, qui Magicis artibus homines & iumenta interficiunt.*
9 *Testimonium Pauli ad Galatas.*
10 *Concilia, Veneficorum scelera nominant lethalia maleficia.*
11 *Testimonium S. Augustini.*
12 *Testimonia S. Lutheri.*
13 *Lutherus morbos suos veneficiis diuinitus permissis asscribit.*
14 *Satanas est lictor & carnifex Dei.*
15 *Iob Satanam patientia sua & fide in Deum superauit.*
16 *D. Hemmingii testimonium.*
17 *D. Chytræi & aliorum Theologorum testimonia.*
18 *Verba Legis humanæ.*
19 *Testimonium Pauli Grillandi IC.*

10 *Teſtimonium Cuiacii & VVeſenbecii.*
21 *Teſtimonium Damhouderii IC.*
22 *Ipſa experientia teſtatur Veneficas lædere poſſe.*
23 *Veneficarum maleficia.*
24 *Veneficæ homines lædunt.*
25 *Teſtimonium Peuceri.*
26 *Hiſtoria de Venefica in Epiſcopatu Conſtantienſi.*
27 *Teſtimonium Danæi.*
28 *Veneficæ proprios infantes mactant & Diabolo offerunt.*
29 *Hiſtoria de duabus obſtetricibus.*
30 *Hiſtoria de Veneficis Berlini combuſtis.*
31 *Venefica pecudes lædunt.*
32 *Teſtimonium Peuceri.*
33 *Veneficæ arbores, fruges perdunt.*
34 *Olla commune inſtrumentum Veneficarum.*
35 *Cur maior in hoc genere mulierum, quam virorum frequentia.*

VEnefici (*utriuſque ſexus homines*) ſunt, qui nefariis carminibus, diris imprecationibus, immundorum ſpirituum immiſſione, Pharmacis à Diabolo præparatis, vel per artes illicitas ex cadaueribus, funibus ſuſpendioſorum & corporibus mixtis concinnatis, illatis, defoſſis, pabulo vel potui mixtis hominũ & pecudum valetudinem ac vitam lædunt ac perdunt. Solent enim Veneficæ multa ex carnibus oſſibuſque ſuſpendioſorum, ad rem ipſam Magicam pertinentia conficere, iiſque in Magicis veneficiis vti, prout teſtatur Lucanus:

----laqueum nodoſque nocentes
Ore ſuo rupit, pendentia corpora carpſit,
Abraſitque cruces, percuſſaque viſcera nimbis
Vulſit, & in coctas admiſſo ſole medullas, &c.

Et Apu-

Et Apuleius Madaurenſis, & ipſe Magiæ deditiſſimus, cum de ferali officina Pamphiles, Theſſalicæ mulieris in ea arte inſtructiſſimæ, loqueretur, lib. 3. Metamorph. *Hic*, ait, *nares & digiti, illic carnoſi claui pendentium*, &c. Cæterum Plinius *lib. 28. capite 1.* ſcribit, Antheum ex Caluaria ſuſpendio interempti catapotia feciſſe, contra rabidi canis morſum. Et *cap. 4. eiuſdem libri*, tradit laqueum ſuſpendioſi circumdatum temporibus, dolorem capitis ſedare. Queri iam ſolet, nec immerito, *vtrum Venefici*, id quod volunt & cupiunt, *etiam efficere & præſtare poſſint.* 2 Duplex hinc ſententia ſeſe offert: Sunt enim qui iudicent, plane nihil eos poſſe, & meras eſſe tantum imaginationes & phantaſias. 3 In qua ſententia viri ſunt doctiſſimi Ioannes Wierus, Auguſtinus Lerchemer, & alii: verba Wieri ſunt in cap. 35. lib. 3. *Quod vero hæ maleficium, aut ſi mauis, veneficium etiam ſine contactu inferre poſſe credantur, cum aliquo eius excremento, cui nocere debet maleficium, cuiuſmodi eſt vrina, ſtercus, ſanguis, capillorum & vnguium præſegmina, atque generaliter includi membris canis, ſimilibus aliquo modo his, quorum in homine ſunt partes aut excrementa, claudique oſſe mortui hominis, ac in illius nomine ſepeliri, alia quidem in veſtibulo, alia in via, crucis formam habentibus, alia in torrentibus cum bona venia mei olim præceptoris venerandi Agrippæ* (qui ex hiſce nugis librum conſarcinauit) *hæc mere inania eſſe, adeoque ridicula cum Cardano libere aſſero, atque Satanæ inſtinctu in vſum vocari, quaſi aliquid hic poſſent res prorſus inefficaces friuolæq;, quo à ſe deſignatum, id quod apparet malum, à Dæmone conſtructum, vel alias Dei occulta voluntate, aut naturæ vitio natum, credant non ſanæ fœminæ: potiſſimum cum eas noua imbui virtute, ex inepta vel blaſphema aliqua admurmuratione aut imprecatione maligna, falſa opinentur perſuaſione.* 4

Verba Auguſtini Lerchemers, in ſuo Germanico tractatu von der Zauberey hæc ſunt: Viehe vnd Menſchen zubeſchedigen/ zu kräncken / oder zu tödten mit Gedancken / Willen / Worten / 5

oder Geberden / vermögen die Hexen nicht / ſondern ſie müſſen entweder die Hand gewaltiglich an ſie legen / oder jhnen Gifft eingeben / oder anſchmieren. Wann mir ſchon einer wündſchet / daß mein Pferdt hinckend werde / derhalben wirdt es nicht alſo / wann jhm gleich dieſelbe Stunde ſolches widerführe / ſintemal in Worten ſolche Krafft nicht iſt. So er jhm aber mit einem Beil hiewe in die Füſſe / damit lähmete er mirs. Wann mir einer ein Auge begerte zu verderben / vnd zu blenden / mahlet ein Auge an die Wandt / ſteche mit einem Pfriem darein / redte ſo böſe Wort darzu als er immer wölle / damit thete er mir nichts / ob gleich alßbald darauff mein Auge Schaden bekeme. So er mir aber ins Aug ſteche / Kalck / oder anders ſchädlichs darein ſtrewete / damit thete er mirs. Alſo ein Zauberin thut jhrem nechſten an Viehe / Haabe vnd Leben / mit allem jhrem Zauberwerck nicht weher / als wann ein Kindlein erzürnet / die Händlein zuſammen ſchlegt / meynet / es ſchlage damit den / ders jhm gethan hat. Deinen Kühen kan die Zauberin / wie kein andere / die Milch nicht nemmen / ſie muß dabey ſeyn mit jhrem Kübel / vnnd melcken ſie. Kompt deine Milch anders hinweg / ſo wiſſe / daß der Teuffel die Kühe ſchwechet / daß ſie verſiegen / oder ſtilet die Milch / tregt ſie den armen Hexen zu / oder wohin er ſonſt wil / die melcken ſie den auß jhrer Kunckel / oder auß einem Pfoſt / wie es ſcheinet. Id eſt: *Hominibus & iumentis damna inferre, aut interimere cogitationibus, verbis, geſtibus, ac nuda voluntate, Veneficæ nullo modo poſſunt, niſi aut violentas manus ipſis iniiciant, aut veneno, inunctionibus, id efficere conantur. Quæ tamen res non veneficium, ſed vſitatus potius nocendi modus dicitur. Item ſi quis imprecationibus ſuis equum meum claudicantem efficere vellet, non vi imprecationis illius, etiamſi voto caſus quidam reſponderet, id fieri dicerem, quandoquidem verba illa hanc efficaciam omnino non habent. Si autem, ſecuri arrepta, pedem percuſſerit, illum debilem reddere, & in officio ſuo perfungendo impedire poteſt. Si viſui meo quidam nocendi cupidus*

pidus oculi formam in pariete pingeret, eamq; cũ execrationibus framea confoderet, punctione & superstitione hac, nihil eum efficere certum est, etiamsi eodem tempore & momento visum meum aduersum aliquid pati contingeret. Si autem visui meo ictum infligeret, aut in eum calcem & alias res nocituras iniiceret, tum deprauare & corrumpere facile posset. Ita & Venefica vicinorum suorum pecoribus, vitæ & fortunis non magis nocere, omni sua arte possunt: ac puer quidam ad iram commotus, qui collisione & conflictione manuum, cum à quo casus est, se verberare putat. Vaccas tuas Venefica, sicut & alia, lacte priuare & spoliare non possunt, nisi præsentes ipsæ fuerint, & manibus lac emulserint. Si alia ratione aut modo lac tibi ablatum fuerit, Diaboli fraudi id adscribendum putabus, qui illud ad Veneficas, aut alibi vbi voluerit defert, quæ postea lac illud, prout Diabolus ipsis suggerit, ex poste, vel alio instrumento emulgere existimant. Sed verior est Theologorum, Iurisconsultorum, Medicorum & Philosophorum conclusio, Veneficos, Veneficasque ex Dei permissione & Diaboli auxilio varia morborum genera, tam piis, quam impiis incantando, imprecando, fascinando, pharmaca Magica arte incantata exhibendo, applicando, effundendo, sub limina defodiendo, vel quocunque modo vsurpando inferre posse. Et horum sententia tam diuinis, quam humanis legibus, rerum ipsarum experientia, & multorum doctorum virorum testimoniis probatur. Primo in lege diuina, habemus claros textus Exodi vigesimosecundo. *Maleficos non patieris viuere,* & Deut. *18. Ne sit inter vos maleficus.* Certe Moses hic non de illis præcipit, qui vera & naturalia venena necandi causa offerunt, die einem ein Spannisch Süpplein beybringen: tales enim sub legibus homicidarum comprehensi sunt. Sed de illis agit, qui Magicis artibus homines & iumenta interficiunt, ipsisque nocent. Prout testatur Ioannes Caluinus *in d. cap. 22.* vbi ait: *Nomine maleficorum Moses intel-*

6

7

8

ligit incantatrices vel ſagas, quæ magicis artibus dant operam, tam vt faſcinis lædant, quam vt reuelationes à Diabolo petant. Quod ſi è nouo etiam teſtamento (quæ eſt altera diuinæ ſcripturæ pars) idem tibi demonſtrari velis, vide Epiſt. Pauli *ad Galat. c. 3. v. 4.* & ſimiles alios locos, vbi optimi & doctiſſimi quiq; interpretes, tum veteres, tum etiam recentiores vno conſenſu omnes eſſe veneficas colligunt, qui Satanica arte & via, hominum animos, corpus, vitam denique ipſam lædant, vt Danæus *de Sortiariis, cap. 2.* & Benedictus Aretius *in problematibus, in loco de Magia* notarũt. Concilium quoq; Carthaginenſe, item Conſtantinopolitanum ſecundum, quod in Trullo fuit, *Act. 61.* diſerte & nominatim huius generis veneficorum, mentionem faciunt, & lethalia maleficia eorum ſcelera nominantur. Sed videamus diuinorum interpretum teſtimonia. Magnus ille Auguſtinus *lib. 10. de Ciuitate Dei,* (cuius dictum inſertum eſt *c. Nec mirum, §. Magi, 26. q. 5.*) dicit, Magos etiam eos eſſe, qui ſine vllo veneni hauſtu, violentia tantum carminis, homines interficiunt. Et idem *ſerm. 207. de tempore* docet: Veneficas poſſe arte operaq; Satanæ efficere, vt alii è ſanis ægroti fiant, alii ex ægrotis ſani. Diuus Lutherus, organon prædicationis verbi diuini in hiſce nouiſſimis ſeculis electiſsimum expreſſe aſſerit & teſtatur *in Comment. Epiſt. ad Galat. cap. 3.* Veneficas ſuis Magicis artibus valetudinem & vitam hominum perdere poſſe. Sed ad pleniorem fidem verba eius ſubiiciemus: *Negari* inquit, *haud poteſt, quin Diabolus viuat, imo regnet in toto mundo. Faſcinum autem & Veneficium ſunt opera Diaboli, quibus non ſolum nocet hominibus, ſed permittente Deo, quandoque etiam occidit. Sumus autem nos omnes corporibus & rebus ſubiecti Diabolo, & hoſpites ſumus in mundo, cuius ipſe princeps & Deus eſt: Ideo panis quem edimus, potus quem bibimus, veſtes quibus vtimur, imo aer & totũ quo viuimus in carne, ſub ipſius imperio eſt. Poteſt igitur per*

ſuas

ſuas veneficas nocere pueris, vel anguſtia cordis, vel excæcare, vel furari, vel in totum auferre puerum, ſeq; in locum ablati pueri in cunas collocare. Ego audiui talem puerũ fuiſſe in Saxonia qui ſuxit quinq; mulieres, & tamẽ non potuit expleri, ſed idem poteſt in ſenibus, & eodem loco. Me puero, inquit, *multæ erant veneficæ quæ pecora atq; homines, præcipue pueros incantabant: item nocebant ſegetibus per tẽpeſtates & grandines, quas ſuis veneficiis excitabãt.* Hæc Lutherus; à quibus euidẽter elucet, quantam potentiam, quantamq; facultatẽ Veneficis adſcribat: intellige ſcilicet, *ſi Deus illis conceſſerit.* Verba eius Germanica ſunt: Zauberey iſt deß Teufels ſelbſt eygen Werck/ damit er den Leuthen (wenn GOtt ihm verhengt) nicht allein Schaden thut/ ſondern ſie offtmals auch gantz vnd gar dadurch erwürget / vnd vmbbringet. Ja wir ſeynd beyde mit Leib vnd Gut als Gäſte vnnd Frembdling in dieſer Welt/ dem Teuffel vnterworffen / dann weil er ein Furſt vnnd GOtt dieſer Welt iſt / iſt vnter ſeiner Macht vnnd Gewalt alles das / dauon wir inn dieſem leiblichen Leben / erhalten werden / Eſſen / Trincken / Kleider / Lufft / ꝛc. Darumb kan er auch durch ſolche ſeine Huren vnd Zauberinnen / den armen Kindlein/ wanns ihm GOtt verhengt/ wol Schaden thun/ als mit dem Hertzgeſpañ/ Blindheit/ ꝛc. Ja er kan wol ein Kind ſtelen/ vnd ſich ſelbſt an ſeine ſtatt in die Wiegen legen/ wie ich dañ etwa gehöret habe/ daß ein ſolch Kind inn Sachſen geweſen ſeyn ſoll/ dem fünff Weiber nicht gnug haben können zu ſaugen geben. Et alibi ſcribit Lutherus Veneficam quandam matri ſuæ multa incommoda & mala intuliſſe, & cum eam propterea paſtor ibidem in genere ſaltem reprehẽdiſſet, eum magicis artibus ab ea ita fuiſſe læſum, vt paulo poſt vitam cum intolerabilibus doloribus finierit. Et addit Lutherus, piis etiam tale quid accidere poſſe: animã enim noſtrã mẽdaciis obnoxiam eſſe, & licet iiſdem liberetur, corpus tamen afflictionibus ſubiectum eſſe. Et meos morbos & infirmitates, ſubiicit, Veneficiis eiuſmodi diuinitus conceſſis mihi accidere exiſtimo, Deus vero electos ſuos conſeruat, liberans 13

eos

14 eos à Diabolo, & omni malo. Est enim Satanas lictor & carnifex Dei: quemadmodum autem carnifex absque sententia & licentia iudicis furem non suspendit: homicidam gladio non ferit: Ita Diabolus summæ iustitiæ carnifex, nec pio vel impio abl-
15 que Dei permissione nocere potest, aut damnũ inferre. Id nos docet historia Iobis, ex qua constat, non posse Satanam vires suas exercere, nisi quantum & quia permittit Deus. Nihil enim bonorum Iobi fuit in Satanæ potestate, ante hanc domini concessionem: vt Theodorus Beza in Iobum *cap. 1. v. 12.* scribit, vbi pergit: *Num vero Deum dicemus, cum hoc Satanæ concederet, gratum ei quoque facere voluisse: Nequaquam: Quid enim iniquius foret, quã fidum suum seruum, charissimum filium, inimicissimo suo torquendum in manus tradere. Hoc igitur concedens Satanæ Deus, nihil est ei proprie largitus, sed eum potius effecit suæ ipsius infamiæ instrumentum, quin illum potius Iobo traderet superandum: seruo autem suo insigne trophæ-*
16 *um iam tum præparauit.* In eadem quoque sententia est Nicolaus Hemmingius in admonit. de vitãdis Magicis superstitionibus: *Deus,* inquit, *nunquam prohibuisset artem Magicam & eos, qui ea vtuntur, non iussisset interficere, nisi ars illa quicquam præstare posset. Sapientissimus enim Deus non potest ferre leges de rebus, quæ vel non sunt, vel esse non possunt. Ita id autem accipi volo, Maleficos suis propriis viribus & actionibus Magicis nihil omnino posse. Nulla enim vis recitationi verborum conceptorum, characteribus, imaginibus inest: Sed Diabolus insinuans se hominibus, permittente Deo, ad incantationes Magicas operatur, siue pactũ expressum interceserit cum Diabolo, vel non.*
17 Dauid Chytræus in præfat. Panurgiæ Samuelis Meigerii: *Deterrimi enim haud dubie latrones Venefici sunt, qui venenis illitis, defossis, pabulo vel potui mixtis, vel aliis malis artibus, Diabolo expediente, pecudes, segetes, & hominum etiam ipsorum valetudinem ac vitam lædũt & perdunt.* Benedictus Aretius in Problemat. de Fascinat. *Accedit experientia manifestior, quam vt negari possit, fascinantur à Veneficis infantes, vt contabescant, vaccæ vt lac nõ reddant.* Et paulo post:

Ac

Ac de viſu minus mirabimur, inquit, *ſi maleficæ lædant, cum Baſiliſci vim conſideramus, & torpedo marina, manifeſta experientia, piſcatoris manum lædit torpore immiſſo per arundinem & filum piſcatorium. Maleficarum vero oculi veneno imbuti ſunt Satanico, quæ infantes diro aſpectu facile lædunt. Sunt enim corpuſcula tenella & poroſa, inprimis oculi venenum per viſum facile recipiunt, intra corpus admittunt, quemadmodum Baſiliſcus ſibi ipſi cauſa mortis eſt, ſi obiecto ſpeculo, aut re leui radius viſiuus in ipſum reflectatur, & mulier menſtruo polluta, non ſolum ſpeculum inficit, ſed propriam faciem ex reflexione viſus, item aliorum oculos perſtringit & hebetat.* Lambertus Danæus de Sortiariis cap. 3. *Cum ſint hi & Satanici & ſubtiles admodum venefici, certe quidem inficere veneno ſuo poſſunt, quicquid in his terris natura ſua eſt corruptibile & mortale, niſi à Deo conſeruetur. Nihil autem eſt in hoc inferiore mundo, quod non ſit huiuſmodi, & mortale dico, & corruptibile. Quare eorum artes in omnia hæc inferiora graſſari poſſe plane fateamur.* Audiamus nunc quo- 18
que & Imperatorum Leges, earumque interpretes, quid de Veneficis ſentiant. Imperator Conſtantinus de his ita loquitur in l. 4. *Eorum eſt ſcientia punienda, & ſeueriſſimis merito legibus vindicanda, qui Magicis accincti artibus aut contra ſalutem hominum moliri, aut pudicos animos ad libidinem deflexiſſe detegentur.* Et idem l. 6. *Multi Magicis artibus vſi, elementa turbare, vitam inſontium labefactare non dubitant, & manibus accitis audent ventilare, vt quiſque ſuos conficiat malis artibus inimicos, hos quoniam naturæ peregrini ſunt, feralis peſtis abſumat.* Hos quoque perſequitur & damnat Lex 12. tabular. Lex Cornelia de Sicariis & Veneficiis: Imperator Iuſtinianus *in §. Item Lex Cornelia, Inſtit. de publicis iudiciis*: vbi eadem lege & Venefici capite damnantur, qui artibus odioſis, tam venenis, quam ſuſurris magicis homines occiderint. Imper. quoque Leo *Nouella 65. Conſtitutione* Carolus V. hic: So jemand den Leuten durch Zauberey/ Schaden oder Nachtheil zufügt/ ſoll man ſtraffen mit dem Fewer. In Iure Canonico

similes pœnæ habentur, de quibus vide Decretum Gratiani *26. quæst. 1. 2. 3. 4. & 5.* & Constitutiones Alexandri VI. Adriani VI. & Sixti I V. PP. *in cap. 1. 2. & 3. De Malef. & Incantato. lib. 7. Decretal.* Cum itaque tanta seueritate ab Imperatoribus prohibita sint veneficia, firmissimum est argumentum, Veneficas suis magicis artibus aliquid efficere posse. Cur enim de iis leges scriptæ essent, si nullæ vnquam extitissent? Cur pœnæ in eos sancitæ? neque enim de iis rebus, quæ non sunt, leges promulgantur: & par est earum rerum, quæ non sunt, & quæ non apparent, in iure ciuili iudicium, quemadmodum Iurisconsulti docent. Cum quæreretur à sapientissimo illo Athenienſium Legislatore Solone, cur nullam aduersus Parricidas legem scripsisset, respondit: Quod neminem vnquam parricidam fore suspicaretur. Vi-
19 deamus nunc LL. interpretes. Bartolus lucerna iuris nostri, *consilio 6. T. 1. cons. crimi. n. 5.* sic scribit: *Audiui à Theologis has mulieres, quæ striga nuncupantur, tactu, vel visu posse nocere, etiam vsque ad mortem fascinando homines, seu pueros ac bestias, cum habeant animas infectas.* Paulus Grillandus de Sortilegiis quæst. *6.* num. *12. Veneficæ quædam redigunt in pinguedinem, cum quibus faciunt diuersas vnctiones, ex quarum tactu, cibo vel potu, in humanis aut brutorum corporibus infinitæ causantur ægritudines, & morbi intrinseci, quandoque ex his prouenit priuatio, quandoque vero membri debilitatio, neruorum attractio, dolor capitis, dentium, pectoris, stomachi, ventris, cordis, & iste sæpius cæteris euenit: quandoque renum dolor intensiuus, aut alterius membri, & partis corporis. Quandoque vero prouenit febris, tussis & dementia, hydrops, aut aliqua tumefactio carnis in corpore, siue apostema extrinsecus apparens, quandoque vero intrinsecus apud intestina aliquod apostema fit adeo terribile, & incurabile, quod nulla ars medicorum id sanare, & remouere potest, nisi accedat alius maleficus, siue sortilegus, qui contrariis medelis & remediis ægritudinem ipsam maleficam tollat, quam facile & breui tempore remouere potest.* Iacobus
20 Cuiacius, antiquitatis insignis indagator, *in paratit. Cod. de Maleficis*

leſticis ſcribit: *Maleficorum appellatione contineri etiam veneficos, qui carminibus, diris deuotionibus defigunt alios, qui fingunt cereas imagines hominis necandi cauſa.* Et Matthæus Weſenbecius *in Parat. D.* vbi ſcribit: *Ex conſtitutionibus amplius intelligi licet, veneficii quæſtionem ad omnes magos, auſpices, ſacerdotes vetitorum ſacrificiorum, eiuſcemodique artium doctores ac diſcipulos, quique libris magicis vtuntur, eſſe extenſam.* Et paulo poſt: *Vt veneficiorum olim eadem pœna fuit, quæ cædium, ex lege Cornelia: ita nunc poſtquam homicidia gladio puniri cœptum eſt, veneficia quoque eodem ſupplicio vindicantur. Sed & concremari veneficos Conſtantinus voluit, quo genere ſupplicii Sax. & aliæ paſſim nationes, in hos animaduertunt, potiſſimum eos, qui ſortilegiis & Magicis artibus veneficia exercent. Nam qui citra eas artes potionibus & venenis clam interficiunt, velut graſſatores puniri ſolet: mares rota, fœminæ aqua.* Iodocus Damhou- 21
derius in praxi Criminali fol. 144. *Tertia Sortilegiorum ſpecies eſt, Venefica, ſeu malefica, quæ cæteris multis partibus eſt pernicioſior, eoque magis execranda, per quam infinita mala ſuppullulant: tot infirmitates, tam varii morbi, tot calamitates, humana pariter ac brutorum corpora excarnificantur, adeo, vt ad duriſſimam mortem non raro viuentes adigantur, hi citius, illi vero tardius. Citius enim iſtiuſmodi malefici perimunt, quotieſcunque compoſitio malefica valde præſentanea eſt, & plurimum habet veneni: Qua ratione autem id fiat prudens prætereo. Tardius vero mortem infligunt, cum longis cruciatibus corpora ita conficiunt, adeo exinaniunt, vt eorum vniuerſa virtute contabeſcente, tandem emori cogantur. Quocirca non perperam ſpecies iſthæc malefica dicitur, ab enormitate, ſcilicet, malitiæ, in quam directe perpetuo vergit. Hinc fit, quod lex vocat iſtos humani generis inimicos, vt qui ſemper tendunt ad hominum internecionem. Obſeruandum præterea hoc loco, variis modis, iſtos maleficos, ſuo maleficio homines* (diuino ſemper permiſſu) *adigere ad mortem. Sunt enim qui ſola carminis potentia homines aliquando interimunt, abſque vllo veneni hauſtu, S. Auguſtin. teſtante libro. 10. de Ciuitat.*

Dei, vbi appellat eos hostes communis salutis. Hactenus Damhouderius. Insuper manifesta quoque experientia testatur, eos posse
21 homines & iumenta lædere. Certis enim anni temporibus, vt Peucerus ait, herbas ad certarum vocum pronunciationem euellunt, colliguntque, aut alia suis accommodata artibus conquirunt, ea opinione, quod ex istis herbis eam, qua ipsis opus
23 est, virtutem contrahant. Iis deinde aut ad remedia vtũtur, aut si noxium aliquid parant, cibo, potuiue hominum iniectis, aut in pecorum pabula sparsis, aut saltem collocatis, eo cum fascino qua transeundum est, vel alio, mirifice lædunt, & perimunt etiam animantia, quæ fere talibus degustatis, vel solo halitu attractis, vel transitu perstrictis aut superatis, è vestigio inficiuntur, & aut statim concidunt ac moriuntur, aut lenta consumun-
24 tur tabe. Ac primum eas in homines grassari certo certius est. Id enim quotidie fieri cernimus. Quosdam enim venenis suis interficiunt, alios languentes & tabidos reddunt, eiectionem lotii impediunt, vnde multi moriuntur, sicuti Bodinus *libr. 2. c.*
25 *1.* testatur. *Vidimus*, inquit Peucerus, *φαρμακευτὰς, qui tormentis examinati in confessione magnum recensebant eorum numerum, quos læsissent, quorum aliquos excæcarant, aliquos mutilarant, aliquos ὑβὸυς*
26 *καὶ κυφοὺς reddiderant.* Refert Sprengerus *p. 2 q. 1. c. 13.* Veneficã quandam in Episcopatu Constantiensi carnifici, dũ super struem lignorum à terra per illum eleuaretur, dixisse: *Pro isto tuo labore habebis à me præmium*, & sic insufflando in eius faciem eum statim in lepram incidisse, & paucis post diebus extinctum fuis-
27 se. *Vidi*, inquit Danæus, *qui nutricum mammas vnico & solo manus attactu lacte exhausissent, & exsiccassent. Vidi qui cholicos morbos grauissimos induxerant, qui tormina, qui podagram, qui paralysin, qui apoplexiam, qui mancos & debiles homines effecerant, alioſque morbos iniecerant, quos postea nec ipsi, nec medicæ artis peritissimi nosse & cura-*
28 *re poterant.* Inter alia autem scelera, quæ Veneficæ committunt, nullum est horribilius & grauius, quam quod paruulos pueros,

nec

nec dum baptizatos Diabolo offerunt, eosque postea misere interficiunt. Sprengerus in Malleo *p. 2. q. 1. c. 13.* refert, obstetrices 29
duas in Episcopa. Basilienſi & Argentinenſi concrematas, eo, quod vna quadraginta, altera innumerabiles pueros recentes, ab vtero necauissent, inditis clam in eorum capita grandibus aciculis. Et præterito Anno 89. Comes quidã superioris Germaniæ octo Veneficas, quæ 140. infantes interfecerunt, Vulcano offerre iussit.

Anno LIII. captæ sunt Berlinæ duæ Veneficæ mulieres, 30
quæ glaciem ad perdẽdas fruges perficere conatæ sunt. Eæque mulieres rapuerunt furto alterius vicinæ mulieris infantulum, & ipsum dissectum coxerunt. Factum est diuinitus vt mater quærens infantem, interueniret, ibique in ollam imposita amissi infantis membra videret. Captis itaque mulieribus, & in tortura examinatis dixerunt, si processisset coctio, tunc futura fuisset ingẽs glacies, ita vt omnes fruges perderentur. Quod 31
ad pecudes & pecora, illi ea veneno necant variis quidem modis, nec modo necant, sed si libuerit intumescere faciunt, aut macras reddunt, adeo vt nihil istorum scelere sit peius & pernicioſius.

Nouimus, inquit Peucerus, *& pagos, in quibus multos annos* 32
illa quæ ingressa fuerant, vel egressa armenta perierunt, & non fuisse infecta pabula, vel illud certo indicabat, quod vicinorum pecora, eodem vsa pastu, noxii nihil cepissent: sed fascinum fuisse defossum sub via publica, qua armenta pastum agi consueuerant, euentus postea ostendit, cum eruto & sublato fascino actus mutaretur. Et Paulus Grillandus IC. super allegato loco, num. *13. Quædam Veneficia*, inquit, *fiunt ad desiccandum totum lac vnius gregis, vel fœcundi armenti vaccarum, adeo quod nihil casei penitus reddant, quamuis antea in maxima abundantia reddidissent, & similiter abortiones totius gregis vel armenti inducere possunt, prout alias vidi & habui in facto Romæ, quod duæ maleficæ mulieres cum istis maleficiis perire fecerant abortando*

33 *multos pecudum fœtus, & matres deſiccauerant penitus.* Quod ad herbas, arbores, earumque baccas & fructus, cæteraque huiuſmodi, certe etiam ab illis intoxicantur. Id quod non ſolum præclara illa Vergilii ſententia quæ ex quotidiana rerum experientia ducta eſt, oſtendit, *Ecloga octaua.*

Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
Ipſe dedit Mœris, naſcuntur plurima Ponto.

Verum etiam Lex XII. Tabularum: *Qui fruges excantaſſit pœnas dato: neue alienam ſegetem pellexerit excantato,* & paulo poſt: *Ne agrum defruganto,* id eſt: Nullo præſtigiarum genere fiat, vt ager ad ſterilitatem perducatur, ſcilicet ne fruges ferat vllas, vel
34 non quales ſolebat antea. Eſt autem olla, *vt Benedictus Arctius in problemat. de Magia inquit,* commune fere omnium Veneficarum inſtrumentum, in quo herbas, vermes, carnes humanas, aliaque decoquunt, quibus epulis, vnguentis, ac pharmacis ef-
35 ficaciter poſtea vtuntur. Cur autem maior in hoc genere mulierum frequentia reperiatur, ratio in promptu facilis eſt. Quo enim imbecillior hominum natura eſt, quo animus, vt plerunque mulierum eſt, ad nocendum paratior: eo ſecurior eſt, eoque facilius atque citius à Satana ab vna ſententia ad aliam, & à bono ad malum pertrahi, adeoq; ſeduci, falli, decipi poteſt, *vt Scribonius ait.* Ideoque probabili ratione Lex diuina Exodi 22. *Maleficas non patieris viuere,* de mulierib. fuit lata, cum ſexus hic ad ſuſpicionem propenſior ſit, *vt ibidem Caluinus notauit.*

Hinc vulgo dicitur:

Non audet ſtygius Pluto tentare, quod audet
Effrenis monachus, plenaque fraudis anus.

CA-

CAPVT VIII.

DE CVRATORIBVS MORBORVM HYPERPHYSICORVM præstigiosis.

Summæ.

1 *Curatores morborum præstigiosi qui dicantur.*
2 *Magi possunt permissu Dei & diaboli opera morbos hyperphysicos curare.*
3 *Diabolus Medicus est peritissimus.*
4 *Antiqua & diabolica est consuetudo, à Magis, in curandis morbis, remedium petere.*
5 *Curatio morborum hyperphysicorum non est medica.*
6 *Fulgure accensa difficulter aqua restinguuntur.*
7 *Curationis morborum hyperphysicorum tria sunt genera.*
8 *Curatio morborum diuina.*
9 *Curatio diabolica morborum hyperphysicorum.*
10 *Methodus Magicarum curationum à quibusdam præscribitur.*
11 *Paracelsus non referre dicit, vtrum à Deo vel diabolo petatur auxilium.*
12 *Paracelsi Magica curatio Academiis ignota.*
13 *Magica curatio à quibus discenda.*
14 *Morbis Magica arte inflictis, remedium naturale non prodest.*
15 *Magicas curationes non esse contra Deum dicit Paracelsus.*
16 *Modus curandi morbos Magicos Paracelso.*
17 *Duffi Regis Scotiæ maleficio Magico infecti historia.*
18 *Forres populi Scotiæ.*
19 *Morbos Magicos in morborum Sagarumque imagines cereas deriuari posse, asserit Paracelsus.*

20 *Pilos, cineres, aut alias materias corpori magica arte introductas, quomodo eliciendas iubeat Paracelsus.*
21 *Remedia Magica morbos intra 24. horas auferentia.*
22 *Eueſtra ſunt damones.*
23 *Curatio morborum ſuperſtitioſa ſimilis diabolicæ.*
24 *Remediorum ſuperſtitioſorum genera.*
25 *Carmina ſuperſtitioſa.*
26 *Hiſtoria de vetula quadam.*
27 *Hiſtoria de Mago quodam.*
28 *Quidam exiſtimant conſecrata pecora à feris diripi non poſſe.*
29 *Quidam vſtionibus in pecoribus curandis ſuperſtitioſe vtuntur.*
30 *Curatio Magica & ſuperſtitioſa inter ſe cognatæ ſunt.*
31 *Materiæ Magicæ ſunt tantum Sacramenta Diaboli.*
32 *Differentia inter Magicam & ſuperſtitioſam curationem.*
33 *Vulneris abſentis curatio per armorum inunctionem.*
34 *Chirurgi præſtigioſi quomodo vulnus curant.*
35 *Sacrificulus Thuringius vulnera vltra 20. milliaria abſentia, curare potuit.*
36 *Vulnerum curatio Paracelſi.*
37 *Magorum opera vti an ſit permiſſum.*
38 *Conſtantinus Imp. permiſit, & Bartolus approbauit.*
39 *Leo Conſtantini legem approbauit: non enim facienda ſunt mala vt inde eueniant bona.*
40 *An Magi morbos curantes peccent.*
41 *Sanitas à Deo petenda.*
42 *An verbis & nominibus diuinis inſit efficacia.*
43 *Verbo Dei abuti non debemus.*
44 *An Characteribus inſit aliqua efficacia.*
45 *An Amuleta ſint efficacia.*
46 *Amuleta naturalia quæ?*
47 *Corallia appenſa.*
48 *Superſtitioſa Amuleta, ſunt Sacramenta diaboli.*

49 *Amu-*

49 *Amuleta duplicia, naturalia & superstitiosa.*
50 *Herbæ Magicæ superstitiosæ.*
51 *Paracelsi dogma de Characteribus diuinorum nominum.*
52 *Impotentiam coniugalem quomodo curet Paracelsus.*
53 *Characteres Paracelsi aduersus varia morborum genera.*
54 *Romanorum consuetudo impia.*
55 *An precatio sine fide sit vtilis.*
56 *An res Magicæ vires sortiantur ex syderibus.*
57 *Sol & Luna, quomodo & in quibus rebus operentur.*
58 *An Magicæ figuræ ex cæli figura suas recipiant vires.*
59 *Diabolus gaudet Astrologicis syderum obseruationibus.*
60 *An intelligentiæ communicent suas vires rebus Magicis.*
61 *Intelligentiæ substantiales præter Angelos & homines nullæ.*
62 *Cur orbes circumuoluantur.*
63 *Intelligentias cur finxerit Aristoteles.*
64 *Imaginationis vis.*
65 *Imaginatio in homine est instar solis in cælo Paracelso.*
66 *Archeßius per imaginationem eruditus effectus.*
67 *Pestis per imaginationem excitatur.*
68 *Fides quid?*
69 *Fides fortis imaginatio Paracelso.*
70 *Imaginationi diuinas tribuere vires, impium est.*
71 *Imaginatio quid?*
72 *Imaginationis effectus.*
73 *Diabolus semper in commutationibus lucrum quærit.*
74 *Si Magus sortem alio non transfert, de vita periclitatur.*
75 *Historia de curatore morborum hyperphysicorum.*
76 *Historia quæ accidit Tholosæ.*
77 *Tutissimum remedium est ad spiritus sancti Alexipharmaca confugere.*
78 *Tutela Dei nos committere debemus.*

79 *Historia de Venefica quæ Rostochii combusta est.*

80 *Psalmus 91. à Buchanano carmine redditus.*

1 CVratores morborum Præstigiosi sunt, qui ad quoscunque hominum vel bestiarum morbos curandos diuinæ scripturæ vocibus, vel conce-
2 ptis verbis & collo suspensis vtuntur. Possunt enim Magi & Veneficæ, eadem opera & arte Diaboli, qua morbum hyperphysicum intulerunt, eundem quoque auferre & sana-
3 re. Exactius quippe Diaboli herbarum discrimina, vires, in medicando vsum, applicandi rationem & modum norunt, certius abditas, penitusque abstrusas ægritudinum causas in-
4 trospiciunt, quam hominum quisque. Antiquissima quoque & Diabolica est consuetudo, remedium ex Magicis quibusdam carminibus, & ritibus petere: nam & Homerus sanguinem ex femore Vlyssis profluentem carmine inhibitum scribit. Theophrastus Ischiaticos dolores carmine sanari, & Cato luxatis membris carmine mederi prodidit, & qualia suffragia operis rusticis, frugibusque sint adhibenda, conceptis verbis,
5 & ritibus describsit. Curatio porro morborum hyperphysicorum arti medicæ minime propria est: sed vt causæ hyperphysicæ sunt, ita hyperphysicam quoque curandi rationem requi-
6 runt. Vt enim ædificia & alia corpora fulgure incēsa, aqua infusa restingui non possunt, imo vero magis accenduntur: ita morbi Magici remediis Physicis exacerbantur potius, quam tollun-
7 tur. Constituuntur autem à quibusdā tria genera curandi morbos hyperphysicos, Diuinum, Diabolicum & Superstitiosum, quorum prius licitum est, & bonum, reliqua duo vetita & ma-
8 la. Diuinum genus in piis, & Deum timentibus duntaxat locum habet, nimirum si quis immotæ regulæ & promissioni diuinæ fidem certissimam habeat, nec Satanam ipsum, nec instrumenta eius Magos & Veneficas sine Dei permissione, posse

piis

pijs aut morbos, aut alias calamitates immittere. Contraque si Deo permittente, morbi, aliaue mala illata sint, ipsum Deum, si salutare existimet, nullo negotio posse tollere. Alterum & ter- 9
tium genus in incredulis, quandoque vim aliquam habet. Possunt enim, vt dixi, Magi permittente Deo, sine tamen artis Medicæ præceptis, morbos ope Dæmonum curare, doloresq; mitigare. Causæ vero finales, cur Diabolus eiusmodi morbos curet, hæ sunt: Prima vt mancipiis suis ex pacto morem gerat, eosque in officio malefaciendi, impiaque incredulitate retineat. Secũda, vt miserorum ægrotorum, qui ipsius opera, per Magos, Sagasque curari volunt, fiduciam omnem à vero Deo ad sese conuertat, tãdemque vel in animæ extremũ periculum præcipitet, vel si Deo prohibente, vt crebro fit, ab eiusmodi morbis Satanæ opera liberari nequeãt, cõscientiã ipsorũ affligat, si forte ad desperationẽ posset adigere. Huius curatio- 10
nis methodis & præceptis, referti sunt cum omnium Magorũ libri, tum Petri Pompanatii Mantuani, Philosophi & Epicureismi defensoris, Magique nefarii, qui in Academiis Italiæ publice contra immortalitatem animæ disputauit, scripsit de Fato, & de incantatione libros, in quibus de verborũ Magicorum, imaginum, characterum, & imaginationis occulta potestate, impie satis disputauit. Ideo eius tumulo Ioannes Vitalis Poeta, tale Epitaphium inscripsit:

En animarum ingens globus & legio omni vagantum,
Quas tu perpetua luce carere negas.
Mortuus vt discas æternam has viuere vitam
Ad cineres vlulant Pomponiate tuos.

Venales prætorea prostant Magici libri, & impune leguntur Ioannis Tritemii Abbatis Spanheimensis, Necromantica Steganographia, & Cornelii Agrippæ, de occulta Philosophia. Quorsum autem tam perditus optimæ artis Typographicæ

abusus, hominum generi, maxime iuuentuti disciplinarum cupidæ, perniciosus tentat, intelligentes facile percipient, cum sit mera coram Iehoua abominatio, prout Matthæus VVesenbecius, *in Tract. de studio Iur. q. 8. fol. 18.* recte notauit. Scripsit quoque Bombast. Paracels. *lib. de Occulta Philos. de cælesti medicina, de Philos. magna, de Philos. ad Athenienses*, in quibus magna ex parte docet, curationes morborum, tam ὑπὲρ quam μετὰ φύσιν, per applicationem sigillorum, imaginum, monstrosorum characterum, in certa cœli constitutione, certaque metalla sculpto-
11 rum, ægræque parti appensorum à Diabolis petendas esse. Imo vero *in libro de morbo caduco* Aphorismum aperte ponit, Nihil referre an DEVS vel Diabolus, Angeli vel immundi spiritus ægro opem ferãt, modo morbus curetur. Et paulo post adiicit, Deum quidem & Angelos Dei sua sponte hominibus benefacere, Dæmones vero per artem Magicam coactos, secundum illud Zachariæ dictum: *salutem*
12 *ex inimicis nostris*. Idem Bombastus *de curandis hyperphysicis morbis* ita inquit: *Qua ratione & quomodo morbis magico maleficio inflictis succurrendum sit, scitu necessarium est omnibus Medicis, qui perfecti cupiunt esse. De tali autem curatione, nec Galenus, nec*
13 *Auicenna sciuerunt aut scripserunt quicquam. Non enim in Academiis, omnis discitur ars, ideo oportet Medicum quandoque accedere vetulas, Sagas, Zigeneros, Rusticos & circumforaneos*, die Zanbrecher/ *& ex ipsis artem ipsam addiscere, qui plus sciunt de hisce rebus, quã omnes Academiæ professores; & quanquam hæc rideant Academiæ professores: tu vtere illis, in forti imaginatione, & experieris ef-*
14 *fectum*. Idem ibidem: *Si quispiam*, inquit, *supernaturali morbo vel dolore per incantationem detineatur, illi nullum remedium naturale proderit, sed Magicum remedium esse oportet, quo morbus tollatur,*

quali

quali & introductus est; & statim subiungit, tales curationes 15
magicas minime contra Deum esse, quia illis nō ad perniciem, sed ad salutem hominum vtimur, dicant ad hæc quicquid velint Theologi. Tandem 16
curationis Magicæ processum ita describit: *Fabricet Medicus ceream imaginem ad similitudinem patientis & in nomine eius, aut conformet ceream particulam, similem affectæ parti, idque indubitata fide, & forti imaginatione, credat per illam, sanitatem ægro restitui posse, ac tandem ceream illam imaginem, in ignem proiiciat, additis Magicis precatiunculis. At si forte ex doloris acerbitate vel partis affectæ, vitæ periculum metuatur, integram imaginem certis verbis admurmuratis, comburat Medicus, & liberatur æger.* Eiusmodi cu- 17
rationis exemplum recitat Cardanus ex Hectore Boetio Historico, de Rege Scotorum Duffo, inquiens: *Duffus Scotorum Rex nouo affligebatur genere morbi, ita vt quotidie sub primam vigiliam, lecto decumbens, insignes tructiatus per vniuersum corpus sentiret, & in sudorem resolueretur, vigilque totam noctem anxius peragebat, sine vllo aliquo signo vel febris vel vitiosorum humorum: Interdiu vero à sudore liber quiescebat, & ita sensim quasi tabe consumebatur, plurimis quidem à variis Medicis exhibitis remediis, nihil prorsus iuuabatur, tandem populari rumore, incerto tamen authore increbuit, Regem in Morauiæ regione Scotiæ apud Forres à Veneficis mulierculis ita* 18
torqueri & excruciari. Distabant autem Forres quinquaginta millia-
ribus à regia sede. Hæc cum ad regis aures peruenissent, misit Rex clancularios exploratores, si quæ mulierculæ Veneficiis aut Incantationibus essent suspectæ, quæ vbi ex diligenti inquisitione præfecti Forrorum, essent exploratæ, noctu circundatis ædibus cuiusdam vetulæ fores irrupērunt, ac vetulam cum meretricula filia ad ignē desidentes, & cereā imaginem Regis Duffi veru circumligatam, ac ad ignem circumuoluentes, inuenerunt ac comprehenderunt. Altero die torturæ subiectæ mulierculæ, confessæ sunt, Regis mortem, nisi fuissent captæ, paucos post dies, sensim

torrendo eius imaginem, continuo subsequuturam fuisse. Vt enim eius imago certis carminibus admurmuratis ab igne quotidie liquefieret, ita ipsum Regem quotidie tabe consumptum fuisse. Exustis his Veneficis, una cum cerea imagine Regis, protinus Rex pristinæ sanitati restitutus est.

19 Paracelsus in lib. de vita longa: *Possumus*, inquit, *morbos ab incantatione excitatos, in cereas imagines deriuare. Debent autem cerei homunculi fabricari ad similitudinem maleficæ, quæ induxit morbum, in certa influentia cœli, debetque is homunculus certo in loco collocari, additis quibusdam execrationibus, & tum omne maleficium retorquetur in ipsum Magum, per illam ceream imaginem.* Idem Bombastus *in lib. de occulta Philosophia*, tale tradit remedium hyperphysicum.

20 *Si*, inqt, *Veneficæ, aut Sagæ, alicui per poros cutis* (vt Magica arte facile inferre possunt) *cineres, pilos, plumas, piscium spinas, & similes res noxias, sine cutis apertione in corpus inferant, per easque continui cruciatus excitentur, eiusmodi maleficæ materiæ non possunt eximi per vulnus aut incisionem. Nam etsi eximantur & abiiciantur, tamen paulo post iterum in suum locum referuntur. Sed contingit id, vt per abscessum, aut alias per poros ea materia conspicienda se præbeat, & profluat. Eam itaque materiam sponte proeuntem, siue ea pauca, siue multa sit, totam excipito, eamque in arboris Sambuci aut quercus orientem spectantem partem, facto foramine ponito, & cuneo ex eodem ligno probe obstruito, certorum verborum admurmuratione, tum statim æger sine vllis aliis remediis leuamen sentiet, & quicquid eius venenatæ materiæ adhuc in corpore delitescit, vltro profluet, & ad ipsam arborem defertur, alioqui si chirurgica opera eximatur, statim, vt dixi, denuo in cor-*

21 *pus retruditur.* Item, *per spacium*, inquit, *24. horarum omnes dolores Magici tolluntur hisce remediis, loco affecto impositis, lapide, magnete, foliis quercinis, Chelidonio, Corallio & Azoth, si singula per se certo ordine, certaq; cœli constitutione, & certis ceremoniis affecto loco applicentur* eius quoq; remedia generis esse dicit, Artemisiam, Hypericō, Clematida, Chelidonium, Rutam, & Morsum Diaboli, in cōuenienti influentia siderum, si fuerint eradicata & applicata.

Eueſtra

Eueſtra ſunt Dæmones (*quorum Principem Bombaſtus in Philoſ. ad Athen. Turbon magnum appellat*) qui à Necromanticis euocati, aſſumpta hominis ante multos annos demortui effigie & nomine, è ſepulchris prodeunt, & ad Magorum quæſita, reſponſa dant & futura prædicunt. Tale Eueſtrum fuit in Samuelis imagine & ſpecie atque habitu conſpectum, quod Pythoniſſa in Endor è ſepulchro Samuelis producens, Sauli monſtrauit, & de eius Tragico excidio futura prædicere iuſſit. Tertium ha- 23
rum curationum genus ſuperſtitioſum fuit, quod ſecundo admodum confine eſt, & in DEVM eiuſque creaturas contumelioſum, quibus tamen multorum Medicorum libri conſpurcati ſunt, & complurimi Medici ſe eo feliciter vſos eſſe ſcribunt, tam in naturalibus, quam præternaturalibus morbis. Atque huius quidem generis ſunt diuinorum dictorum & 24
ſententiarum, nominum diuinæ Maieſtatis propriorum, Euangelii S. Iohannis, Characterum, Imaginum, ſignaturarum, aliarumque rerum ridicularum certo tempore, certaque cœli conſtitutione factarum, appenſiones, alligationes, geſtationes & ſimiles ſuperſtitioſæ geſticulationes, omniaq; illa, quæ Græci περίαπτα vocant. Huiuſmodi ſunt verſiculi illi, quos Epilepſiæ 25
mederi volunt, ſi collo appendantur:

Caſpar fert Myrrham, Thus Melchior, Balthaſar Aurum.
Hæc tria qui ſecum portabit nomina Regum,
Soluitur à morbo Chriſti pietate caduco.

Item illud, quod dentium dolorem tollere aiunt:

Strigiles, falceſque dentatæ
Dentium dolores perſanate.

Et illud, quod ſanguinis profluuium compeſcere debet, Dominica oratione ter recitata:

Sanguis mane in te,
Sicut Chriſtus fecit in ſe.
Sanguis mane in tua vena, Sicut

Sicut Christus fecit in sua pœna.
Sanguis manet fixus
Sicut Christus fuit crucifixus.

26 Non possum hoc loco rem à vetula quadam gestam silentio præterire. Hæc cum quendam conueniisset studiosum, ab eo petiit, vt contenta in charta, quam in manibus tenebat, non grauaret describeret, velle enim se eam collo gestare, vt illius præsidio ab oculorum lippitudine liberetur. Cum autem scholasticus scripti illius Characteres obscuriores, vt esse solent, agnoscere non posset, hæc verba in schedulam scripsit: *Diabolus huic vetulæ eruat oculos*, eamque mulieri tradidit; quam, cum collo anus suspendisset, post paucos dies pristinam sanitatem oculorum recuperauit. Hæc Diabolus fecit ideo, vt vetulam in superstitione sua confirmaret, eamque deciperet.

27 Vidi Magum qui hosce ritus & ceremonias in ægrotis curandis adhibebat: Ægrotum apprehensum in focum collocauit, eius corpori chartam miris, variisque characteribus consignatam postea alligauit, quam ego postea legens, nihil eam præter hæc saltem nomina Dæmonum, *Lucifer, Satan, Beelzebub, Oriens, Behal, Mammon, Buslar, Narthin, Oleasar, Bilech*, &c. continere animaduerti. Qualis illa benedictio fuerit Christiani, verbo Dei edocti, facilime intelligunt. Deus nos ab huiusmodi blasphemiis custodiat, quibus nō Dei nomen, sed diaboli potius inuocatur. Æger tamen propter superstitionem qua vterque fascinatus erat, à morbo suo conualuit. Alii per flammas transmittunt pueros præseruandos à malo, & traducunt igne, quam Amorrhæorum abominationem notauit scriptura sacra: alii pueros imponunt vrsis, vt aduersus pauores confirmentur: item arboribus alligatur stramen vt seruentur fructus: hæ pernicioſæ superstitiones sunt, quibus semper ineſt auersio

à crea-

à creatore, & in res creatas fides. Reperiuntur etiam quam plu- 28
rimi, qui hac ſuperſtitione in tantum dementati, vt pecora, canes, tauros conſecratos, à lupis, vrſis, & aliis feris diripi, dilaniari non poſſe exiſtiment. Quid ſi iumenta aliquando à cane rabioſo aut alia beſtia læſa fuerint, legitimis mediis ſpretis, ad incantationes ſuas & idololatriam confugiunt, pecora læſa conſecrant, & operi characteres varios, clauos, & ſi quæ ſint aliæ eius generis ineptiæ adhibent. Imo & pecoris, cuius partes poſteriores læſæ ſunt, frontem adurunt, huic vſtioni efficaciam ſingularem tribuentes, perinde ac ſi diuina vis quædam in clauibus illis, quibus id peragunt, contineatur, cum tamen nihil à reliquo ferro differant. Vſtionibus quidem & aliis me- 29
diis, quæ pecudibus proſunt, vti, nemo improbauerimo hæc inprimis in curatione pecorum mortiferis vulneribus læſorum requiri, vſu & experientia comprobatum eſſe non ignoramus, vt nimirum vſtionis & vnctionis beneficio venenum, quo vulnus infectum eſt, tollatur, & pecus conualeſcere poſſit. Si hæc tamen cautio addita fuerit, vt Idololatrici cultus & Incantationis ſuſpicio huiuſmodi rebus abſit. Cæterum curatio Magica & ſuperſtitioſa inter ſe cognatæ ſunt, vtraq; impia, illicita & tota ſuperſtitioſa eſt. 30
Nihil itaque fere inter Magicam & ſuperſtitioſam curationem aliud intereſt, niſi quod in Magica curatione intercedit manifeſta, in ſuperſtitioſa autem tacita cum Diabolo confœderatio, & quod ſuperſtitioſa curatio magis nitatur Aſtrologicis dierum & horarum obſeruationibus, quam Magica. Alioqui vtraque eaſdem materias, characteres, verba, herbas, & alias res vſurpat, quæ natura ſua nullam talem efficaciam habent, qualem ope Dæmonum præſtant. Sunt itaque tales ſuperſtitioſæ materiæ tam in curatione Magica, quam ſuperſtitioſa, tantum Sacramenta Diaboli, deß Teuffels Heiligthumb, in quibus 31

Diabolus non ipſas res, aut earum qualitates vireſque ſpectat, ſed id tantum agit, vt per eas, animos & mentes hominum perſtringat, illaqueet & decipiat, quaſi aliter ipſe aut nocere, aut iuuare non poſſet, niſi per eiuſ-
32 modi ſuperſtitioſas res & obſeruationes. In vtraq; igitur & Magica & ſuperſtitioſa curatione fides vera ab omnipoteti Deo, in Magica quidem ad Satanam, in ſuperſtitioſa ad res friuolas & creaturas conuertitur. Vtraque igitur impia, ſcelerata,
33 & corpori & animæ pernitioſa habenda eſt. Ad hunc locum pertinet inunctio & deligatio gladii, alteriuſue teli, qua abſen-
34 tis vulnus deligari dicunt. Non curant enim eiuſmodi Chirurgi præſtigioſi, quos appellamus Wundtſegners/ vulnus certa ratione, ſed obligant inſtrumentum quod læſit, vt palum, quo ſe læſit equus, ſpinam quæ extrahitur ex planta pedis, gladium, ſecurim, & quicquid ſimilium eſt inſtrumentorum, hoc obligãt, & reponunt in certum angulum, ad dies certos, hinc curatur vulnus.

35 Ante annos aliquot Sacrificulus quidam Magus in Thuringia erat, quem Monachum Chemnicenſem vocabant, qui vulnera etiam quam maxima vltra 20. milliaria abſentia, ſola gladii, quo vulnus inflictum erat, inunctione, abſterſione & deligatione perſanabat, quæ vulnerum curatio Magica & ſuperſtitioſa erat, & non virtute inunctionis gladii, ſed per Diabolum, qui Chirurgicæ non eſt imperitus, propter pactum Monachi cum ipſo, & propter fidem patientis à Deo
36 auerſam, curationem peregit. Paracelſus de eiuſmodi vulnerum curatione *in ſua cæleſti medicina* ita docet: *Accipe*, inquit, *Vſneam ſiue Muſcum, qui caluis mortuorum aeri expoſitis adnaſcitur, pondere* ʒ ij. *& in tenuiſſimum puluerem redigito, ſequentibuſque admiſceto. Recipe Axungiæ humanæ* ʒ ij. *Mumiæ, ſanguinis hu-*

nis humani ʒ 5. ol. Lini, ʒ ij. olei Rosarum, Boli Armenii ʒ j. Quæ omnia commisceantur in mortario, & in vnguenti formam redigantur: & statim subiungit, vbi tibi vulnus aliquod oblatum fuerit: Recipe ligneum baculum abrasum & mundum, quem in sanguine è vulnere profluente madefacito, ac exsiccare sinito, cruentumque bacillum in præscriptum vnguentum infigito, in eoque tantisper mittito, donec vulnus persanetur, quod breui tempore fiet. Vulneri autem vel præsenti vel absenti non est vt aliud remedium imponatur, quam vt patiens quotidie mane linteolum mundum propria vrina madefactum applicet. Addit deinceps, hac ratione, virtute eius vnguenti, quodlibet vulnus quantumque magnum sine vllo alio remedio, ac sine omni dolore cito sanari posse, etiamsi vulnus per 10. aut 20. milliaria absit, à Chirurgo, si modo sanguinem vulnerati habere queat. Ac deinceps inquit, *si huic vnguento admisceatur mellis ʒ j. & pinguedinis bouis ʒ j. & cum eo arma, per quæ inflictum est vulnus inungantur, eodem modo absens vulnus breui consolidabitur, sed quia arma non semper haberi possunt, præstat bacillo cruento in vnguento infixo vti.* Iam quæritur, *vtrum homo Christianus possit salua animi pietate* 37
& conscientia, Magorum auxilio vti, in morbo curando, quem vel ipsi, vel eorum socii immiserunt, aut cuius se remedium scire profitentur? De hac ipsa quæstione variæ fuerunt hominum sententiæ & opiniones. Quo ad leges, non omnes inter se consentiunt. Constantinus Imperator *in l. 4. C. de maleficis*, videtur id 38
concedere, publica vel priuata vtilitate id suadente, id quod Bartolus quoque approbauit. Verba Imperatoris sunt: *Eorum est scientia punienda & seuerissimis merito legibus vindicanda, qui Magicis accincti artibus, aut contra salutem hominum moliti, aut pudicos animos ad libidinem deflexisse deteguntur. Nullis vero criminationibus implicanda sunt remedia humanis quæsita corporibus, aut in agrestibus locis innocēter adhibita suffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ventis, grandinisq; lapidatione quaterētur, quib. non cuiusquā salus aut æstimatio læderetur: sed quorum proficerēt actus,*

ne diuina munera & labores hominum sternerentur. Sed apparet Constantinum Imp. tunc fide Christiana vere imbutum non fuisse, quando illam legem scripsit. *Danaus de sortiariis, c. 6. & D. Borcholten doctissimus Germaniæ IC. in §. 5. v. eadem lege. Inst. de publ.*
39 *iudiciis.* Itaque ea lex à Leone Imp. *Nouella Constit. 65.* postea non tantum emendata, sed omnino antiquata est. Vetat enim, ne quacunque occasione iis vtamur, totumque hoc Magorum ministerium, impostaram & fallaciam nominat, quam posteriorem legem tanquam sanctiorem summus omnium hominum consensus postea approbauit. Augustinus etiam, cuius verba extant descripta *c. admoneant. 26. q. 7.* docet istorum auxilium meram deceptionem, meraque Satanæ insidias esse. Eleganter Chrysostomus *Homilia 8. in Epistolam ad Colossenses* ait, *citius mors homini Christiano subeunda, quam vita ligaturis redimenda*, & eleganter Bodinus lib. 3. c. 5. *Præstat*, inquit, *mori millies, quam detestandum remedium corpus seruans, animamque occidens experiri.* Quidam in eo distinguunt: si enim id fieri à nobis velit & iubeat Magistratus, nos tunc salua conscientia eorum auxilio & remediis vti putant posse. Verum ista ratio non subsistit, vult enim Paulus *Roman. 3. vers. 8.* ne vnquam malum faciamus, vt deinde bona eueniant, quacunque tandem authoritate id facere iubeamur, siue iudicis & Magistratus, siue alterius cuiusquam.
40 Sed obstat aliud argumentum: *Quicunque ad proximi salutem arte sua vtitur, & non ad perniciem, is contra Deum non peccat. Magi in morborum curatione sua arte non ad perniciem, sed ad salutem proximi vtuntur, & sæpe istorum auxilium recte & feliciter successit:* Ergo *Magi in morborum curatione contra Deum non peccant.* Nego consequentiam & respondeo per distinctionem: Quicunque arte sua licita & à Deo mõstrata atque concessa ad proximi emolumentum vtitur, is non peccat, sed ars Magica non à Deo, sed à Diabolo est inuenta, & suis mã-

cipiis

cipiis Magis per manus tradita, à Deo, legibus Imperatorum ac cõsiliorum decretis vetita, & ab omnibus piis detestata, ideo nemo sine horribili impietate ad restituendam sanitatem ea vti potest. Sanitas enim à Deo datore bonorum omnium, ac licitis etiam mediis petenda est. Ab hoc expectanda sunt bona omnia, à quo & creata sunt. Psalm. 105. *Qui sanat omnes infirmitates tuas.* Et *Psal. 107.* admonet Psaltes eos, qui diuino auxilio grauissimis morbis liberati & sanitati restituti sunt, vt Deo sacrificium laudis offerant. Deus enim est, qui & morbos immittit, & à morbis liberat. Quare prouidentiæ Dei mediis in quærenda sanitate vtendum, non superstitione aut Magia. Sed quod quibusdam feliciter ea res cessisse dicitur, id quantulum est, & quam raro accidit? quando è decem, qui ad eiusmodi auxilium confugerunt, vix ac ne vix quidem vnus reperiatur, qui opem senserit. Deinde ista non ex successu, sed ex Dei præcepto sunt statuenda. Nam & qui furatus est, sæpe lautius viuit: probandumne propterea furtum erit? Ergo vt omnes qui hoc remedium tentarunt, bene semper habuerint, idq; cõcedatur, quando aperta est de eo adhibendo Dei prohibitio, ne hoc quidem oblatum nobis acceptare debemus, nè dum vltro ipsi quærere. Si quando enim ad alterius, quã vnius Dei auxilium confugimus, prodimus in eo turpissimam animi nostri diffidentiam, infidelitatem, rebellionem, atque etiam sceleratissimum numinis Dei contemptum. Quibus vitiis & malis ipsius iram, in primis autem mortem æternam in nos attrahimus, *vt Danæus de Sortiariis c. 6. scribit*, At nominibus & verbis diuinis ac barbaris inest efficacia. Verbis quibusdam incantantur serpentes, vt depositio veneno sine noxa tractari queant, & capiuntur mures maiores, quos *Rattos* vocant, & olim Magi Ephesiis nominibus recitatis à Dæmonibus obsessos liberarũt.

Experientia quoque testatur, quod si quis serpentem conspiciens, hæc verba à Paracelso tradita *Osii, Osia, Osii*, pronunciet, serpentem caudà aures obstruere, aut si audiat venenum deponat, & se tractari patiatur. Respondeo ad Antecedētis probationem, neque serpentes, neque mures intelligunt verba aut nomina prolata: Ergo illis cogi minime possunt, & ego certo scio, si ea verba Paracelsica in aurem serpentis exclamarem me nihil effecturum. Quod autem serpentes ad hæc verba vel aures obstruant, vel mitescant, ferocitatemq; naturalem deponant, & capi se patiantur, id sane non fit verborum illorum virtute, sed cum illa verba sint Sacramenta Diaboli, inter Magum & Satanam Diabolus præstigiose agit in serpente & mure. Sicuti etiam Magi olim, *vt Plutarchus in Sympositacis ait*, Ephesiis recitatis nominibus, Dæmones eiecerunt, illud quoque præstigium fuit Satanæ, qui se pelli simulauit, cum vltro ex pacto Magis cederet. Quod vero vulgo dicitur in verbo, herbis & lapidibus remedium esse, & adducitur locus Sapien. *17. Non herba non malagma, sed sermo tuus Domine sanabit eos*; Et D. Paulus docet nos omnes nostras actiones in nomine IESV facere & auspicari debere: Ergo qui in morborum curationibus verbo Dei & diuinis nominibus, in nomine Patris, & filii & Spiritus sancti vtuntur, minime peccant. Solutio huius argumenti consistit in explicatione dicti Sapientiæ & sententiæ Diui Pauli. Duplex est curatio, & duplices sunt morbi, animi & corporis. Dictum Salomonis loquitur non de corporali sanatione, de qua nos disputamus, sed de animæ morbis, eorumque sanationibus. Sunt autem animæ morbi, sauciata cōscientia, peccatum & sensus iræ diuinę, quos nec herba nec malagma curare potest, sed solo verbo Dei & Euangelio de misericordia Dei curantur. Verbum Dei nobis non est à Deo datum, vt per illud morbis corporis succuramus, sed vt

43

ex illo

ex illo voluntatem Dei erga nos agnoſcamus, eique credamus, & per illud ſaluemur. Cum autem verba & nomina diuina, aut ſententiæ ſacræ in alium vſum conuertuntur, vt ad ſuperſtitioſas morborum curationes, tum erit abuſus verbi diuini, & cum ſumma Dei blaſphemia fiunt Sacramenta Diaboli. Idem quoque fit, ſi nominibus Dei ſacroſanctis, vt *Ieſu, Iehoua*, & recitatione orationis Dominicæ, aut Angelicæ ſalutationis ad curandos morbos quiſpiam ſuperſtitioſe vtatur, tum fiunt Sacramẽta Satanæ. Nam diuina nomina ideo nobis in ſacris literis patefacta ſunt, ne nimirum eis abutamur, per ea maledicamus, iuremus, incantemus proximumq; doloſe fallamus: ſed in omni neceſſitate Deũ inuocemus, adoremus, Deo gratias agamus ac laudemus. Et id vult D. Paulus, vbi dicit, Nos debere omnes noſtras actiones in nomine Ieſu facere, alias nec verba, nec nomina diuina rerum naturalium vires augent, vel minuunt. Obiicitur nobis aliud argumentum: *Characteribus, imaginibus, & ſigillis non tantum Magi, ſed & quamplurimi Medici inſignes vires tribuunt, cum in curandis morbis, tum in compeſcendis tempeſtatibus & fugandis Dæmonibus. Ergo characteres, imagines & ſigilla, vires & efficacias habent.* Probatio antecedentis: Medici plurimum vtuntur characteribus, ſigillis & imaginibus, Auicenna, Petrus Aponenſis, Pomponatius, Albertus Magnus & Paracelſus *in ſua cæleſti medicina*. Nego conſequentiam, & reſpondeo ad antecedens, & eius probationem, ac dicimus: Characteres, imagines & ſigilla nihil eſſe aliud, quam figuras, delineationes & vmbras literarum & rerum, quarum ſunt ſigna, nihilque per ſe aliud agere poſſunt, quam figurare, ſignificare & repræ- 44

repræsentare, vt imago Cæsaris nihil habet in se, quã quod Cæsarem tãtum repræsentat. Nulla autem figura *(vt Thomas Aquinates inquit)* rei signatæ vel materiæ, quam repræsentat, addere aut adimere potest virium, vnde certum est, neq; characteres, neque imagines, neque sigilla per se aliquam efficaciam habere, nisi fiant prius Sacramenta Diaboli, & signa confœderationis, inter Magum & Satanam, & tũ quicquid agunt, vel in morbis curandis, vel in aliis affectionibus, id non per se, sed Satanæ præstigiosis operationibus agunt, & Diabolus ipse per illas agit. Quod itaque characteribus, imaginibus, & sigillis medici quidam superstitiosi & Magiæ studiosi magnas tribuant vires, eorum authoritatem nos non moramur. Primo, quia omnes fuerunt Magi. Secundo, quia inter se non conueniunt, vnde nam characteres, sigilla, & imagines suas vires nanciscantur. Quidam enim eorum à potentia animæ, pictoris seu fabri characterum, quidam ex astris tempore natiuitatis fabri ascendentibus vires recipere nugantur. Quorum omnes opiniones immensæ sunt nugæ, & anilia deliramenta. Et sola illa Theologorum vera est opinio, qui omnes imagines, characteres & sigilla superstitiosa suas vires acquirere à Dæ-
45 monibus docent. At Periapta siue Amuleta collo appensa sine superstitione efficacia sunt in curandis morbis. Galenus enim radices Pæoniæ herbæ collo pueri Epileptici appensas, puerum ab Epilepsia liberatum eo vsque fuisse dicit, donec fortuito radix è collo decidisset, & puerum statim iterum paroxismo correptum fuisse, donec secundo appensæ essent, tum a
46 Epilepsia præseruatũ fuisse diserte scribit. Quin & corallia collo gestata ac demissa, vt stomachum attingant, Cardialgiæ & vitiis vẽtriculi succurrere certum est. Si denique pueruli per carpum gestent, statim vbi aduersa valetudine tenentur, pallescũt,

& flo-

& floridum colorem amittunt. Resp. ad probationem Antecedentis. Omnia naturalia remedia, siue intra corpus assumãtur, siue foris applicentur vel appendantur, agunt in corpora, aut qualitatibus elementaribus, aut suis sympathiis & Antipathiis, id est, occultis viribus diuinitus in ipsa creatione illis implantatis. Quas vires & cœlestes & formam substantialem vocant. Et ita naturaliter & qualitatibus suis elementaribus radices arundinis contusæ & impositæ, ferrum è vulnere eliciunt. Virtute autem cœlesti & occulta facultate Pæonia collo appensa Epilepsiæ puerorum succurrit, vt Medici docent, & vngula Alces in 47
digitis gestata, conuulsioni medetur, & Corallia Cardialgiæ, quæ sine superstitione appendi possunt, quas nec nos inter superstitiosa remedia numeramus, sed quando res naturales, vt herbæ in certa cœli constitutione collectæ, characteres, verba, sigilla, carmina, Euangelium S. Iohannis, quæ nec qualitate Elementari, nec occultis viribus agere possunt, collo aut certis corporis partibus appendantur, vt cum Hypericon, aut Arthymesia ad fugandos Dæmones in domo suspendantur, aut Euãgelium S. Iohannis ad auertendos globos Bombardæ collo appendatur, tũc illa Amuleta fiunt Sacramenta Diaboli, & si mor- 48
bi per tales appensiones curentur, aut alias actiones perficiantur, non viribus earum rerum fiunt, sed Diabolus ipse ex pacto vel tacito vel manifesto per illas curat & agit, & de eiusmodi Diabolicis & superstitiosis periaptis & appensionibus, hic agimus. Et sic ex his colligitur, Amuleta esse duplicia: Naturalia & su- 49
perstitiosa. Naturalia sunt licita, & sunt res, quæ sua forma substantiali siue occulta proprietate diuinitus in prima sui creatione indita semper eodem modo agunt in corpora, quibus applicantur, siue sua sympathia, siue antipathia, qualia esse creduntur radix & sem. Pæoniæ collo appensa. Item Viscus quercinus collo appensus in præseruandis & curandis puerulis ab Epilepsia. Item corallium rubeum, orificio vẽtriculi appensum, cor-

roborat ventriculum. Quod etiam puerorum carpis alligatum eorum aduerſam valetudinem ſtatim oſtendit ſui floridi coloris amiſſione. Item annulus ex vngula Alces digitis vel manuum vel pedum geſtatus medetur conuulſioni, non ſua qualitate, ſed occulta virtute vt Medici ſcribunt. His & ſimilibus pro Amuletis ſine ſuperſtitione vti poſſumus. Non etiam omnino negamus, gemmis quibuſdam eiuſmodi formas ſubſtantiales & occultas vires ineſſe, vt tradunt Phyſici. Superſtitioſa Amuleta ſunt omnia illa, quæ paulo ante de herbis, carminib. herbis, lapidibus, metallis, cereis imaginibus, characteribus, ſigillis, & ſimilibus rebus in certa ſyderum conſtitutione, aut certorum verborum, carminumque admurmuratione decerpuntur, colliguntur, finguntur, ſcribuntur, appenduntur & geſtantur. Quę omnia ad morbos profligandos à natura nullas habent vires, nec acquirunt à ſtellis, ſed Diabolus per ea, tanquam per Sacramenta ſua operatur. Quarum ſuperſtitioſarum rerum exemplis pleni ſunt libri Bombaſtici, quorum pauca quædam indi-
50 caſſe non inutile fore arbitramur. Paracelſus *in occulta Philoſophia cap. 3. & 10.* ſcribit, Arthemiſiam, Hypericon, Clematida, Chelidonium, Rutam, Morſum Diaboli & ſimiles herbas, in vera influętia aſtrorum collectas & eradicatas, ſi vna ex his in quatuor angulos ædium, mundi quatuor plagas ſpectantes collocetur, aut in agrorum marginibus deponatur, illas ædes & agros ab omni violenta tempeſtate, fulmine & grandine immunes fa-
51 cere. Item in eodem libro de characteribus, *præcipue*, inquit, *characteres inter alios plurimos, duo tantum ſunt veri & præcipui, quorum primus conſtat ex duobus Trigonis ſuper ſe inuicem ita depictis, vt Sexagonum conſtituant*, & ſingulorum angulorum ſpaciis inſcribere iubet vnam ex 6. literis nominis diuini A D O N A I in hunc modum.

Alte-

Alterum dicit esse prioti potentiorem & efficaciorem & esse Pentagonon siue 5. angulorum acutorum, in quorum spaciis inscribendas docet quinque literas ineffabilis nominis diuini IEHOVA, ita

Aut singulis spaciis inscribendas docet quinque syllabas vocabuli *Te-tra-gram-ma-ton*. Ac subiungit olim Israelitas virtute horum duorum characterum insignia miracula perfeciſſe, & non reperiri in vllis Magorum aut Necromanticorum libris characteres efficaciores hisce duobus, *qui si*, inquit, *in placentulam melleam aut ostiam sacrificulorum, quam nostri* Abblat *vocant, depingantur, & patienti ad comedendum exhibeantur, ab obsessis spiritus immundos expellunt, Diabolum fugant, & omnes morbos magica malitia inflictos, tam animi, quam corporis, omnesque alias infirmitates, vbi aurum potabile & quinta essentia Antimonii nihil efficere potuerunt, tollunt, & persanant, & ne*, inquit, *quispiam dicat, hac in parte me peccare contra secundum præceptum, is sciat, me minime peccare, cum diuinis nominibus non ad perniciem, sed ad salutem hominum vtar. Dicant ad hæc quicquid velint Theologi hypocritæ.* Paulo post aduersus impotentiam Veneream, 52 coniugibus nouis inflictam, tale tradit remedium, quibus-

dam monstrosis characteribus & barbaris nominibus in membrana noua descriptis, verba hæc sunt, AVIGAZIRTOR σαλιχ-
53 κῶφιλι, cum hisce characteribus, ↄ CL ΛI. Iubet autem describere ante solis ortum, & chartam singulis diebus per nouẽ continuos dies quotidie renouare, & retuso præputio glandi alligari, easque chartas tandem iubet colligere, & in cinerem adurere, cineremque cum haustulo vini, impotentia laboranti propinare. Addit præterea: Si ex ferreo calceo equi, *Gabatam* quidam vocant, Huffeysen/ fortuito in itinere inuento tridẽs siue furca die Dominico ante solis ortum fabricetur, & in singulos dentes characteres & vocabula quædam barbara insculpantur, & tridens in fluuium infigatur, maleficium, seu impotentia à patiente aufertur, & in autorem reuertitur. Postea docet tribus vocabulis, quæ græca esse dicit, *Osii, Osia, Osii*, si serpentibus admurmurentur, statim serpentes obstruere aures cauda, nam si audiant, statim innoxios & mitiores reddi, adeo, vt manibus sine omni noxa contrectari queant. In eodem libro *de cœlesti medicina* plurimos depingit monstrosos characteres, verba, sigilla, figuras & imagines in certa cœli constitutione, certisque metallis sculpendas & inscribendas aduersus Apoplexiam, ad visus conseruationem, ad Paralysin, ad renum calculum, ad podagram, ad neruos contractos, ad menses immoderatos, ad lepram, ad vertiginem, spasmum & tremorem. Item ad equos, vt diu in itinere durent, ad oues ne morbo corripiantur, ad muscas in vnũ locum ex tota domo congregandas ac detinendas. Per huiusmodi superstitiosarum rerum vsurpationem, fides à vero Deo ad creaturas conuertitur, nam qui minus fidei il-
54 lis tribuunt, parum sunt efficaces. Veteres ac Romani ipsi puerorum collo solebant pudendi membri speciem appendere, quam appellabant *fascinum*, vt esset (*prout aiebant*) præfiscine, & sortilegia auerteret, idque ex electro maxime, quod Plinius *lib.*

37. *cap.*

37 cap. 2. innuit, turpem omnino modum & diabolicum animis ad libidinem inflammandis. Sed obstat aliud argumentum: 55 *Deus & iumentorum ratione carentium inuocationem, quæ sine fide & spiritu fit, exaudit.* Ergo *etiam preces & inuocationes hominum, quæ sine fide, spiritu, & mente effunduntur, Deus exaudit.* Probatur Antecedens: Dauid *in Psalm.* inquit: *Qui dat escam omni carni & pullis coruorum, inuocantibus eum.* Et historia Ionæ testatur, cum & homines & iumenta in Niniue clamarent ad Deum, mugitus boum, & balatus ouium exaudiuisse. Respondeo ad probationem Antecedentis: in dicto Dauidis in Psalm. putamus esse fallaciam phraseos. Deus creaturas suas conseruat & alit, eosq; fame perire non sinit. Quod autem Deum inuocare iumenta & pullos coruorum dicit, describit eorum desiderium, quod suo modo & voce exprimunt. Id Dauid improprie *inuocationem* vocat. Hinc Buchananus *Psalm. 103.*

Tum fera prorepit latebris, syluisque relictis
Prædator vacuis errare leunculus aruis
Audet, & è cœlo mugitu pabula rauco
Te patrem exposcit, dein rursus sole renato
Abditur occultis prædatrix turba cauernis.

Quod in Iona Rex Niniue in significationem veræ pœnitentiæ & homines & iumenta ieiunio affligenda esse mandat, eosque ad Deum clamare cogit, est quasi exaggeratio & demonstratio veræ pœnitentiæ. Exaudiuit autem Deus Niniuitas, & misertus est eorum non propter boatum, mugitum & balatum iumentorum: sed propter ardentes in spiritu, fide, & veritate effusas preces. Nego itaque cõsequentiam & dico ex sententia filii Dei, veros adorato-

res oportere Deum in ſpiritu & veritate inuocare, & iudicamus nos omnes precationes horum, quę ſolo oris murmure & labiorum ſtrepitu ſine fide & mente fiunt, adeo non exauditi, vt etiã
56 coram Deo abominabiles & blaſphemæ reputentur. At res Magicæ ſuas mirificas vires ex ſyderibus, certaq; conſtitutione cœli recipiunt, quod hoc argumento probatur: *Cœlum & ſydera in omnes res ſublunares ſuas vires inſtillant, in eiſque efficaces ſunt.* Ergo *Magicæ res, veluti characteres, ſigilla, imagines & herbæ in certa cœli & ſyderum conſtitutione picta, ſculpta & collecta, ſuas vires & efficacias à cœlo & ſyderibus conſequuntur.* Antecedens vniuerſali ex-
57 perientia & hiſtoriis rerum ſublunarium manifeſta eſt. Solutio. Nego conſequentiam & Reſpondeo ad Antecedens: concedimus ac fatemur, cœlum & ſydera ac inter ea Solem potiſſimum & Lunam in certis Zodiaci partibus cõſtituta in rebus illis ſublunaribus, quæ aptæ ſunt motui & alterationi vniuerſaliter & vniformiter ſuo motu, lumine & calore naturaliter agere, eaſq; res fouere, viuificare, vegetare, & alterare: ſed illis peculiares & alias vires, quam quę à DEO in prima creatione ſunt implantatæ à ſyderibus infundi, & in certa cœli conſtitutione alias res, quæ eiuſdem ſunt generis, pro Magorũ arbitrio alias efficaciores efficere, id cõſtanter negamus, & dicimus, impia & turpiſſima eſſe Magorum & Aſtrologorum figmenta, mendaciaq; abſurditate plena. Sed inſtat aliquis: *Quod in ordine generationis eſt principium, id ſequentibus vim ſuam infundit. Figura cœli prima eſt omnium figurarum*: Ergo *omnibus figuris Magicis, & artificioſis cœli figura vim ſuam impertit.* Hoc argumentum ſatis ingenioſum eſt ipſius Alberti Magni, & qui ipſe fatetur eum ex Magicis libris excerpſiſſe. Sed nos negamus Conſequentiã, & maiorem falſam eſſe dicimus. Nam quod principium eſt in aliquo genere, cæteris vim ſuam impertit, videlicet, ſi vere ſit principium efficiens. Sed figuram cœli principium eſſe Magicarum & artificialum figurarum, id pernegamus, nec in ordine, nec in tempore

pore rerum prima fuit figura cœli & syderum constitutio. Nam constat ex sacris literis, quod ante creationem syderum fuerũt plantæ perfectæ, & quomodo quæso cœli figura, quæ solũ sphærica est omnium figurarum, primum esse principium potuit. Et præterea, quid habet figura cœli, quæ naturalis est, cum magicis & artificialibus commune, quæ tantum sacramenta sunt & signa diaboli. Sed *Dæmones in suis actionib. obseruant incrementum & decremẽtum Lunæ:* Ergo *vis aliqua syderibus inest.* Probatio anteced. 58
In Euangelio extat historia cuiusdam Lunatici, quem diabolus semper pro Lunæ incremento vexare solitus erat. Gaudet diabolus supstitiosis Astrologorum obseruationib. Et quia forsan ipse Lunaticus fuit Astrologus, ipsum Dæmon exagitauit secũdum Lunę incrementum, vt nimirum persuaderet hominibus in syderib. peculiares inesse vires. Eorum quoq; obseruationes in humanis actionib. necessarias esse, vt eo nimirum modo fidẽ hominum à vero Deo ad creaturas auerteret, seu *vt Chrysostom. ait*, vt creaturas Dei infamaret. 59
At *intelligentiæ, id est, cœlestium orbium circumuolutores spiritus, in orbium suorum reuolutionibus fauẽt Magis, & eorũ artificiosis picturis vires suorũ orbium infundunt:* Ergo *omnis effectio & vis rerum Magicarũ ab intelligentiis defluit.* Respondeo. In antecedente probetur primum, quod sint in natura intelligentiæ cœlestium orbiũ rotatores, & quod illi in certa cœli constitutione magis faueant hominibus, & eorum artificiosis characterib. vires infundant mirificas. Probatio: Plato, Aristot. Auicenna, & plerique ex recentioribus & Philosophis & scholasticis Theologis testantur, singulis cœli orbibus & sphæris assidere vnam intelligentiã, quæ suum orbẽ sine vlla defatigatione perpetuo & vniformiter ac regulariter circũuoluat, & orbis sui vires in res elementares spargat. Solutio: Plato, Aristot. & Auicenna, & q illos cœcos duces sunt secuti, & Philosophi & Theologi, qui orbes cœlestes, Deũ per intelligentiarũ ministeriũ circumuoluere opinantur, omnes hi egregie mẽtiuntur, & impie delirant. 60

61 rant. Certum ſiquidem eſt, nullas vnquam à Deo eſſe intelligentes ſubſtantias, præter Angelos & homines creatos, neque Deum vllum Angelum orbibus, qui illos circumuolueret præfeciſſe, ſed Deum pro immenſa ſua omnipotentia ac ſapientia
62 indidiſſe ipſis orbibus vim & ἐνέργειαν, vt per ſe naturaliter perpetuo & regulariter mouerentur, ſuoque motu, lumine, & calore res ſublunares, quæ motui & alterationi ſunt aptæ vniuerſaliter, ac quamlibet ſuam naturam afficerent, & alterarent. Porro
63 illud figmentum de Intelligentiis orbium motricibus, Ariſtoles ea occaſione excogitauit, vt cum dixiſſet, corpora tantum moueri ab alio motore, dixiſſet quoque Deum eſſe primum motorem, ipſum autem Deum immobilem, ne, ſi cœleſtes orbes à Deo moueri dixiſſet, ſibi contraria dixiſſe videretur. Sed idem Ariſtoteles tandem *in libro ſuo de mundo*, de cœleſtium orbium motu rectius ſentit, & dicit, Deum virtute ſua cœlos omnes mouere, celerius, tardius pro ſpacii in quo voluuntur orbes ſinguli amplitudine. At *per fidem miracula fieri poſ-*
64 *ſunt: Fortis enim & conſtans imaginatio non differt à fide. Ergo per fortem imaginationem miracula fieri poſſunt.* Et per conſequens, *per imaginationem ſyderum vires in materias Magicas, characteres, & cereas imagines inferri, & per eas morbi & infligi & tolli poſſunt.* Probatio maioris: Filius Dei inquit, *ſi fidem habueritis ſicut granum ſinapi, & dixeritis monti: Proiice te in mare, proiiciet.* Probatio minoris: Nulla fides eſſe poteſt ſine imaginatione, præterea Auicenna & Pompanatius dicunt, fortem imaginationem ita extẽdi & extolli poſſe, vt vſque ad intelligentias cœleſtium orbium eleuari poſſint, & earum vires in quælibet corpora referre, in eiſque agere queant, homines ſanare & miracula efficere. Para-
65 celſus *in lib. de Imaginatione* dicit: *Imaginationem in homine inſtar ſolis vim habere, & ſicuti Sol radiis ſuis omnia corpora ad quæ dirigitur, illuſtrat & afficit: Ita & imaginatio extẽſa afficit res, & mirificis viribus imbuit, ad quas dirigitur*, & addit deinde, *imaginationes volãt quælibet*

libet ad ſuos Planetas, vt imaginatio inuidiæ ad Saturnũ: odii ad Martem: fraudis & doli ad Mercurium, & vbi eorum Planetarum vires in ſe receperint, inde rurſum infundi in eos, de quibus fit imaginatio. Ita quoque deduci per imaginationem poſſunt in res Magicas, vires aſtrorum. Et has quidem nugas probat exemplo, *in libro de vita longa,* cuiuſdam Archeſiæ. *Archeſius*, inquit, *omnem eruditionem & prudentiam ab aliis quibusuis Philoſophis per imaginationem in ſeipſum traduxit.* Quin & peſtem, *vt in ſua occulta philoſophia* diſſerit, ex regione per imaginationem in aliam traduci nugatur, inquiens, *ſi quis in Gallia exiſtens, fratrem audiat in Italia peſte obiiſſe, is ſua forti imaginatione poteſt ſibiipſi peſtem adſciſcere, & deinde aliis & totam Galliam inficere.* Solutio. In vocabulo *Fidei* eſt fallacia ambiguitatis, quandoque enim & in ſacris literis atque Eccleſia perpetuo pro fide ſalutifica in Deum accipitur, quandoque pro credulitate ſeu incerta perſuaſione, quemadmodum Paracelſus *in lib. de Tartaro*, imaginationem fortem, *fidem* vocat, & per eam miracula fieri docet. Nos itaq; negamus minorem, & dicimus ad probationem Minoris: Auicennæ, Pompanatii & Paracelſi authoritatem, vt impiorum Magorum, prorſus reiicimus, & eorum portentoſa monſtra de imaginatione, confutatione indigna eſſe iudicamus, vt quæ ſe ipſa apud omnes intelligentes refutent, & mera eſſe mendacia demonſtrent, eaq; non modo cum ratione, ſed cum pietate pugnare, qui imaginationi ea tribuunt, quæ ſolius Dei ſunt. Dicimus itaq; fidẽ & imaginationem inter ſe plurimum differre, imaginationis enim obiecta ſunt rerum ſimulachra, fidei vero Deus. Fides autem non opus habet vlla imaginatione, ſed acquieſcit in verbo Dei. Verum potius conueniunt inter ſe imaginatio & ſomnium. Vtrumque enim verſatur circa inanes vmbras rerum & æque eſt, ſi quis ſomniet aureos montes, eandem enim mercedem & fructum percipit. At *Ariſtoteles imaginationem vocat motum animi excitatum à ſenſu in actum, per quem non tantum bruta, ſed & homi-*

66 67 68 69 70

nes permulta agant ac patiantur. Ergo *imaginatio eſt multarum actionum cauſa efficiens.* Solutio. Imaginatio eſt motus animi excitatus à ſenſu in actum. Concedimus imaginationem ſeu motum animi à ſenſu agitatum, multa poſſe agere, & in ſanis & ægris corporibus, videlicet, commouendo ſpiritus animales & turbando humores, vt Medici docent. Imagines enim & ſimulachra rerum in interioribus ſenſibus, vel ſunt iucunda, vel triſtia & terribilia, & obſeruando afficiunt ſpiritus, ſed in alienis corporibus illas imaginationes agere poſſe quippiam pernegamus. Quemadmodum vnius corporis vmbra alterum corpus afficere nequit. Imaginationis enim proprium munus eſt rerum tantum effigies à ſenſibus in ſe recipere, & intelligentiæ comprehendendas & diiudicandas conferre. Et ſane omnis actus imaginationis in ipſo fit & remanet cerebro, ſiue illa ſit rerum iucundarũ, ſiue triſtiũ, nec tranſit in aliena corpora, multo minus in magicas res. Ergo fœtus nõ poteſt anteaquã in lucem prodeat diuerſum corpus aut indiuiduum dici. Vbi itaque triſti & horribili obiecto afficitur mater, vna ſtatim & fœtus afficitur. Et quia corpus fœtus tenerrimum eſt, cuicunque parti tum mater exterrita manus admouet, ſtatim huic parti ſtigma & effigies rei obiectæ ſecundum Medicorum doctrinã imprimitur.

Obſeruandum eſt autem in curatione horum morborum, Diabolum ſemper ſuum lucrum quærere. Itaq; ſi ſortem equo adimat in meliorem equum tranſmiſſurus eſt eam, ſi mulierem à morbo liberet, recidet in virum morbus, in adoleſcentem, ſi ſenem. Quod ſi ſortem alio Magus non transferat, de vita periclitabitur: denique ſi Diabolus corpus ſanauerit, occidit animam. Refert Bodinus *lib. 3. cap. 2.* Fuiſſe quendam qui in morbo ſuo hyperphyſico accerſi curauerit Magum, vt eum priſtinæ valetudini reſtitueret. Hunc vero reſpondiſſe ſe eum ſanare nõ poſſe, niſi morbũ in filiolum ipſius tranſmitteret. Cum autem nutrix re cognita cum puero aufugiſſet, & Magus patrẽ curaſſet, ibi

set, ibi Magum à Diabolo subito fuisse interfectum. Idem Bo- 76
dinus refert, se Tholosæ audiuisse, studiosum quendam amico
suo grauissime ex quartana laboranti dixisse, vt febrim vni suo-
rum inimicorum traderet, respondente illo sibi neminem ini-
micum esse, dixisse: *Da seruo tuo:* tandem cum hoc illi religio
esset facere, Magum dixisse, *Da mihi eam*, tum annuente ægro-
to Magum febri oppressum obiisse, & ægrotum reuixisse. Sed
qua tandem ratione si semel intoxicati fuerimus, curabimur &
sanabimur? Aut ab iis nobis cauere possumus? Quod ad cura- 77
tionem attinet, tutissimum est remedium ad spiritus sancti A-
lexipharmaca confugere, id est, ad constantem in Deum fidu-
ciam, diuinis promissionibus fultam: deinde medicinæ auxili-
um non spernendum, & omnia tentanda, quæ ars medica præ-
cipit, & si non succedit curatio, ad Veneficos tamen nullo mo-
do confugiendum, neque malo nodo malus, vt aiunt, aut etiam
peior cuneus quærendus. Euitare autem istorum hominum fu- 78
rorem & Veneficia poterimus, si nos in tutelam Dei commise-
rimus, est enim pater prospicientissimus, & qui Satanam ipsum
eiusque vires frenat & cohibet, eumque precemur, vt adiungat
nobis suos Angelos comites & protectores vitæ nostræ vbique
in tota vita nostra, & consolemur nos ipsos voce filii Dei: *Ero vo-
biscum.* Item:

Si mundus hic dæmonibus
Scateret sicut vermibus,
Nil timeremus anxie
Vincemus tandem strenue.
Princeps mundi superbiat,
Ringatur, ac insaniat,
Nocere nescit nebulo
Cum fractus sit vel verbulo.

Venefica quædam quæ hic Rostochii ante quadriennium com- 79
busta est, ex carcere Diabolum ablegauit, vt iudices qui pridie

eam ſub tortura examinarunt, vel interficeret, vel iis, vel eorum familiis, damnum inferret. Iudices noctu ſpectrum adeſſe animaduerterunt: Verum quia ſe antea diuinę protectioni commendarunt, Diabolus nihil efficere potuit, & in carcerem reuerſus, Veneficæ indicauit, ſe iuſſa exequi nõ potuiſſe, propterea quod dum cubitum iuiſſent illi ſe in precibus ſuis Deo commendaſſent, additis his verbis, Der Allerhöchſte hats nicht haben
80 wöllen. Quare imprimis meditanda eſt illa Dei promiſſio dulciſſima, quæ nobis per Chriſtum facta, extat diſertiſſimis verbis *in Pſalm. 91.* à Buchanano expreſſa.

Si protegendam conſilio Dei
Credas ſalutem, rem, ſobolem, domum,
Inſana cum fors intonabit,
Si Domini fugias ſub vmbram,
Securus omnem fer violentiam
Sortiſque mortiſque, & terrificas minas
Contemne, ſecurus tumultum
Deſpicias creperi duelli:
E fraude cæca te Deus eximet,
Frangetque caſſes inſidiantium.
Nec ſæuiens late venenum
Lethifera patiere peſtis.
Expandet alas te ſuper, & ſuis
Pennis fouebit rebus in aſperis:
Certuſque promiſſæ ſalutis
Sub clypei latitabis vmbra.
Nec te, nec ædes, vis propius tuas
Nec damna tangent: Nam Deus angelos
Cuſtodiæ tuæ ſalutis
Præficiet, vigileſque ad omnes
Motus, viarum qui referent moras:
Qui per ſalebras te manibus ferant,

Nec

Nec saucietur pes recussus
Obicibus scopulorum acutis,
Securus atras inter & aspides
Deges, &c.

CAPVT IX.

DE SORTIARIIS.

Summæ.

1 *Discrimen inter Magos & Sortilegos.*
2 *Duæ sunt pactiones cum Satana, secundum veteres Theologos.*
3 *Augures & Chiromantici non sunt Magi.*
4 *Definitio Sortilegi iuxta Isidorum.*
5 *Sortilegus large pro Mago accipitur.*
6 *Definitio vera Sortilegi vel Sortiarii.*
7 *Sortiendi genus triplex.*
8 *Diuinum sortiendi genus.*
9 *Consilium Procerum Lituaniæ tempore electionis Polonicæ Anno 87. post mortem Regis Stephani.*
10 *Sortium vsus concessus.*
11 *Politicum sortiendi genus.*
12 *Diuinatorium sortiendi genus.*
13 *Quid sit Astragalomantia.*
14 *Quid Stichiomantia.*
15 *Impostores vagabundi cum olla fortunata non ferendi.*
16 *Chiromantici qui sunt?*
17 *Chiromantiam quidam inter Physicorum genera collocant.*
18 *Mathematici & Genethliaci qui dicantur.*
19 *Motus positusque syderum cognoscere, studium est liberale.*
20 *Verba Regis Dauid.*

21 *Astrologicas prædictiones extendere ad casus fortuitos, deliberationes & actiones humanas superstitiosum est.*
22 *Religiones & miracula diuina ex astris deriuare vanissimum est.*
23 *Oniromantici qui dicantur.*
24 *Auguria apud veteres in vsu.*
25 *Constantinus & Iulianus Imp. omnem diuinandi curiositatẽ prohibuerunt.*
26 *Obseruationes auium Physicæ.*
27 *Obseruationes auium superstitiosæ.*
28 *Chronomantici qui sunt.*
29 *Duplex temporum obseruatio, Physica, & superstitiosa.*
30 *Superstitiones variæ enumerantur.*

1 HActenus de Magis diximus, qui in impiis eorum actionibus, malignorum spirituum inuocationem adhibent. Nunc de Sortiariis siue de Sortilegis videamus, hoc est, de iis, qui absque inuocatione Dæmonum superstitiosis quibusdam obseruationibus ad-
2 hærent. Veteres quidem Theologi Aquinas, Durandus, & alii, duas esse pactiones cum Satana docent. Vnam expressam, quam faciunt Necromantici & Magi illi, qui adorant ipsum: alteram tacitam siue implicitam, qua tenentur omnes Idolatræ, & quicunque scientes hærent superstitiosis obser-
3 uationibus. Hæc illorum definitio. At certum est, eum, qui ex volatu auiũ successum sui itineris cupit cognoscere, vt religiose veteres factitarunt, vel qui ex lineamentis personæ & membrorum diuinant & futura prædicunt, vt Chiromantici, Magos dici non posse, neque expressam tacitamue cum Satana cõuen-
4 tionem iniisse. Isidorus *lib. 8. Etymol.* Sortilegos ita definit: *Sortilegi sunt, qui sub nomine fictæ religionis, per quasdam, quas Sanctorũ & Apostolorum vocant sortes, diuinationis scientiam pollicentur, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt.* c. Sortile-

tilegi,26.quæſtion.1.& 2. Atque ita Sortilegi ſtricte ſumpto vocabulo definiuntur: Large Sortilegos ſiue Sortianos pro Magis plurimi accipiunt, prout notauit Paulus Gullandus *de Sortilegiis.quaſtion.1.nume.2.& 3.* Ego Sortilegos vel Sortiarios ita definio: *Sortilegi ſunt, qui in actionibus illicitis diuinatoria ſorte vtuntur, & ſuperſtitioſis obſeruationibus naturali cauſa vacantibus adhærent.* Dixi, *diuinatoria ſorte vti.* Eſt enim triplex ſortiendi genus: Diuinum, Politicum, & Diuinatorium. Diuinum voco cuius in ſacris hiſtoriis fit mentio. Sorte deprehenſus eſt Achan ſacrilegus, *Ioſ.7.* Sorte electus eſt in Regem Sauli filius Cis. *1. Sam.10.* Sorte electus eſt Matthias Apoſtolus. *Act.1.* Poſt mortem Regis Poloniæ, Stephani I. cũ Regni ordinibus tres candidati ſiue Reges in comitiis V Varſauienſibus Anno M. D. LXXXVII. celebratis, Sereniſſimus Archidux Auſtriæ Maximilianus, Electus poſtea Poloniæ Rex, Sigiſmundus Sueciæ Regis filius, & Theodorus Moſchorũ Imperator eſſent cõmẽdati, & Lithuani cum Polonis ſuper Electione amice conuenire non poſſent, præcipui Lithuanorum Proceres (*inter quos primas tenet Illuſtriſſimus Princeps D. D. Chriſtophorus Radziuil, Dux in Olica & Niſuuietz, Palatinus Vilnenſis, Dominus meus Clementiſſimus, qui me ſumma cum humanitate, in cauſa Senatus populique Rigenſis perorantem cum adiunctis Legatis clementer audiuit*) ſorte potius, præmiſſa inuocatione Dei, iuxta exemplum ſcripturæ, vnum ex his eligendum cenſuerunt. Non aduerſatur aut repugnat authoritati ſacrarum literarum vſus legitimus huius conſuetudinis ſortiendi. Approbant enim illæ, non abrogant conſtitutiones has ex inſitis nobis notionibus deriuatas, rationi conſonas & huic coniunctioni tuendæ accommodatas, qua inter ſe ſociati copulatique viuunt homines. Hinc Prouerb. cap.18. verſ.18. *Contradictiones comprimit ſors, & inter potentes quoque diiudicat,* & Prouer. cap.16. verſicul.32. *Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur.* Politicum eſt, cuius vſus eſt in hæreditatibus & bonis communi-

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

munibus diuidundis. *l. 2. C. quando & quibus quarta pars lib. 10.* Vel vbi plures, quibus optio est relicta, discordes sunt in eligendo, tunc sorte res dirimitur. *l. 3. C. de legatis.* Item si dubitatur quinã priores causam dicere debeant. *l. 14. D. de iudiciis*, si de seruis manumittendis, aut de liberis diuidẽdis quæstio sit. Olim quoque sortitione dabantur iudices. Contra, episcopus sortibus eligi prohibetur. *l. 47. C. de Episcopis.* His adde Mynsinger. *4. obseruat. 37.* vbi quærit, Quomodo diuisio inter fratres sit faciẽda, an sorte? 12 Diuinatorium consistit in inuestigatione rerum futurarum, fortunæ aut infortunii, & fit iactu, inspectione librorum & quarumcunque scripturarum & extorum inspectione. Huius author extitit Numerius Prænestinus, is cum somniis crebris ad extremum etiam minitantibus iussus esset certo in loco silicem cædere, perterritus visis, id agere cepit. Perfracto saxo mox sortes eruperunt, in robore insculptæ priscarum literarum notæ. *Vide Peucerum de sortibus, & Szedeginum de Magia.* Hoc diuinandi genus habet sub se multas species, inter quas præcipue hæ 13 sunt: *Astragalomantia*, quæ per talorum iactus fit, & ex numero oblato sumitur, cum de re numerata, veluti de numero maritorum, vxorum, liberorum, villarum & aliarum rerum quæritur: aut cum numerus iactus cõparatur elogio. Libri enim eiusmodi elogiorum sunt omnibus de rebus & negotiis, ex quibus cuilibet assignatus est suus & situs taxillorum, & numerus quomodocunque cadentium, qui cui elogio respondere deprehendũtur, id vaticinium ac responsum ad quæstionem propositam esse demonstrant. Tales libros etiamnum cum figuris & numeris alearum exculos, Galli plerunq; animi causa habẽt. Orta prorsus fuit hæc diuinationis superstitio à Pythagoreis, vt & *Arythmantia*, elementis illi literarum certos tribuebant numeros, numeris vim occulti futurique præsagam. *Vide Archid. in c. accusatus. § sane, de hæreditat. lib. 6. & de sortileg. 2. & 3. quæstionibus. Hostien. & Ray. in summa, eodem titulo & S. Thom. 2. quæstion. 95. in tit.*

de

de superstit. vers. ad quartum dicendum. Iam ad *Stichiomantiam*, quæ repentino in librum apertum oculorum intuitu, ex sententiæ versusque ad quæst. facientis occursu sumitur, modo ad numerum iactarum alearum, modo sine eo. Et quoniã poemata pro vaticiniis, vt poetæ pro vatibus habebantur, in iis potissimum exercebatur. Hinc & in publicis causis Sibyllina carmina ita obseruabantur, & inter priuatos Græcos Homerica, Latinos vero Vergiliana. Adriano Imperatori dubitanti de animo ac amore Traiani erga se, sortes hæ Vergilianæ obuenere ex 6. *Æneid.*

Quis procul ille autem ramis insignis oliua
Sacra ferens? nosco crines, incanaque menta
Regis Romani---

Post adoptatus à Traiano, successit ei in Imperio Romano. Claudius secundus Aureliani Imperatoris prædecessor, inquirens de posteritate sua, incidit in illud *lib. 1. Æneid.*

His ego nec metas rerum, nec tempora pono.

Genus eius per longam posteritatem stetit. Reliquas species ordine enumerat Peucerus *de Sortibus*, & Bodinus *lib. 1. cap. 6.* Huc 15
pertinent impostores illi vagabundi cum olla fortunata, Mit dem Glückstopff/ qui homines saltem decipiunt. Addidi quoq; in definitione Sortiarios superstitiosis quibusdam obseruationibus adhærere. Huc pertinent primo Chiromantici, qui ex 16
lineamentis personæ & membrorum diuinant, & futura prædicunt. Quidam inter diuinationum Physicarum genera Chiro- 17
mantiam collocant, quatenus nimirum intra Physicas versatur metas. *Vide Peucerum in Chiromantia in fine.* Secundo Mathema- 18
tici siue Genethliaci, qui Mathematicorum liberali nomine adumbrantes ineptias suas profitentur, se fata cuiusq; nosse, & natalitias siderum obseruationes, *vt Iacobus Cuiacius in Paratit. C. de Maleficis Mathemat. notauit.* Vel qui mercimoniorum & itinerũ lucra, hominum dignitates, status, aut liberos nascituros, actionum successus felices & infelices, ingenii tarditatem, aut dotes,

& reliqua huiusmodi nobis imminentia ex stellarum situ, concursu, aspectu, & inter se retrogradatione vel coniunctione prædicunt: Vel rerum publicarum & regnorum euersiones, mutationes, aut de familia in familiam migrationes, & translationes eodem modo, si Deo placet, diuinant, vt Lambertus Danæus *in sua Physica Christiana, Tract. 4. cap. 36.* contra Astrologos iudiciarios scribit, vbi firmissimis sacræ scripturæ testimoniis, aliisq; rationibus Astrologorum argumenta solide refutat.

19 Quamuis enim motus positusque siderum cognoscere & inquirere, studium sit imprimis liberale, tum vt temporum interualla & vicissitudines cognoscantur, sine qua cognitione maximæ essent tenebræ, tum vt contemplantes vasta illa & varia astrorum corpora tanta celeritate tam diuerso motu congruentissima symmetria, per immensa temporum spatia decurrere, illud certo apud nos statuamus, quod in Pimãdro inde colligit Mercurius Trismegistus, vnum esse omnium conditorem, qui
20 ordinem vnum in tam multis & variis conseruet. Ideoque Psaltes laudato DEO istatum rerum inferiorum nomine, cum ad vim astrorum annotandam venit, extra se raptus exclamat in hanc formam:

Psalm. 8. *Suspiciens oculis tua celsa palatia cælos,*
Artifices digiti quos peperere tui.
Lucentemque globum Lunæ Titaniaque astra
Quæ docte Domini constituere manus.
Esquid homo est dico attonitus, quem mente remissa
Sollicita, cuius te meminisse iuuet.

De Elementorum quoque & corporum inferiorum constitutione aliquid coniiciamus, quandoquidem elementaris mundus lationibus superiorum est contiguus, & virtus eius inde, *vt*
21 *ait Aristoteles*, gubernetur. Vlterius tamen Astrologicas prædictiones extẽdere ad casus nempe fortuitos, deliberationes & actiones humanas, earũque euentus, & humanæ vitæ, ciuitatum etiam

etiam ac regnorum fata, non potest non esse vanum, & à summis Philosophis Platone & Aristotele ipso, eorum de his rebus silentio satis improbatum, & ab Eudoxo, Carneade, Plotino, ab Origene etiam, Basilio, Ambrosio & Augustino prolixè & ex professo confutatum. Vanissimum vero & cum dedignatione 22
irridendum, *vt ad Ianuarium inquit Augustin.* cum religiones & diuina etiam miracula ex astris deriuare conantur, vtpote, cum Mosaicam legem Marti, Euangelium Mercurio, Paganismum Ioui, Mahometismum Veneri assignant, & Dei erga nos propitiationem non verentur astris ferre acceptum, prout Abraham Auenezra, *si Iuppiter*, inquit, *fortis, tertiam demum aspexerit, natus Deum diligit, & ab eodem diligitur. Qui Deo supplicauerit*, inquit Albumazar, *hora, qua Luna cum capite Draconis Ioui coniungitur, impetrat quicquid petierit. Saturnus*, inquit Maternus, *in Leone constitutus facit longæuos, quorum anima post mortem ad cœlos transibit.* Aliaque id genus deliramenta alii, vere (*vt ait Hieronymus*) Ægypti opprobria. Tertio Omnimantici auium obser- 23
uatores. Celebratissimæ maximæque dignationis semper fue- 24
re oracula, extispicia, auguria adeo, vt his totam Romanorum Rempub. tantum non contineri Cicero existimauerit. *Romani*, inquit, *solennes & statas ceremonias Pontificatu, rerum agendarum authoritates augurio, fatorum seriem prædictione Apollinis vatumque libris, portentorum depulsa & explanationes Hetrusca disciplina explicari voluerunt.* Postea vero elucescente Euangelio hæc o- 25
mnia euanuerunt, atque in magnam infamiam abierunt, vsque adeo vt Constantinus earum artium administris nullius donum patere grauissimis pœnis sanciuerit, quodque magis miremur, Iulianus etiam, qui postea vsque ad insaniam his rebus deditus fuit, omnem diuinandi curiositatem perpetuo silere, & non, vt olim Cato, villicos tantum, sed omnes in vniuersum, aruspicem, mathematicum, ariolum, Chaldæum, ac Magum consulere vetuerit. Ergo, *vt præclare ait Ambrosius*, futura ab

iſtis ſcire & inutile eſt quærẽtibus, & impoſſibile pollicentibus. Poſtea breuiſſimi temporis lapſus facit, vt à rota coniectura ſua
20 iſti longiſſime aberrent. Porro obſeruationes ex auibus variæ ſunt: Aliæ ſunt Phyſicæ vt grues, in ſilentio per ſublime volantes, ſerenitatem nunciant: Corui ſingultu quodam latrantes, ſeque concutientes, ſi continuant, ventos, ſi vero carptim vocem reſorbent, ventoſum imbrem: Graculi ſero à pabulis recedentes hyemem, & albæ aues, cum congregantur, & cum terreſtres aues contra aquam clangores dant, perfundentes ſeſe, ſed maxime cornix. Hirundo tam iuxta aquam volitans, vt eam ſtringat aut percutiat penna. Anſeres continuo clangore intempeſtiui: Ardea in mediis arenis triſtis: Pecora exultantia & indecora laſciuia ludentia: Boues cœlum olfactantes, ſeque lambentes contra pilum: Turpes porci alienos ſibi manipulos fœni lacerantes: ſegniter & contra induſtriam ſuam abſconditæ formicæ, vel concurſantes, vel oua progerentes: Vermes terrenie-
25 rumpentes, eandem tempeſtatum ſignificationem habent. Aliæ ſuperſtitioſæ, vt, obſeruare volatus aut garritus auium iuxta diſciplinam gentium, vt qui noctuarum aut bubonum nocturnos clamores, mortem alicuius vicini præſagire credunt. Bubonis vox audita anno vrbis DCXIX. & ſequenti, exercitus Romani oppreſſionem ad Numantiam portendiſſe credita eſt. Rurſus viſus non auditus bubo, felix omen attuliſſe, iudicatus eſt aliquoties. Noctua ſi volaſſet, victoriam nunciare, ſi ſereno ceciniſſet, turbare aerem: ſi tempeſtate occineret, ſerenare obſeruatum eſt. Hæc cum in haſta Pyrrhi Regis, contra Argos euntis conſediſſet, fatum illi, & diſcrimen extremum portendit & attulit. Ante Pharſalicã pugnam apes aræ inſidentes, & in nauib. cõſpectæ Dioni & Pompeio Magno, cladẽ paulo poſt ſecutam prænotarunt. Idcirco cum in Bruti exercitu examen apũ procubuiſſet, Haruſpices caſtra mutare eum iuſſerunt, ne in hoc loco damni aliquid, & detrimenti acciperet. Hirundinum

circum-

circumuolutationes decubituſue, infausti habiti. Præpoſteros, aut veſpertinos gallorum cantus optimi euentus ſigna aliqui notauere. Gallinarum cantus nunquam exauditi, niſi quando dirum aliquid immineret. Corui inauſpicatæ garrulitatis aues, à dextra, vt cornices à ſiniſtra ſpes non ambiguas: ſi ab ortu occinerent clara voce præſentem felicitatem ſignificabãt. Ab occaſu, vel læua, ſi proclamarent, aut glutirent vocem, velut ſtrangulati, exitium apportabant. Corui diſcerptos deuorantes pullos, reliquiaſque deferentes in nidum, ante ciuile bellum inter Syllam & Marium, viſi, & crudelitatem, qua in ſua illi ſæuierunt viſcera, portendiſſe iudicati ſunt. Leporem aut vulpem, vel prægnantem canem obuiaſſe, aut ſerpentem commeantium iter interrupiſſe, aut procidiſſe, aut offendiſſe pedibus, aut ſubito conſtitiſſe aut expauiſſe vel defeciſſe viribus abſque manifeſta cauſa, aut ſpectra conſpexiſſe, vel circumfuſas ac ſcintillantes flammas, aut riſus, gemitus, compellationem ſui exaudiuiſſe, & quicquid fuit huiuſmodi, infortunata præſagire & infeſta itinera, creditum eſt. Vltimo Chronomantici, id eſt, obſeruatores temporum ſuperſtitioſi. Eſt autem duplex temporum obſeruatio: Alia eſt Phyſica, quæ ex ipſis ſideribus ipſo naturæ ordine quodammodo pendet, quale eſt proximæ pluuiæ aut ſerenitatis tempeſtatis, aut tranquillitatis frigoris, aut æſtatis iudicium. Hinc Saluator Matth. 16. & Lucæ 12. verſ. 54. *Quando eſt ſerum dici, dicitis, ſerenitas erit, rubet enim cælum. Et mane: Hodie erit tempeſtas, rubet enim cælum triſte.* Item; *Quam videritis nubem exoriẽtem ab occaſu, ſtatim dicitis imber erit, & ita fit, & quum auſtrum flantem, dicitis, æſtus erit, & fit æſtus.* Sic Elias ex nube exoriente mare verſus, pluuiam fore naturaliter prædicit, *1. Regum 18. verſ. 43.* Obſeruauit enim omnis ætas quoſdam ceu decretorios dies, indices præcipuarum anni tempeſtatum & fœcunditatis aut ſterilitatis, non temerè aut fortuito, nec ſuperſtitioſe, ſed quod congruere ſignificata deprehenſum eſſet, etſi cauſas non intellexit,

28

29

quas constat cœlo deriuari plerasque. Vsitatum est colonis, prędicere tot tempestates, pluuias æstate oborituras, quot dierum in Martio nebulosa fuerit constitutio, totq; Pascha consecuturas pruinas, & Augusto Mense effumaturas nebulas, quot noctibus Martius irrorarit. Ita ex aeris constitutione, quæ incidit in diem Medardi, vel circiter, de tota messis tempestate. Ex ea, quæ Vrbani die cõtingit, de vindemia coniecturas faciunt, quæ etsi non exacte semper cum effectu congruunt, raro tamen prorsus aberrant. Eius generis quoque sunt his versibus comprehensa prædicta:

Clara dies Pauli bona tempora denotat anni,
Si fuerint venti, designat prælia genti:
Si fuerint nebulæ pereunt animalia quaque:
Si nix, si pluuiæ, designant tempora cara

Tales superstitiosi versus, sunt hi quoque:

Vincenti festo si sol radiet memor esto,
Para tuas cuppas quia multas colligis vuas.

Hæc enim non possunt subsistere, vt Martinus de Arles doctiss. Theologus *in tractatu de superstitionibus* dicit. Nam quod illa die sint nebulæ vel venti per accidens, id est, quod plures sint vindemiæ illo anno vel animalia pereant, vel prælia contingant, accidit non à tali die festo sed potius à voluntate diuina. Nam sæpe contrarium videmus esse certius. Arborem ad ædificandum putatores non cædunt plena, sed decedente Luna, alioqui lignum ædificiis foret inutile. Eodem tempore inseritur, plantarumq; radicibus accumulatur, grana & legumina vanno excutiuntur declinante Luna, aliæq; obseruationes innumeræ à veteribus fuerunt annotatæ, quas videre est apud Plinium *lib.*
30 *18. cap. 32.* Alia est Superstitiosa, quæ non habet causam in natura sed humana superstitione excogitata est, & Satanæ præstigiis confirmata, qualis est obseruatio dierum Ægyptiacorum. Sunt enim qui dicũt, in quolibet mẽse duos esse dies quos *ægros*

& Ægy-

& *Ægyptiacos* vocant, in quibus infaustum sit quicquam operis inchoare. *c.26.quæst.7.non obseruetis.* De his & similibus, vide Volaterranum. Alii obseruant tempus iucundi coniugii, induendæ nouæ vestis, amandandi nuncii, & aliarum id genus rerum. Huiusmodi superstitiosæ obseruationes sunt prohibitæ. His affines sunt vulgares superstitiones, quibus vulgus vti consueuit, vt sunt, dirum esse, si quis mane calceum perperam, ac sinistrũ pro dextro indueret, vt Cæsar etiam Augustus iudicabat. Infelicem cõsiliorum euentum esse eo die, quo nobis præsentibus sal in mensa effundatur. Infaustum esse, ceruum transire à dextris, vulpem à sinistris. Infaustum esse, lapidem aut puerum aut fœminam mediam interuenire. Calcare limen cum ante domum tuam transis. Redire ad lectum, dum si quis se calceat, sternutauerit. Redire ad domum si quis procidens offenderit, vel si vestis à soricibus roditur. De his lege August.

lib.1.de doctr. Christ. & c.illud.26.q.2. & c. non obseruetis 26.q.7. &c.

CANDIDO LECTORI IOANNES GEORGIVS GODELMAN S. D.

SCriptionis, candide Lector, præcipuum officium esse arbitror, ingenue & palam fateri, per quos profecerit, & quorum opera industriaq; in suis scriptis se adiutum senserit, ne alienæ industriæ laudem, suppresso aliorũ nomine, sibi tribuat, vt pręclare Plin. ad Vespasianũ Imperatorẽ in procœmio Naturalis historiæ scrisit. Quapropter lubenter fateor, me in hoc suscepto difficilimo labore, ita adiutum clarissimorũ & doctissimorum Theologorum, Iurisconsultorum, Medicorum, & Philosophorum Europæ, quorum nomina & verba in singulis capitib. tõtius operis passim bona fide annotaui, scriptis & laboribus, vt absq; illis hoc iter nequaquã ingredi ausus fuissem: & lector attentus ipsorum res & verba cognoscet. Quid enim dici potest, quod nõ sit dictum prius? Inprimis vero quod ad Medica & Paracelsica à me *in c. 8. lib. 1. de curatorib. morborum*

borum præstigiosis, relata, attinet, plurimũ me adiuuarunt clarissimi Medici, D. Francisci Ioelis, piæ memoriæ, Collectanea disputationis suæ, *de morbis hyperphysicis & rebus Magicis*, quæ pro insigni sua humanitate mihi (ad absoluendum c. 3.) benigne communicauit, iuuenis eruditus & modestus D. Timotheus Ioel, D. Francisci filius, amicus meus singularis: licet alias doctissimus ille vir in Disputatione sua in multis, à me dissentiat, inque contraria plane sit sententia, dum Lamiarum potentiæ nimium tribuit, nec aliquam differentiam inter Magos, Veneficas & Lamias statuit; sed indistincte omnes comburendas asserit. Non enim debeo nec volo aliorum labores & industriam furari & mihi vendicare: cum peruersi & infelicis ingenij sit, malle in furto deprehendi, quam mutuũ reddere, vt Iason noster ait. Accipe igitur lector humanissime, hũc laborem, eo quo datur animo, & citra calumniam lege, Deumq; roga, vt Spiritu suo sancto etiam reliquos conatus meos, ad sui nominis gloriam, & Reipublicæ salutem dirigat. Vale.

AD IVDICEM, IOANNIS ALTHVSII V. I. D. ET PROFESSORIS, ADMONITIO.

ARdua, controuersa & periculosa quæstio de Maleficis, Sagis & Lamiis semper fuit. Non enim hic de glande legenda, non de oleo, vino, tritico legato, sed de vita, de honore & existimatione hominis agitur. Ibi si erratur, iactura est exigua, hic maior esse nequit. [a] Cogita igitur hic, qui pro tribunali sedes, quantum sententia iniqua nocueris. Vide ne innocentem sanguinem effundas, vide quoq; ne impium iustifices. Non hic restitutionis in integrum beneficium locum habet, neque postea factum infectum reddi potest [b] imo imperitia culpæ adnumeratur. [c] Neque etiam putes hic cum vetulis deliris agi, cum callidissimo & versutissimo generis humani hoste Dæmone negotium est. Hic mille artes, quibus te decipiat, nouit, mirabiles tibi insidias struit, omnem lapidem mouet, vt à tramite recti te seducat. Iam homines dementat, [d] vetulis melancholicis imaginationes insinuat, soporiferis vnguentis delinitis somnia & phantasmata varia obiicit, homines præstigiis suis deludit, [e] vt reuera à se designari existiment, quæ facta quidem esse constat, sed tamen vel ab alia naturali causa, quæ postea deprehenditur, vel etiam ab alio autore. Nunc sensus hominum per apparentiam quandam & delusionem fallit, [f] vt omnino sibi persuadeant, fieri vel facta esse, quæ tamen vel facta omnino non sunt, vel etiam ab homine fieri non potuerunt, imo sæpe nec ab ipso Diabolo. Rogo enim an facta ab ipsis vel à Diabolo putabimus, quando confitentur, se in lupos, feles aliasue bestias transmutatas? similiter quando asseuerant, se alio segetes transtulisse, per rimulam cuolasse, mortuos excitasse, aliaque huma-

a Iob. c. 2. v. 4. Prouer. c. 22. 1. Ecclesiast. c. 41, v. 15. 16.

b l. in bello. 12. §. facti. 2. de capti. & postl. reuers.

c l. imperitia. 132. de reg. iu. l. 28. §. 29. ad l. Aquil. l. 9. §. 5. l. 13. §. 5. Loc.

d act. apost. c. 8. v. 11.

e Syrac. c. 34. v. 3. 4. 5. 6. 7. Ieremi. c. 27. 9. 10. 11. 15. & c. 23. 32. act. ap. c. 1. v. 11.

f 1. Sam. c. 28. v. 7. 9. 10. 11. 13. Syrac. c. 34. v. 3. 4. 5. 6. 7. 8. facit Tob. c. 12. v. 19.

humanæ naturæ proprietatibus contraria vel viribus noſtris ſuperiora patraſſe? Nequaquam opinor. Dei ſolius eſt formas & eſſentiales rerum proprietates mutare, [g] huius ſolius recondita & occulta ſcire, [h] non genethliaci, non aſtrologi, arioli, pythonis. [i] Sunt igitur hæc quæ illi de ſe confitentur, mera ludibria & mendacia Satanæ, quibus nos in ſuperſtitiones ducere & à Deo auertere molitur. [k] At quid de factis, quæ hominis quidem vires ſuperant, ih Dæmonis vero poteſtate ſunt? Fatetur ſcilicet Lamia ſeu Malefica, ſe tempeſtates mouiſſe, tonitrua, grandinem, ventos, pruinam, aliaque meteora produxiſſe, ſterilitatem effeciſſe. Vident hic omnes in nullius hominis poteſtate eſſe, vt talia faciat, & tamen conſtans omnium fere maleficorum confeſſio eſt, à ſe hæc perpetrata eſſe, etiam de factis & factorum circumſtantiis conſtat. Quid igitur hic agendum? Certe Dæmon ex naturalibus cauſis, de quibus Phyſici, facere eiuſmodi poteſt, [l] & feciſſe illa ex tacito vel expreſſo pacto cum malefico intelligimus. Cur igitur hic maleficus à pœna excuſandus? [m] imo diligentiſſime inquirendus & puniendus. [n] Idem omnino ſtatuendum opinor, quando fatentur ſe virilitatem ſuſtuliſſe ſeu vim generatiuam inter coniuges, aliaſque perſonas impediiſſe, morbos omnibus medicis incurabiles certis medicamentis, verbis conceptis, vel alio ſigno, adhibito ſuſtuliſſe, vel incognitos & admirandos ſuis incantationibus intuliſſe, ſe per aerem volaſſe, in remotiſſima loca deportatos, ſerpentes, ranas, aliaque animalcula effeciſſe, res futuras prædixiſſe, mortuorum manes & vmbras & ſpectra produxiſſe, rerum furtiuarum, amiſſarum vel remotiſſimarum imagines, & locum in ſpeculis, cryſtallis, aqua, annulo, alioue inſtrumento repræſentaſſe, & indicaſſe, ſerpentes virus exorciſmo ſuo ſeu incantatione deponere coegiſſe, vel ipſum Diabolum [o] & ſimilia execranda patraſſe. Ipſæ Maleficæ, Lamiæ vel pythones per ſe hæc facere non poſſunt. Verum eſt. At auxilio & ope Diaboli

g Ioh. c. 2. 9. 11. Exo. c. 4. 3. 4. 5. 6. & c. 7. 10. 20. & c. 8. c. 9. c. 10. & ſeqq. Nū. c. 22. v. 18. Ioſu. c. 3. 16. & c. 10. 13. Pſ. 78. & 72. 2. Reg. c. 6. 6. Dā. c. 3. 24. & 1. Sā. 14. 6. 2. Sam. 2. 6. Pſ. 33. 9. Matt. c. 3. 9. Rom. c. 4. 17. 21. 2. Cor. 6. 18. & 9. 8. Exo. c. 15. 11. Iob c. 9. Eſai. c. 50. 2. & paſſim alibi.

h Hebræ. c. 4. 13. Marc. 6. c. 2. 8. act. c. 1. 24. Exod. c. 3. 19. Deut. c. 31. 21. Eſa. c. 29. 15. & infinitis aliis locis.

i Dan. c. 2. & c. 4. c. 5. Gē. c. 41.

k Deut. c. 13. 1. 2. 3. 4. 5. Syrad. loc. Ierē. c. 27. 9. 10. 11. 15.

l Iob. c. 1. & c. 2. l. 4. eorū l. multi. 6. & totit. C. de malef. & mathemat.

m Vid. Leuit. c. 19. 31. & c. 20. 27. Deut. c. 18. 11. 1. Reg. c. 28. 7. d. l. 7. multi. l. 5. nemo. C. de malefi. & mathemat. c. non abſoluetis. 26. q. 7.

n Deut. c. 13.

o l. 1. §. 3. de var. & extraor. cogn. act. c. 18. & 13.

boli aduocati adsistentis & colludentis faciunt. A Dæmone vero artifice & physico peritissimo hæc fieri posse negabis? Deficientibus naturalibus causis & mediis, hoc facile dixerim. Nã hoc modo aliquid efficere posse omnipotentiæ argumentum est. Verum hisce causis præsentibus, quin artifex vsu, experientia & scientia præstantissimus, supra hominum, qui scientia & facultate longe inferiores sunt, vires aliquid facere possit, quis dubitabit? Non oportet igitur Diabolum hac in re homini adæquare. Dona vtiq; naturalia spiritui conuenientia, integra & perfecta in Diabolo, sicut in cæteris spiritibus, permanserunt. Hæc naturalia dona, si tu in Diabolo mutata fuisse affirmaueris, vide ne te experientia refutet, vide quid historiæ sacræ, quid profanæ respondurus sis? Omnes Diaboli actiones, & operationes, de quib. si in sacris literis perscruteris inuenies, parem ipsi cum bonis angelis in exequendis mandatis diuinis celeritatem, parem aptitudinem, parem etiam potestatem, tantam mehercule quantam nos vix credere possumus. An non potuit hic hominem surdum & mutum reddere? [p] Sanemorbos periculosissimos infligere, [q] vulnerare [r] homines & pecora interficere? [s] nonne serpentes aliasq; bestiolas producere? [t] Sensus fallere? [u] visu priuare, [x] phantasmata, visiones & somnia terrifica obicere? [y] Spectrorum monstris, fascinationibus & laruis terrere? [z] phantasmatibus populum Iudaicum, [a] Ægyptios, [b] Saulum, [c] & prophetas [d] decipere? Iudam ad proditionẽ adigere? [e] per incantationem nocere, [f] imo interficere, [g] ventum, tempestatem & ignem in perniciem Iobi excitare? [h] non hic potuit corpus humanum ex loco in locum deportare? [i] non potuit corpus adsumere? [k] non prodigia, miracula seu portenta per ministros suos edere potest? [l] Magna sciliçet potestas Satanæ

p Marc. c. 9. Luc. cap. 13. Matth. c. 9. 32. q Iob. c. 2. & seqq. vid. Luc. 6. 13. 16.
r Act. c. 19. 16. s Matt. c. 8. v. 32. Tob. c. 6. 13.
t Exod. c. 8. 4. 7. c. 9. u Exo. d. c. 7. v. 11. 12. 22.
x Matt. c. 12. 22. y Sapiẽ. Salo. c. 18. 17. 19. Syrac. c. 34. v. 3. 4. 5. 6. 7. Marc. c. 9. 49. act. c. 12. 15.
z Vid. d. c. 17. v. 1. 4. 7. 8. 9. Sapiẽt. & Matt. c. 14. 26. act. c. 12. 9. 15. a Ierem. c. 27. v. 9. 10. 11. & c. 23. 32. act. c. 8. 9. 11. b Gen. d. c. 7. c. 8. & seqq. c. 1. Sam. c. 28. d. 1. Reg. c. 22. 21. 22. 23. vid. Phil. Morneũ de veritate Chr. Relig. c. 21. c Luc. c. 22. v. 3. d Syrac. c. 48. 17. 18. Plal. 5. e Tob. c. 6. 19. fac. 2. para. c. 32. 27. act. 6. 7. 8. Iob. c. 2. Matt. c. 18. 31. f Iob. c. 2. adde c. 13. v. 15. Apoc. Ioh. g Matt. c. 4. & experientia testis est. k Matth. d. c. 4. Gen. c. 3. adde c. 18. 2. c. 19. 2. Iudicum c. 13. 16. l experientia testatur & historiæ: m Matth. c. 7. 22. 23. c. 24. 24. Marc. c. 13. 22. 2. Thess. c. 2. v. 9. Deut. c. 13. v. 1. 2. 3. 4. Apoc. 13. 14. 15. & c. 16. 14. & c. 19. 20.

tanæ est, qui in malis efficaciter agit & operatur, [m] qui Deus seculi huius est, [n] princeps mundi, [o] potestas aeris. [p] & dominus rectorq; mundi, [q] in quo videlicet regnum suum habet. [r] Hic inquam, quia tanta facere potest, quare superiora, quæ dixi, diuina permittente voluntate, ad inuocationem maleficorum suorum non efficiet? Posse igitur habet, nec opinor, velle deficit. Atque hæ sunt pœnæ illæ, quibus Deus hominum impietatem punire vult. [s] Sic ergo statuendum, quando malefici fatentur à se facta, quæ vires ipsorum superant. At si quæ ab homine fieri possunt, hic inprimis videndum, vt de facto illo eiusq; circumstantiis constet. [t] Deinde autorem alium inueniri non posse. Deniq; omnes circumstantias & coniecturas vrgentes in autorem maleficum concurrere, vt etiam in non confitentem probatio quædam sit. [u] Ita accurate causa examinari debet. [x] Quare vero? Opinor, vt iudex certus esse possit, non esse hæc phantasmata, non esse præstigias & illusiones diaboli, vt sunt sępissime, quæ Malefici vel Lamiæ de suis comessationibus, ludis, iocis, choreis, transportatione, nefandis & monstrosis suis libidinibus fatentur. Ex hisce de factis maleficorum intelligis, de modo vero efficiendi & operandi forte dubitaueris, præsertim vero in iis quæ hominum vires superant. Acta iudiciorum docent, maleficos in producendis operibus suis nonnunquam adhibere ea quæ naturalem actionem ad operationem propositã adsequẽdam habent, vti herbas, venena, pharmaca toxica, philtra, & sæpe etiam nuda signa, verba concepta & inanes characteres nihil virtutis habentes ad effectum producendum. Vnde igitur inquis, illo casu operatio, quæ signa adhibita consequitur? Puto ex tacito, vel expresso pacto cum Dæmone inito, quem ad operationem producendam inuocant. Sæpe etiam vtrumq; modum, res scilicet & imprecationes coniungunt. Quæ cum ita sint, recte dixi quæstionem hanc arduam & periculosam esse, in qua iudicem circumspectum & prudentem esse oportet. Non

m Ephes. c. 2. v. 2. Thess. c. 2. 9. 10. Mornæus d. loco.
n 2. Corinth. c. 4. v. 4.
o Iohan. c. 12. v. 31.
p Ephes. c. 2. v. 2.
q Ephes. c. 6. v. 12.
r Marc. c. 3. v. 27. Luc. c. 12. Matth. c. 12. v. 29.
s Leuit. c. 26. sicut comminatur apud Esaiam c. 34. 14 & c. 19. 3. & c. 47. 12. 13. & Ierem. c. 23. 32. 2. Thes. c. 2. 11.
t Deut. c. 13. v. 14. & c. 19. 17. 18. c. 16. & seq. Iosu. c. 7. v. 22 & seqq. & c. 22. Clarus li. 5. §. fin. pract. crim. q. 64. n. 3. 9. & q. 55. & q. 9.
u l. 1. §. si quis. 27. §. 25. & §. 23. & §. 1. l. 18. de quæstion.
x Syrac. c. 11. 7. 8. & c. 37. v. 21. & c. 19. v. 26. 27. Iohã. c. 7. 51 Deut. c. 17. 8. 7. 6. 2. Cor. c. 13. 1. d. l. 1. §. 25. de quæst.

semper credendum, quandoque etiam fides adhibenda.[y] Facti qualitas & circumstantiæ iudicem multa docebunt.[z] Vide & lege quæ erudite & accurate hac de re scripsit clarissimus & multæ lectionis vir D. Godelmannus *lib. 2. & 3.* Obserua similiter & nota bene quæ ibidem de processu tradidit, item quæ eleganter & docte scripsit de differentia constituenda inter veneficos, incantatores, præstigiatores, ariolos & lamias, sagas seu striges, quæ ab aliis hucusque magno errore confusa fuere. Venefici veneno, intoxicationibus: incantatores verbis conceptis seu adiuratione aliisue ceremoniis adhibitis damnum inferunt, lædunt vel interficiunt, homines vel bestias vel cæteras res inanimatas inficiunt. Præstigiatores vmbras rerum offerunt & falsas species effingunt, vt oculos reliquosque sensus hominum fascinatione ludant & fallant. Arioli diuinant & res abditas reuelare conantur μέσως siue ἀμέσως. Hi prout variis modis diuinant, ita variis etiam nominibus appellantur, nimirum *pythones, necromantici, somniorum coniectatores, astrologi, theomantici, crystallomantici, gastromantici, lithomantici, dactyliomantici, hydromantici, pyromantici*, &c. Lamiæ ludis, iocis, colloquio, familiaritate, congressationibus, choreis, transportatione & Venere nefanda, cum Diabolo vtuntur. Omnes in eo cõueniunt, quod quicquid faciunt, Diaboli ope faciunt, cum quo scilicet ea de causa pactum tacitum siue expressum inierunt, & in istius obsequium corpus & animam addixerunt. Potest igitur Saga vel Lamia esse, quæ tamen pythonica, venefica, incantatrix nõ est, vt experientia & earundem constans confessio testatur. Quod si vero Lamia veneno vel alio modo nocuit, si præstigiis, sortilegio, diuinatione, philtro vsa est, non negamus, quin simul & venefica pythonica & incantatrix sit & haberi debeat. Non enim concursus & multitudo delictorum ipsa delicta vel pœnã ipsorũ minuit.[a] Atque hæc doctissimus vir D. Godelmãnus rectissime obseruauit & tradidit. Vtinã vero & iudices hæc obseruarent

y l. 1. §. 15. §. 27. de quæstio. l. ult. §. 8. de interrog. l. vlti. C. de probat. z l. 3. §. 1. ver. in magis. de test. l. 21. d. t. l. illicitas 6. §. 1. veritas de off. præsid.

a l. 2. de priuat. delict. l. 27. ad L. Aquil. l. 11. §. 2. de seruo corrupt. l. 8. §. 2. arb. furt. cæsar. l. 60. de actio. & oblig. Matth. c. 7. 13. Rod. c. 23.

uarent & hæc maleficia distinguerent: Vtinam perpenderent quoque quam frigida, quam temeraria, fallax & periculosa sit probatio Sagarum per aquam frigidã. Autor noster recte genus probãdi furiosum vocat, Conciliis iam olim prohibitum. Vide quæ doctissime docuit *lib. 3.* At, inquis, si prohibitum fuit, quomodo hodie in plurimis locis robur & fidem accepit? quomodo in consuetudinem venit? Venit certe, nec iam quomodo venerit, sed quam recte & quomodo tollatur, quærendum erat. Verum sæpe aquis innatantes postea etiam nocentes deprehẽduntur, & contra innocentes sursum feruntur. Fieri hæc & facta sæpe, credo. Tu vero nescis, Diabolum sæpe vera [b] dicere, sæpius etiam falsa? [c] Vera dicit coactus [d] vel semel, vt centies te inposterum decipiat. Iusta nimirum merces est hæc eorum qui in probando illicita media quærunt, qui plus quam par est, sapere volunt, [e] qui miraculum quærentes Deum tentant, vt scilicet seducti mendaciis credant, [f] & error ad superstitionem in ipsis efficax sit. [g] Crede mihi, Diabolus maleficos puniri & manifestari nunquam cupiet, grassandi potius & peccandi licentiam & tempus suis omnibus modis prorogari sataget. Nouit vero Deus occulta & abdita mirabiliter in lucem proferre & maleficos ad supplicia ducere. Longe aliud est quod olim malefici per sortem iudicati fuerunt, [h] item per potionem amarã, [i] aliud etiam factum Ecclesiæ. [k] Sed iam actum ago, habes hac de re latius & accuratius disputantem autorem nostrum, *lib. 3.* Hoc interim testor hic, me à fide dignissimis, qui viderint, audiuisse, aquis innatasse, de quorum tamen innocentia & integritate nemo dubitare poterat, & contra nocentes submersos. Ita mendax varius & subdolus Diabolus est. [l] Quod si præterea lector varias variorum altercationes & disputationes, quibus hæc quæstio hucusque agitata fuit, inspexeris, imo inquam, si insuper præiudicia numeraueris quibus hactenus vel impugnata vel defensa fuit, nõ min° ardua & perplexa videbitur. Remedium

b 1. Sam. c. 28. 19. act. apost. c. 16. v. 17. & c. 19. 15. 16. 2. Corinth. c. 11. 14. Matt. c. 8. 29. Marc. c. 5. 7. & experientia testatur.
c Ioh. c. 8. 44 Gen. c. 2. Iere. c. 27. 9. 10. 11. 14. 15. & seqq.
d d. c. 1. 29. Matth.
e Rom. c. 2.
f 2. Thessal. c. 2. 9. 11.
g Esai. c. 19 2. vide apud Ierem. c. 44. 16. 17. 18. 19. & seq. In dubio igitur melius est nocẽtem dimittere, quã innocentem damnare. l. 5. absentem. d. c. pœ. fac. l. 47 Arrianus de oblig. & act. l. 6. C. de accus.
h Iosu. c. 7. 18. Ionæ c. 1. 7. 11. Samuel. c. 14. 41. 42. Prouer. c. 18. 18.
i Num. c. 5. 14. 15. & seqq. 24.
k 1. Regum c. 18. 22. & seqq.
l Ioh. c. 8. 44.

medium ad difficultatem hanc superandam suppeditabit tibi hæc doctissima clarissimi viri D. Gôdelmanni disputatio in vsum tuum edita. De vtilitate huius quæstionis minus dubitabis quãdo tractatũ hunc historiis, disputationibus physicis, Theologicis & Iuridicis refertum perlegeris. Si ita existimaueris, ago hic de illis, qui in omnium nostrorum perniciem coniurauerunt, quorum vita nostrorum est exitium, mors vero salus & incolumitas. Hisce magistratum prouinciasq; suas purgare oportebat, [m] vt piorum Regum exempla testantur, [n] atq; suspectos ad cultum diuinum etiam inuitos cogere. [o] Claudam admonitionem hanc si prius te, clarissime & præstantissime D. Gôdelmanne, admonuero, vt ita de Repub. bene mereri pergas, & doctissimos duos alios tractatus, vnum *de homicidio*, alterum *de communibus opinionibus feudalibus*, nobis etiam non inuideas. Bene vale lector, & hisce vtere fruere.

m 2. Reg. c. 10 & iudic. c. 10. l. 3. in fin. l 13. congruit de offic. præfi. vt sublatis malis cæteri securi viuant. 2. Tim. c. 3. 16. Deut. c 13. 11.

n 2. Para. c. 30. & 31. & c. 34. 2. Regũ c. 18. 23. 4. 5. & c. 22. & c. 23.

o 2. Paral. c. 19.

FINIS.

LIBER SECVNDVS

DE LAMIIS.

FRANCOFORTI.

M. DCI.

LIBRI SECVNDI

CAPVT I.

Lamia vnde dicatur & quid sit.

CAPVT II.

An Lamiæ fœdus cum Satana ineant.

CAPVT III.

De Lamiarum & aliorum hominum in lupos, feles, aliasue eiusce modi animantia transformatione.

CAPVT IV.

An Lamiæ scopis vel baculis insidentes per aerem volitare possint.

CAPVT V.

An Lamiæ cum Satana rem Veneream exercere possint.

Vtrum Lamiæ tempestates, pluuias, tonitrua, ventos in aere producere possint.

CAPVT I.

LAMIA VNDE DICATVR, ET QVID SIT.

Summæ.

1 *Lamia vnde dicatur.*
2 *Eustathii verba de Lamiis.*
3 *Philostrati verba de Lamiis.*
4 *Dionis verba.*
5 *Diodori Siculi verba.*
6 *Plutarchi verba.*
7 *Duris verba.*
8 *Lamiæ vocabulum in sacra scriptura quomodo accipiatur.*
9 *Striges vnde dictæ.*
10 *Sagæ vnde dictæ.*
11 *Sagæ cur veratrices dictæ.*
12 *Europæ populi quomodo Lamiam nominent.*
13 *Sagæ cur hodie Lamiæ dictæ.*
14 *Quid sit Lamia.*
15 *Quales personas in hanc tragœdiam diabolus introducat.*
16 *Diabolus quos superat, per mœrorem superat.*
17 *Mulierum sexus incautus & mollis est.*
18 *Diabolus quomodo & qua ratione Lamiis insidias struit.*

In præ-

IN præfatione libri primi ostendi in primis obseruandam esse differentiam in hoc Tractatu inter Magos, Veneficas, & Lamias, propter diuersitatem pœnarum. Quapropter cum abunde, vt spero, in præcedenti libro de Magis & Veneficis actum sit, restat iam vt aliquid etiam de Lamiis dicamus. Lamia à voce λαμὸς deriuatur, id est ingluies, vt ait Porphyrio in illud Horatii: *Neu pransæ Lamiæ* Et eodem iure piscis omnia deuorans, etiam homines integros, *teste Nicrando Colophonio apud Eustathi. in Odyss. 13.* appellatur Lamia. 1
Eustath. *in Homerum dicta Odyssea* ita scribit: voce Lamiæ significari Dæmonem specie muliebri. Eodemque sensu ait Philostratus, Lamiam pueros deuorantem Corintho Apollonio Tyanneo expulsam esse. 2 3
Cum autem plerumque Dæmones spectentur in desertis locis, prout est maxima ex parte Africa, Lamiam in historia Africana describit Dion similem feræ, habenti vultum fœminæ elegantissimum, mammas, & pectus pelliciendis viatoribus regenti, modestis & gratis oculis: Cæterum loco pedum habere serpentis caput, & squamigerum serpentem esse, qui hominem, cum primum accessit, vorat auidissime. 4
Diodorus Siculus Bibliotheca lib. 20. *Inde iter facientibus occurrit mons ex vtroque latere præruptus, in cuius medio alta erat cauerna, ex qua ardua rupes sursum tendebat, ad eius radicem antrum erat insignis magnitudinis, hedera & taxo obsitum. In eo vixisse fabulantur reginam Lamiam, insignis pulcritudinis mulierem, sed eius faciem postea, propter animi feritatem, in beluinam transformatam ferunt. Cum ei omnes liberi morerentur, hoc casu mœstam & inuidia aduersus fœcundas motam, ex vltis infantes abripi & confestim necari iussisse, fama est. Hinc ad hanc vsque diem manere apud pueros illius mulieris memoriam, atque iis eius nomen esse summo terrori. Cum autem ebria esset, licentiam omnibus dedisse, quidquid pro arbitrio faciendi, atque per illud tempus, quoniam ea, quæ fierent in illis finibus non inquireret, pro cæca habitam fuisse. Hinc fabulatur quidam: eam oculos in mar supium* 5

occuluisse, transferentes eam, quæ in vino nascebatur, incuriam ad supra dictum carmen, tanquam vinum eam aspectu priuasset. Quod autē ea in Africæ finibus fuerit autor est & Euripides, ait enim: Quis hominibus infame nescit genus Lamiæ Libysticæ? Plutarchi verba *lib. de curiositate* hæc sunt: *Lamiam*, inquit, *fabulæ narrant, domi quidem cauere cæcam, oculos habentem in vasculo repositos, verum vbi prodeat foras, reponere, ac tum oculatam esse. Ita quisque nostrum foris & in rebus aliorum ob malevolentiam sibi curiositatem velut oculum imponit. In nostris vero ipsorum erratis nec oculos, nec lucem habemus.* De Lamiis (prout refert Pet. Martyr. *in comment. suo super 28. c. li. 1. Sam.*) scribit Duris *lib. 2. De rebus Libycis*, fuisse Lamiam mulierem formosissimam, & pellicem Iouis. Id Iunonem indigne tulisse, & filium, quem ex ea Iupiter sustulerat, occidisse, & eam turpissimū in modum deformasse. Illam autem impatientem tantæ iniuriæ primum cepisse furere, deinde etiam liberos alienos trucidare. Esse autem hoc genus mulierum in Libya, in sinu maris arenosi, & naufragos homines hærentes forte in Syrtibus statim ab illis deuorari. In sacra scriptura Lamia pro nomine bestiæ quæ noctu vagatur accipitur: *Esai. 34.* vbi ob sortilegia Babylonē detestatus, ait: non esse mansurum lapidem vnum alteri impositum, sed illic Satyros & Dæmones saltaturos esse, & ibi commoraturam Lamiam. Hebraice nominatur *Lilith*. Lutherus ibidem vertit Kobold. Apud Ieremiam Thren. 4. v. 3. *Sed & Lamiæ nudauerunt mammam.* Lamiam pro Dracone interpretes accipiunt, vide D. Osiand. *ibid.* Et Lutherus vertit: Die Drachen reichen die Brüste jren Jungen/vnd säugen sie. Lamia Germanice nominatur Ein Nachtfraw/ Geist oder Zauberweib. *Basilius Faber in Thesauro suo Erud. Schola. in v. Lamia.* Lamiæ quoque appellantur *Striges*, à stridore & auibus fœdissimis eiusdem nominis, quas *Harpyas* Vergilius vocat, quæ humana carne vesci gaudent. Sagæ à præsagiendo nomen obtinent. Sunt autem, quę de rebus amissis aliisque futuris euētibus ex cristallorum, speculorum,

rum, rerumque similium inspectione vaticinantur. Hinc *veratrices* dictæ, quia profitebantur se vera dicturas, vt refert doctiss. Iosephus Scaliger *in Pharmaceu. Vergilii*, vbi ait: *eodem modo in Italia & in Aquitania vulgo Faticolæ & Sagæ vocantur*. Germani nominant Lamias Zauberinnen / Vnholden / Heren / Wettersagerin / Wettermacherin. Galli *sorciere*: Itali *Iannara, incantatrice, strea, striga, maga, fattureia*: Hispani, *Bruxa*. Lamiæ itaque dictæ sunt, propter similitudinem aliquam quæ ipsis est cum Lamiis antiquorum, horum enim Lamiæ spectra, & phantasmata erant in formosarum mulierum specie, cum insigni splendore apparentia, quæ sese amore iuuenum captas mentiebantur, & cum ipsis cõuersabantur, dum eos perderent atque deuorarent, prout ex probatis autoribus ostendi. Quoniam ergo Sagæ nostræ non quidem spectra sunt, sed quod se cum diabolis colludere, choreas ducere, concumbere, scopis insidentes per caminos euolare somniant, *Lamiæ* sunt vocatæ. Lamia est, quæ ob fœdus præstigiosum cum Diabolo initum, Dæmonis persuasu, inspiratione & præstigiis elusa, qualiacunque mala, vel cogitatione, aut imprecatione designare se existimat, veluti aerem insolitis fulminibus & tonitru concutere, grandinẽ & tempestates excitare, segetes alio transferre, ab amasio qui præstigiosam formam hirci, porci, vel vituli induit, in montem aliquem vel breuissimo temporis spacio baiulari, partim in baculo, fuica, alioue instrumento aliquo aduolare, totam deinde noctem, ludis, iocis, comessationib. choreis, & variis libidinib. cum amasio consumere, milleque rerum monstrosa ludibria ostentare. In hanc enim Tragœdiam vt plurimum inducit diabolus sexum fœmineum lubricum, credulum, malitiosum, impotentis animi, melancholicũ, imprimis autẽ effœtas, stupidas, indoctas, in Christiana religione peruerse institutas, menteque titubantes vetulas. Chrysostomus ait: *Omni diabolica actione potentior est mœroris magnitudo: quia Dæmon quoscunque superat,*

per

per mærorem superat. Hinc D. Petrus *1. cap. 3.* non iniuria mulieres vocat *infirmius vasculum.* Et idem Chrysostomus: *Sexus,* ait,
11 *mulierum incautus & mollis est: incautus, quia nõ omnia quæ videt, aut audit, cum sapientia & ratione considerat: mollis autem, quia facile flectitur,*
17 *vel de malo ad bonum, vel de bono ad malum.* Idem *in Epistolam ad Corint. 2. Homil. 23.* dicit mulierum proprium esse decipi. Quo nomine Euam (*Genes. 3. 1. Thimoth. 3.*) conuenientius suæ persuasioni organum, non Adam, in rerum primordiis, quum duo solum existerent homines, aggressus est: quam leui etiam
18 disputationis velitatione vicit. His & instrumentis congruis insidiatur quibuscunq; potest modis, suo tempore & loco singulos, vt cuiusque animi studia & affectus ex certis indiciis cognouerit, peculiari aliqua ratione adoritur, infectatur, illicit, vel assumta plausibili forma vel cogitatione imaginatione que varie agitata & corrupta, donec tandem ipsius proposito consentiant, se ipsius persuasioni dedant, quicquid in mentem ille ingerat credant tanquam fœdere obligati, ab illius nutu pendentes, ipsi obtemperantes, vera omnia esse, quæ suggerit rati, formas in imaginatiua virtute vel phantastica ab eo ingestas reuera substantialiter (vt sic dicam) existere confidentes sanctissime: nec aliter queunt, quum illorum mẽtem ex primo assensu imaginibus inanibus vitiarit, consopitis vel concitatis in hoc opus corporis humoribus & spiritibus, vt hac ratione ad organa accommodata species aliquas inducat, perinde ac si extrinsecus eæ occurrerent vere non solum dormientibus, verum & vigilantibus: atque hoc modo aliqua foris vel existere vel fieri putentur, quæ tamen reuera nec sunt, nec fiunt, nec sæpe in rerum natura existunt. Ea est horum immundorum spirituum subtilitas incomprehensibilis prope & fraus infatigabilis, sensus hominum eludens, *vt VVierus lib. 3. De Lamiis, cap. 5. scribit.*

CA-

CAPVT II.

AN LAMIÆ FOEDVS CVM SATANA INEANT.

Summæ.

1 *Fœdus Magorum cum diabolo non est imaginarium.*
2 *Lamiarum fœdus cum diabolo est præstigiosum.*
3 *Magi ex proposito peccant.*
4 *Lamiæ per dolum à diabolo decipiuntur.*
5 *Theophrasti Paracelsi verba.*
6 *Diaboli studium.*
7 *Nil violentius dæmonis impetu.*
8 *Tertulliani verba.*
9 *Lamiæ in perpetuo tremore & timore viuunt.*
10 *Errantis nullus consensus.*
11 *Lamiæ errant & melancholicis vexantur morbis.*
12 *Vbi est caput melancholicum, ibi diabolus habet præparatum balneum.*
13 *Lamiæ similes sunt furiosis & dormientibus.*
14 *Secunda differentia Magorum & Lamiarum.*
15 *Tertia differentia Magorum & Lamiarum.*
16 *Historia de studioso quodam.*
17 *Petri abiuratio confertur cum abiuratione Lamiarum.*
18 *Lamiarum confessio spontanea absque indiciis legitimis nullius est momenti.*
19 *Lamiæ si impossibilia fatentur non puniendæ.*
20 *Secus si possibilia, quo casu concremandæ.*
21 *Lamiæ Sortilegiis & Magicis artibus homines & iumenta interficiens, transit in castra Magorum & Veneficarum.*

1 IN præcedente libro *ca.* 2. posui formam execrabilis horribilisque confœderationis Magorum cum Diabolo, quam minime fictitiam esse, sed reuera fieri ex libris Magorum eorumque confessionibus, quæ in tabulis Iudiciorum forensium conscriptæ habentur, constat. Iam restat, vt videamus, an etiam vetulæ illæ rudes, quas *Lamias* nominamus, eiusmodi confœderationem cum Dæmone ineant. Et sane fœdus hoc præstigiosum esse, phantasmate
2 aut imaginatione, vel phantastico præstringentis spiritus corpore fallaciter apparente: vel neruis opticis seu visoriis indita subdole, quam Satan vult, specie, commotis huc humoribus & spiritibus idoneis: vel sibilo, susurro aut murmure in organis auditus, vitiatæ formis imagini respondente, spiritus maligni arte excito conflatum stabilitumque ac inde nullius esse ponderis, facile cognoscitur: potissimum si vtrumque & Magorum
3 & Lamiarum fœdus inspiciatur. Nam primo Magi & Venefici ex proposito & deliberatione ex illicita curiositate moti, cum corpore & anima se Diabolo vouent, idque vel iureiurando, vel chirographo proprio sanguine scripto polliceri coguntur.
4 At Lamiæ seu Vetulæ illæ rudes à Diabolo dolo circumueniuntur, vi, metu compelluntur, errore & ignorantia inducuntur ad
5 fœdus hoc præstigiosũ. Hinc Theophrastus Paracelsus in Tract. de Maleficis c. 22. *Spiritus*, inquit, *in somniis lamias docent at instituunt, vt hoc vel illud efficiant, & tam multa somnia ascendentes ipsis*
6 *suggerunt, vt quis per illa Doctor Magiæ fieri possit.* Quid autem grauius Lamiis accidere potest, quã dæmonis tentatio, cui nec voluntas deest, vt totum terrarum orbem seducat, neque diligentia, quia alium actum non habet: neque technæ artesque, quibus circumuenire, fallere, decipere, non modo fœminam sed constantissimum prudentissimumque quemque hominum
7 potest. Si vim spectes quæ maioris rei impetus est qui repelli nõ

potest.

poteſt. *l. 2. D quod met. cauſ.* Quid autem dæmonis impetu violẽtius? quo cum repentinos & extraordinarios animæ infligat exceſſus, *vt inquit Tertullianus*, primum mentem harum mulierculārum ita ſubiugat, captiuamq; ducit, *teſte concilio Ancyrano, & D. Auguſtino, de ciuit. Dei li. 2. c. 10.* vt credant ei quod nec eſt, nec eſſe poteſt, deinde corpus vniuerſum ita obſidet, vt contra corporis naturam moueatur: deniq; linguam earum ſic occupat vt non niſi quando vult ipſe, nec aliud quã quod ipſi placet, eloqui poſſint. *Suppetit illis*, ait Tertullianus, *ad vtramq; ſubſtantiam hominis lædendam ſubtilitas & tenuitas ſua multum ſpiritualibus viribus, quas vel eo magis attendere debemus in hac quæſtione, quod & inuiſibiles & inſenſibiles in effectu potius quam in actu appareant, eodem teſte in Apoleget. cont. gent. cap. 22.* Quid dicam de metu & timore, an non miſeræ hæ mulierculæ in perpetuo tremore & timore viuant. Nam & præſentia mala quibus premuntur ac exercentur, paupertatem, odia hominum, calamitates, vel ſe mentitur immiſiſſe, vel etiã Deo permittente immittit, vel ita deluſis earum ſenſibus imprimit, vt licet nihil eorum patiantur, tamen quaſi perpetiantur doleant, vt aut amolitionem eorum oſtentans, aut ſucceſſuum meliorem ſpem iniicens, fidem ac obſequium miſellis extorqueat. Hic eſt certe illatus timor. Timor autem & triſtitia quædam eſt. Omnes enim ex malo æque timemus, ſi immineat, vt affuturum: & dolemus, ſi præſens iam ſit. & lædat. Nam quod lædit, naturæ contrarium. ac voluntati eſt, Quicquid autẽ fit occaſione alicuius inuoluntarii, inuoluntarium & eſt & dicitur, *l. 8. D. ad l. Rhod.* Reſtat error & ignorantia. Clarum autem eſt, errantis nullam eſſe voluntatem, & ignorantis nullum conſenſum. *l. 15. D. de iuriſdict. omnium iudicum.* Quin & hunc inuito ſimilem eſſe, *l. 26. de reg. iur.* & furioſo, *l. 12. D. ſi certum petatur*, cui parcitur in omnibus. Lamias autem errare inde conſtat quod in tantam mentis alienationem incidant Diaboli ludibriis, vt neſciant quid agant, oculique earum ita perſtrin-

8 9 10 11

guntur, vt scilicet videant credantque quod non est. Melan-
12 cholicis enim morbis vexantur. Vbi autem est caput melan-
13 cholicum, ibi Diabolus habet præparatum balneum. Imo Lamiarum passiones non absimiles sunt dormientium & furiosorum actionibus. Furiosum autem & dormientem paciſci non posse manifestum est omnibus, cum eorum voluntas nulla sit, *l. 5. & 40. D. de Regulis iuris*, nullus item consensus, *l. 2. C. de contrah. empt.* sed per omnia & in omnia absentis & quiescentis loco habeatur, *leg. 2. § penult. D. de iure codicillorum*, *l. 1. § furiosus, ibi, si quis dormienti. D. de acqui. possess.* & mentis ad omnia cœcitate laborent, vt *Cicero loquitur in 3. Tuscul. quæst.* Cum iaque Lamiæ dolo circumuentæ, vi coactæ, metu compulsæ, errore inductæ in hanc credulitatis temeritatem inciderint: profecto nec hoc obiici miseris poterit, quod in contractibus attenditur, quæ ab initio sunt voluntatis, ex post facto fiunt necessitatis, *l. 5. C. de Obligat.* nec illud quod in hæresi, delictum hoc sola voluntate, & in mente committi, *cap. excommunicamus. § credentes de hæret. Bald. in l. si quis non dicam. C. de episcop. & cler. & alii doctores.* Nam vbi nullus est contractus, ibi nec contractus initium: vbi vero dolus, vis, metus, error, ignorantia, ibi neque voluntas, vt dixi supra, neque consensus esse potest: quare nec hæreseos, nec alterius delicti, quod à solo animo
14 pendet, suspicio, aut pœna. Secundo Magi & Venefici artem Diabolicam ex libris Magicis & à præceptore Diabolo, aliisque Magis discunt, vt carminibus, ritibus solennibus, characteribus, figuris rebusue aliis, dæmonem in eum finem euocarent, vt ad postulata vel voce, vel nota, vel quocunque alio modo respondeant, opusue aliquod præter & supra naturæ ordinem perficiant. At Lamiæ nullas artes norunt, libros nec præceptores habent vel quærunt, sed Diabolus sese insinuat apud illas quas suspicatur aut propter credulitatem nimiam, aut ætatis senilis stuporem, aut naturæ melancholicæ tristitiam, aut

ex pau-

ex paupertate vel perpessa iactura desperationem, fore obsequtia suæ deceptionis illusionisque organa, vt earum phantasiam variis possit simulachris præstringere. Tertio Magi chiro- 15
graapho proprio sanguine scripto Diabolo se obligant, Dæmonem secum in annullo vel cristallo circumferunt, & denique corpus ac animam Diabolo vouent. At Lamiæ horum nihil præstant, à nulla auditum, quod chirographum dederit &c. Imo fere omnes antequam exurantur inuocant æternum Deum, ipsiusque implorant misericordiam, & sæpe etiam testem suæ innocentiæ appellant, sanguinariis præsidibus ad cœleste tribunal citatis. Iam rogo, quum se iuxta vestrum decretum Diabolo emanciparint, vnde vlla resipiscentia? non à Satana: astutior enim est, quam vt secum pugnet: ergo à Deo. Si itaque Deus agnoscit & recipit animam, quur tu Prætor vsque adeo inclementer agis, quum nulli iniuriam fecerint, vt corpus repudies, maxime, quum in tuo non deliquerit foro, & tibi nullum in diuino iudicio relinquatur tribunal? *vt ait VVierus capit. 24. De Lamiis.* Pie & recte fecit Lutherus qui studiosum 16
quendam, qui variis desperationis ex paupertate insidiis adactus animam suam tradidisset Satanæ, ad præscriptum diem ab eo possidendam, deduxit in templum, & cum piis aliquot viris pro ipso Deum orauit, seruauitque afflicti hominis animulam. Eadem ratione quoque procedendum esset cum Lamiis & miseris illis anubus à Satana seductis. Perpendatur quæso, 17
exemplum Diui Petri, non solum abnegantis sed etiam licet mox præmoniti Christum Dominum suum abiurantis. An non ad simplicem ancillæ & famulorum interrogationem ter negare cũ iuramento herum maius est peccatum, quam si Lamia flexuosis Satanæ persuasionibus excœcata, similia committat. An non illud grauius, quod tantus Apostolus commisit, quam quod vulgaris & infirmus peccator. At, hæc ad D. Petri Apostoli exaggerandam abnegationem non adfero, sed ad

reprehendendum eos, qui propriis viribus tantum adscribunt, & non diuinæ soli gratiæ, quo minus in singulas horas, imo momenta nomen Christi abiurent. Deinde etiam, quod sicuti Petrus suæ pœnitentiæ interuentu consecutus est misericordiam, ita & Lamiæ & nos omnes mortales impetrare queamus à Deo delictorum remissionem, quamuis semel atque iterum defe-
18 cerimus, *vt pie VVierus capite 24. de Lamiis scribit*. Sed quæro: *Vnde hoc, quod pactum Lamiæ cum dæmone conflarint, tibi constet?* Nonne ex propria stupidarum delusarumque anicularum confessione. At, quæ fatentur, vel faciunt coacte, vel sponte. Si sponte, & quidem nullis præcedentibus legitimis indiciis, quæ *in ordinatione Carolina* recensentur, tunc confessio est mutila & nullius momenti, quia cruciatibus torturæ intolerabilibus expressa. Quid autem periculosius, quam in Diabolicis negotiis sine maleficii patrati testibus, pendere saltem ex confessione anus dementatæ, per vim expulsa? Sileres haud dubie, si vidisses oleum tibiis illatum infundi feruens, candelis ardentibus torreri axillas, & infinita summæ barbariei & immanitatis tormenta exerceri in decrepitas vetulas, sicut nos in insontibus, partim etiam dimissis ob innocentiam ex nostro patro-
19 cinio spectauimus. Si sponte, aut impossibilia fatentur, vti per aerem volasse, in bestias fuisse transmutatas, & similia, & hæc
20 confessio quia versatur circa ἀδύνατον non potest puniri. Aut fatentur possibilia, vt se homines & iumenta sortilegiis & magicis artibus interfecisse, tunc absque vlla dubitatione sunt
21 concremandæ. Et sane in hoc casu non nego eas cum Diabolo conspirasse: nam tunc in castra Magorum & Veneficarum transeunt, & Lamiarum nomen amittunt appellanturque Veneficæ.

CA-

CAPVT III.

DE LAMIARVM ET ALIORVM HOMINVM IN LVPOS, FELES, ALIAVE eiuſcemodi animantia transformatione.

Summæ.

1 *Plurimi eruditi credunt, homines in beſtias tranſmutari.*

2 *Ad hanc opinionem confirmandam plurima teſtimonia ex ſacris & prophanis auctoribus adferuntur n. 3. 4. 5. 6. 7. 8.*

9 *Communis Theologorum & ICtorum eſt concluſio, hanc Metamorphoſin eſſe præſtigioſam.*

10 *Credibile non eſt hominem ad Dei ſimilitudinem creatum, in lapum aut aliud animal tranſmutari.*

11 *Hæc dubia quæſtio dudum in Concilio Ancyrano deciſa.*

12 *Verba Decreti.*

13 *Diabolus creaturas à Deo conditas tranſmutare nequit.*

14 *Diabolo multa impoſſibilia eſſe, probatur ex ſacris.*

15 *Reſponſio ad primam obiectionem de conuerſione uxoris Lothi in ſtatuam ſalis.*

16 *Reſponſio ad ſecundam quæſtionem de furioſo rege Nabuchodonoſore.*

17 *Teſtimonia Theologorum & aliorum, quod prædictus Rex in furorem ſaltem inciderit.*

18 *Reſponſio ad tertiam obiectionem tranſmutationis ſociorum Vlyſſis in ſues.*

19 *Plinii verba.*

20 *Hiſtoriæ duæ quæ acciderunt in Epiſcopatu Argentinenſi, & urbe Roſarum.*

21 *Hiſtoria de S. Macharío.*

22 *Reſponſio ad quartam obiectionem de Lycanthroporum metamorphoſi.*

23 *Deſcri-*

23 *Descriptio Melancholiæ, quæ à Medicis Lycanthropia dicitur.*
24 *Historia de Lycanthropo Patauino.*
25 *Historia de Lycanthropo Bisantino.*
26 *Quid de Lycanthropis in Liuonia statuẽdum, authoris vera relatio.*
27 *Historia de rusticis in Liuonia.*
28 *Georgii Sabini, & aliorum doctorum virorum testimonia, quibus ostenditur, Lycanthroporum Metamorphosin esse tantum prastigiosam, n. 29. 30. 31. 32. 33.*
34 *Diaboli interdum sub forma luporum homines & iumenta interficiunt.*
35 *Historia quæ Constantinopoli accidit.*
36 *Historia qua Vienna accidit.*
37 *Solutio vltimæ obiectionis Diabolum hac permittente Domino, facere posse.*
38 *Deus nihil agit contra ordinem.*
39 *Natura quid?*
40 *Angelos & homines quare Deus creauerit.*
41 *Diaboli Dei carnifices.*

1 AD Lamiarum potentiam refertur, quod se in lupos, feles, hircos aut alias bestias pro suæ libidinis delectu vere & substantialiter momento transmutare & tantillo tempore in homines rursus reformare possint. 2 In hac opinione plurimi sunt eruditi, qui eam diuinis & humanis historiis & experientia tot seculorum atque populorum & doctissimorum hominum iudiciis tuentur atque demonstrant. Ac primum Ioannes Bodinus *libro 2. capite 6. de Dæmon.* inter alios ad sententiam suam stabiliendam ex sacris allegat historiam vxoris Lothi in statuam salis à Deo conuersæ, *Genes. 19.* Deinde Nabuchodonosoris ab ipso Deo in bestiam per integrum

tegrum ſeptennium conuerſi, *Daniel. 4.* & tandem his verbis concludit: *Si veritatem hiſtoriæ ſacræ apud Danielem (quæ in dubium vocari non poteſt) ſi vxoris Lothi in ſaxum immobile verſæ confiteimur, certum eſt, æque poſſe hominem in bouem, lapidem, aut animalia alia transformari.* Et paulo ante cap. 6. fol. 199. *Deus enim iuſto iudicio ſinit nos humanam formam amittere, & lupos ſicuti merentur fieri. Nam poſt omnium hominum memoriam famoſi fuerunt Magi & Magæ hoc nomine, quod cibis veſcantur huiuſmodi, mortuorum corpora effodiant & abrodant ad oſſa vſque, quod Pauſanias animotauit dicens, à dæmone terreſtri factum, Apuleius ait feciſſe Sagas. Qui autem aſini fiunt, eo transformantur, quod deteſtabilia Magorum arcana expetierint cognoſcere: quemadmodum ii, qui maleficam amarunt Circen, iuſto Dei iudicio fuerant in ſues transformati, & in Liuonia affirmatur eos, qui Magos & Lycanthropos frequentant, iis tandem conformari.*

Hæc Bodini verba eius interpres Ioann. Fiſchardus I. V. D. Germanice ita reddidit. Man ſoll aber auch diß darbey wiſſen / daß Gott durch ein gerecht Vrtheyl geſtattet vñ zuläſſet / daß ſolche verachte Leute / gleich wie ſie verdienen / Menſchliche Geſtalt verlieren / vnnd Wölffe werden / auch jhrer Menſchlichen Speiſe entrathen müſſen / Dann die Zauberer vnd Zauberin ſeyndt von alten zeiten her verſchreyet geweſen / als daß ſie die todten Cörper außgegrabē / vnnd ſie biß auffs Beyn zernaget / welches dann auch Pauſanias hat verzeichnet / vnd darbey ſo viel ſein meynung entdeckt / als wer es ein Jrrdiſcher Geiſt / order Teuffel / der ſolches thue. Aber Apuleius / ſo der Sachen beſſer erfahren geweſen / ſetzt außdrücklich / daß es die Zauberin thun. Antreffend die ſo ſich inn Eſel verwandeln / begegnet jhnen daſſelb daher / weil ſie die abſcheuwliche Geheimniſſen der Zauberer haben erfahren wöllen / Gleich wie die auch in Säwe haben müſſen verwandelt werden / welche ſich an der Zauberin Circe vnnd jhrer Kunſt verliebten. Eben alſo auch ergehet es denen in Liefflaud / daß ſie auß gerechtem Vrtheyl Gottes / weil ſie mit den Zauberern / vnnd Wolffleuten gerne vmbgehen /

darüber jhnen auch endlich gleich werden / Vnnd wann wir der Warheit der H. Histori im Propheten Daniel / welche dann in keinen Zweiffel kan gezogen werden / bekändtlich seyn / vnnd deßgleichen auch der Histori mit deß Lochs Haußfraw / die in ein vnuerenderliche Stein ist verwandelt worden / so ist ja aus diesen beyden Geschichten gewiß / daß die verenderung deß Menschen in einn Ochsen / oder
3 Stein möglich vnnd thünlich sey. Hactenus interpres. Secundo ex prophanis authoribus adferunt Vlyssis sociorum in ferae mutationem, quam Homerus commemorat à Circe venefica factam vere contigisse, vel vt ipsius Bodini verbis vtar, non esse
4 fabulam. Item sociorum Diomedis in aues. Tertio, Varronem Pomponium Melam, & alios citant, qui scribunt, homines in
5 Nerorum regione frequenter conuerti in lupos. In Asia quoq; Græcia frequentem esse eiusmodi luporum generationem.
6 Bodinus *li. 2. c. 6. dæ Dæm.* Exemplum de Petro Burgot adfert, qui Bizantii accusatus, se vnguibus suis & dentibus lupinis puerum septem annorum, & deinde quatuor puellas dilaceraſſe & deuoraſſe confessus fuit. Et alterum quod recitat ex Iobo Fenzelio *lib. 2. de miracul.* quod comprehenso Lycanthropo cuidam vngulæ omnes abscissæ sint, isq; simul ac rediisset ad se manibus
7 pedibusq; mutilatus visus sit. Peucerus quoq; *de diuinat. fol. 130* scribit, Se nunquam credidisse λυκανθρωπίαν, quæ vere mutatis corporibus fiat, postmodo vero cum resciuerit ex plurimis fide dignis hominibus eam sæpissime contingere in Liuonia, se non
8 potuisse fidem illis habere. Refert quoque Philip. Broidæus *in historia fori Romi fol. mihi 220.* Linguetum non minus doctrina, quam diuturna totius Europæ peragratione præclarum, in hac fuisse sententia, quod vtrum fiat occulta quadam vi naturæ potentis, vt de Parrhasio traditur, vel vltione diuina, vt de Nabuchodonosore, nondum ei constare. Denique hæc omnia permissione Dei fieri dicant. Sed his omnibus non obstantibus,
9 communis est veterum & recentiorum Theologorum, ICtorum, Me-

rum, Medicorum & Philosophorum conclusio, hanc transmutationem & metamorphosin esse præstigiosam & phantasticam. Credibile enim non est, sed prorsus ab omni ratione alienum, 10
hominem ad Dei similitudinem & imaginem creatum, conformatumque ex corpore & anima, & S. sancti templum rationis hospitium, sublimem, erectum & ad cœli quasi cognationis domicilique pristini conspectum excitatum, imo μικρόκοσμον cui Deus omnia subiecit, oues, boues, campi pecora, volucres cœli & pisces maris, eaque propter solum hominem condidit, hūc, in quam, in lupum, bestiam irrationabilem transmutari? Admi- 11
ratione certe dignum Ioan. Bodinum IC. & historicū alias eximium, & de re literaria præclare meritum in hac fuisse sententia propterea quod hæc quæstio dudum in concilio Ancyrano in Ancyra vrbe Galatiæ circa annum Christi 308. sub Diocle- 12
tiano Imp. habito decisa & determinata sit. Verba extant in can. Episcop. 26. q. 5. *Quisquis credit posse fieri aliquam creaturam, aut in melius detriusue immutari, aut in aliam speciem vel similitudinem transformari quam ab ipso omnium creatore, pagano & infideli deterior est.* Omnib. itaque publice annunciandum est, quod qui talia credit, & his similia, fidem perdidit, & qui rectam fidem non habet, hic non est eius, sed illius in quem credit, id est, Diaboli. Nam de Domino nostro scriptum est: *Omnia per ipsum facta sunt.* Quamuis enim Satanas mille sit artifex: tamen nemo 13
sibi persuadere debet eius creaturas à Deo conditas pro suo nutu transmutare aut ipsarum formam, virtutem vel proprietatem inducere, & aliam inde essentialem creare posse, cum hoc solius DEI sit opus, qui postquam omnia rerum naturalium genera, omnesque species creasset, singulis illis (exceptis spiritualibus) creaturis vt ipse à creatione liberaretur, potestatem quoque siue facultatem indidit similem ex sese speciem progignendi, quarum si vna formam suam prorsus amiserit, omnino perdita, destructa, mortua ab vniuersis Physi-

14 cis recte dicitur. Satan itaque cum & ipse creatura sit spiritualis, nullam neque sibi similem creaturam, neq; corpoream quamcunque de nouo creare potest. Proinde cum Satan hoc nō possit, quis sanæ mentis compos vlterius hominum metamorphosin, aut in alia animantia transformationem asserere & defendere audeat? Nemo scilicet, qui vel extremis, vt aiunt, labris physiologiæ primordia degustauit, id ipsum conabitur, *vt recte scripsit Guil. Adol. Scribonius in Physiol. Sagarum fol. 73. & D. Heerbrandus in Disput. de Magia Thesi 60.* Vtcunque potens sit spiritus, tamen nec per se, multo vero minus per suos Magos, sicut perperam multi senserunt, & scripserunt etiam homines, eorum membra, & species in alias diuersas, vt bestiarum, λυκανθρώπους, &c. transformare potest. Et Augustinus recte & sancte, *de Ciuit. Dei lib. 18. ca. 18.* scribit: Non solum animum, sed nec corpus quidem vlla ratione crediderim Dæmonum actu, vel potestate, in membra vel lineamenta bestialia veraciter posse conuerti. Et D. Heerbrandus Thesi 68. *Itaque nec Satan facere potest, nec Magi, vt corpus per spacium improportionatum, videlicet per foramina in cellis vinariis, & similia angustiora quam sunt corpora, ingrediatur. Nisi forte si tale quid accidat vere, Satan loco moueat lapides & alia materialia, quæ deinde mox restituat, aut alio quodam simili modo, sicut est mille artifex, & potens spiritus.* Non potuit Diabolus, *vt diximus cap. 3. lib.* 1. virgas in Dracones vere conuertere, nec aquas in sanguinem, nec gignere ranas, vel pediculos ex puluere producere, *Exod. 7. 8. 9. & 10.* Der mechtige Fürst dieser Welt/ait Lutherus, ist nicht so mechtig/daß er kan ein Lauß machen/nec cursum solis, fluminum sistere, *Ios. 10. Esa. 28.* nec diuidere maria, neque aquam in vinum trāsmutare, aut mortuos resuscitare, vel cœcis visum, surdis auditum, claudis gressus firmitatem restituere. Scribit Psellus Platonicus, Dæmones sæpe hominibus diuitias polliceri, item & gloriam, victoriam, amorem, cum tamen tradere ex se non possint: quippe quod nullum Imperium habeant, sed visu, tandem

quæ-

quædam inania ſuis cultoribus afferunt, varia prorſus & inſtabilia, quæ tamen impii diuina eſſe ſpectacula putant. Non ob- 15
ſtat primo exemplum coniugis Lothi in ſtatuam ſalis à Deo cõuerſæ, *Geneſ. 19. Lucæ 17.* Fuit enim hæc ſpecialis & fatalis, *vt Scribonius ait*, conuerſio, non enim fœmina iſta deinceps formam ſuam recuperauit, vt Lothi vxor cæterum fieret aut diceretur, ſed omnino ob promeritam vltionem perditio fuit, quod dubitans, an fruſtra ex vrbe migraſſet, reſpexerit poſt tergum, quod erat fidem abrogare Dei oraculo. Quod ad Nebucadnezarem 16
attinet textum Danielis Prophetæ diligenter perlegentibus, riteque conſiderantibus, liquido apparebit, mutationem iſtius regis factam eſſe οὐ κατὰ σῶμα vere & ſubſtantialiter, ſed κατ' εἶδος φανόμενον, vt ſimilis euaſerit beſtiis in ſyluis, hinc inde irrationabiliter currentibus. Nec enim textus inquit, eum factum eſſe bouem, aut aliud quoddam certo nomine inſignitum animal: ſed ſegregatum eſſe ab hominibus, & cum bobus, aut inſtar boum, herbas agri comediſſe, *vt ait Scribon.* Dicit enim textus, *eum ex hominib. abiectum*, id eſt, vt D. Oſiander ibidem interpretatur, eum propter inſaniã & furorẽ ex contubernio hominum exturbatum. Inquit enim Rex ipſe: *Igitur poſt finem dierum ego Nabucdonoſor oculos meos ad cælum eleuaui, & ſenſus meus redditus eſt mihi.* Et paulo poſt: *figura mea reuerſa eſt ad me*, id eſt, iuxta Oſiandrum, recuperaui priorem faciei gratiam & Maieſtatem, quæ ex inſania fuerat amiſſa. Furioſi enim admodum in facie immutantur, præſertim ſi malum ſit diuturnum: ita quidem, vt vix amplius agnoſcantur. Sed audiamus ſuper hunc locum & alios 17
ſacrarum literarum Interpretes. D. Lutherus *in d. c.* ſic ſcribit: Im vierdten Capitel ſtehet ein trefflich Exempel wieder die Tyrannen. Denn da wirdt der groſſe mechtige König ſeiner Vernunfft beraubt/vnnd ſo raſendt vnd toll/daß man jhn/wie einen tollen Hund/mit Ketten binden/vnd auff den Feldẽ gehen laſſen muß/den man bey den Leuten nicht hat wollen leiden. Jetzt weil es da im Buch

ſtehet/ſcheinet es ein gering ding/aber wañ wir hetten ſollen ſeyn dar-bey geweſt/vnnd ſolches geſehen haben/ſo würden wir ein ſchrecklich vnd grewlich Vrtheil Gottes geſehen haben / Alſo daß ſich wol jederman hette müſſen von Hertzen erbarmen/vber alle Oberherren/ vnd böſe Tyrannen/daß ſie ſo gr[illegible]ſame Vrtheil müſſen gewarten/ wo ſie jhrer Herrſchafft mißbrauchten. Wigandus ibidem, *Quod aliqui metamorphoſin ſomniant, quaſi in bouem tranſmutatus ſit, id pugnat cum manifeſto textu. Etſi enim naturaliter homines non poſſunt gramine veſci, vt boues, tamen in hac pœna Deus ita rexit Nabuchodonoſorem, vt poſſit concoquere.* Lambertus Danæus de Sortiariis capite tertio. *Sed illud de Nebucadnezar ita intelligendum eſt, ne mutatam humanam eius naturam in bruti animalis eſſentiam putes aut ſentias. Mutata enim eſt eius conuerſatio, & humanæ ſocietatis amans animus & affectus. Deinde vt id in eo euenisſe concedamus, Dei ipſius omnipotentis & creatoris poteſtate, non autem Satanæ vi (per quam ſolam Sortiarii operantur) effectum eſt.* Hactenus Danæus. In eadem ſententia fuit quoque Caluinus *capite 4. Daniel. v. 32.* vbi ſcribit: *Quod nonnulli putant Nabuchodonoſorem mutatum fuiſſe in beſtiam, illud eſt nimis durum & abſurdum. Nulla igitur nobis fingenda eſt Metamorphoſis, ſed ita fuit abdicatus ex hominum conſortio, vt forma hominis excepta, nihil à brutis animalibus differret: imo tanta contigit deformitas, in exilio illo, vt eſſet horribile ſpectaculum, quemadmodum poſtea videbimus, omnes pilos corporis ſic creuiſſe, vt penna creſcunt aquilis, deinde vngues eius fuiſſe ſimiles vnguibus auium, hoc habuit ſimile cum beſtiis, cæterum reſidua in eo fuit hominis figura.* Idem voluit Wierus de Præſtig. Dæmon. libro 1. capite 24. *Annuebatur Satanæ, vt regem Babyloniorum Nebucadnezar in furorem actum, & ab hominum vſu in ſolitudinem propulſum, forma miſere defœdata, duriſſime affligeret, & exagitaret totum ſeptennium: ne autem animæ vim faceret, prohibebatur. Interea nec penitus illum reiicit Deus, nec pœnis obrutum deſerit: ſed exacto ſeptennio liberatum à furiis, regno reſtituit.* Ex his conſtat Bodinum in Confutatione ſua manifeſtam

niſeſtam iniuriam intuliſſe, quod ſcripſerit Wierum confiteri Nabuchodonozorem à Satana in bouem fuiſſe tranſmutatum. Non obſtant ſecundo allegata exempla de tranſmutatione ſociorum Vlyſſis in ſues, item Diomedis in aues: ſola enim vtique apparentia & oculorum deceptio fuit, *vt Auguſtinus in libro de Ciuitat. Dei capite decimooctauo ſcribit*, vbi ait. *Non itaque ſolum animum, ſed nec corpus quidem vlla ratione crediderim dæmonum arte vel poteſtate in membra vel lineamenta beſtialia veraciter poſſe conuerti, ſed phantaſiam hominis (quod etiam cogitando ſiue etiam ſomniando per rerum innumerabilium genera variatur, & cum corpus non ſit, corporum tamen ſimiles mira celeritate formas capit, ſopitis aut oppreſſis corporeis hominis ſenſibus) ad aliorum ſenſum neſcio, quo ineffabili modo figura corporea poſſe perduci, ita vt corpora ipſa hominum alicubi iaceant, viuentia quidem, ſed multo grauius atque vehementius, quam ſomno ſuis ſenſibus obſeratis. Phantaſticum autem illud veluti corporatum, in alicuius animalis effigie appareat ſenſibus alienis, taliſq; etiam homo ſibi eſſe videatur, ſicut talis ſibi videri poſſet in ſomnis, & portare onera, quæ onera ſi vera ſint corpora, portantur à dæmonibus, vt illudatur hominibus, partim vera onerum corpora, partim iumentorum falſa cernentibus. Nam quidam nomine Præſtantius, patri ſuo contigiſſe indicabat, vt venenum illud per caſeum in domo ſua ſumeret, & iaceret in lecto ſuo quaſi dormiens, qui tamen nullo modo poterat excitari. Poſt aliquot autem dies eum velut euigilaſſe dicebat, & quaſi ſomnia narraſſe, quæ paſſus eſt, caballum ſe ſcilicet factum, annonam inter alia iumenta baiulaſſe militibus, quæ dicitur Retica, quoniam ad Retia deportabatur: quod ita, vt narrauit, factum fuiſſe comperium eſt, quæ tamen ei ſomnia ſua videbantur. Indicauit & alius ſe domi ſuæ per noctem antequam requieſceret, vidiſſe venientem ad ſe quendam Philoſophum ſibi notiſſimum, ſibique expoſuiſſe nonnulla Platonica; quæ antea rogatus exponere noluiſſet. Et cum ab eodem Philoſopho quæſitum fuiſſet, cur in domo eius fecerit, quod in domo ſua petenti negauerat? Non feci, inquit, ſed me feciſſe ſomniaui. Ac per*

hoc

hoc alteri per imaginem phantasticam exhibitum est vigilanti, quod alter vidit in somnis. Hæc ad nos non quibuscunque qualibus credere putaremus indignum, sed ea referentibus peruenerunt, quos nobis non existimaremus fuisse mentitos. Proinde quod homines dicuntur, mandatumque est literis à Diis, vel potius à Dæmonibus Arcades in lupos solere conuerti, & quod carminibus Circe socios mutauit Vlyssis, secundum istum modum mihi videtur fieri potuisse, quem dixi, si tamen factum est. Diomedeas autem volucres, quandoquidem genus earum per successionem propaginis durare perhibetur, non mutatis hominibus factas, sed subtractis credo fuisse suppositas, sicut cerua pro Iphigenia, Regis Agamemnonis filia, neque enim Dæmonibus iudicio Dei permissis, huiusmodi præstigiæ difficiles esse possunt: sed quia illa virgo postea viua reperta est, suppositam pro illa ceruam esse facile cognitum est. Socii vero Diomedis, quia nusquam subito comparuerunt & postea nullo loco apparuerũt, perdentibus eos vltoribus angelis malis, & pro eis aues occulte ex aliis locis, vbi est hoc genus auium ad ea loca perductæ sunt, at repẽte suppositæ: ideo creduntur esse conuersi. Quod autem Diomedis in templum aquam rostris afferunt & aspergunt, & quod blandiuntur Græcigenis, atque alienigenas persequuntur, mirandum non est fieri Dæmonum instinctu, quorum interest, id est, ad quos persuadere pertinet, Deum factum esse Diomedem, ad decipiendos homines, vt falsos Deos cum veri Dei iniuria multos cõlant, & hominibus mortuis, qui nec cum viuerent, vere vixerunt, templis, altaribus, sacrificiis, sacerdotibus (quæ omnia cum recta sunt, non nisi vni Deo, viuo & vero debentur) inseruiant. Hactenus Augustinus. Socios porro Vlyssis in bestias versos, & Diomedis comites in aues atque Arcades stagnum quendam transgressos in lupos commutatos, fabulosa esse, & poetarum commenta,
19 multi credunt cum Plinio, qui scribit homines in lupos verti, rursumque sibi restitui, fabulosum esse confidenter existimari debere, aut credere omnia quæ fabulosa tot seculis credimus. Inde subiungit: *Mirum est, quo procedat Græca credulitas. Nullum tam impudens est mendacium, vt teste careat.* Sic mera quoque sunt præ-

præstigia atque oculorum illusiones, quæ de transmutatione Sagarum in feles tradũtur, quanquam inueniantur viri doctissimi, qui hoc credant, inter quos Ioachimus Camerarius *in libello Plutarchi de defectu oraculorum fol. mihi 332.* fuit. In Episcopatu Ar- 20
gentinensi scribit Sprengerus *p. 2. q. 1. c. 9.* tres Dæmones sub forma trium ingentium felum, agricolam quendam secantem ligna adortos esse qui defendendo se, vulnerauit depulitque feles, deinde eodem momento mulieres tres domi suæ decumbentes grauiter vulneratas fuisse. Agricola certe non mulieres vulnerauit, sed Diabolus qui laboratoris ictus & verbera mulieribus in domo residentibus subito, & per aerem inferre potuit. Est enim impossibile Dæmoni, *vt Paulus Grillandus IC. Italus de Sortileg. c. 8. dicit*, quod possit hominem transmutare in speciem alterius animalis. Rostochii venefica quędam infensissima vicinæ suæ tum temporis sponsæ, Diabolum in ædes eius sub specie felis ablegauit, vt eam misere tractaret faciemque commacularet: Verum cum sponsa manibus pedibusque felem à se abigeret, prosiliit illa in ministrum, qui forte in hypocausto aderat, cuius faciem adeo crudeliter vulnerauit, vt vix ab hominibus agnosceretur. Idem Sprengerus *p. 1. q. 10.* ex vita Patrum refert, 21
Iuuenculam, cum assentiri nollet cuidam inueni de stupro eã sollicitanti, conuersam fuisse procurante venefica in equam, & hanc conuersionem non fuisse secundum rei veritatem, sed secundum ludificationem tãtum, vt videretur quæ erat vera mulier. Nam cum ea ad Macharum ducta esset, non potuisse Diabolum ita operari, vt illuderet sensus eius, sicut aliorũ propter sanctitatem suam, cum eam aspiceret vt veram mulierem, & nõ equam, ideoque eius oratione tandem eam ab illa illusione liberatam. Non obstat tertio, quod de Lycanthroporum meta- 22
morphosi in Asia, Græcia, & Liuonia dictum. Quãquam enim qui tales se fuisse dicunt, fallantur tamen, suntque ea animi deliria & falsæ phantasiæ siue imaginationes, quæ magna vi illusio-

mis cuiuſdam aut morbi animis eorum inhæſerunt. Plerqſque etiam atra bile vitiatos ſe Leones eſſe, vel Dæmones, vel aues
23 imaginari annotauit Auicenna. Omnes Medici fatentur Lycanthropiam Melancholiæ eſſe ſpeciem. Paulus Æginetus Medicus *lib. 3. cap. 6.* vbi ſcribit, *Qui Lycanthropia, id eſt, hominis in lupum conuerſione correpti ſunt per noctem domo egreſſi lupos per omnia imitantur, & quoad diluceſcat, circa defunctorum monumenta plerunque errant. Notis vero ſequentibus eo morbo oppreſſum deprehendes. Perpallidi ſunt, cernunt imbecilliter & obtuſe, oculos habent aridos & linguam aridiſſimam, neque ſaliuam expuunt, ſiti excruciantur. Tibiæ quoniam frequenter offenduntur ita exulcerantur, vt curationem non*
24 *recipiant.* Talis fuit Petrus iſte Biſantinus, cuius Bodinus mentionem fecit, qui forte ſua, & ſtolida perſuaſione ſe lupum exiſtimans, puerulos & puellulas ex illicita & præternaturali appetitione manibus ſuis, quarum extremitates vngues, aut vngulas credidit, impetu validiſſimo diſcerpſit & comedit, *vt Scribonius*
25 *ſcribit.* Talis quoque fuit agricola Patauii cuius Fincel. *lib. 11. de mirab.* meminit, qui lupus ſibi videbatur, multoſq; in agris inſiliit, trucidauitque. Tandem non ſine multa difficultate captus, confidenter aſſeuerauit, ſe verum eſſe lupum, diſcrimen ſolum exiſtere in pelle cum pilis inuerſa. Quapropter quidam exuti omnem humanitatem, vereque lupi truces voraceſque, tibias, & eius brachia gladio feriunt, amputantque, veritatem rei exploraturi: cognita vero hominis innocentia, eum chirur-
26 gis tradunt curandum, ſed poſt dies non multos expirauit. Tales Lycanthropi ſunt quoque in Liuonia & Boruſſia, qui ſe lupotum ſpecie cateruatim obambulare, & damna hominibus iumentiſque inferre credunt. Cum anno M. D. LXXXVII. per annum in Liuonia publicorum negotiorum cauſa verſarer, diligenter Rigæ Regiomonti & Varſauiæ in Polonia inquiſiui an iſta tranſmutatio hominum in lupos vera eſſet, an vero præſtigioſa, tandem ex ſermone nobilium præcipuorum & ciuium,

ciuium, esse tantummodo præstigiosam transmutationem & ita fieri deprehendi. Diabolus eorum, qui se in lupos credunt transmutatos externos sensus sopit & occœcat: ita, vt in profundissimum somnum incidant, deinde varias rerum formas in pueris, vel insectandis, vel vorandis, siue iumenta lædendo, aut longè lateque vagando, veteranus hic præstigiator obiicit, quas perturbatis iam eorum humoribus, & animis imprimit tam efficaciter, vt se reipsa lupos esse & fuisse credant. Talibus præstigiis & lusibus delectatur Diabolus, vt misera illa, & DEI ignata mancipia excruciet, atque in errore ac superstitione confirmet. Sunt enim rustici in Liuonia homines miserrimi, superstitiosi, barbari, mera Dominorum mancipia & qui in omnibus parere coguntur, nam si imperata recusant, aut negligenter officium ipsis commissum præstant virgis castigantur, & duriter tanquam pecudes tractantur. Vnde apparet huiusmodi homines ac nationes hoc genere Imperii delectari, aut saltem patienter hoc imperium ferre. Placet 27
hic referre historiam, quæ reuera in Liuonia accidit. Cum illustrissimi & sapientissimi nostri principis Vdalrici Megapolitanorum Ducis, patroni huius Academiæ nostræ, soror serenissima Curlandiæ Ducissa Anna, pro rusticis apud nouum maritũ Gothardum piæ memoriæ, Curlandiæ Ducem, intercessisset, ne rustici ita virgis more vsitato cæderentur, sed vt vel carcere, aut pœna pecuniaria, sicuti in Germania vsitatum, punirentur: Princeps maritus petitioni coniugis satisfecit. Verum cum postea familia rusticorum imperata facere recusaret, rustici submisse rursus à Principe petierunt, vt istam consuetudinem iam abrogatam rursus introduceret, alias enim illos familiam in officio continere non posse, additis his verbis: Sie wolten gerne bey jhren alten Priuilegien bleiben. Horum barbarorum petitioni tandem Dux, necessitate sic iubente, annuit. Sed audiamus & alios qui hanc transmutationem hominum in

28 lupos, & bestias præstigiosam affirmant & scribunt. Georgius Sabinus magni illius Melanthonis gener, & D. Peuceri affinis, *in Comment. super lib. 7. Metamor. Ouidii* de Lycanthropis ita scribit: *Certos homines effici quotannis lupos, & rursus ad pristinum habitum redire, vulgo persuasum est. Tales refert Herodotus esse apud Neurios Scythiæ populos. Et hic quoque apud Borussos fama est tales inueniri, è quibus nuper vnus fuit captus, & Duci Borussiæ adductus à rusticis, quorum iumenta dilaniasse credebatur. Erat homo deformis nec multũ absimilis feræ, habebatque vulnera in facie, quæ dicebatur accepisse morsus à canibus, vbi fuisset mutatus in lupum, Is à quibusdam, quibus Princeps id negotii dederat, interrogatus, aiebat, se quotannis bis ita mutari solitum: primo circa natalem Christi, deinde circa festum Iohannis Baptistæ, illisque temporibus se efferari, & cogi impetu quodã naturæ versari in syluis inter lupos, maximo autem horrore & languore corporis se affici, antequam pili erumperent, & forma mutaretur. Hæc affirmanti credita sunt: sed cum ad explorandam rei veritatem diu captus in arce detineretur ac diligenter à custodibus carceris obseruaretur, an aliquando efficeretur lupus, retinuit semper eandem formam quam habuit. Is fuit exitus fabulæ. Vnde constat, ea quæ de ambiguis lupis narrantur esse*

29 *falsa, vtpote, quæ homines mente capti sibi imaginantur.* Martinus Biermannus *in disputatione nuper in illustri Iulia Academia habita Thesi 41. de Lycanthropia* ita disserit: *Sed quid tandem de Lycanthropia ac similibus Metamorphosib. tantum celebratis decernis? Describit Aristot. 7. Eth. c. 1. & 6. θηριότητα ὑπερβάλλουσαν ἐ ἀνθρώπου κακίαν: quæ appetitum hominis in beluinum conuertit, exclusa aut peruersa ratione. Huius triplicem causam notat. Alia enim est διὰ μολθηρὰς φύσεις, quãdo natura humana in beluinam degenerat. Ea est quarundam gentium feritas, quæ nudo incedunt corpore, palant in syluis, vescuntur carnibus crudis, etiam humanis, exhibent epulis suos liberos. Alia est feritas genita morbo corporis, vt in grauidis vitio humorum sæpe excitatur desiderium abominandorum ciborum, calcis, picis, terræ: & in Melancholicis ac Phreneticis à temperiei corruptione motus oriuntur ferini, & ab homine*

mine sano alieni. Alia vero est feritas, praua consuetudine contracta. Sic Cleomenes Spartanorum Rex è longa cum Scythis helluatione eo feritatis peruenit, vt suos sibi artus detruncaret ferro. Quid prohibet, quartam his addi causam? sæuitiam Diaboli, qui impios quidem omnes ad dissolutam vitam adducit, sed quorum animos per vim tenet, eos ad facinora non solum humano, sed & beluino appetitu tetriora impellit. Talem immutationem hominum nos in Sarmatia prouinciis obseruauimus, non figuram aut formam, sed appetitum humanum exuentem. Hactenus Sabinus. Huius rei quoque testis est Lambertus Danæus *in Dialog. de sortiariis cap. 3.* vbi sic scribit: *Quare illa etiam falsissima cẽsenda sunt, quæ de Lycanthropis quibusdam narrantur. Quãquam tamen alii id fieri apud septentrionales populos affirmant, veluti apud Boryslenem fluuium. Nam quod Varro scripsit esse in Arcadia lacum, quem qui traiecerint, euadant lupi, ita accipiendum puto, quod propter metum, quem in traiiciendo periculosissimo illo lacu homines concipiunt, sibi videantur esse lupi. Alias meras nugas & aniles fabulas totam illam narrationem dixerim.* In eadem quoque sunt sententia Medici Germaniæ celeberrimi Ioan. VVierus *de præstig. lib. 3. cap. 10.* Nobilissimus D. Henricus Brucæus collega meus colendus: Item Ioan. Adolphus Scribonius *de physiolog. Sagarum fol. 76.* vbi ait, *Quamobrem vt vnde digressa est, eo redeat deinceps oratio nostra, statuo, vt nec alios homines, ita nec Sagas vnquam in lupos, & per consequens in feles, canes, lepores & similes bestias immutari.* At, inquies, sit venia dictis. Sensibili enim oculorum experientiæ, & Sagarum ipsarum confessioni fidem non habere nefas sit. Esto sane. Ast contra inquam, apparens ista & phantastica omnis fuit visio, fucataque, & inumbratilis tantum imago, vt homines quidem maneant, sed brutorum animantium specie extrinsecus apparentes solummodo videantur. Imago scilicet, vel ab ipso Cacodæmone, eiusque auxilio, vel ex mera illorum, quos hoc modo mutatos esse dicimus, imaginatione orta. Facilimum enim est Dæmoni Sagarum corpora alterius cuiusdam

bestiæ, siue rei cuiuslibet figura vel imagine superinducta
34 tegere, ne quales sint homines agnoscantur. Interdum enim Dæmones sub forma luporum apparent & homines
35 ac iumenta interficiunt. Sic anno quadragesimo secundo apparuit Constantinopoli luporum ingens turba, incolis vsque adeo infesta noxiaque, vt domos ciuium egrederentur. Turca itaque prius muris ciuitatis præsidio munitis postridie cum magno comitatu equestri pedestrique vrbem circumiuit, tandemque lupos circiter centum quinquaginta ad muri eius angulum offendit, qui cunctanter impetiti per murum eueſtigio simul transilire videbantur, nec vllus postea in vrbe aut
36 vicinia apparuit. Et historia de Vienensi Episcopo extat, qui letanias minores instituerat ante ascensionem Domini, eo, quod lupi ciuitatem cateruatim intrantes homines publice
37 deuorauerunt. Non obstat denique, quod Bodinus, & alii afferunt, Diabolum Deo permittente hæc & illa facere posse. Ad hanc obiectionem Iohannes VVierus *cap. 24. lib. 1.* respondet, Axioma hoc esse imperitorum. Considerandum enim esse ait, quis ea in re maiestatis diuinæ ab initio mundi fuerit ordo & modus, num huic contraueniat, id quod accidisse narratur, cum nihil promiscue aut citra ordinem condiderit v-
38 niuersi ordinis causa, imo ipsus ordo. Vnicuique enim rei suam essentiam, formam, proprietatem, vires & munus indidit, vt quodcunque conditum vel agere vel non agere debeat queatq;
39 ex insito naturæ (quæ nihil aliud est, quam ordinaria Dei potestas, cunctis rebus pro sua cuique conditione indita) motu, & extra hanc inditam à principio potẽtiam, nihil ad ipsum possit, neque aliud huic, quam quod ea ratione potest, à Deo conceditur, alioqui sibi ipsi Deus aduersaretur, quod ab eo est perquam
40 alienum. Angelos creator rerum omnium creauit, vt ipsum inenarrabili voce laudent, & piorum ambulantium in via Domini & vocatione legitima sint vigiles & custodes. Homines

mines condidit, vt eum agnoſcant, agnitumque celebrent cum ſanctis Angelis in omni æternitate, in hac terra degerent, eam excolerent, & humanum genus propugnarent. Diabolos vero 41
in aere vagari, & DEI nutum, cuius ſunt carnifices, in probandis & caſtigandis hominibus, obſeruare voluit. Volucribus vt in aere volent iniunctum, aquarum hoſpitium piſcibus commiſſum.

Non vero vt celeres paſcantur in æthere cerui,
Aut freta deſtituant nudos in littore piſces,
Siue peregrinis amborum finibus exul
Aut Ararim Parthus bibat, aut Germania Tygrim.

CAPVT IV.

AN LAMIÆ SCOPIS VEL BACVLIS INSIDENTES PER AEREM volitare poſſint.

Summæ.

1 *Ad Lamiarum potentiam refertur, quod poſſint per Caminum in aerem tranſuolare.*
2 *Lamiarum conuentus iuxta quorundam ſententiam in monte* Blocksberg.
3 *Lamiarum operationes non eſſe fabulas aut ſomnia, plurimi eruditi credunt.*
4 *Lamiarum extorta confeſſiones inter ſe congruunt.*
5 *Lamiis prohibetur à Diabolo ſigno crucis ſe munire, aut nomen Domini proferre.*
6 *Bodini verba de comitiis Lamiarum.*
7 *Lamiæ iuxta Paracelſum ſæpe turmatim proficiſcuntur.*
8 *Baiulatio Lamiarum quomodo fiat in aere Paracelſo.*

9 La-

9 *Lamiarum amasii à Paracelso ascendentes dicti.*
10 *Lamiæ vt plumæ in aere feruntur.*
11 *Vnguentum Lamias volatiles reddit iuxta Paracelsum.*
12 *Ioachimi Camerarii verba de comessationibus, tripudiis & choreis Lamiarum.*
13 *Exemplum Christi, quod is iuxta quorundam sententiam corporaliter à tentatore Diabolo super pinnaculum templi subductus sit.*
14 *Lamiarum baiulatio in aere nullis cuitiriis confirmata.*
15 *Somnia esse & fabulas Lamiarum operationes.*
16 *Campus Elysius.*
17 *Quatuor hominum genera præter Adami posteros, in singulis Elementis vnum finxit Paracelsus.*
18 *Paracelsus dubitat, vtrum Adami posteri vel in elementis habitantes homines saluentur.*
19 *Melusina Gallicanum monstrum.*
20 *Danheuseri fabula in monte Veneris.*
21 *Lamiæ virtute vnguenti in profundum somnum incidunt.*
22 *Ioannis Baptistæ Portæ Neapolitani verba de Lamiarum vnguento.*
23 *Historiæ duæ memorabiles.*
24 *Quomodo vim imaginatiuam vitiet Diabolus.*
25 *Homo sapissime insomnia concipit de futuris contingentibus.*
26 *Verba Decreti 20. q. 5.*
27 *Historia ex vita S. Germani.*
28 *Lutheri verba.*
29 *Philippi Melanthonis verba.*
30 *Abbatis Tritemii verba.*
31 *Verba IC. Vdalrici Molitoris.*
32 *Alciati verba.*
33 *Pauli Grillandi verba.*
34 *Ioannis Fichardi verba.*

35 *Martini Biermanni verba.*
36 *Diabolus ſuos Magos in altum tollere poteſt.*
37 *Hiſtoria de Apolonio Thyanneo.*
38 *Hiſtoria de Ioanne Fauſto.*
39 *Incredibile eſt Lamias per anguſtum foramen ſcopis inſidentes in aerem tranſuolare.*
40 *Corpus phyſicum non niſi per iuſta ſpacia ferri, nec eodem tempore diuerſis in locis exiſtere poteſt.*
41 *Conſultum non eſt piis inquirere quomodo Chriſtum Diabolus ſuſtulerit.*
42 *Verba D. Martini Buceri.*
43 *Verba Auguſtini Marlorati.*
44 *Coquus Lamiarum combuſtus.*
45 *Verba Auguſtini Lerchemers.*
46 *Lamiæ cum ſunt illuſæ, illarum quoque confeſsiones ſunt erroneæ.*
47 *Hiſtoria de Ariolo quodam.*

AD Lamiarum potentiam quoque refer- 1
tur, quod perunctæ certis quibuſdam vnguentis, vtpote cati alicuius aut lupi adipe, & lacte aſinino & neſcio quibus aliis, poſſint extra ædes ſuas ſcopis & baculis inſidentes per caminum aut aliud anguſtum foramen per aerem volitare, & ſic de loco ad locum alium transferri vbi conuiuia alioſque ludos cum Diabolis celebrent. Peruulgata enim 2
fama eſt, Lamias totius Germaniæ certis vnguentis illitas, noctu Calend. Maii in montem Bructerorum vulgo Blocksberg/ & Hewberg/ partim à familiaribus ſuis dæmonibus & amaſiis qui præſtigioſam formam hirci, porci, vituli & ſimilis animalis induunt, breuiſſimo temporis ſpacio baiulari, partim furca, baculo, alioue inſtrumento vehi, & deinde noctem totam ludis, iocis, comeſſationibus & choreis, cum amaſiis ſuis conſu-

3 mere. Plurimi eruditi & doctiſſimi viri vt Bodinus, Ioachimus Camerarius, Danæus, Scribonius, Franciſcus Ioel, aliique talia reuera fieri, & Lamiis contingere poſſe conſtanter aſſeuerant, nihilque abſurditatis habere dicunt, cum & Magos quoſdam palliis ſuis ad longinquos locos per aerem illæſos delatos eſſe, 4 hiſtoriæ atteſtentur. Deinde hanc quoque cauſam adferunt, quod omnes Sagæ, quamuis diuerſis in locis torturæ ſubiectæ ſint, vno tamen ore omnes eadem confiteantur ad extremum vſque vitæ ſpiritum. Primum enim omnium confeſſiones in deſcriptione loci, cum vera & reali Topographia montis ipſius congruunt, nimirum montem altum eſſe & præruptum, & in vertice planiciem aliquam habere, arboribus denſis coronatam. Secundo, omnes idem dicunt de coquo Sagarum & ferculorum generibus, de archiſponſa, de eis quæ in choreis labuntur, eoque anno periculum combuſtionis eas ſubituras mi- 5 nantur. Denique omnes affirmant, cum à baiulis ſuis deferri debent, ſe præmoneri, ne ſigno crucis ſe muniant, Deiue nomen inuocent, nullamque vocem edant, aiunt quoque ſi quæ à ſuo amaſio non inuitetur, eo anno huic mortis inſtare periculum. 6 Ioannes Bodinus *de Dæmonoman. libro 2. capite 4.* ſcribit: Comitiis Lamiarum præeſſe hircum ingentem, nigrum, adſtantes ratione humana compellantem, in eius ambitum ſaltare omnes, tum vnumquemque poſteriores illius partes cum ardente candela oſculari: hoc facto, hircum abſumi igne, de cuius cinere ſingulos capere, vt eo bouem inimici necarent, huius ouem, illius equum, hunc hominem languore, illum morte afficerent: poſtremo Diabolum voce terribili hæc verba intonare, *vlciſcimini vos, aut mortem oppetetis:* ita ſingulos ope Dia- 7 boli redire qua venerant. Et magnos ſæpe choros earum eſſe, refert Paracelſus, adeo, vt turmatim aliquando, militum inſtar, ex ordine ſuper pagos, montes, conualles ferantur. Vulgus

hunc

hunc chorum Lamiarum vocat das wütende Heer. De earum aurigis seu baiulis, idem Paracelsus *in sua magna Philosophia* ita scribit: *Sagarum amasii siue ascendentes, spiritus sunt per se quidem in-* 9
uisibiles, tactu tamen instar venti perceptibiles, & possunt fictitiam formam pro Sagarum voluntate recipere, & eos certis temporibus, locisque cum suis Sagis conuiuia celebrare, & eas ad constitutum locum sine omni lesione conuehere, non aliter, quam ventus validus plumam è terra sublatam in aere circumferi, donec in certum locum deponat. Theo- 10
phrastum sequitur Scribonius *in sua Physiologia fol. mihi 65.* vbi scribit: *Dæmones si voluerint Sagas quasdam cæteris adesse, eas deducunt ad locum, vbi congregatio illarum futura sit, siue per caminum, siue alia quacunque via, stantes nimirum post tergora Sagarum. Quemadmodum ventus spirans plumam à terra eleuat in altum & ante se, donec eo loci veniat, in quo steterit.* Hactenus Scribonius. Paracel- 11
sus *in sua magna Philosophia & occulta Philosophia*, tale vnguentum Lamias ex carne recens natorum infantium in pulmenti formam coctum, & cum herbis somniferis, quales sunt papauer, solanum, cicuta, &c. conficere docet, quo si se inunxerint, & hæc verba pronunciarint, Obeu auß vnnd nirgent an/ confestim eas per caminos & exigua foramina feneſtrarum aut parietum, ope Diaboli auolare. Verum minime credibile est, huic soporifero, fœdo & horribili vnguento tantam inesse vim, vt volatiles ex eius inunctione reddantur Sagæ, sed illud ipsum est tantummodo Sacramentum Dæmonum, per quod suas præstigias exequuntur. Doctissimus Germaniæ nostræ Plato, Ioa- 12
chimus Camerarius *in Proœmio Plutarchi de defectu oraculorum folio 332.* scribit: *De epulis quidem lautissimis collatis & appositis, non fingi quæ nunc quoque memorantur, prouerbium etiam testari possit, Pasetis dimidium obuli, quod assis ferme erit pretium. Habui notos homines, neque leues & non indoctos, qui affirmabant, se audiisse secum colloquentes diserte, eos, quos tunc interuallo multorum millium passuum abesse certo scirent. Proditum etiam scriptis veterum,*

& narrationum multorum nostris temporibus cognitum est, fremitus, strepitus, sonos tam lætos quam tristes, Musicas etiam Symphonias & Cytharæ modos, apparente nemine vspiam, venationesque in syluis auditas, obiectos etiam errores, & exercitus visos monstrosos constat. Ad quæ antiquitas Satyrorum & Faunorum appellationes accommodauit. Et paulo ante scribit: *Compertum est, quendam nocte lanium, qui sunt ferociores plerique & audaciores, iter per nemus quoddam facientem, audiisse intra arbusta colloquia quædam lasciuiæ plena cum risu & iocis. Ibi ille, quemadmodum ipse postea recitauit, primum consistere, deinde accedere propius atque introspicere, & tandem etiam introire. Tum vero subito euanuisse conspectas ab ipso humanas species virorum & mulierum, relictis mensis extructis, cum poculis & cæteris vasis epulorum & vini, in quibus & scyphi argentei viserentur: Non voluisse autem se ita simpliciter discedere dixit, & venisse in mentem sibi aliquid de ea copia, quæ ante oculos versaretur, esse auferendum. Sublatis igitur scyphis duobus, ita tum abiisse. Mane vero ad magistratum oppidi sui scyphos eos detulisse, & quomodo illi ad se peruenissent, demonstrasse. Magistratus signa agnouit eorum, qui in consilio publico conuenire deberent. Accersit igitur eos, & scyphos cognoscere iubet, si ipsorum sint. Agnoscunt & suos esse aiunt, & mirati quid de iis factum sit. Iubet ergo domum eos ire & videre, nunquid suos forte apud se reperiant. Eunt, non inueniunt. Redeunt & ereptos sibi esse indicant. Ita mulieribus ipsorum in suspicionem venientibus, comprehensæ illæ, & indicato sodalitio præcipuarum in eo oppido fœminarum, mirificæ res & incredibilia facinora exquisita cognitaque fuerunt. Idem aliquando post lanius, cum idem nemus sub vesperam forte equo vectus transiret, & ad illum locum à se dudum disturbatæ societatis peruenisset, obuiam se habuisse narrauit, equitem terribili specie, & impetum stricto gladio in se fecisse, cum quo, nam & se suum gladium eduxisse, ferme dimidiam noctis dimicando consumpsisse. Fuisse autem eam defatigationem suam, vt postridie decumbens multis diebus in morbo lecto affixus iacuerit. Vidi arborem magnam & ramis densam,*

denſam, ſed plane aridam ante oppidum, cuius in hac mentione nomen ponere non eſt viſum, in qua conueniſſe tale ſodalitium, comprehenſæ in maleficio quædam indicaſſent. Iam ſuam aliquas Sagas formam in animalis alterius figuram mutaſſe, vt verbi cauſa felis, traditum ſcimus. Hucuſque Camerarius. Et denique prædicti plerique omnes 13
ad ſtabiliendam eorum opinionem, exemplum Chriſti adferunt, quod is à tentatore Diabolo corporaliter ex deſerto ſuper pinnaculum templi Hieroſolymitani, & inde in verticem excelſi montis ſubductus ſit. Cum autem hæc de corporali volatu 14
& baiulatione Lamiarum in aere, & comeſſationibus cum ſuis Dæmonibus, nocturniſque tripudiis, nullis critiriis, ſiue normis certitudinum, notitiis videlicet cõmunibus, vniuerſali experientia, Syllogiſmi bona conſequutione, vel verbo Dei expreſſo (ſine quibus mens humana nullis aſſeuerationibus credit) ſint confirmata: Maior pars Theologorum, Iuriſconſultorum, Me- 15
dicorum & Philoſophorum ſtatuit, hæc omnia figmenta, & prodigioſas ac aniles fabulas eſſe, ſimiles fabulis Vergilianis de ijs, quæ in campo Elyſeo geruntur, & non minus abſurda, quã ſunt ea, quæ nugaciſſimus Paracelſus *in ſua occulta & ad Athenienſes philoſophia*, de Nymphis, Syluis, Dryadibus, Eueſtris, Meluſina, monte Veneris, in quo Danhuſerus cum Venere habitarit, nugatur, & pro veris aſſerit, ſtatuuntque poſt inunctionem eas in profundum ſomnum incidere, & à Diabolo forti quadam imaginatione phantaſiis eiuſmodi occupari. Venuſta fabula de lo- 16
cis inferorum, de animabus ex hac vita ereptis, eorumque tormentis & lætitiis beatorum extat apud Vergil. *6. Æneid.* Vnde Pontificii ſuum purgatorium extruxerũt. Paracelſus Dei & ho- 17
minum irriſor ſuis blaſphemis & monſtroſis fabulis quæ *in philoſoph. ad Athenien.* de Syluis & Nymphis ſcribit, ipſum Vergil. longiſſime ſuperat. Is ſiquidem pro veritate conſtanter aſſeuerat Deum præter homines Adami poſteros, alia quatuor hominum genera, ratione, carne & oſſibus prædita, creaſſe, eoſque in

singulis elementis habitandos collocasse, in quibus singuli suam haberent Rempublicam, & ex negotiatione ac laboribus victum & amictum sibi comparare, & eos homines qui in terræ visceribus habitant, vocat *Pigmeos* & *Gnomos*, qui in aquis *Nymphas* & *Vndenas*, qui in aere *Sylphos* & *Meluſinas*, quos solos cum hominibus Adami posteris commercium habere, & ex mutua commistione liberos generare, negatur. Qui in igne
18 sunt, *Vulcanos* appellat. Addit quoque blasphemo ore adhuc incertum esse cuinam generi hominum vera fides in Deum sit
19 data, & via ad salutem patefacta. Meluſina Gallicanum fuit mōstrum in forma venustissimæ mulieris: eius fabula extat in libello Germanico ex Gallica lingua translato, quam Paracelsus
20 non fabulam, sed verissimam historiam esse negatur. De Danhuseri fabula in monte Italiæ cum Venere per integrū annum commorantis, extat quoque vetus cantilena Germanica, quam & ipsam Paracelsus pro vero asseuerat, quæ sane Paracelsi nugæ prodigiosæ, non argumentis sed flagris erant refutādæ.
21 Sed ad institutum redeo. Dixi, Lamias virtute vnguenti in profundum somnum incidere, & Diabolum in somno earum imaginationi talia phantasmata, de volatu, choreis, imprimere, & in tali phantasmate eas donec euigilent detinere, corpore interim in lecto aut cubili quiescēte. Suppeditat enim illis fraudulentus ille magister naturalia quædam pharmaca, quibus vbi se inunxerint cōfricuerintque per fornacem mox se euolaturas ac per aerem longe lateque euagaturas ad tripudia, dulcissima sympoſia, concubitus, & gratissima rerum spectacula, confidunt: quæ tamē per insomnia ipsis ingerit mille artifex, vbi ab inuncto re somniferi omnino vnguenti, in profundissimum lethargicumque somnum delabuntur inscias, *vt Vierus cap. 11. de Lamiis scriptum reliquit.*
22 Et hæc ne somnia videantur, libuit adducere, quid solertissimus occultarum causarum indagator Ioānes Baptista Porta Neapolitanus *li. 2. c. 26. Magiæ naturalis*,

rális, siue de miraculis rerum naturalium, scribit: *Adeo dira,* inquiens, *cupido hominum mentes inuasit, vt quæ natura mortalium commoditati elargita est, abutantur, vt multis horum simul coaceruatis cõponant Lamiarum vnguenta: quæ quanquam ipsæ superstitionis plurimum admiscent, naturali tamen vi euenire patet intuenti: quæque ab eis acceperim, referam. Puerorum pinguedinem ahenco vase decoquendo ex aqua capiunt, inspissando quod ex elixatione vltimum nouissimumque subsidet. Inde condunt, continuoque inseruiunt vsui: cum hac immiscent eleoselinum, aconitum, frondes populneas, & fuliginem.* Vel aliter sic: *Sion, acorum vulgare, pentaphyllon, vespertilionis sanguinem, solanum somniferum, & oleum (etsi diuersa commiscent, ab iis parum dissidebunt) simul conficiunt, partes omnes perungunt, eas antea perfricando vt rubescant, & reuocetur calor, rarumque fiat quod erat frigore concretum. Vt relaxetur caro, aperianturque pori, adipem adiungunt, vel oleum ipsius vicem subiens, vt succorum vis intro descendat, & fiat potior vegetiorque, id esse in causa, non dubium reor. Sic non illuni nocte per aera deferri videntur ad conuiuia, sonos, tripudia, & formosorum iuuenum concubitus, quos maxime exoptant: tanta est imaginationis vis, impressionum habitus, vt fere cerebri pars ea quæ memoratiua dicitur, huiusmodi sit plena: quumque valde sint ipsæ ad credendum naturæ pronitate faciles, sic impressiones capessunt, vt spiritus immutentur, nihil nocte dieque aliud cogitantes: & ad hoc adiuuantur, quum non vescantur nisi betis, radicibus, castaneis & leguminibus. Dum hæc pensiculatius perquirendo operam nauarem (accipiti enim immorabar iudicio) incidit mihi in manus vetula quædam (quas à strigis, auis nocturnæ similitudine, striges vocant, quæque puerorum sanguinem è cunis absorbent) sponte pollicita, breuis mihi temporis spacio allaturam responsa: iubet omnes foras egredi, qui mecum acciti erant testes, spoliisque nudata, tota se vnguento valde perfricuit, nobis è porta rimulis conspicua: sic soporiferorum vi succorum cecidit, profundoque occubuit somno. Fores ipsi patefacimus, multum vapulat: tantaque vis soporis fuit, vt sensum eriperet. Ad locum foras re-* 25

dimus,

dimus. Iam medela vires fatiſcunt flacceſcuntque. A ſomno ſeuocata multa incipit fari deliria. ſe maria monteſque tranſmeaſſe, falſa depromens reſponſa. Negamus, inſtat: liuorem oſtendimus, pertinaciter reſiſtit magis. Hucuſque Ioannes Baptiſta. Simile exemplum, in Ducatu Megapolenſi ante annos non ita multos accidiſſe viri fide digni referunt. Mulier quædam Megapolitano cuidam nobili diu & fideliter inſeruiens, à Veneficis paulo poſt concrematis, ſortilegii accuſata eſt, & quod aliquoties cum ipſis in monte Bructerorum fuerit. Id Dominus qui alioquin fœminam propter ſedulam rei domeſticæ adminiſtrationem amabat, ægre primum tulit. Poſt vix adduci potuit idem vt crederet. Tandem cum famulam ea de re alloqueretur, reſpondit ſtolida, Confeſſionem de migratione in montem Bructerorum veram eſſe, imo ſequente nocte neceſſario cum reliquis eo ipſi tranſuolandum eſſe. Nobilis noctu adiunctis ſibi paſtore & domeſticis mulierem diligentiſſime in conclaui cuſtodit, exploraturus vtrum tranſuolare velit. Sed ecce: Poſtquam vnguentis corpus ſuum illeuit, in profundum ſomnum ita incidit, vt nec illa nocte nec ſequente die excitari potuerit. Altero autem mane interrogata, reſpondit, ſe in montis Bructerorum cõuentu cum reliquis Veneficis reuera fuiſſe, nec aliud ſibi perſuaderi ſtolida paſſa eſt. 24 Cum itaque actiones ſeu paſſiones Lamiarum ſimiles ſint furioſis, idem de illis quod de furioſis dici poteſt. Dæmones enim conſecuti poteſtatem, diuina permiſſione, ſpecies eiuſmodi formandi, & eas in animales ſpiritus imprimendi, talibus formis oſtẽdunt perſonas modo lætas, edendo, bibendo, ſaltando, canendo, Venerem exercendo: modo triſtes, quæ nihil non mali fabricent vel patiantur: modo humanas, modo beſtiales, modo opprimentes, modo volantes, & animæ ſenſus iis infigitur tanquam rebus ipſis, *vt recte Vierus* 25 *de Lamiis cap. 10. ſcribit.* Et quod miretur aliquis, de futuris vere deinceps contingentibus homo inſomnia ſæpiſſime concipit.

Multa

Multa enim ſic audiri, multa dici videntur. Cuius illuſtre exemplum eſt apud Ciceronem *lib. 1. de diuinat.* de duobus Arcadibus amicis qui cum iter facientes Magaram veniſſent: alter ad cauponem, alter ad hoſpitem diuertit. Et huic qui in hoſpitio erat concubia nocte viſum fuit in inſomniis, alterũ orare vt ſubueniret, quod ſibi interitus à caupone pararetur: idq; cum pro nihilo haberet, alter denuo idem rogare viſus eſt, vt quoniam ſibi viuo non ſubueniſſet, mortem ſuam ne inultam eſſe pateretur, ſe interfectum in plauſtrũ infra ſtercus à caupone coniectum eſſe &c. Mane igitur vt admonitus erat, ſurgẽs bubulco ad portam præſto fuit, quærens quid in plauſtro eſſet, mortuum eruit: bubulcus perterritus aufugit. Caupo re patefacta pœnas dedit. En imaginationem nocturnam & ſomnium Arcadis de familiari ſuo veriſſimum. Similiter etiam Simonides, vt idem Cicero refert, cum ignotum quendam proiectum mortuum vidiſſet, eumque humauiſſet, haberetque in animo nauem cõſcendere, moneri viſus eſt in ſomno ne faceret, ab eo quem ſepultura affecerat: ſi enim nauigaſſet, cum naufragio eſſe periturum. Redit itaque, perierunt cæteri, qui tum nauigaſſent. Ita ſæpe animus hominis in ſomno præſentia cernit, futura præuidet, meminit præteritorum, *vt Scribonius in ſua Sagarum Phyſiologia ſcribit.* Quod autem eiuſmodi Lamiæ & maleficæ non trãs- 26
ferantur localiter ad ea loca in quibus ſe fuiſſe dicunt ſed phantaſtice tantum, illuſione dæmonum, iam olim in concilio Aquirenſi eſt deciſum, vt refertur *in c. Epiſ. 26. q. 5.* vbi inter alia dicitur. *Quapropter ſacerdotes per eccleſias ſibi commiſſas, populo Dei omni inſtantia prædicare debẽt, vt nouerint hæc omnino falſa eſſe, & nõ à diuino ſed à maligno ſpiritu talia phantaſmata mentibus fidelium irrogari arbitramur: ſi quidem ipſe Satanas, qui transfigurat ſe in angelum lutis, cum mentem cuiuſcunque mulieris ceperit, & hanc per infidelitatem ſibi ſubiugauerit, illico transformat ſe in diuerſarum ſpecies perſonarum, atque ſimilitudines, & mentem quam captiuatam tenet,*

in somnis deludens, modo læta, modo tristia, modo cognitas, modo incognitas personas ostendens, per quæque deuia deducit, & cum solus spiritus hoc patitur, infidelis hoc non in animo, sed in corpore euenire opinatur. Quis enim in somniis & nocturnis visionibus non extra seipsum deducitur, & multa videt dormiendo, quæ nunquam vigilando viderat? Quis vero tam stultus & hebes sit, qui hæc omnia, quæ in solo spiritu fiunt, etiam in corpore accidere arbitretur? cum Ezech. Prophe. visiones Domini in spiritu, non in corpore vidit & audiuit, sicut ipse statim inquit: Fui in spiritu. Et Paulus non audet dicere, se raptum in corpore, &c.

27 His procul dubio de causis beatus Germanus existimauit fieri non posse, vt mulieres nocte simul in caupona essent, & mariti lateribus accubarent. Legitur enim in eius vita, quod cum nocte quadam in diuersorio mensa iterum à cœna sterneretur, admirans inquisierit ab hospitibus, cui cœna pararetur? eique responsum sit, bonis illis viris ac fœminis quæ nocte vagantur. Itaque sanctus vigilare statuit, & ecce multitudinem ad mensam virorum ac mulierũ venientem: quibus ille mandãs ne abirent, tota familia excitata quæsiuit, num quem ex iis cognosceret? His omnes vicinos ac vicinas esse dicentibus, singulorum ædibus perscrutatis, omnes in suis lectulis decumbentes inuenit. Itaq; statim omnes adiurauit: qui se Dæmones esse confessi sunt.

28 In eadem quoque sententia fuit D. Lutherus: Nam cũ aliquando cõiunx sua ipsi referret à Diabolo puerperam in aerem sublatam fuisse, respondit in hæc verba: Es hat der Frawen also gedaucht/als führe sie der Teuffel in die Lufft/ dann er machet die Leute schlaffendt / welches er auch leichtlichen thun kan / vnnd machet Gauckelwerck jhnen vor den Augen / darmit sie spielen so lang sie er-

29 wachen. Philippus Melanthon in libello suo de anima: *Quartum genus somniorum est diabolicum, vt cum Venefica videntur sibi interesse conuiuiis, ac ludis, cum sæpe compertum sit eas nusquam abiisse, sed dormientes gestu & clamore somnia conuiuiorum & saltationum si-*

30 *gnificasse.* Ioannes Tritemius in tractatu de Maleficis: *Diaboli noctibus*

ctibus aliquando de montibus turmatim egrediũtur, mirandas ſtupendaſque in campis ducunt choreas, & quaſi vnius ducis metuentes imperium, ſubito euaneſcunt ad ſignum, & ad ſua diuerticula reuertuntur. Interdum nolarum inter eos auditur ſonitus, & ſe nonnunquam ſpiritus eſſe hominum, vita defunctorum mẽtiuntur. Nihil magis quærunt, quam metum hominum & admirationem. Vlricus Molitor Conſtantienſis V. I. Doctor & Profeſſor Papienſis in dialogo ſuo de Lamiis & Pythonicis mulieribus. *Tertia determinatio eſt, quod Diabolus permittente diuina clementia, ob incredulitatem hominum, vel aliam cauſam poſſit perſtringere oculos, alioſque ſenſus hominum obſtruere: ita vt homines credant ſe alicubi eſſe, vbi tamen non ſunt, vel videre id, quod in ſe tale non eſt, vel apparere aliter quam ſit.* Recenſet etiam D. Alciatus Iuriſconſultus doctiſſimus *libro 8. Parergon iuris capite 22.* Hæreticæ prauitatis, vt vocant, inquiſitorem in ſubalpinis vallibus, aduerſus hæreticas mulieres, quas veteres *Lamias*, nos *ſtrigas* vocamus, inquiſiuiſſe, & ſupra centum flammis conſumpſiſſe: quotidieque ceu noua holocauſta alias ſuper alias Vulcano obtuliſſe, è quibus non paucæ helleboro potius quam igne purgandæ videbantur: donec ruſtici arreptis armis vim illam inhiberent, & negotium ad Epiſcopi iudicium deferrent. Et poſt: *Et quamuis aliqui ex maritis, magnæ fidei homines aſſeuerarent, eo potiſſimum tempore, quo illæ in ludo & choreis, ſub Tellina arbore fuiſſe dicebantur, ſe exploratum habere, in lecto potius ſecum fuiſſe: tamen reſpondebatur, non illas, ſed cacodæmonem potius, vxoris forma aſſumpta marito illuſiſſe. Atque ego replicabam: cur non potius cacodæmonem cum ſuis dæmonibus, illam vero cum marito fuiſſe præſumis? cur verum corpus in ficto luſu, phantaſticum in vero lecto comminiſceris? quid hic opus eſt vſque adeo augere miracula, & non tam Theologum quam περιττόλογον agere, ſæuioremque partem in pœnis eligere? Conſtabat ex illis actis, ſemel in eo ludicro per quandam mulierculam nomine Ieſu appellato, omnem illum apparatum, omnes ſaltatrices cum amaſiis ſuis repente euanuiſſe, qui fieri id potuit, ſi vera fuiſſent* 31 32

sent corpora & non phantasmata, & Tantali horti, quod apud Philostratum libro quarto, etiam Apollonius Tyanneus censuit; & apud Plutarchum in Bruti vita C. Cassius. Nam & Medici maximos effectus corruptæ menti, imaginariaque ludificationi tribuunt: Vnde Ephialtici, affilati, superstitiosi, incubitati, amore furentes, imaginosi, Lycaones, Cynanthropi, qui tamen medicamentis curantur: videnturque hæc esse quæ Plinius & alii veteres, Faunorum ludibria appellant, pæoniaque herba emendari consuerunt, vt etiam harum pleraſque curari posse sit verisimile, nisi quod pauperes & fœmellæ omnes sunt quibus talis facultas non suppetit. Ego certe magis iuri Pontificio communique nostratium doctorum interpretationi, hac in quæstione, quam Theologis istis tribuerim, maxime in re à Synodo dec sa in Concilio Aquirens. cap. 1. vbi talia phantasmata mentibus à maligno spiritu irrogari ait. Et rursus: *Infidelis,* inquit, *non in animo, sed in corpore euenire opinatur: quis enim in somniis, & nocturnis imaginibus non extra seipsum deducitur? quæ etiam videtur fuisse Augustini sententia lib. 18. de Ciuit. Dei cap. 18. vbi verum, inquit, corpus nulla arte dæmonum conuerti potest, sed phantasticum: quod etiam cogitando siue somniando per rerum innumerabilia genera variatur: & cum corpus non sit, corporum tamen formam capit, sopitis aut oppressis corporeis sensibus, ita vt vera corpora alibi iaceant, sensibus obseratis. Nec refert, quod ibi Herodiadi aut Dia-*
33 *næ honor exhibetur.* Hactenus Alciatus. Et Paulus Grillandus Iurisconsultus *de Sortilegiis cap. 10.* refert sequentia. *Quidam maritus ex oppido agri Sabinensis habebat vxorem maleficam siue strigam, vt vulgo dicunt. De crimine autem solum erat suspicio, non certa notitia. Nam cum aliquoties à marito rogaretur, num eius esset professionis, negabat constáter. Crescente porro rumore, & viris fide dignis apud maritũ eius flagitii vxorẽ insimulantibus, quod ea familiariter vteretur aliis mulieribus, huius criminis ratione cognitis, cum quibus etiam se turpibus miscere sceleribus, & nocturnos agere cœtus videbatur: decreuit maritus ipsam in eiusmodi operibus obseruare, & apprehendere, & cepit plurimis noctibus diligenter & attente inuigilare, nocteſque circiter duo-*

citer duodecim egerat insomnes, attendens studiose, num illa aliquo ad
daemonum lusum vel aliud maleficium noctu euagaretur, & num penes
se in lecto permaneret nocte tota, quando lectum conscendisset: nihilque
vnquam fraudis comperit, sed manibus illam semper in lecto contre-
ctauit. Quum vero post dies paucos vna cum quibusdam aliis de eodem
crimine accusatis in carcerem coniiceretur subdereturque quaestionibus,
confessa est demũ, se tali interfuisse lusui vna cũ aliis mulierculis incar-
ceratis, flagitiig huius reis, tali die, vndecimo mẽsis, &c. tali nocte, hora
tali, &c. idem fatebantur & alia. Maritus vero in cõiugis patrocinium
asserebat, praestito iuramento grauissimo, eam illa nocte designata, &
maxime illa hora, secum decubuisse in eodem lecto: & se eam tum non
studiose semel tantum tetigisse, sed pluries, ac cum ea loquutum fuisse.
Hactenus Grillandus. Ioannes Fichardus *consil. 111. nu. 2.* Daß ich aber so viel auff das Nachtfahren/ tantzen/ auch gemeinsamen/ nicht gib/ dazu bewegt mich/ daß ich befinde/ daß viel trefflicher gelehrter Leut von alten/ vnnd auch zu vnsern zeiten/ statlichen darthun vnd außführen (etiam cum autoritate Canonum sanctorumque Patrum) daß es mit dem Nachtfahren/ vnd solchen nächtlichen täntzen vnd Conuiuiis, deßgleichen auch den leiblichen Vermischungen/ so die böse Geister mit solchen Weibern volnbringen sollen/ ein lauter Traum/ Gespenst/ triegerey/ vnglaublich vnd vnmüglich ding seye. Martinus Biermannus in suis Thesibus de Magicis actionibus, Thes. 18. *Hinc per quietẽ somnia mouet prodigiosa, quibus volare, catus Magorum frequentare, complices agnoscere, comessationes & tripudia celebrare, alitque peragere videntur sibi homines dementati: quae & ipsa expergefacti (vt est amentia) pro veris constantissime asseuerant. Quam vt rem perficiat, adiumenta quaedam sumit natura. Nam & soporiferas inunctiones imperat, & cibos praebet flatulentos, ad suscitandum fouendumque turbulenta somnia pollentes, apium, cepas, fabas, phaseolos & alia.* Possem plurimorum testimonia adducere si opus esset. Non obstant superius adducta. Ac primum, quod interdum Diabolus Magos per aerem ad longin-

34 35 36

qua regna deducat. Nam cum tantæ sint vires dæmonum, non negant prædicti Dd. quin Diabolus interdum Magos qui sponte sese cum anima & corpore ipsi deuouerunt in altum tollere
37 possit. Prout nota est historia de Apollonio Thyanneo excellente Mago & Necromantico, qui Romæ cum apud Seuerum Imperatorem facinoris accusatus esset, & Imperator ipsum in carcerem coniiciendū iuberet, è conspectu Imperatoris disparuit, & à Dæmone Puteolis in Campaniam est deductus, vbi eo
38 die conspectus fuit. Et de Ioanne Fausto VVitebergæ temporibus diui Lutheri commorante, qui pallio insidentes, non tantum ipse, sed & alii socii per aerem ad lōginqua regna dedu-
39 cti & baiulati sunt. Quod vero Lamiæ prædicto modo per caminum aut alia loca angustiora scopis insidētes per aerem ad mōrem Blocksberg volitent, hoc fabulosum esse asserunt, & qui-
40 dem recte. Propterea quod essentiam suæ creaturæ mutare nō possint, vel efficere vt vnum corpus per aliud sine vnius vel amborum iniuria transeat, aut maius corpus penetret per spacium improportionatum, vt ita dicam, loco, videlicet quod per foramina domorum exigua ingrediantur tales fœminæ: hæc per Dæmones non magis fieri possunt, quam vt camelus transeat per foramē acus. Habetur hoc à Christo ipso pro ἀδυνάτῳ. Corpus enim, & quicquid loco circumscribitur, hoc est, vt ita loquar, omne πτικὸν allocatum, debet esse suo loco proportionatum. Alioquin corporum penetratio, admittenda esset: quod
41 contra naturam & omne physicum principium est. Non obstat exemplum tentationis Christi, quod à supradictis ad stabi-
42 liendam eorum opinionem adfertur. Ad hoc enim eleganter doctissimus quondam Germaniæ Theologus Martinus Bucerus *in lib. 1. Samuelis ca. 28.* respondet. *Deus non permisit Satanæ, vt per carmina & incantationes Christum in ea loca quæ memorata sunt perduceret, sed Christus tentatus sua sponte non fascinatus in illa loca profectus est, nostro omnium bono, quem per infirmitatem, per omnia si-*

militer

militer nobis tentari conueniebat, vt sic probatus nostræ infirmitati cõ-doleret. Nam consultum non est piis de hac re inquirere, prout Augustinus Marloratus *c. 4. Matt v. 5.* ait: *Quomodo Christum Dia-* 43
bolus sustulerit, vine coactum an voluntarie sequentem, an per aera de-portatum, imo vero an reipsa euectus sit in sublime, an vero per visionẽ id factum sit, consultum non est piis hac de re inquirere. In oppido N. 44
quidam rusticus combustus fuit, propterea quod cõfessus erat, se in mõte Bructerorum per plures annos coquum Lamiarum fuisse, & conductum à Dæmone sub specie nigri hominis in agro obambulantis: etiamsi ipsius vxor affirmaret, nunquam Calendarum Maii, aut reliquis temporibus noctu eo è lecto caruisse. Non obstat tertio exemplum à Camerario allatum. Ad 45
illud enim Augustinus Lerchemer *in suo Germanico Tractatu* Von Zauberey *Heidelbergæ edito*, ita respondet: *Exemplum à D. Ioachimo Camerario allatum, ipsis mirifice placet. Mulierculæ hæ nõ fuerunt in sylua, sed domi suæ dormierunt & somniarunt, interim Diabolus pocula argentea ex scriniis earum abstulit, & ad locum illum, vbi præteriturum lanium sciebat portauit, saltem vt hac ratione delusas fœminas in discrimen vitæ adduceret, quod & factum: si ipsæ pocula ad locum istum attulissent, proculdubio in fuga ne proderentur abstulissent. Diaboli fuerũt non homines.* Nec obstat denique quod Lamiarũ con- 46
fessiones inter se congruunt, vt quod illa hora vel die fuerint in monte Bructerorum vel alibi &c. Nam cum à Diabolo sint illusæ, confessiones quoque tales prorsus sunt erroneæ. Sed vt hoc 47
verum esse ostendam, referam historiam omnibus notam. Ariolus vel Pythius quidam cui hactenus iudex fidem apposuerat, ad eum peruenit, dicebatque se adhuc vnam maleficii ream indicaturum, nisi inique ferret: prætor annuit. Is eius vxorem etiam talem esse ostẽdit, ac ne quid hac in re hæsitaret, palam se id demonstraturum, ostendit, horamque præfigit, qua eam reliquarum Sagarum conuentui & choreis interesse, suis ipse maritus testaretur oculis. Consentit iudex vel prætor. Qui

statuta

ſtatuta hora quoſdam amicos & conſanguineos in eadem menſa ſecum & cum coniuge cœnare voluit, ſuppreſſa interim conuocatæ ſocietatis cauſa. Hinc deſignata ab ariolo hora, menſa ſurgit, iubetque omnes ſimul cum vxore permanere, nec prius loco dimoueri, quam ipſe rediret. Deductus porro ab ariolo quo is voluit, Lamiarum cœtum, choreas, & neſcio quas alias voluptatum illecebras, quibus ipſius intererat coniunx, reliquarum delicias ſectata, non obſcure videbatur ſpectare. Mox domum reuerſus, amicos vocatos eo quo reliquerat ordine, vna cum ſua vxore, lætos menſæ aſſidere comperit. Et cum ſtudioſe, num ſtationem deſeruiſſet coniunx, percunctaretur: eam eidem affixam fuiſſe loco in eius abſentia, vno ab omnibus affirmabatur ore: Itaque rem omnem aperuit prætor, ob inflictam innocentibus pœnam ſero pœnitudine ductus. Pythium accuſatorem morte mulctabat. Hortor itaque iudices ne eiuſmodi ſomniis & illuſionibus credant, fidemque adhibeant, propterea quod prorſus nulla earum mentio fiat *in c. 44.* Von Anzeigung der Zauberey *conſtitut. Carolinæ*, ne ſemetipſos, & illuſas vetulas, in diſcrimen adducant. Quod ſi euidenter conſtet & probari poſſit eiuſmodi Lamiarum baiulationes naturaliter fieri potuiſſe & factas eſſe, hic nihil impedit fidem adhibere.

CAPVT V.

AN LAMIÆ CVM SATANA REM VENEREAM EXERCERE poſſint.

Summæ.

1 *Multi credunt Dæmonis congreſſum cum Lamiis vere fieri.*

2 *Verba Auguſtini.*

3 Ver-

3 *Verba Lutheri.*
4 *Verba Danæi.*
5 *Verba Thomæ Erastí.*
6 *In eadem sententia fuerunt Sprengerus & Bodinus.*
7 *Theophrasti Paracelsi sententia de concubitu Dæmoniaco cum Lamiis.*
8 *Obiectio quorundam ex cap.6.vers.2.Gen.*
9 *Lactantii, Tertulliani, & aliorum opinio.*
10 *Confessiones Lamiarum de suis amasiis.*
11 *Crebrior est opinio Dæmoniacos concubitus esse tantum illusiones.*
12 *Verba D.Biermanni.*
13 *Diabolus visum & tactum hominum decipit.*
14 *Lamiæ vexantur morbo, quem incubum nominamus.*
15 *Incubus qualis morbus.*
16 *Verba Martini de Arles Theologi.*
17 *Verba Nicolai Iaquerii.*
18 *Verba Cassani.*
19 *Exemplum illusionis Dæmoniacæ ex Leone Africano.*
20 *Verba Iosephi Scaligeri doctissimi Europæ philosophi.*
21 *Verba Dauidis Chytræi.*
22 *Verba Petri Martyris.*
23 *Verba Vdalrici Molitoris.*
24 *Verba Ioannis Fichardi.*
25 *Nulla fit mentio in c.44. Constit. Carolinæ concubitus Diabolici.*
26 *Augustini supra allata sententia à Cardano refutatur.*
27 *Filii Dei qui dicantur Gen.6.vers.3.*
28 *Ficta fuerunt omnia quæ Poetæ de Deorum libidinibus tradiderunt, & quod ex illis, vel ex imaginibus homines nati fuerint.*
29 *Historia de Paulina Romana.*
30 *Decii Mundi amoris impotentia.*
31 *Amoris vis & pretium.*

32 *Sacerdotes Isidis lenones.*
33 *Iuuenis pro Deo coit.*
34 *Lenocinii pœna.*
35 *Historia de Sacerdote quodam ex Eusebio.*
36 *Fucus sacerdotum in adulteriis.*
37 *Sacerdotes semper pro Deo suo comedunt & coeunt.*
38 *Lamiarum confessiones de Dæmoniaco concubitu sunt phantasiæ & meræ imaginationes.*

VLterius controuertitur ac disputatur, *Vtrum Lamiæ cum Diabolo concumbant & rem habeant.* Et sane viri maximæ autoritatis, tam in Ecclesia, quam in foro, firmiter credunt, hunc Dæmonis congressum cum Lamiis vere fieri, nec illusiones esse. Et primo omnium magnus ille Augustinus *lib. 15. De Ciuitate Dei*, istam Diabolorũ cum mulieribus copulationem scribit adeo certam esse, vt cõtradicere magnæ sit impudentiæ. Lutherus quoque alibi huic sententiæ adstipulatur, & scribit: *Potest esse, vt Diabolus rem habeat cum Lamiis & Sagis, sed quod ex illo congressu liberi procreentur, hoc nihil est. Quia Deus est creator & gignit homines per constituta media.* In eadem quoque sententia est Lambertus Danæus *in Ethica sua Christia. lib. 2. cap. 14.* vbi scribit: *Septimo denique loco quæsitum est de Dæmonibus, vtrum cum iis coniungi copularique prohibeantur homines & fœminæ; & dubitant quidam, vtrum id fieri & accidere possit, qui si legerint quæ scribit August. in lib. De Ciuitate Dei, de Dæmonibus, & eorum natura, & vt pati queant, itemq; quod omnes admittũt, Dæmonum alios esse incubas, alios succubos: certe fatebuntur id esse verum, & sæpe mulieres maleficas cum dæmonibus coiisse, & ex eo coitu voluptatem sensisse, ex earum confessione scimus. Illi enim ad tempus induunt corpora, & aeris impulsu potest excitari titillatio iucunduſque aliquis in coitione sensus, qui reipsa concumbentes cum illis delectet.* Olympias etiam illius coitus cum dæmone signa in vtero gestasse

staſſe dicitur. Item Thomas Eraſtus de Lamiis: *Pro ſeptima ratione hoc eſto, quod fœdam & execrabilem exercent cum cacodæmone libidinem. Certe ſingulos ſuos habent amaſios, ornatu, aſpectu, nomine diſtinctos. Et ſtatim à contracta ſocietate aut pactione congredi ſolent, ſicut vniuerſæ, vbicunque captæ fuerint, magno ſemper conſenſu aſſueuerunt.* Iacobus Sprengerus & collegæ quatuor ſcribunt ſe plurimas Sagas ſupplicio vltimo addixiſſe, in Conſtantienſi & Ratiſbonenſi territorio, quæ omnes fatebantur Diabolos concubuiſſe ſecum. Iidem ſcribunt quoque ſemen viro antea ademptum, mulieris inde ſinui in ipſo actu inſtillari, atque hinc fœtũ concipi, progignique: quem tamen Grillandus ait non dicendum filium dæmonis, ſed eius cuius erat ſperma: Item Satanam dum ad choreas vxores translatæ ſunt, dæmonem alium in forma ſuccubi marito ſubſternere, qui adeo bene ſe accommodet coire volenti, vt etiam callidiſſimum quemque falleret. Hanc opinionem multis confirmat exemplis Ioannes Bodinus *de Dæmon. lib. 7. cap. 2. An Magi rem habeant cum Dæmonibus.* Theophraſtus Paracelſus *de Maleficis cap. 14.* ſcribit: Nõ eſſe Diabolum qui rem habeat cum Lamiis, ſed aſcendẽtem: verba eius ſunt: *Diabolus non eſt, ſed Aſcendens, qui eas ad malum incitat: Nam quemadmodum homines inter ſe boni & mali ſunt, ita etiam Aſcendentes, & ideo amat eas Aſcendens, vt naturale ſemen corrumpat, eaſque à maritorum congreſſu & amore abſtrahat, & diſcordes reddat. Et illud corpus non Phyſicum eſt, ſed contra naturam, nihil procreat.* Quidam ad ſtabiliendam hanc opinionem, quod nimirum Dæmones poſſint mulierum concubitu frui atque generare, adducunt textum Geneſis 6. *verſ. 2.* Quod filii Dei ad filios hominum ingreſſi ſint, atque genuerint potentes & celebres viros. In hac opinione fuerunt Lactantius, Tertullianus, aliique qui omnes ambiguitate vocabuli ducti arbitratique, filios Dei, angelos, puroſque deos genitos ex eis, quos partim *Heroas*, partim *Dæmones* nominarunt. Et denique ſupra-

5 6 7 8 9 10

dicti omnes Dd. ad confessionem harum mulierum prouocãt: confitentur enim omnes se cum amasiis suis, quos nominant Süßholtz / Leschhorn / Federwisch / Schnurbusch / coiisse, &
11 ex eo coitu voluptatem sensisse, semenque frigidum fuisse. Cæterum sanior & magis receptior est sententia eorum, qui statuunt Dæmoniacos hos concubitus saltẽ illusiones esse, quæ etiã
12 honestis & probis sæpe mulieribus accidunt. *Quid enim committerentur spiritus* vt D. Biermannus *in disputat. sua de Magic. Actio. Thes.* 32. scribit, *siue inter se, siue cum hominibus, qui nec moueri nec alterari possunt? Quæ autem esset libido generandi in illis, quorum genus nec numero singularium diminui, nec multiplicari potest? Quod si τὸ ἐπιθυμητικὸν istud cadit in spiritus, quomodo aberit τὸ θρεπτικὸν? quo modo autem vtrumque erit sine organis accommodatis? Corporei ergo spiritus fuerint. Veruntamen gaudent impurissimi genii impuritate hominum, ad eamq; vi & fraude adigunt. Animo enim iam dementato lasciuiam suggerunt speciem, tum afflictu pruritum excitant, quibus agitati spiritus tanquam æstro exæstuant. Cum ergo soli pruriant Magi & sint animo male sani, nihil eorum confessio aliud confirmat, quam se aliquid passos esse: at quomodo passi sint, ratio & fides nulla erit.* Hactenus
13 Biermannus. Diabolus enim non modo hominibus oculorum aciem præstringit, & auditum obtusiorem reddit, quod inde perspicitur, quãdo noctu tumultus ac turbas in ædibus quorundam excitat, perinde ac si omnes ollæ, lebetes, patinæ & canthari, in vnum coniecti frangerentur, cum tamen mane omnia illæsa & salua suo ordine & loco disposita conspiciantur. Verum etiam tactum ac ipsos tangendi palpandique actus adeo decipit, vt si homo manibus aliquid contrectet, id tamen haudquaquam inueniat. Eadẽ ratione Sagæ & Lamiæ, *vt Augustinus Lerchemer ait*, decipiuntur, quando sibi falso imaginantur, eas cum Diabolo rem habuisse. Non est naturale opus nec voluptas naturalis, sicuti ipsæmet confitentur. Nam quid potest spiritus & corpus viuũ efficere, quorum naturæ & proprietates prorsus diuersæ

uerſæ ſunt, nec ad hoc opus idoneæ. Deinde cum Lamiæ, (vt 14
pote ob ſexum & ætatem vt plurimum pituitoſæ & ob animi affectus melancholicæ iuuenculæ, item propter abſentiam plerunq; maritorum & amicorum ſuorum triſtiores, & variis curis cogitationibuq; implicitæ) obnoxiæ ſint morbo, quem medici *incubum* nominant, contingit ſæpe, accedente præſertim illo ſenſu communi ab immundi ſpiritus aſſidua ſuggeſtione vitiato, vt exiſtiment vere ſe paſſas eſſe, quod ſolum per ſomnum vel imaginatione intenſa innotuit. Dicitur autem incubus ab in- 15
cubando, *vt VVierus lib. 3. cap. 19. ſcribit*, quod pondus quoddam nobis dormientibus incumbere, & ſuper nos conſiſtere putamus, reſpirationem opprimens, & ob id vocem impediens: ita vt ſi velimus clamare, non poſſimus, cum ſomniis horrendis & imaginationibus plurimis nos ab aliis inuadi exiſtimantes. Fit fere noctu, & à ſomni initio: & quæcunque epileptici interdiu vigileſque patiuntur, hæc noctu & in ſomno ephialtici. Plinius modo *ſuppreſſiones*, modo *noctis ludibria*, modo *Faunorum in quiete ludibria* nominauit. Huc facit quod doctiſsimus Theo- 16
logus Martinus de Arles *in tractatu de ſuperſtitionibus c. 7.* ſcribit. *Et non ſolum apud maleficas, ſed & circa alias probas mulieres accidit hæc illuſio: nam relatu cuiuſdam ſacerdotis habui his temporibus, ſibi in confeſſione reuelatum à quadam proba muliere coniugata, cui ſæpe in ſomnis videbatur realiter ſuper iumenta equitare per campos cum aliis, & ſic incedendo ſuper aquam coire hominem cum ea, & ſentire intenſam concupiſcentiam in actu, & hoc ſæpe ei accidiſſe, quod cum eius confeſſor à me quæreret, quid aliud ad illam equitationem reſponderi potuit, quam quod de prædictis maleficiis non realiter, ſed phantaſtice acciderit ſibi, & hoc illuſione dæmonis ſecundum prædicta.* Et Ni- 17
colaus Iaquerius *in Flagello Hæretit. ca. 2.* ſcribit: *Frequenter contigit hominibus dormientibus interius fieri repræſentationes quarundam rerum, quas tunc ita exiſtimant ſe facere, quas tamen realiter non faciant, vel habere quas non habent, ſed hoc duntaxat ſomniant.* Et paulo

post: *Vnde contingit per hanc operationem viris dormientibus aliquãdo fieri quasdam mulierum repræsentationes, & similiter fœminis, accedit fieri in somno repræsentationes virorum, & deinde sequi nonnũ-*
18 *quam illusionibus mediantibus carnales immunditias.* Et Caſſanus inquit: *Nullo modo credendum est, spirituales figuras naturaliter coi-*
19 *re posse.* Sed ad probãdam vanitatem falſitatemque Dæmoniaci concubitus, nullum illuſtrius eſt exemplum quam quod Ioannes Leo Africanus *lib. 3. deſcript. Afric.* adfert. In Africæ Feſſæ, ait, eſſe maleficas, quæ videri volunt habere ſummam cum dæmonibus familiaritatem: dæmones autem vel *rubros* vel *albos* vel *nigros* appellant: atque vbi alicuius fatum eloqui volunt, certis odoribus ſemetipſas ſuffiunt, & affirmant eum tum ſe recipere dæmonem quem accerſerunt, inde mutata voce dæmonem in ſe loqui fingunt. Tum qui rei alicuius explorandæ gratia venerunt, iam magna cum reuerentia ſciſcitantur ex illis, & tandem numerato dæmoni pretio diſcedunt. *Sahacat* has mulieres nominant. Si quando formoſæ mulieres eas adeant, maleficæ earum amore non ſecus atque adoleſcentes puellarũ accenduntur, & in Dæmonis ſpecie rogant, vt concubitum pro mercede patiantur. Ita fit, vt dum ſe Dæmoniorum dictis paruiſſe putant, rem cum maleficis habuerint. Neque deſunt quæ eius rei voluptate allectæ, maleficarum conſortium ambiant, & morbum fingentes, vnam earum ad ſe vocent, vel miſerum eo mittant maritum: quæ re intellecta, mulierem à Dæmone quodam vexatam affirmat, eamque ob cauſam nullo modo liberari poſſe, niſi ſe illarum adiunxerit numero. His verbis miſer ille tandem victus nõ modo permittit id, ſed & maleficarum ordini ſumptuoſum parat conuiuium: quo abſoluto, ad tympanorum ſtrepitum mirum in modum ſaltare ſolẽt, deinde vxorem diis ventiſque committere. Reperiuntur tamen, qui vel minimo negotio fuſtibus hunc dæmonem eiiciunt. Alii dæmonio ſe obſeſſos fingentes, non alio modo maleficas illas deci-

decipiunt, quam quo illorum vxores ſunt deceptæ. Sic ars eluditur arte. In hac quoque ſententia fuit doctiſſimus Europæ 20
Philoſoph. Iulius Scaliger *de ſubtilitate ad Cardanum Exer. 355.* vbi inter alia modo recitatum exemplum allegat: verba eius ſunt: *Hunc pilæ ludum ridere licet, ſtomachari vero quæ de eorum coitu Pſellus effutit, gigni alique* Et D. Dauid Chytræus in præfatione 21
Panurgiæ: *Sagæ vero illæ ac anus miſeræ, ſomniant ſe cum Diabolis colludere, choreas ducere, concumbere, ſcopis inſidentes per caminos euolare.* Petrus Martyr in lib. 1. Samuelis cap. 28. *Sagæ autem mulieres* 22
& viri malefici, vt iſtos ſpiritus ad ſe inuitarent, ſolebant ſe perungere vnguento aliquo ſoporifero, deinde coniicere ſe in lectum: vbi ita profunde dormiebant, vt nec aciculis, nec ignibus poſſent expergefieri. Interim Diaboli illis ita dormientibus multa proponebant ludicra conuiuia, choreas & omne genus voluptatum. Vdalricus Molitor Iuriſcõ- 23
ſultus c. 10. De Lamiis. *Quinta determinatio, quod Diabolus, ſiue vt incubus, ſiue vt ſuccubus pueros generare nullo modo poteſt: ſed huiuſmodi pueri ſi inuenti fuerint, vel ſuppoſiti pueri, vel phantaſtici exiſtũt.* Et Ioannes Fichardus cõſ. 111. Es iſt vnglaublich/ lauter Geſpenſt 24
vnd Träume von der Weiber leiblichen vermiſchungen mit den böſen Geiſtern/ vnangeſehen/ daß die Inquiſitores hæreticæ prauitatis (jhres eygen nutzens halben) vnd andere/ ſolchen Vnglauben durch viel erdichter vnnd vnglaubwirdiger Exempel/ wie dieſelbigen in Malleo maleficarum, Formicario, auch obgedachten D. Grillando, vnnd andern mehrn/ ſo an dem Bapſthumb hangen/ gefundẽ werdẽ/ hefftig geſtercket/ vnd ſo viel als glaublich gemacht habẽ/ auch wieder alle vernunfft vnnd natürlichen Verſtandt. Nec vllus de- 25
niq; prudens aduocatus, inter Veneficii articulos talem concipere ſolet: Jtẽ wahr daß N. mit dem Teuffel gebulet/ cum prorſus nulla hac de re mentio fiat *in cap. 44. Conſtitut. Carolinæ*, Von Anzeigung der Zauberey. Nõ obſtat autoritas Auguſtini: Nã vt Car- 26
danus *de Varietat. lib. 15. cap. 80.* ſcribit: *Melius feciſſet Auguſtinus, ſi à tam abſurdis narrationibus abſtinuiſſet.* Nec obſtat quoque alle- 27

gatum

gatum cap. 6. *verſ.* 2. *Geneſ.* Nam filii Dei ibi non fuerunt angeli, ſed filii ſanctorum Patriarcharum, qui ad veram, & non ad Cainicam Eccleſiam pertinebant, & qui aliis honeſto vitæ exemplo prælucere debebant: hi videntes filias illas hominum, procreatas in Cainica Eccleſia, formoſas quidem, ſed impias, tunc libidinoſo amore accenſi, eo quod eſſent admodum pulchræ, acceperunt ſibi vxores, ex omnibus quas elegerant, id eſt, non habita ratione vel pietatis, vel honeſtatis, vel affinitatis ex contractis matrimoniis iam ortæ: quæcunque oculis ipſorum placuiſſent, eas rapiebant ſub prætextu matrimonii, & quidē quot volebant, eaſque furentes libidine (etiam reclamantibus ſanctis Patriarchis) dicebant vxores: & eaſdem repleta libidine, vbi faſtidium earum cepiſſent, iterum repudiabant, aliaſque in harum locum ſibi iungebant, abiecto Dei timore. Et ita miſcebant ſe impiorum familiis: qua occaſione facile in Cainicam impietatem, & omnis generis ſcelera ſunt pertracti, *vt D. Oſiander ibidem ſcribit.* 28 Conficta enim fuerunt omnia, quæ per artem Poetæ antiquitus de deorum libidinibus tradiderunt, & quod ex illis, vel virginibus homines nati fuerunt: ſcripſerunt enim hoc vel per adulationem ad magnorum virorum familias illuſtrandas, vel per pudorem, ad obſcuritatem generis, aut natalium turpitudinem tegendam, vel per timorem, ad ſtupra mulierum, aut adulteria celanda, vel etiam conficta fuerunt hæc per artem ad libidinem quorundam expetendam, qui plerunque aut laſciui fuerunt iuuenes, aut ocioſi ſacerdotes & forma & venuſtate mulierum templa frequentantium capti: vt Wierus *de præſtigiis Dæmon. cap. 26. lib. 3.* ait. Prout conſtat ex his dua- 29 bus hiſtoriis. Erat Romæ (*vt Ioſeph. antiq. Iud. lib. 18. cap. 4. inquit*) Paulina, mulier non minus probitate morum quam natalium claritate illuſtris, adhæc opulenta & formoſa, vt quæ eſſet in ipſo ętatis flore, ſed inprimis ornata pudicitia. Nupta autem erat 30 Saturnino, viro tali coniuge digniſſimo. Huius amore captus

eſt

est Decius Mundus, iuuenis non obscurus in equestri ordine: & quia maior erat fœmina quam quæ corũpi posset muneribus, eo magis accendebatur amantis insania, ita vt offerret ei pro vnica nocte ducenta drachmarum millia. Ac ne sic quidem va- 31
lens eam flectere, non ferens amoris impotentiã, decreuit morbum simul & vitam finire inedia. Hoc eius propositum non fefellit. Idem, libertam Mundi paternam, variis instructam sed nõ probatis artibus: quæ indigne ferens obstinationem iuuenis, blanda oratione conuentum animare conata est, spem ei faciens, effecturam se vt potiatur Paulinæ complexibus. Cumq; ille preces eius libenter acciperet, ait sibi opus quinquaginta tantum drachmarum millibus ad expugnandam mulieris pudicitiam. Ita refocillato iuuene, & accepta quantã petierat pecunia, nouam doli viam ingressa est, videns Paulinam non capi pecuniis. Sciens porro, eam vehementer addictam Isidis cultui, tale quiddam comminiscitur. Conuentis aliquot ex- 32
ius Sacerdotibus, accepta fide silentii, & quod efficacissimum est, ostentato præmio, in præsens 25. millibus, & alteris totidem post nauatam operam, indicat eis amorem iuuenis, rogans vt omnibus modis adniterentur eum reddere voti compotem. Illi auri cupidine tacti, benigne sunt polliciti: quorum natu maximus propere se ad Paulinam contulit: & admissus, impetratoque absq; arbitris colloquio, venire se ait missum ab Anubide, capto ipsius forma, & iubente vt ad se veniat. Illa libenti animo accepit nuncium, moxque iactabat se apud familiariter notas mulieres, quod dignata sit amore Anubidis: marito quoque indicat, condictam sibi cœnam & cubile Anubidis. Id eo facilius concessum est, quod cognita & probata esset viro coniugis pudicitia. Itaq; in templum proficiscitur, & post cœnã, in- 33
stante somni tempore, inclusa per sacerdotem, tenebris conciliantibus in latentem ibi Mundum incidit, totamque eam noctem obsecuta est iuueni, Deo se gratificari existimans. Eo de-

inde abeunte, priusquam sacerdotes doli conscii surgerẽt, Paulina mane ad maritum reuersa, congressum cum Anubide prædicat, & idẽ apud amicas quoque magnificis verbis exaggerat. Illis nec credere libebat, rei naturã considerantibus: nec mirari tamen nõ poterant, ob insignem mulieris pudicitiam. Die deinde post rem patratam tertia, Mundus adamatæ forte fortuna obuius: *O factum bene Paulina*, inquit, *quod & ducenta illa millia mihi seruasti, quæ potuisti tuis facultatibus addere, & morem nihilominus meæ voluntati gessisti. Nihil enim mea refert, quod Mundum contempsisti, quandoquidem prætextu Anubidis optata volũtate expletus sum:* atque his dictis abiit. At mulier tum primo deprehẽso flagitio, vestem sibi lacerat: & re tota ad maritũ delata, obsecrat ne tã insigne ludibrium impunitũ sinat, maritus porro Imperatori to-
34 tum significat. Tyberius, postquam accuratissima inquisitione didicit omnia, sacrificos illos impostores in crucem egit: vnaq; Iden, inuentricem huius sceleris, cuius præcipua opera fuit in corrumpenda mulieris pudicitia: dirutoque templo, statuam Isidis iussit mergi in Tyberim. Mundum autem mitiore pœna exilii castigasse contentus est, crimen eius in cupidinis impotẽ-
35 tiam referens. Eusebius nõ minus notabile refert Saturni adulterium. Sacerdos Saturni, *Tyrannus* nomine, quasi ex responso numinis, adorantibus in templo nobilibus quibusque & primariis viris, quorum sibi matronæ ad libidinem placuissent, dicebat, Saturnũ præcepisse, vt vxor sua pernoctaret in templo. Tũ is qui audierat, gaudens quod vxor sua dignatione numinis vocaretur, exornatam comtius, insuper & donariis onustã, ne vacua scilicet repudiaretur, coniugem mittebat ad templum. In conspectu omnium concluſa intrinsecus matrona. Tyrannus clausis ianuis, & traditis clauibus, discedebat. Deinde facto silẽtio per occultos meatus & subterraneos aditus, intra ipsum Saturni simulachrum patulis irrepebat cauernis. Erat autem simulachrum illud à tergo exesum, & parieti diligẽter annexum.

Arden-

Ardentibusque intra ædem luminibus, intentæ supplicantique mulieri vocem subito per simulachrum æris concaui proferebat, ita vt pauore & gaudio infelix mulier trepidaret, quod dignam se tanti Numinis putaret alloquio. Posteaquam vero quę 36
libitum fuerat, vel ad consternationem maiorem, vel ad libidinis incitamentum disseruisset Numen impurum, arte quadam linteolis obductis, repente lumina extinguebantur vniuersa. Tum descendens, obstupefactæ & consternatæ mulierculæ, adulterii tucum prophanis commentationibus inferebat. Hæc cum per omnes miserorum matronas multo iam tempore gererentur, accidit quandam pudicæ mentis fœminam horruisse facinus, & attentius designantem cognouisse vocem Tyranni, ac domum regressam viro de fraude sceleris indicasse. Ille de iniuria coniugis, imo potius sua, ardentius inflammatus, inscriptum Tyrannum ad tormenta deducit. Quo conuicto atque confesso, cœcisque fraudibus reuelatis, pudor omnis & dedecus paganorum peruaserat domos, adulteris matribus, incestis patribus, liberis spuriis deprehensis. Hinc existimare possumus, ac dignoscere, quomodo matrona Romana fuerit à Marte cõpressa: cuiusmodi multa Valerius Max. & alii historici referunt. Fuit hæc fraus semper vsitata sacrificis, vt hac de causa simula- 37
chra deorum, ipsosque deos & comedere & bibere, & coire fingerent. Non obstant denique Lamiarũ confessiones. Nã phan- 38
tasias esse & peruersas imaginationes, quæ de Dæmoniaco concubitu narrant, verba earum ostendunt, dum fatentur, se à spectro quodam imprægnatas esse in thoro legitimo & quidẽ maritis ignorantibus nec animaduertentibus. Item non opus esse naturale, nec ita se affici voluptate naturali, quam si cum maritis coirent. Quapropter cum Dæmoniaci concubitus sint tantum illusiones, sequitur quoq; confessiones earum ea de re esse erroneas, & nullius momenti.

CAPVT VI.

VTRVM LAMIÆ TEMPESTATES, PLVVIAS, TONITRVA, VENtos in aere producere possint.

Summæ.

1 *Multi existimant Lamias posse excitare tempestates.*
2 *Ethnici quantum Lamiarum potentiæ tribuerint.*
3 *Ex sacris demonstratur Deum auctorem esse tempestatum.*
4 *Venti sunt ministri Dei.*
5 *Procreatio grandinis iuxta doctrinam Physicorum quomodo fiat.*
6 *Theophrasti Paracelsi sententia.*
7 *Obiectiones.*
8 *Pauli Grillandi verba.*
9 *Diabolum absque Dei permissione efficere nil posse testatur Iobi historia.*
10 *Verba D. Osiandri.*
11 *Verba Tertulliani.*
12 *Diabolus ex Dei permissione plane tyrannice in corpus & bona hominis sæuit.*
13 *Præcipua est dæmonum potestas in aere.*
14 *Historia de Gallis, templum Delphicum diripere volentibus.*
15 *Verus intellectus legis 6. C. de Maleficis.*
16 *Lex 4. C. de Maleficis à Leone Imperatore sublata est.*
17 *Leges XII. tabularum ab Ethnicis conscriptæ.*
18 *Verba Spiegelii.*
19 *Dictum Senecæ.*
20 *Vera quæ sint Veneficia quibus segetes pelliceantur.*
21 *Quomodo diabolus instituat ministros suos, quando tempestates excitare vult.*

22 Ver-

22 *Verba Iulii Scaligeri.*
23 *Si Magi, Venefica, & Lamiæ tempestates excitare & fruges perdere possent, nullo bello opus esset.*
24 *Magi & Venefica possunt suis sortilegiis homines & iumenta interficere, at tempestates excitare nequeunt.*
25 *Verba D. Heerbrandi.*
26 *Verba D. Bezæ.*
27 *Verba Concilii Bracarensis in Portugallia.*
28 *Verba D. Bodini.*
29 *Verba D. Vlrici Molitoris.*
30 *Verba D. Biermanni.*
31 *Conclusio capitis ex Psalmo 29.*

REstat vt videamus, *An Lamiæ ventos, pluuias, fulmina, tonitrua, aliasque aeris tempestates excitare queant.* 1 Et sane maxima pars hominum, factam ex grandine & procella, vini, frugum, nauiumque iacturam non diuinitus immissam, sed à Lamiis excitatam credunt. Ideoque eas Vulcano simul mox esse consecrandas clamitant, suorum interea flagitiorum immemores, quasi ne vel aquæ leuiter vnquam turbatæ rei essent, sed ante tribunal Christi prorsus innocentes: Imo eo cœca hominum ratio peruenit, vt crediderit & scripserit, Sagam tanquam diuini potentem posse cœlum de- 2 ponere, terram suspendere, manes sublimare, sidera extinguere, tartarum ipsum illuminare, prout de Erychtone Arcade Saga in Lucano, & de Pamphila Thessala in Apuleio legimus. Verum nos longe aliter ex sacrosancta scriptura edocti, scimus 3 Iehouam Ducem exercituum, causam efficientem esse grandinum, procellarum & tempestatum, Psalm. 29. Ezech. 39. vers. 34. Ierem. 15. versicul. finali. *Numquid sunt in sculptilibus gentium qui pluant, aut cœli possunt dare imbres, nisi tu volueris, nonne tu solus es Dominus Deus noster, quem expectauimus? Tu enim feciſti o-*

mnia hæc; id eſt, Tu immiſiſti nobis tempeſtates, ſiccitatem & ſterilitatem, idque propter noſtra peccata: tu rurſus pluuias fœcundas dare, & famis malum à nobis arcere potes: quare ad tuam opem ſupplices confugimus, vt Oſiander ibidem loquitur: *Non enim ſentiendum*, inquit, *eſt, tempeſtates vel commodas vel incommodas, eſſe in manu hominum aut Diabolorum, ſed Dominus eas dirigit, iam ad infligendas pœnas meritas, iam ad teſtandam paternam ſuam beneuolentiam. Itaque ab ipſo ſolo tempeſtates commodæ ſunt petẽdæ.* In *lib. 2. Moiſis cap. 9.* legimus, à Deo Moſi mandatum eſſe, vt extenſa manu ſuper vniuerſam Ægyptum, in homines & iumẽ-
4 ta grandinem prouocaret. Et Iob. 28. *Qui fecit ventis pondus*, id eſt, qui modum ventis præſcribit, quantum ipſis ſæuire liceat: ſunt enim miniſtri eius & ſuæ voluntatis executores in hominum commodum ſiue damnum. Vnde & ventis Deus imperat, quemadmodum ſuo exemplo docuit Chriſtus, ſedans & ſtatim tranquillans turbatum ventis mare, & eos coercens *Matthæ. 18.* Et eodem cap. Iob: *Quando ſcilicet ponebat pluuiis legem, ne frequẽtiores, aut denſiores, quam oportet, decidant, & viam monſtabat procellis ſonantibus, qua ire, quid proſternere illis licea', quid non*, vt D. Oſiander ibidem loquitur. Et Aggæi 2. ait Deus: *Percuſſi vos carbunculo & rubigine & grandine omne opus manuum veſtrarum: nec*
5 *tamen fuit ex vobis qui ad me reuerteretur dicit Dominus.* Grandinem procrearì Phyſici ſcribunt, quando è terra ſubleuantur vapores humidi, & Solis calore in aeris medium, vbi nubes hærent, attracti ab aeris frigore in nubes coguntur condenſanturque, quibus à Solis calore diſſolutis, gignitur vel pluuia vel grãdo tempore æſtiuo. Pluuia decidit, niſi rurſus ex aeris frigore coaleſcant guttæ: grando autem, vbi eo modo illæ concreſcunt
6 dureſcuntque. Theophraſtus Paracelſus *de Maleficis cap. 4.* ſcribit: Diabolum tempeſtates naturali etiam motu facere poſſe, Verba eius ſunt: *Quemadmodum videmus in terris varias ab hominibus artes inueniri, meteoricis generationibus non abſimiles: Nempe*

vt

vt cœlestes generationes fiũt in cœlo, sic in terra quoque naturaliter meteorica quædam opera contingunt, & quidem per mineralia. Vt si salpetra cum aluminosa substantia misceatur in magna quantitate, & super terram accendatur, priũsquam integre præparata sint: tum mixtum hoc in fumum assurgit ad mediam ferme regionem aeris, nubem in illo generans, quæ per se postmodum resoluitur in guttas aqueas & meram pluuiam. Simili modo non impossibile fuerit cacodæmoni, materiam mineralium in montium cauernis locisque secretioribus congregare, & ibidem arte Vulcanica intempestatum molitiones fabricari, quæ deinceps in turbines atque procellas erumpunt naturaliter. Et artes istæ plurimum admirandæ sunt, hominibusque non vsque adeo notæ, sed tamen naturales: quarum operationibus è specu nonnunquam videre licet ventorum erumpentium tantos impetus eo loco se conferentes, ad quẽ ex pacto licitati sunt, vt valde mirum sit videntibus. Quando igitur simile quid contigerit, existimandũ est, cacodæmones artibus subtilissimis humanam experientiam excellentibus vsos fuisse. Sed obiicit aliquis: 7
Si Deus est causa efficiens tempestatum, & procellarum, quare Diabolo, & Veneficis & Lamiis hæc adscribuntur? Qui fit quod Constantinus, Constantius & Iulianus Imperatores pœnam maleficis propterea decreuerint? l. 6. *Multi magicis artibus vsi, elementa turbare, vitam insontium labefactare non dubitant, & manibus accitis audent ventilare, vt quisq; suos conficiat malis artibus inimicos, hos quoniam naturæ peregrini sunt, feralis pestis absumat.* Et l. 4. *Nullis vero criminationibus implicãda sunt remedia, humanis quæsita corporibus, aut in agrestib. locis innocẽter adhibita suffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ventis grandinisque lapidatione quaterentur.* Magis mihi certe placet Pauli Grillandi Iurisconsulti sen- 8
tentia *de Sortilegiis quæst. 6. c. 17.* vbi ait: *Post hæc quæro an isti malefici & Magi possint eorum arte & dæmonum suffragio inducere pluuias, grandines, fulgura, aut magna tonitrua, & etiam an possint, quando illa venerint, remouere, & facere, vt cessent, & videtur dicendum quod nõ, quia ea quæ de cœlo veniunt, & ad nos descendunt, diuina dispositione*

tione proueniunt à corporib. cœlestibus vel ab aere, mediante ordine quadam naturali dictorum corporum, & illorum coniunctionum, secundum quod clare demonstrant Astrologi. Tamen dicas, quod isti possunt dæmonis industria inducere grandines & fulgura & è conuerso sic irruentia remouere. Et ratio est, quia dæmones possunt elementa concutere, & inducere ventos, & pluuias, fulgura & grandines inducere, prout dicit textus in l. 6. & 4. C. de Malefic. Hactenus Grillandus. Ad has obiectiones respondeo; Firmam ac indubitatam esse iuris diuini regulam, quam nullus sanæ mentis homo infringere potest, Diabolum eiusque assecias absque voluntate Dei prorsus nihil efficere vel in actum deducere, permittente autem Domino facilime celerrimeque omnia mala perpetrare posse. Cuius rei sufficiens testis est Iobi historia *cap. 1.* ibi: *Dixit ergo Dominus ad Satan: Ecce vniuersa quæ habet in manu tua sunt, tantum in eum non extendas manum tuam,* id est, ipsius personæ nolo vt aliquid mali inferas, familiam autē & facultates eius permitto tibi, vt affligas corporaliter, quantum potes, & voles. D. Oslander *ibidem*, vbi ait: *Ergo Satan ne facultatibus nostris damnum dare potest, nisi id Deus permiserit, & habent tentationes & afflictiones suos terminos, quos transilire Satanæ non licet. Deus autem aduersa suis immittit, non vt perdat, sed vt eorum fidem probet.* Et eleganter asserit Tertullianus in lib. De fuga in persecutione: *Nec*, inquiens, *in porcorum gregem diaboli legio habuit potestatem, nisi cum à Deo impetrasset, tantum abest, vt in oues Dei habeat.* Nactus vero à Deo potestatem in corpus & bona hominis plane tragice omnia peragit, prout historiæ omnium temporum declarant, pluit igne cœlitus, quo oues Iob consumit: procellas impetuosissimas commouet, quibus conuulsam ab imis sedibus domum diffringit ac diruit, & liberos opprimit. Præcipua est enim Dæmonum in aere potentia, in quo circumuolitant & versantur. Hoc eis dominium tribuit Paulus, cum diabolum τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος vocat. Cum Brenno Duce Galli Asiam peruagati ad templum Delphicum diripi-

diripiendum accederent, & incolarum alii hostium metu diffugerent, deserta statione, alii propugnaturi sedes suas & prohibituri direptionem templi quærerent, quid facto opus esset in tanta trepidatione tamque subita hostium irruptione: respondit Oraculum, se defensurũ templum suum. Itaque dũ accedunt Galli mox terra continuis quassata motibus ea parte maxime, qua Gallorum exercitus consistebat, contremiscit adeo, vt & dehiscere tali bi ac subsideret in profundas voragines, plurimos absorbens, alibi in editos assurgeret tumulos, tonitrua percrepant frequentissima, fulgetra coruscant continua, maxima multitudo de cœlo tacta aut flammis vstulata perit. Noctu sæuissima hyems ingruit, nix densa castra operit, lapides ex disiectis ædificiis, turbinibus violentis in sublime euecti, rursusque præcipitati deorsum improuidos conterunt, ingentia fragmina à Parnasso abscissa deuolutaque rapidissimo cursu non singulos binosue, sed plures, prout multi in vicinia simul excubabant, obruunt. *Peucerus de Diuination. folio 33.* Quod 15
ad allegatam l. 6. attinet, sciendum est, Legem illam loqui ex vulgari hominum sententia, & Magorum opinione, qui à Satana ita sunt persuasi, quod artibus suis turbare elementa possint. Sic enim verba legis sonant: *Multi magicis artibus vsi elemẽta turbare non dubitant*, id est, certo sibi persuadent se hoc efficere posse. At instas primo: *Si elementa turbare non possunt, quare eos igitur lex capitaliter punit?* Respondeo, Lex capitaliter eos punit, propterea quod se totas Diabolo manciparunt, ita in Satanæ spiritu immersi, vt nihil cum suo hero Satana quam mortalium perniciem cogitent & machinentur: prout sonãt verba textus: *Et manibus accitis audent ventilare, vt quisque suos conficiat malis artibus inimicos.* At instas denuo: *Imo lex quarta, eodem titulo, C. de Maleficis expresse dicit eos posse tẽpestates remouere, & id efficere ne segetibus officiant: Si itaq; destruere maleficium possunt, ergo & inducere, prout & Bartolus & Grillandus quoque statuerunt.* Respondeo: Hæc 16

lex quarta à Leone Imperatore *Nouel. 65.* non tantum emendata ſed prorſus antiquata eſt, nominãs ibi hoc totum maleficorum miniſterium *impoſturam & fallaciam.* Admiratione itaque dignum Bartolum, Grillandum & Bodinum Iuriſconſultos alias magnæ autoritatis hæc nõ obſeruaſſe. Sed obiicis tertio: *Ergo fruſtra quoque leges duodecim tabul. pœnam ſtatuerunt contra eos qui fruges exeantarunt, ſi illi hoc præſtare non poſſunt?* 17 Reſpondeo: Si legiſlatores duodecim tabul. cognitionem religionis Chriſtianæ habuiſſent, hanc certe legem non tuliſſent, quã ex 18 libris veterum Poetarũ conſcripſerunt. Hinc Iacob. Spiegel. ibidem: *Incredibile dictu eſt*, inquiens, *quam variis ſuperſtitionibus hoc etiam tempore ruſtici ſecundum eorum incredulitatem vexentur à Satana, vt putent alias lac adẽptum, alias fœtum, alias ſegetes, & vniuerſam agriculturæ rationem, non ad benedictionem Dei, in vera* 19 *fide ſed ad meras præſtigias referunt.* Recte Seneca: *Rudis hæc credebat antiquitas, & attrahi nubes cantibus & repelli, quorum nihil poſſe fieri, iam eſt palam, vt huius rei cauſa nullius philoſophi ſchola ſit* 20 *adeunda.* Vera autem carmina & Veneficia quibus ſegetes pelliceuntur, atque in agrum transferuntur, docet Caius Futnius: qui è ſeruitute liberatus, cum in paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quã ex ampliſſimis vicinitas, in inuidia erat magna ceu fruges alienas pelliceret maleficiis. Quamobrem à Sp. Albino accuſatus, cum in ſuffragium tribus oporteret ire, inſtrumentum ruſticum omne in forum attulit, & adduxit filiam validam & bene veſtitam, ferramenta egregie facta, graues ligones, vomeres ponderoſos, boues ſaturos, poſtea dixit: *Maleficia mea Quirites hæc ſunt: nec poſſum vobis oſtendere, aut in forum adducere lucubrationes, vigiliaſque & ſudores.* Hic omnium ſententiis teſte Liuio tandem abſolutus fuit. At inſtas quarto: *Tu tamen ipſemet ſuperius cap. 7. de Venefic. ſcripſiſti Veneficas poſſe ſegetes ſuis Veneficiis perdere. Et iam contrarium aſſeris: Nec Magos, Veneficas, multo minus Lamias poſſe tempeſtates excitare.*

Re-

Respondeo: Verum est, scripsi Veneficas posse tempestates & grandines segetibus ac vineis pernicioſas excitare, sed addidi: *Diabolo reuera expediente ea quæ moliuntur.* Nam quando Dæmoni grandines ciendi potestatem facit Deus, tum Maleficas instruit, vt quandoq; silices post tergum in occidentẽ versus proiiciant, aliquando vt arenam aquæ torrentis in aerem coniiciant, plerunq; scopas in aquam intingant, cœlumq; versus spargant, vel fossula facta & lotio infuso, vel aqua digitum moueant: subinde in olla porcorum pilos bulliant, nonnunquam trabes vel ligna in ripa transuersè collocent, & alia id genus deliramenta efficiant: atq; vt arctius eas Satan illaqueet, diem & horã sibi dictis rationibus notas præfigit. Cum vero hę succeſſum vident, magis confirmantur, quasi euentus hic subsequatur ipsarum operationem. Hoc modo à Diabolo illuduntur Maleficæ quasi ipsarum existat opus, quod Deo assentiente ipsum effecit dæmonium. Eleganter Iulius Scaliger li. 10. de Subtil. exer. 349. 22

Autor fascini est malus Dæmon, nõ vt hominem faciat potentiorem, sed vt ipsum deciperet credulitate, atque socium haberet tum impietatis, tum æterni exitii. Ipse igitur agit Dæmon: stultus ille ac vecors, putat suis se vocibus agere. Nec enim statuendum vesanarum mulierculârum actioni obedire elementa, & ad harum nutum, institutam à Deo naturalium rerum seriem impediri vel euerti, quod haud dubie contingeret, si harum arbitrio tempestates, pluuiæ, grandines & fulmina inseruirent, vt quandocunque & quomodo hæ iubeant eam sequantur. Et sic diuina potentia ab humana voluntate superaretur, tanquam in seruitutem redacta, *vt pulchre docet Hippocrates.* Sane si Magi, 23 Veneficæ vel Lamiæ hoc quod fatentur præstare possent, vix in generis humani sustentationem frumenta supereſſent, imo nihil

hil in rerum natura incorruptum permaneret: non opus quoque esset tanto apparatu bellico, tot militum caterua, tot equitum catafractorum turba, vnica vetula hic omnipotentiam suam ostendet, quæ etiam contra perpetuum Christiani nominis hostem Turcam esset ableganda, vt à subsidii onere Germania
24 semel liberetur. At obiicis vltimo. *Diabolus docet eas istam artem, quid ergo impediet, quo minus ea, quæ perceperunt, quorumque artem nouerunt, in actũ deducere & iis vti queant.* Respondeo. Non nego Diabolum Magos & Veneficas instruere in arte Magica & sortilegiis, quibus læpe homines & iumẽta interficiunt, aut alias damna inferunt: Sed hoc non concedo eas tempestates & tonitrua excitare posse: interueniunt quidem, sed horum nihil efficere possunt. Alia est enim proprietas dæmonis Dei spiritus ministratorii, alia terrestris hominis. Ille quidem vt spiritus in hominem se insinuare, eumque agitare potest, vnde *dæmoniacus*, vel *à dæmone obsessus* dicitur homo: nequit tamen in dæmonem spiritum se vicissim ingerere homo terrestris, vt inde similiter nomen mutuetur, opereturque, *vt Vierus de Lamiis libro 3. capite 10. scripsit.* Sed audiamus Theologorum & aliorum de
25 hac quæstione iudicia & testimonia. D. Heerbrandus *in disputatione sua de Magia Thesi 46. cum aliquot sequentibus* sic scribit: *Cum diabolus potestas aeris dicatur & sit, adeoque princeps huius mundi, Deo permittente, turbare aerem atq; inficere potest, tempestates ciere. Cumq; iam instare tempus videt, deuinctos sibi & coniuratos suos admonet Magos vel Sagas, vt illi carmina sua expediant, hæ vero herbulas quasdam certas coquant, ollulamque euertant. Cumque sequatur effectus, grando & aliæ tempestates illi suis incantationibus, murmure & herbularum coctione, tempestates se excitasse credunt, & sibi persuadent. Quæ cum causas in rerum natura & verbo DEI nullas habeant, superstitiosa, va-*
26 *na, impia adeoque sacrilega esse sciendum est.* D. Theodorus Beza in explicat. cap. 1. in Iobum vers. 16. *Cæterum ostendit etiam hic locus impuros illos Spiritus non temere ab Apostolo vocari aeris principes, sicuti su-*

uti ſuum illum Iouem horum dæmonum principem Græci & Latini multis propterea epithetis cognominarunt, νεφεληγερέτην, ἐρίγδουπον, *fulguratorem, tonantem vocantes: qui tamen vel minimum quiddam in cælo vel in terra mouere, niſi Deo concedente non poſſint: ſed Dominum quidem illorum opera quoties ipſi libuit in huiuſmodi excitandis tempeſtatibus vti, ipſos vero donec in abyſſum mittantur, in aere & aliis mundi partibus verſantes, & nulla re magis quam omni rerum confuſione, & hominum præſertim exitio gaudentes, adde etiam omnium naturalium cauſarum, ad excitandas omnes eius generis impreſſiones requiſitarum ſumme peritos, quam facilime & quam libentiſſime Deo concedenti vel etiam imperanti ſuam in his rebus operam præſtare conſtat, ſagarum etiam & Magorum omnis generis adhibito interuentu.* Et hanc quæſtionem dudum quoque decidit Concilium 27
Bracarenſe in Luſitania, circa Annum Chriſti DCXX. vbi eiuſmodi fecit decretũ: *Si quis credit, quod aliquas immundas creaturas Diabolus fecerit, & tonitrua & fulgura & tempeſtates & ſiccitates diabolus ſua athoritate facit, ſicut Priſcillia dixit, Anathema ſit.* Ioan. 28
Bodinus *lib. 2. de Dæmon. c. 8.* ſcribit: *Quanquam Sagæ ac potius Satanas ipſis poſtulantibus, & Deo permittẽte fruges interdum perdit, ſed neq; omnes neq; omnium.* Vlricus Molitor de Lamiis c. 7. Sig. *Quo-* 29
modo igitur Maleficæ mulieres credunt & aſſerunt ſe procreare tempeſtates. VI. Ipſæ duntaxat pro earundum ſtultitia, ſe talia facere credũt: & tamen ſua credulitate decipiuntur. Sig. Vt quo? VI. Nam cum diabolus ex motu elementorum cognoſcit mutationem aeris, & tempeſtates fieri debere: quas tamen ipſe diabolus facilius & citius quam homo præſcire poterit: vel dum diuina permiſſione aliqua plaga, & peccatorum correctio ſuper terram iuſto Dei iudicio cadere debet: cuius correctionis ipſe executor eſt, tunc harum mulierculārum mentes agitat, variisque imbuit imaginibus & ſuggeſtione multiplici quaſi ob inuidiam in proximũ, vel ad vindictã aduerſus inimicũ, ſint aerẽ turbaturæ, tẽpeſtates excitaturæ, & prouocaturæ grandines. D. Biermannus in diſputat. 30
De Magicis actionib. Theſi. 49. *Tempeſtates, grandines, fulgura, to-*

nitrua certum eſt virtute cæli & elementorum excitari. Eſt tamen quod Dæmones nonnunquam (Dei permiſſu) *materiæ motum promoueant, ac dirigãt, diſgregatas exhalationes cogant & ita componant, vt ſæuiſſima ingraueſcat tempeſtas: quam ipſam etiam detorquent in exitium hominum & iumentorum, deturbationem ædificiorum, calamitatem agrorum. Eſt etiam q̃ nulla ſuppetente vaporũ copia aeris confractu fragorem, ccmpulſuque nimbos concitent. An enim nobiliſſimum aerem turbare & per vim agitare integrum non eſſet his, quibus grauiſſima corpora in altum ſubducere, & per aerem impetu auferre non eſt operoſum?* Hinc non videtur præter omnem fidem eſſe, quod do Lappis & Finnis memoratur, qui ventos ſecundos pretio vendant nautis. Quorum in obſequio cum ſint Dæmones (maxima enim eſt in ſeptentrionalibus barbaries & idolomania) ſi res ad ſuperſtitionem confirmandam faciat, ipſi aerem haud difficulter à puppi impulerint. Atq; adeo, cum præuident & ſignis prænotant Dæmones, quid poſſit natura, aut ſuis ipſorũ viribus in aere geri: interpellant Magos, vt hæc illaue parent. Vbi ſuc-
31 cedit euentus, de ſuo artificio hi gloriantur. Cæterum vt ſemel hunc librum & hoc caput finiam, ſi Chriſtianus tonitrua, grandines, fulmina & tempeſtates perceperit, hæc non dicet à Diabolo fieri, ſed à Deo proficiſci, vt cecinit Dauid Pſalm. 29.

Erumpens cæto Domini vox clara tonantis
Perſonat æthereas humentia culmina nubes:
Vires oſtentat Domini vox clara tonantis,
Spirat magnificum Domini vox clara tonantis,
Perfringit cedros Domini vox clara tonantis,
E Libano effringit Domini vox clara tonantis,
Flammas diffundit Domini vox clara tonantis,
Et deſerta quatit Domini vox clara tonantis.
Omnia dum paſſim Domini de voce fatiſcunt,
Laudibus è templo findunt pia pectora cælos.

FINIS.

LIBER TERTIVS,

QVOMODO CONTRA MAGOS, VENEFICAS, ET Lamias procedatur.

FRANCOFORTI,

M. DCL.

CAPITA LIBRI TERTII.

CAPVT I.

An in crimine veneficii seruandus sit processus ordinarius.

CAPVT II.

Quomodo contra Magos & veneficas per viam accusationis procedatur.

CAPVT III.

Quomodo contra Magos & veneficas per viam inquisitionis procedatur.

CAPVT IV.

De purgatione iuratoria, & armata.

CAPVT V.

De exploratione per aquam frigidam.

CAPVT VI.

De captura Veneficarum.

CAPVT VII.

De confessione Magorum & Veneficarum spontanea.

CAPVT VIII.

De probatione veneficii per testes.

CAPVT IX.

De confessione Veneficarum & Magorum contra consocios eiusdem criminis.

CAPVT X.

De confessione Magorum vel Veneficarum in tortura.

CAPVT XI.

De pœna Magorum, Veneficarum & Lamiarum.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC D. D. VDALRICO DVCI MEGAPOLITANO, PRINCIPI VETVSTÆ gentis Henetæ, Comiti Suerinensi, Rostochii & Stargardiæ D.D. suo clementissimo.

SI quis Illustrisime & Sapientisime Princeps, vniuersam institutæ gubernationis tuæ rationem ob oculos ponat, videbit is quam rite Celsit. eam secundum Tria iuris præcepta, quæ velut prima principia & fontes vniuersi iuris sunt, ex quibus omnes aliæ leges positiuæ deriuantur, & ad quas tanquam ad Lydium lapidem, seu Regulam & normam immotam, dirigi & examinari debent, direxerit, ordinarit, & constituerit. Inter quæ cum primum sit, & in se integram quasi de moribus doctrinam complectatur, *Honeste viuere*, in hoc Celsit. incumbit, vt in toto cursu vitę suæ innocenter, grauiter & sancte viuat, propter quam causam merito hodie multi Imperij Proceres ac Principes, non ad intuendum tantum, sed ad imitandum ac sequen-

dum

dum, præclarum omnis pietatis, iuſtitiæ, grauitatis, prudentiæ, integritatis, fortitudinis ac conſtãtiæ exemplum, in Celſ. T. maxime ſibi propoſitum eſſe libenter agnoſcant, ac ſtatuant.

Certe propter has eximias virtutes, & in primis pacis ſtudiũ, digna viſa eſt Celſ. T. Diuo Rudolpho II. Cæſari, & omnibus, qui nõ ſolum ſuis imperaret, ſed alijs etiã ſapientia, conſilio præiret, & publicus eſſet inferioris circuli Saxonici ὑπερεποπτὴς pacis, concordiæque cuſtos. Præclara ſane & magna res virtus eſt, quæ in amorem ſui tacita commendatione, optimos quoſque rapit, & auctoribus ſuis, cum alia ornamenta, tum autoritatem accumulare ſolet. Deinde ſecundum iuris fundamentũ quod ſpectat, *Alterum non lædere*, hoc efficit Celſ. T. vt omnis violentia legitimis compeſcatur remedijs, facinora debito puniantur modo, iniuriæ reprimantur, atq; tota prouincia malis purgetur hominibus.

Ad tertium accedo; *vt quiſque quod ſuum eſt conſequi poſſit*, qui finis eſt iuſtitiæ, etiam hoc ſanctiſſimum iuris præceptum Celſ. T. religioſe obſeruat. Nam Conſiſtorio prouinciali Celſ. T. non

ſolum ipſa præeſt, vbi ius omnibus abſque reſpectu perſonarum, magna cum grauitate pro veritate dicit: ſed & omne reliquum tempus, rebus ſacris, deliberationibus ſerijs, mandatis & decretis tribuit, eo curas omnes, cogitationes & meditationes defigens, vt ſubditis *Suum* tribuatur. Inueniuntur multi, quos natura etiam egregie ad humanitatem flexiſſe videtur: ſed cum illi ad Rẽpublicam accedunt, cum tantam negotiorum molem vident, moleſtia, tædioque affecti, ea vel prorſus abijciunt, vel certe languidius & remiſſius curant; Alios cõuiuia, alios venationes ab intentione ſtudioq; auocant, ſed Celſ. T. in tractandis negotijs, audiendis libellis ſupplicibus nunquam defatigatur. Quid de reliquis Celſ. T. virtutibus heroicis dicam? Summa humanitate & ſuauitate in colloquijs, ſingulari elegãtia in moribus, toto denique corporis habitu, & vultus venuſtate & maieſtate: quæ omnia docent, Celſ. T. non tam ad clementiam inſtitutam, quam factã, non imbutam, ſed natam eſſe. Hę igitur maximæ & clariſſimę Celſ. T. virtutes, ingentia quoque in me à Celſ. T. collata beneficia, & quia priores duos li-

os libros, de Magis, Veneficis & Lamijs sereniſſimo Daniæ Regi Chriſtiano IIII. nepoti Celſ. T. dedicaui, impulerunt, vt hunc proceſſum criminalẽ, quẽ in Academia Celſ. T. publice prælegi, Cel. T. nominatim aſſcriberẽ atq; dicarem. Quare Princeps Illuſtriſſime, pro tuo erga iuris prudẽtiam perpetuo ſtudio, & beneuolentia in Iuriſcõſultos ſingulari, hunc meum laborem T. Celſ. dicatum, clementer accipe, meque ſolita clementia porro etiam proſequi non dedignare. Deus Opt. Max. per quem Reges & Principes regnant, Celſitudinem T. ad ſui nominis gloriam, Eccleſiæ ac Reipublicæ ſalutem, diu conſeruet.

Celſitud. Tuæ
obſequentiſſimus
Ioannes Georgius Gôdelmann.

CAN-

CANDIDO LECTORI IOANnes Georgius Gödelman D.S.D.

MVlti hodie imperiti Iudices & Scabini Germaniæ magis ex præscripto Ioannis Bodini I C. Galli, & opinione propria, quam ex legibus, & constitutionibus criminalibus Carolinis, in hoc delicti genere procedunt, & sine vllo discrimine, & legitimis præcedentibus indiciis, ex consuetudine quadam magis inueterata dementatas anus flammis horrendis obiiciunt, & hac ratione conscientias eorum lædunt, se suosque in vitæ & bonorum periculum cõiiciunt. Vt enim quondam, quum Ethnici adhuc grassarentur in Christianos, si quis accusabatur fidei in Christum, vulgus vociferabatur ad Leonẽ: ita his temporibus si quæ mulierculæ, quamuis honestæ, insimulentur tantum incantationis aut Veneficii, clamare solent: Ad ignem. Quapropter cum aliquoties Auditores mei post habitam disputationem de Magis, Veneficis & Lamiis Anno 1584. in hac Academia Vrbis Rosarum, & remotæ quædam Germaniæ Ciuitates, prout ex adiuncta videbis epistola, petierint, vt in eorum gratiam in hoc delicti genere, processum ordinarium, quem in intricata hac materia tuto sequi possent, conscriberem: Collegi tandem post reditum meum ex Liuonia & Polonia, ad labores Academicos quædam, reiectis somniis, & absurdis, nec in iure fundatis opinionibus quorundam, ex ipsis fontibus legum & constitutionum Criminalium Caroli V. Imperatoris, & Ordinum Imperii, ad quas religiose obseruandas Iudices in toto Romano Imperio peculiari iureiuranda astrinxerunt, c. 3. constitut. Carolinæ. Tuum erit candide lector, hoc meum studium, quod ad inquirendam veritatem confertur, boni consulere, & tuo amore & beneuolentia me meosque complecti.

Copia

Copia

Eines fürnehmen vnnd gelahrten Herrn in Westphalen / im Namen vnd von wegen der Statt N. Schreiben/an Johann Georg Gödelmann der Rechten Doctoren/ꝛc. Sub dato N. den 6. Maii, Anno 87.

MEin freundtlichen Dienst zuvor/ Ehrnvester/ Hochgelahrter günstiger guter Freundt/ jhr werdet ohn Zweiffel vor dieser Zeit vernommen haben / welcher Gestalt meine Herrn Burgermeister vnnd Raht dieser Statt/ vor zweyen vnnd jmmerhalb Jars/ mit dem beschwerlichen Justitzwerck gegen die Hexen vnnd Zauberinnen bemühet gewesen/ vnd noch seyn. Als nun aber in solchen Processen/ meine Herrn deß Rahts auff der eingezogenen/ in vnd ausserhalb Pein gethane/ vnd mit dem Todt bestetigte confession vnd Besage (in Ansehung/ daß die Zauberey inter crimina excepta erzehlet/ vnnd difficilimæ probationis sey/ darüber man wenig andere indicia haben mag) gegen andere mit gefänglicher Einziehung/ vnnd ferner auff jhrer Verleugnung zu peinlicher Frage verfahren/ Sonderlich da solche Be-

ſage geheuffet / vnd eine nicht allein von einer oder zweyen Hexen / ſondern auch mehrern vor eine Zauberſchen beſchuldigt vnd angegeben / Auch die beſagte Perſon alſo argwönig / daß man ſich der beſagten Miſſethat zu jr verſehen mögen: Die verdächtige Perſon auch altem herkommen nach / zu förderſt ein theil an Händen vnnd Füſſen gebunden / ein theil auch vngebunden / auffs Waſſer ſetzen laſſen / vnnd ſich befunden / daß ſolche verdächtige Perſon oben geſchwimmet / vnnd wie viel ſie ſich darumb bemühet / nicht zu Grunde gehen können. Da doch nach dem Lauff der Natur Omne graue feratur deorſum, auch da vnſchuldige Perſonen gleicher Geſtalt auffs Waſſer gebracht / wie dann mehr dann an einem Ort darzu vnſchuldige gekaufft / alsbaldt auch in Gegenwart der Hexen / zu Grunde gangen: Wirdt jetzo von etlichen eingezogener Verwandten vnd Freunden / ſolch Juſtitzwerck vnnd Proceß controuertieret, in Zweyung gezogen / vnnd vorgegeben / Als ſol ſolche der eingezogenen Hexen Beſage / da gleich zwo vnnd mehr auff ein andere / die jhnen dennoch mit Namen / oder ſonſten einiger dergleichen Anzeig nicht vorgehalten werden / zuſtimmen / indicium ad torturam ſufficiens ſine aliis indiciis nicht gebären. Item es ſol ſolche Beſage kein Beweißthumb erſetzen / vngeachtet dieſelbinn vnd auſſerhalb Pein beſchehen / darbey auch die Hexen an

dem

dem peinlichen Gerichte vnnd biß zum Todte verblieben / Auch etlich mal mit den beſagten confrontiert. wo fern nicht auff ſolche Beſage jhnen/den ſagenden Perſonen nachmalige Pein angeleget / vnnd damit ſolche Beſage erhalten hetten. So laſſen ſich auch etliche bedüncken/als ſol das baden den Rechten zuwider ſeyn/ dieweil darinn / vnnd ſonderlich dem Geiſtlichen Rechten/ purgationes vulgares per ferrum candens, aquam feruidam ac frigidam verbotten / wiewol meine Herrn deß Raths auß außgedeuten Baden oder Schwemmen kein indicium genommen / allein daß die ſchüldigen dardurch etwas leichter zur Bekänntniß bewogen / So ſcheinet auch nicht geringer Vnderſcheidt zu ſeyn zwiſchen der purgation, quæ per aquam frigidam fiebat, vnnd in den Canonibus verbotten iſt / vnd dieſem Baden. Sintemal daſelbſt der vnſchuldig ſeyn wolte / oben auff dem Waſſer contra naturæ ordinem ſchwemmen mußte / vti purgationem per aquam frigidam, deſcribit Panormitanus, *in capitul. ſententiam in fine, ne Clerici vel Monachi.* In dieſem Fall aber gegen dem natürlichen Lauff die ſchüldige oben ſchwemmen / vnnd nicht mergiert werden können/vnnd Gott damit als ein Anzeyg vber Menſchlichen Verſtandt die Schuldigkeit andeutet. Wie auch bey dem Todtſchlage geſchicht / Vbi corpus moruum, coram homicida ſanguinem mittere ſæpius compertum,

& pro ſufficienti indicio ad torturam, iam dudum receptum eſt. Item / es ſolden ſagenden Perſonen nicht geglaubet werden / da ſie bekennen vnnd anzeigen / daß ſie dieſe oder jene Perſonen auff jhren Teuffeliſchen Täntzen vnd Zuſammenkünfften geſehen hetten / dann es ſolten ſolche Täntze vnnd Zuſammenkünffte nicht reuera geſchehen / Sondern dieſelben vom Teuffel den Hexen eingebildet werden / nur Träume vnd Phantaſey ſeyn / vnnd da gleich die Täntze vnnd Geſellſchafft von den Hexen gehalten würden / ſo könnte doch der Teuffel ein vnſchuldige Perſon auff ſolchen Täntzen repræſentieren. Derowegen wieder niemandts auff ſolche Beſage in Recht zuverfahren ſeyn ſoll. Wann nun jhr in der Hohen Schul zu Roſtock auch vor etlichen Jahren von den Hexen diſputirt, vnd ohne Zweiffel hierinn viel in dieſer intricata materia geleſen vnnd erfahren: Iſt eines Erbarn Rahts an euch freundtlichs Geſinnen vnnd Begeren / weil jhr zuvor trewlich Conſulendo in andern vnderſchiedlichen Caſibus dieſer guten Statt gedienet / jhr wöllet vnbeſchwert / vnnd mit Hindanſetzung ewrer obligenden Geſchäfften / auff alle obberührte Punceten / ewer Rähtlich Bedencken / vnnd wie man wieder ſolche Hexen vnnd Zauberſchen de iure vnverweißlich procedieren. Auch ob man durchauß in allen deß Frantzöſichen Rechtsgelahrten D. Ioannis Bodini

dini Meynung in ſeinem Buch *de Daemonomania* folgen kan/ außführlich vnnd nach der lenge zuſchicken. Daß ſolche Mühe vnnd Arbeyt danckbarlich erſtattet werde/ will ich mir hinwiederumb angelegen ſeyn laſſen. Hiemit in Schutz deß Allerhöchſten befohlen. Datum N. den 6. Maii, Anno 86.

Copia

D. Johan Georg Gödelmans/ gegebener Antwort/ auff N. in Westphaln Schreiben/ ꝛc.

EHrnhaffter Wolgelahrter günstiger Herr vnd Freundt/ E. G. Schreiben im Namen vnd von wegen eines Erbarn Raths daselbst/ hab ich von dem Westphalischen Botten wol empfangen/ vnd wolte dasselbige/ wie von mir begeret wirt/ gerne etwas weitleufftiger der Sachen Notturfft nach/ mit allen Vmbständen/ in angeregter Malefitz Sachen beantworten. Weil ich aber diese Woche noch/ mit Verleyhung Göttlicher hülff verreisen muß/ hab ich ietzo nur kürtzlich/ mein einfältig Bedencken der Warheit vnnd den Rechten gemeß/ auff E. G. Schreiben/ bey Zeygern zuschicken wöllen. Mit Erbietung/ wo fern ich mit Göttlicher Hülffe/ frisch vnd gesundt/ widerumb zu den meinen anlangen würde/ daß als dann ein außführlicher Tractat/ was für ein Proceß mit den Zauberin zuhalten/ wie vnd welcher gestalt sie auff jhre Bekanntniß zu verurtheylen/ einem Erbarn Rath daselbst zukommen soll.

So viel die erste Frag betrifft/ Ob nemlich ein Oberkeit/ auff der eingezogenen Heren vnd Zauberiñen in vnd ausserhalb der Pein/ gethane Confession, die von jhnen besagte Person gefänglich einziehen/ vnd ferner auff derselben verleugnung peinlich fragen könne. Hierauff kan ich E. G. nicht fürenthalten/ daß die allgemeine beschriebene Rechten/ vnd sonderlich weiland Keyser Carls deß V. peinliche Halßgerichts Ordnung/ darnach sich ein jeder Richter/ gleich als nach einer Richtschnur in peinlichen Sachen verhalten muß/ nach innhalt deß 6. Articuls/ vermögen: Daß niemand gefänglich eingezogen werden kan/ es seye dann derselbe einer Vbelthat durch gemeinen Leumuth berüchtiget/ oder andere glaubwirdige Anzeigung oder Verdacht vorhanden. Item im 218. Articul: Es sollen auch die Obrigkeit keinen ohn vorgehend Berüchtig

rüchtig / böſen Leumut / vnd andere genugſame Anzeigung angreiffen vnd ins Gefängniß legen / wie dañ in ſolchem Angriff / etwa durch die Obrigkeit geſchwindiglich vnd vnbedächtiglich gehandlet wird / dardurch der Angegriffen an ſeinen Ehren Nachtheil erleidet.

Sine legitimis enim indiciis, fide dignis ſuſpicionibus & diffamatione, ad capturam Iudex procedere non poteſt. *ſecundum Angelum Aretinum, in Tractatu Maleficiorum, in verbo: Fama publica.* Imo *ſecundum Marianum Socinum in tract. de citat. in 2. act. princ. n. 24. quæſt.* etiam plene de delicto conſtare debet ante capturam. Eſt enim incarceratio ſpecies torturæ, & mortuus in carcere dicitur mortuus in cruciatu, *iuxta Bald. in l. 2. C. de Epiſc. aud. Sichardus magnus ille quondam Germanorum IC. in l. 2. C. de act. & obligat.* Ideoq; in Legibus noſtris appellatur mala manſio. *l. 7. D. depoſ.* propter ſqualorem, frigus, tenebras, inediam, ſolitudinem & tētationes aſſiduas. *VVeſen. conſ. 44.* Et quod Iudex in cauſis criminalibus indiſtincte non poſſit à captura incipere indiciis nō præcedētibus, tenet Mynſi. *Obſerv. cent. 5. obſ. 69.* vbi ait, *Saniori tamen, magis pia & crebrius recepta eſt eorum ſententia, qui incarcerationem ſiue capturam tum demum in criminalibus admittunt, quando prius habita eſt informatio.* Idem tradidit Lancellot. *de officio Prætoris in cauſ crim. de captura. n. 2.* vbi ait: *Captura regulariter nō fit in criminalib. niſi præcedant indicia, etiā in crimine læſæ Maieſtatis.*

Auß dieſen angezogenen Rechtsgründen / iſt zuerſehen / wie wiederrechtlich / freuentlich vnd Tyraniſch / die jenige Richter handlen / welche offtermals vnſchuldige Frauwen / oder andere Perſonen / nur von wegen einer boßhafftigen Vettel / oder leichtfertigen Geſellē / falſchē Wahn vñ Verleumbdung / nach altem Mißgebrauch / in ſo ſchendliche grawſame böſe Thürn / welche billich nicht Menſchen Gefängniß / ſondern deß Teuffels Marterbäncke möchten genennet werden hinab werffen / da liegen die elende blöde Weiber im finſtern / da der Engel der finſterniß lieber vnd mächtiger iſt / dann anderswo / machet ſie jhm da mit ſchrecken mehr vnderthenig vnnd

zuge-

zu eygen/dann sie zuvor waren/ oder daß sie sich im Kercker (welches die Obrigkeit bey dem allerhöchsten Richter zu verantworten hat/ selbst entleiben. Ja beredet vnnd bedräwet in so einsamer Finsternis auch offt die/ so keine Hexen seynd/ keine Gemeinschafft je mit jhnen gehabt/daß sie seine Genossen werden: Nach dem Teuffel kompt der Hencker mit seinem grewlichen Folterzeug darzu. Welch Weibt wann sie das für Augen siehet/ solte nicht darob erschrecken / dermassen / daß sie nicht allein das bekennte / was sie wüste/ oder meynte daß sie begangen hette/ sondern auch das jhr nie jn Sinn kommen were zu thun? Auff solche gezwungene/ falsche / nichtige Vrgicht/ werden sie dann vervrtheilt vnd hingerichtet / vnd wöllen lieber sterben/ dann in solchem Gefängniß / welche nicht ein Straff / sonder Custodia seyn solte/ vom Teuffel vnd Hencker so grewlich gepeiniget werden.

Es haben die Römische Keyser Gratianus, Valent. vnd Theodosius löblich vnd wol verordnet / *in l. 5. C. de custodia reorum*, daß die Gefangene / woferrn sie der Missethat halben vberzeuget/ schleunig hingerichtet / die vnschuldigen aber mit langwerender Gefängniß nicht sollen gemartert werden / Impp. verba sunt: *De his quos tenet carcer inclusos, id aperta definitione sancimus, vt aut conictos velox pœna subducat, aut liberandos custodia diuturna non maceret.* Vber das so hat auch der Keyser Iustinianus *in Authentica Hodie, C. eod. tit.* bey hoher Straff verbotten / daß man kein Weibsbild ins Gefängniß einiger Missethat halben legen solle.

Verba Imp. sunt: *Sed si crimen grauissimum sit, de quo accusatur mulier, in monasterium vel asceterium mittatur, vel mulieribus tradatur, per quas custodiatur.* Demnach sollen sich die Richter vnd Obrigkeit wol fürsehen/ daß sie nicht leichtlich einem jeden Geschrey/ so vnder dem leichtfertigen / wanckelmütigen Herr omnes vmbgehet/ glauben geben / vnd gleich also auff hören sagen zufahren / vnd die so für Zauberinnen außgeschrichen/ gefänglich einziehen/ sie haben dann alle Vmbstände gnugsam erfahren/ vnd seyn auff eine gewisse Spur kommen / sonst ist das Geschrey (wie auch der weise Heyd Quintilianus

Ianus *lib. 5. cap.* 3. vnd 4. sagt) ein falsche vngegründe Red / die auß Boßheit vnd mißgunst jhren anfang gewiñet / vnd durch gern glauben zunimpt vnd gesterckt wirt / welches auch dem aller vnschuldigsten durch list vnnd Trug seiner mißgünstigen wiederfahren mag / deñ der Teuffel als ein Lügener vnd Mör der nur damit vmgeht / daß offtermals die allerfrömbste / stattlichste vnd fürnembste Geschlechter / in den Stätten vnd ausserhalb / mit solchem Laster mögen berüchtiget werden.

Daß auch das bloß neydisch Besagen solcher bösen Weiber nit ein genugsam Anzeigung seye / nicht allein zu der Captur oder gefänglicher einziehung: Sondern auch zu der Tortur vnd peinlicher Frag: welche der Obrigkeit extremum remedium vnd vltimũ refugium ad indagandam veritatẽ ist: solches ist gleichfals in hochgedachter Keyser Carls obberührter Halsgerichts Ordnung im 8. vnd 20. Articul heilsamlich vnd wol versehen / dann vermög derselbẽ / kein Richter jemandt auff blos angeben vnd ohn gewisse vermutung peinlich fragen kan / Sonder es müssen zuvor redliche Anzeigungen der Mißthat vorhanden seyn.

Et communis omnium Doctorum sententia est, Nominationem rei in tormẽtis facere tantum indicium ad vlteriorem inquisitionem, & nõ ad torturam, multo minus ad condemnationem, etiam in criminibus exceptis, quale est Veneficium. Iul. Clarus *in Pract. crim. q. 21. nu. 8.* vbi ait: *Sed quid in criminibus exceptis? Respondeo: quod adhuc talis nominatio, alia præsumptione non concurrente, non est sufficiens indicium ad torturam.* & Afflict. IC. *Super 1. p. Const. Regni Rubr. 17. num. 34.* scribit, quod viderit per multos sapientes sic fuisse decisum in crimine læsæ Maiestatis. Idem tradit *Iacobus Menochius de Arbit. Iudic. qu. 2. c. 5. casu 474. num. 41. Laurentius Kirchouius Communium opinionum Cent. 8. Conclus. 54. Ioannes Sichardus in l. 10. C. de Testi. num. 3. Dionysius Gothofredus in l. fin. C. de Accusat.*

Denn es ein vngewiß / gefehrlich vnd zweiffelhafftig ding vmb

die peinliche Frag iſt. Sintemal etliche von Natur ſo hart vnd liſtig/ daß ſie alle Pein verachten / vnnd die Warheit auff keinerley weiß/ da ſie zugleich in ſtücken ſolten zerriſſen werden / bekennen wöllen/ hergegen aber viel von Natur ſo weich / zart / blöd (ſonderlich das Weiblich Geſchlecht welches die Schrifft / ein ſchwach Werckzeug nennet) daß ſie von wegen der groſſen Hertzen Angſt vnd Marter fälſchlich auff ſich ſelbſt/ vnd andere vnſchüldige Leut bekennen vnd liegen / daran ſie etwan die Tag jhres lebens niemals gedacht/ viel weniger vollnbracht/ wie hievon der fürtrefflich Juriſt Vlpianus *in l. 1. §. 23. D. de quæſtionibus*, geſchrieben.

D. Luther vnd Georg Lauterbeck ſchreiben von einer Hiſtorien/ die zu Metz geſchehen. Daſelbſt iſt ein reicher Kauffman geweſen/ in deſſen abweſen der Hencker heimlich in ſein Hauß kommen/ vnnd ſich in den Keller verſteckt. Als nun auff den Abendt/ die Fraw ihre Magdt in den Keller ſchicket Wein zu holē/ erwürget ſie der Hecker. Da die Magdt nicht wieder kompt/ ſchickt ſie die Tochter hernach/ zu ſehen wo die Magdt geblibē/ der begegnet er ebē alſo. Die Fraw gehet endlich auch hienunder / dieſe wirt gleicher geſtalt vom Böſewicht ermordet. Zu letzt nimt er auß dem hauſe alles Silbergeſchirr/ ſampt der Baarſchafft. Der Kauffmā als er zu Hauß kommen vñ die elende trawrige gelegenheit für Augē geſehen / beklaget ſich deß für einem Rath/ in beyſeyn deß Henckers: dieſer gab für/ man wüſte wol/ wie vneinig der Kauffman mit ſeiner Frawen gelebet/ derwegen nichts gläublichers/ dann er ſelbſt hette dieſen grewlichen Mordt begangen/ vnd ſpricht ferner: Wofern er ſolte vnter meine Handt kommen / ich wolte jme diß wol abfrögen. Solche red gab Vrſach/ daß der Kauffman alsbald iſt eingezogen vnd Torquiret wordē/ welchem der Hencker mit der Tortur ſo hefftig zugeſetzt / daß er auß groſſer Pein vnd Marter/ bekandt/ er hette dieſe grewliche mordthat begangen/ vnd iſt darauff gerichtet worden: da nun die gantze Welt ſchlaffet / wachet der gerechte Richter auff / vnd kömpt des Henckers Mordt gar wunderlich vnd alſo an den Tag/ daß er einem Jüden

einen

einen von deß Kauffmans Bechern verſetzt / darauff ſein Wapen geſtochen geweſen / welches der Jüd alſo baldt gekennt / vnd der Obrigkeit offenbaret / die den Ertzmörder auff ſein bekandnuß haben hinrichten laſſen.

Im Ertzſtifft Bremen / im Ampt Tegenhauſen hat ein junger reicher Eheman gewohnet / welcher ſeine Mutter / ſo noch ein junge Witfraw geweſen / bey ſich gehabt / mit derſelbigen hat ſein Knecht gebulet / wie er ſie denn auch beyde darüber betroffen vnd hart geſtraffet / auch vor Schande / zeitlicher vnd ewiger Straff gewarnet. Endtlich begibt es ſich / daß der Herr auß der Kirchē zu hauß kompt / vnd da er den handel vermercket eilet er nach der Kammer. In dem kompt der Knecht von der Kammer / vnnd wie er den Herren ſiehet / läufft er nach der Thür / der Herr eylet jhm nach / vnnd hauwet jhm den Hut mit der geiſſel von dem Kopff / er aber entläufft / vnd begibt ſich zwölff Meil von dar in einen Dienſt / mitler zeit / ſpricht deß Knechts Vatter den Herren an / wo ſein Sohn geblieben / der Herr erzehlet jhm den gantzen handel vnd ſagt / Sein Hut wer zwar vorhanden / jhme aber wer vnbewuſt wo ſein Sohn ſich jetzunder auffenthalte. Der Vatter läſſet ſich an dieſer Antwort nicht genügen / ſondern ſchepffet auff jhn ein Argwohn / als wann er ſeinen Sohn hette vmbgebracht / verklagt jn derowegen bey der Obrigkeit / die läßt denſelbigen alſo baldt gefänglich einziehen / vnd auff ſeine verlaugnung durch den Scharpffrichter hart peinigen / in der Pein ſagt er / er hette jn vmbgebracht / da man jn ferner gefragt / wo er den Knecht gelaſſen / ſagt er / Er hette jhn in einen Sack geſtecket vnd in die Weeſer geworffen. Nach der Pein aber hat er alles wieder verleugnet / biß endtlich / daß er von newem wieder gemartert hat er abermals bekendt vnd bey ſeiner Auſſag geblieben. Als er nun auff der Walſtatt / von dem Prediger ermanet worden / er ſolte die Warheit jetzunder vor aller Welt bekennen / ſein gewiſſen nit beſchweren / vnd ſagen ob ers gethan hette oder nicht / Nein ſagt er / jedoch was hilfft es / ja / ja / Ich habs gethā / darauff iſt der vnſchüldige Fromme

Mann gerichtet worden / Es hat aber Gott der Allmächtige den Knecht hernach wie auch den Vatter grewlich gestraffet.

Im Land zu Holstein / hat der Eheteuffel zwischen zweyen Eheleuten eine solche Feindschafft angericht / daß die Mutter mit jhrem Sohn vnd Tochter bey sich beschlossen / in der folgenden Nacht / den Mann vnd jren Vatter zuerwürgen. Als nun der Vatter solchen handel vermerckt / macht er sich dauon / gehet an den See welcher nicht weit von seinem Hauß gelegen / daselbst legt er seine Kleider vnd Hut in einen kän / daß man ja nicht anders solte gedencken / als hette er sich selbst ertrencket / vñ begibt sich von dar in daß Landt zu Sachsen zu seinen Freunden / Mitlerweil als dieser Mann nicht wider kompt / vnnd seine Kleider an der See gefunden worden / die täglich Vneinigkeit im Hauß auch bekandt war / machte jhr die Obrigkeit desselben Orts die gednacken / Als wann die Mutter mit dem Sohn vnd Kindern jhn hetten vmbs leben gebracht / wurden darauff eingezogen / vnd bekandten in der Tortur / Sie hetten jhrn Vatter vmbgebracht vnd ins Wasser geworffen. Auff solche jhre bekandtnuß seynd sie gerichtet worden / allein die Tochter hat der Scharpffrichter loß gebetten. Für der Execution haben sie dem Prediger den gantzen handel erzehlt / mit vermeldung daß sie an seinem Todt vnschuldig / baten jhn / er wölle jhr vnschuldt allererst nach jrem Todt offenbaren / dann so es zuuor würde geschehen / befürchteten sie sich / daß sie wieder möchten gepeiniget werden / dañ sie könten solche Marter nicht außstehen / viel lieber wolten sie sterben / diese beyde Historien erzehlet M. Samuel Meigerius Pastor zu Nortdorp in Holstein / *De panurgia Lamiarum lib. 2. c. 12.*

Vber das so hilfft weniger dann nichts zu der besagung / daß die Zauberin darauff sterben / vnnd die besagung mit dem Fewer bestercken. Depositio enim rei supplicii tempore neminem onerat. Vlpianus *l. 3. ff. 1. D. ad SC. Syllan.* vbi, *Si quis moriens dixisset, à seruo vim mortis illatam esse sibi, dicendum est non esse credendum Domino, si moriens hoc dixit, nisi potuerit & probari.* Idem tradidit nobilis

& cla-

& clariſſimus Saxoniæ I. C. D. Ioac. à Beuſt, præceptor meus *in l. admonendi 31. D. de iureiurando, fol. mihi 539.* vbi ait: *Sola confeſſio moribundi non eſt ſufficiens indicium ad torturam, etiamſi ἐνχαρίστια vel iuramento ſuam confeſſionem confirmauerit.* Et ſimul ibi opinionem Hippolyti de Marſiliis, qui ſcribit, Confeſſionem hanc indicium facere ad torturam, refutat. Sed hoc latius perſequitur Antonius Gomezius *Variar. Reſolut. T. 3. c. 13. num. 16.* Vide quoq; Cyrillum Fulgeonium *in Summa Criminali, de confeſſ. §. 2. fol. mihi 73. in num. 4.*

Dann wie gefährlich es ſey / auff der Mißthäter Beſagung mit dem beſagten peinlich zu procedieren / bezeuget ſolches dieſe geſchicht / welche billich alle Richter für Augen haben ſollen.

Ein Mörder iſt auff eine Zeit zu einem Schumacher in eine Statt kommen / vnd ein par Schuhe von jhm begeret / Als jhm aber der Schuſter die begerten Schuh ohn Geldt nicht geben wöllen / iſt der Böſewicht zornig darvon gangen / vnd mit Dräwung geſagt: Er wölle es jm gedencken. Als hernacher derſelbige wegen eines Mords gegriffen / vnnd vnter andern gefragt worden / wer jhm geholffen / hat er auff den Schuſter bekandt. Worauff der Schuſter alsbaldt gefänglich eingezogen / auch ſo lang in der Pein geſtreckt worden / biß daß er auß Schmertzen bekennen müſſen / daß er den angezeygten Mordt hett mit vollnbringen helffen. Hierauff ſeynd ſie beyde zum Todt vervrtheilet worden. Der Mörder / damit er ſeinen gefaſten Neidt / ins Werck vollnbrächte / hat auff der Wallſtatt den Richter gebeten / Er wolte den Schuſter von erſten richten laſſen / welches der Richter alſo gewilliget / Wie nun der Scharpffrichter dem armen vnſchuldigen Mann Arm vnd Bein entzwey geſtoſſen / hat der Mörder dem Nachrichter zugeſchriehen: Er ſolte ſtill halten vnd weiter an den Schuſter kein Hand anlegen / deñ er were vnſchuldig. Als er aber gefragt ward von dem Richter / was er den armen Mann geziehen / vnnd ſo vbel bey jhm gethan / vnd jhn vnſchuldiger weiß alſo bezüchtiget / vnnd der geſtalt martern laſſen / hat er lachendt

geantwortet/Er hette jhr einmal vmb ein par Schuh angesprochen/ welches er jhm versagt/dasselbige hab er jhm vergelten müssen.

An solchen vnnd dergleichen Exempeln sollen sich die Obrigkeit denen das Schwerdt befohlen/spiegeln/ daß sie auff der Missethäter Besagung niemand plötzlich einziehen/ peinlich fragen/viel weniger verdammen/ sondern zuvor fleissig erkündigen vnd nachforschen/ ob sich die Sache also in der Warheit erhalte oder nicht/ Darumb werden die Richter der vnschuldigen Susanna billich von Daniel mit diesen worten gestrafft: **Seydt jhr von Jsrael solche Narren/ daß jhr eine Tochter Jsrael verdampt/ehe jhr die Sache erforschet vnd gewiß werdet? Kehret wieder vmb fürs Gericht.**

Es geschicht offtermals/ daß nicht allein solche vngerechte Richter für jhre Person schrecklich gestrafft werden/ sondern kompt auch vnderweilen/ daß ein gantzes Land/ ein Statt oder Commun eines solchen vnbedächtigen Handels in vergiessung vnschüldiges Bluts entgelten muß.

Nulla vnquam de morte hominis cunctatio longa.

Das ist:

Menschen tödten ist ein grosse Sach/
Man bedenck sich wol/vnd thu gemach/

Dann es wachsen die Köpff nicht wieder wie die Weyden/ vnnd ob gleich hierauff möcht gesagt werden: An einem Fuchß bricht man kein Wildtban/vnd es sey an solchen geringen Weibern nicht viel gelegen/ daß man sich an jhnen hoch vergreiffen möchte: So wil sich doch nicht anders gebüren hierinn zuverfahren/dann was dem Rechten gemäß ist. Vnd wirdt einmal dahin kommen/ darvon die Alten in jhren gewöhnlichen Rhytmis den Richtern geprediget:

Iudi-

Iudicabit iudices iudex generalis,
Neque quicquam poterit dignitas Papalis
Siue ſit Epiſcopus, ſiue Cardinalis
Reus condemnabitur, nec dicetur Qualis,
Ibi nihil proderit quicquam allegare,
Neque excipere, neque replicare,
Nec ad Apoſtolicam ſedem appellare,
Neque codicillos Cæſaris citare,
Reus condemnabitur, & dicetur quare,
Cogitate miſeri, quid vel quales eſtis,
Quid in hoc iudicio dicere poteſtis,
Hic non erit Codici locus, nec Digeſtis,
Idem erit Dominus, Iudex, actor, teſtis.

Es ſollen billich alle Richter vnnd Regenten / damit ſie ſich deſto weniger vergreiffen / vñ jrren / dem Proceß nachfolgen / welchen Gott der Allmächtige ſelbſt gehalten. Als Geneſis am 3. wuſte Gott wol / daß Adam geſündiget / dann was kan Göttlicher Maieſtat verborgen ſeyn? aber gleichwol würdt Adam von Gott zur Antwort citirt / vnd gehöret / Da Gott ſprach / Adam wo biſt du? vnd Geneſis am 4. fraget Gott Cain dē Mörder / wo iſt dein Bruder Abel? Vngeacht daß Gott wuſte / daß Cain jhn erſchlagen. Item Geneſis am 18. da Gott ſaget: Es iſt ein Geſchrey von Sodom vnd Gomorra für mich kommen / das iſt groß / vnd jhre Sünde iſt faſt ſchwer / Darumb wil ich hinab fahren / vnd ſehen / ob ſie alles gethan haben / nach dem Geſchrey das für mich kommen iſt / oder obs nicht alſo ſey. Diß Exempel zeucht D. Luther ſeliger / in Außlegung deſſelbigen Capitels dahin / Daß man nicht freuentlich vnd eylendts vrtheilen ſol / ſondern ſich zuvor aller ding erkunden / damit das Vrtheil ja gewiß ſey / vnnd nicht fehlen könne.

Endtlich ſollen auch alle Richter vnnd Regenten das herrlich reſcriptum deß Keyſers Conſtantini, welches er an ſeinen Statthalter Catulinum in Africa auß Trier hat abgehen laſſen / wann ſie

vber

vber Leib/Leben/Ehr vnd Blut richten/fleissig betrachten. *Qui sententiam laturus est temperamentum hoc teneat, vt non prius capitalem in quempiam promat seueramque sententiam, quam in adulterii vel homicidii vel maleficii crimine, aut sua cõfessione, aut omnium qui tormentis vel interrogationibus fuerunt dediti, in vnum conspirante concordanteque rei finẽ conuictus sit, & sic in obiecto flagitio deprehensus. l. 17. C. de pœnis.* Der jenige so ein Vrtheil fällen wil/ sol diese maß haltẽ/ daß er in peinlichen Sachen den Stab nicht breche/vnd die Endvrtheil vber einẽ ergehen lasse/es sey dann/daß er deß Ehebruchs/ Todtschlags/oder sonst eines Lasters durch sein eygen Bekandtnis/ oder der jenigen/ so derwegen peinlich gefragt werden/ einzehlige Aussag/ dermassen vberwunden/ daß er die begangene Missethat/ selbst mit bestand nicht läugnen kan.

Auff die ander Frag/ Ob man die Hexen/ wann sie nichts bekennen/altem herkommen nach an Händ vnd Füssen binden vnnd ins Wasser werffen könne? Vnd so sie oben schwimmen Zauberinnen/ so sie aber zu Grunde gehen/ vnschuldig sein sollen? Hierauff antwort ich rundt vnnd Teutsch/daß solches ein widerrechtlicher vnnd teuffelischer gebrauch ist/ vnd ein Grewel für Gott dem Allerhöchsten/ daß auch seine Göttliche Almacht dadurch nicht weniger erzürnet werde/ als wann zuvor die Kinder durch das Fewer gangen seynd/welches Deut.am 18.verbotten. Vnd ist zubeklagen/daß dieselbige hin vnd wieder in Teutschlandt vñ andern benachbartẽ Prouincien eingerissen/ dadurch viel vnschuldige Leute vmb Leib vnnd Leben kommen dieweil solche furiosa probatio oder exploratio, wie dieselbige Francisus Hottomanus præceptor meus in seinem Buch *de Disput. Feudali c. 44.* nẽnet/ vorlengst so wol von der Christlichen Kirchen als von dem löblichen Keyser Lothario auffgehaben vnd verbotten worden. Vnd schreibet hievon ein alter fürnehmer vñ Hochgelarter Professor H.W. in der Vniuersitet Heydelberg in seinẽ Christlichen bedencken von der Zauberey/*fol mihi 194. vers.* wie folget: Ja die Obrigkeit treibt selbst Zauberey bey diesem gericht/zu erfor-

erforſchen / ob ſie Zauberinnen ſeyn / haben etliche dieſen brauch / binden jhnen die rechte Handt an den lincken Fuß / vnd die groſſe Zehe / vnd die lincke Handt an den rechten Fuß / werffen ſie alſo dreymal ins Waſſer / ſchwimmen ſie dann / ſo ſeynd ſie Zauberinnen / gehen ſie zu Grundt oder ſincken / ſo ſeynd ſie es nicht. Welcher Geiſt hat euch das eingeben / lieben Herren / oder in welcher Schule habt jr das gelernet? Eines Menſchen Leibe / fürnemlich wann jm Händ vñ Füſſe gebunden ſeynd / daß er ſich nit regen kan / gehet zu Boden / halten jhn die Kleider ein weile auff / ſo ſincket er doch wann die das Waſſer durchdringet / Schwimmet ohn das ein ſolcher Leib / ſo helt jn d' Teuffel empor / auff daß er euch in euwerm falſchen wahn ſtercke / den Menſchen vmbbringe / eben ſo bald den Vnſchüldigē als den Schüldigen. Welchen Brauch / vermeynen etliche / die ſich gelehrt dünckē / zu verthedigen als natürlich vnd recht. Sagen / der Teuffel der die Hexen durch vnd durch eingenommen vnd beſeſſen / mache ſie leicht vnd ſchwimmend. Als wann er Lufft were / ſie füllete wie ein Blaſe oder Sackpfeiffe / nicht ein Geiſt vnnd ein vnleiblich weſen were. Lieber warumb müſſen ſie eben alſo verſchrenckt vnd nicht anders / vnd je an die groſſe Zehe / vnd nicht an die kleine gebunden / vnd drey mal / nicht zwey oder vier mal auffs Waſſer geworffen werden? Iſt meins erachtens Teuffels geſpenſt vnd Betrug / der ſolches bey vns vnnd etlichen andern hat eingeführt / dauon die alten Jüden / Griechen / Römer nichts gewuſt / ſintemal man in jren Büchern nichts dauon lieſet / weder in der Bibel (fürnemlich Deu. 21.) noch bey anderen / die zwar ſolches als ein Miracke l / inſonderheit die Philoſophi / nicht verſchwiegen hetten.

In derſelbigen meynung iſt auch geweſen Ioannes Oldendorpius, *Claſſe 7. De Actio. fol mihi 1063.* vbi ſcribit: *Olim ſolebant ſe purgare ſuſpecti de crimine, alias duello, c. 2. de purgation. vulgari: alias aqua frigida, vel feruente, in quam nudi mittebātur, ca. ex tuarū de purgatione Canon. alias ferro candenti, vt vocat cap. fin de purgat. vulgari: vel ignito, vt rectius in c. Mennam. 2. qu. 5. Cum autē iſtis cruciatuum*

afflictionibus Deus tentaretur, merito fuerunt abrogatæ.

Gleicher gestalt verwirfft auch Ioannes Bodinus *de Dæmon. lib. 4. cap. 4.* diese falsche Prob/ auff das höchst/ da er also schreibt: *Sapiens vero Iudex ad consequendum veritatem omnes præsumptiones comportaturus est: modo ne id faciat, quod multi Iudices in Germania solent. Hi enim aut Magos alios conquirunt, vt per eos ad saltum cribri resciscant an reus sortes exerceat: aut puerulis templum adeuntibus nouos calceos axungia suilla perunctos curant indui, vt Magæ inde nequeant egredi, nisi eis visum fuerit qui pingues calceos ferunt: Aut ambos pedes Sagæ & manus colligantes eam imponunt aquæ leniter, eamq; si saga fuerit in fundo mergi non posse putant. Hac enim via Diabolus indicia quæ sancta oportet seruari, commutat in Scholam Magiæ.*

D. Iohannes Euuich ein fürtrefflicher Medicus zu Bremen/ in seinem *Tractatu* von den Heren *fol. mihi 35.* improbirt gleichsfals solche Alfantzerey/ his verbis: Was ist dañ diß vngewönlich Werck anders/ dann eine versuchung Gottes/ oder ein Teuffelisch Gespött/ vnd einer förglichen vnd ärgerlichen tragedien anfang? davon ein schertzer lachende vnd diese probiermeister beschimpffende gesagt/ daß sie der Köch weiß folgen. Dann wie diese die Cappaun/ so sie zur Malzeit bereiten/ erst mit Wasser reinigen/ darnach braten/ also jene rüsten auch dem Moloch seine gerichte vnd brandopffer zu. Et *fol. 41.* Dieweil dann die wunderbare vnd abscheuliche der Heren widertauff solchen gewissen vnd festen Grundt vnd demonstration nicht hat/ ja denselben zuwider ist/ vnd gereichet zu versuchung Göttlicher Allmacht (wie selbst Bapst Lucius der dritte bekennt) so darff man nicht zweiffeln/ daß sie nit vom Doctor Satan/ oder von den seinigen/ als seynd Hencker/ Peiniger/ Gottlose abgötterer/ falsche Christen/ Sophistische vnd heylose Philosophi, aberwitzige weissager vnd dergleichen/ erdacht vnd eingeführet sey. Die dann allesampt/ was diesen Puncten belangt/ diener vnd teuffer deß Satans seynd/ nach dem vnd sie durch diese Wasserprob/ eben als durch eine Tauff die/ so vorhin vor Christen gehalten/ vnd Christo durch das Sa-

cra-

crament der Kirchen als einverleibt gewesen/ jetzt in gegenwertigkeit vieler Menschē dē Satan (so vil an jnē ist) zueygnē/ gleich wie vorzeitē die Molochiter jre kinder/ durchs fewr. Hactenus D. Euuichius.

Vnd kan allhier nicht statt haben die Consuetudo oder gewonheit/ so hin vnd wieder in benachbarten Fürstenthumben eingerissen/ in betrachtung daß dieselbige nicht durchauß krefftig ist / wo nicht der algemeine consens an jm selbst billich vnd recht ist/ das ist nicht wider gute Ordnung / sondern mit gewissen vnd vnfehlbarn gründen vnd Vrsachen verwahret/ damit wir nicht vnbilligkeit vnnd vnrecht einreissen lassen zu vnserm eygen verderben vnd vnheyl. Demnach sollen die Richter keiner gewonheit leichtlich raum vnnd statt geben/ sonder dieselbig auff die Wagschale der Vernunfft legen/ vnnd die Vrsach derselben fleissig betrachten. Demrso schreibt der Jurist Celsus in l. 39. D. De legib. *Quod non ratione introductum, sed errore primum, deinde consuetudine obtentum est: in aliis similibus non obtinet.* Was nicht auß gutem bedencken eingeführet/ sonder durch jrrthumb / nachmals durch den gebrauch bestetigt / soll in gleichen fällen nicht gelten.

Derowegen weil solche Purgatio per aquam frigidam ein illegitima exploratio ist / darvon wir weder in Dei noch Cæsaris Codice lesen / wirdt dieselbige billich auch von allen löblichen Juristen facultreten totius Germaniæ vnd anderswo verworffen.

Ein natürliche löbliche Jnquisition war die/ welche ein Italianischer Fürst von Mantua mit namen Ferdinādus Gōzaga gebrauchet. Vnter etlichen war ein vnbekandter Todtschläger/ die leß er alle für sich kom̃en/ heist ein jeden die Brust blössen/ gehet darnach vmbher/ greifft eim jeden mit der Handt daran / Kommet zu einem dem zappelt vñ klopfft das Hertz für anderen/ Zu dem spricht er/ du hasts gethan. Der bekennet alsbald/ dañ das vnrühige gewissen machete jm das Hertz vnrühig. Solche erforschung ist recht/ hat Vrsach in der Natur / wie auch König Salomon die beyden Mütter/ die vmb das lebendige vnnd vmb das todte Kindt zancketen / entscheidete. 3. Reg. 3.

Vnnd dienet zur Sachen nicht / was von dem indicio homicidii, wird angezogen. Dann ob wol Iacobus Menochius *de arbitrariis iud. lib. 2. c. 3. C 370. num. 16.* der meynung / Quod indicium sit verisimile ad torturam, in crimine homicidii, quando cadauer coram homicida emittit sanguinem: So seynd doch andere Rechtsgelehrten in contraria sentẽtia: als Marsilius *in praxi. crim. S. diligenter, num.* 81. vnd sonderlich der fürtrefflich Jurist Antonius Gomezius *varia. resol. t. 3. c. 13. fol. mihi* 562. vbi scribit: *sed salua meliori iudicio ego teneo contrarium, & nullo modo practicarem, quia hoc indicium est nobis incertissimũ, & ex causis nobis incognitis & valde remotis, ideo non esset practicandum. Item quia tortura est actus grauissimi præiudicii, ex quo faciliter posset sequi mors, ideo in dubio sanctius esset, nocentem impunitum relinquere, quam innocentem condemnare, l. absentem D. de pœnis. Idẽ quia licet indicia sint arbitraria, tamen intelligo quando iure probantur ex aliqua extrinseca & nobis cognita præsumptione. Sed istud indicium de quo loquimur, nullo iure, vel causa quæ iuridice concludat nobis constat. Ergo non valet, nec ex eo reus veniret torquẽdus.* Hactenus Gomezius. Zu dem geschicht auch dessen indicii kein Meldung in dem 33. Articul / von anzeigung deß Mordts in der peinlichen Halßgerichts ordnung. Jedoch bin ich mit Iosepho Mascardo, *de probat. vol. 2. Conclus. 867. n. 24.* einig / quod indicium faciat, concurrente scilicet fama vel inimicitia rei, alias non: prout idem tradidit Iacobus Nouell. *Reg.* 184. dieweil notorium daß offtermal der leichnam geblutet / nach dem die nechsten Freund denselbigen beklaget / vnd der Thäter bereit sein wolverdienten Lohn vom Nachrichter empfangen.

Zum dritten / was das reiten vnnd fahren der Hexen auff Böcken / Besem / Gabeln / Stecken nach dem Blocksberg oder Hewberg zum wolleben vnd zum Tantz / deßgleichen auch von den Leiblichen vermischungen / so die böse Geister mit solchen Weibern vollnbringen sollen / anbelangt / Achte ich nach meiner einfalt darfür / daß es ein lauter Teuffels gespenst / triegerey / vnd Phantasey ist / nicht allein

allein dieweil es contra naturam corporis physici, also durch ein Rauchloch zu fahrē/ das offt so enge ist/ daß kaum ein faust dadurch gehet / oder ein Katz dardurch kriechen mag/ Sonder weil ich auch sehe/ daß viel trefflicher gelarter Leuht/ von alten/ vnd auch zu vnsern zeiten der meynung gewesen. Der Herr Philippus Melanthon *in libello de Anima fol.* 95. schreibet hieruon also : *Quartum genus somniorum est diabolicum, vt cum veneficæ videntur sibi interesse conuiuiis ac ludis, cum compertum sit eas nūquam abiisse, sed dormientes gestu & clamore somnia conuiuiorum & saltationum significasse.* Sæpe etiam diabolus spectra terribilia dormientibus offert, vt de Cassio Parmensi scribit Valerius. Et hoc multis quoque argumentis demonstrat Ioan. Francisc. Ponzinibius eximius quondam Italiæ IC. *in tracta. de lamiis, n. 45. cum seqq.* Stephanus Szegedinus *in loc. com. Theolog. de somniis.* Hieron. Cardanus *lib.* 18. *vers. Vnguentum lamiarum, de subtilitat.* & rursum *li.* 15. *c.* 80. *de varietate rerum.* Ioan. Bapt. à Porta Neapol. *lib. 2. magiæ naturalis cap. 26.* & denique Iohannes Fichardus *Cons.* 111. *num.* 4. Ioan. Wierus *lib. de præstigiis dæmonum* 2. *cap.* 31. Idem sentiendum & dicendum de delusionibus Dæmoniaci concubitus. Nullo enim modo credendū est, *vt Cassianus inquit,* spirituales figuras cum fœminis naturaliter coire posse. In eadem sententia fuit quoq; eximius Duacensis Iuris cōsultus Philippus Broideus *in Historia Fori Romani, Frāc. Polleti in Corollario ad* 11. *cap. fol. mihi* 198. vbi scribit: *Optarem equidem vt maiore cum pondere, & diligentius fierent anacrises Sagarū siue strigum,* (quas vulgus, à sortibus, vt puto, *Sortierias* vocat) *neq. tā faciles essent Iudices ad credendum, tanquam vera, quæ quotidie de illusionibus, & præstigiis dæmonum referuntur, adeo vt cōfessioni delirantis anus & male sanæ de suis epulis, choreis nocturnis, consessoribus, & concubinis, statim non adhibeant fidem. Quid enim non comminiscuntur? Quasi hæc corporaliter, & reuera, non imaginarie, aut sensuum quadam fascinatione & in spiritu fiant.*

Vnd kan alhier die obiectio der jenigē nicht gelten / die da fürgeben:

geben: Hat der Teuffel können Christum in die Lufft vnd auff die Zinnen deß Tempels führen / *Matt.4.* Ergo, so könne er auch wol solche Hexen auff den Blocksberg vnd anderswo führen. Hierauff antwortet D. Martinus Bucerus *in li.1.Samuelis, c.28.* also: *Deus non permisit Satanæ, vt per carmina & incantationes Christum in ea loca, quæ memorata sunt, perduceret, sed Christus tentatus, sua sponte non fascinatus, in illa profectus est, nostro omnium bono, quem per infirmitatem, per omnia similiter nobis tentari conueniebat, vt sic probatus nostræ infirmitati condoleret.*

Dergleichen Fantasey ist auch / daß etliche glauben / daß die Hexen vnnd Zauberer / in Katzen / Hund / vnd Wölff können verwandlet werden / Denn daß solche verenderung vnmüglich sey / ist bereyt in einem alten Concilio so zu Ancyra in Galatia, Anno Christi 308. vnter dem Keyser Diocletiano gehalten / geschlossen worden. Verba decreti sunt: Wer glaubet daß ein wesen in ein bessers oder in ein ärgers könne verendert / oder jm ein ander Form oder Gestalt gegeben werden / dann allein vom Schöpffer aller ding / der ist ärger dann ein Heyd vnd vnglaubiger. Vnd soll diß offentlich von Predigern verkündiget werden / daß wer solches glaubet / der hab den rechten Glauben verloren / sey nicht Gottes sondern deß Teuffels / an den er glaubet. So weit das Decret. Dieser meynung war auch D. Luther / hielt gantz vnd gar nichts von dem fahren / hielt sie für albere / leichtfertige Leute / die es glaubten. Vnd daß man sagte / die Hexen kom̃en etwan bey Nacht in ein Hauß zusamen in Katzen gestalt / machen da ein geschrey vñ ein gebeisse / vnd so wer vnter sie sticht / hawet / oder wirfft / daß sie verwundet werden / so finde man dann in der nachbarschafft verwundte Weiber / die müssens ja gewesen seyn. Darauff antwort er / Der Teuffel hab sie daheim in jhren betten verwundt / da sie gelegen vnd geträumet sie seyen dort in Katzen gestalt. In Keyser Maximilians deß ersten Hofe waren zween Edelleut / deren einer dem andern auß Feindschafft den Todt geschworen hatte. Der eine wirdt nachts in seim Bette erstochen / deß andern Schwerdt blutig

mor-

morgens gefunden hangende in der scheiden für seinem Bette. Das waren zwo starcke / wichtige Anzeigungen / daß er es gethan hette / nemlich / er war dessen Todt Feindt / vnd sein Schwerdt blutig. Aber er kundte beweisen / daß er die Nacht nicht auß seiner herberge kommen war. Bekandte aber / es hette jm die Nacht geträumet / daß er jhn ersteche. Da ist offenbar / daß es der Teuffel gethan hab / der kans gleicher weise den Hexen thun.

Es halten viel Hochgelahrte vnd Fürnehme Leuthe daß jenig / was von den Beerwolffen inn Mitternächtigen Königreichen / Norwegen vnd Schweden / wie auch in Liefflandt / erzehlet wirdt / für warhafftig. Daß aber auch solche Metamorphosis ein gespenst vnnd Alfantzerey deß Teuffels sey / wil ich allein deß Herren Georgii Sabini testimonium luculentum & sufficiens anhero setzen: Mann helts alhier in Preussen (spricht Sabinus in dem Buch darinn er die Fabeln Ouidii, *in Metamorphosi* erkläret) darfür / daß etliche Menschen zu Wölffen sollen werden / vnd ist nicht lang daß ein solcher gefangen / vnd Hertzog Albrecht in Preussen Margraffen zu Brandenburg / ꝛc. von den Bawren zugeführet worden / als solte derselbige jhnen jhr Vihe zerrissen haben. Er war ein heßlicher Mensch / vnd nicht vngleich einem Wilden thier / sein Angesicht war voll Wunden / die er von den Hunden solte bekommen haben / nach dem er ein Beerwolff worden. Deß Hertzogen Räthen nach dem sie jn derowegen angesprochen / gab er zur Antwort / daß er zweymal im Jahr pflege in ein Wolff verwandelt zu werden / erstlich vmb Weihnacht / hernach vmb S. Johannis. Zu diesen zeiten müsse er in die Wildtnuß vnter die Wölff lauffen / ehe er aber sein Menschliche gestalt verliere / vnnd die Haar herfürkommen / würde jm gar angst vnd bang. Solches ist jhm anfenglich geglaubet worden / biß endtlich / daß er ein lange geraume zeit auff dem schloß verwahret / vnd endtlich befunden wordē / daß er niemals in ein Beerwolff verwandelt worden / sondern allwegen sein Menschlich gestalt behalten hat / vnd setzt Sabinus hinzu / diß ist der außgang dieser Fabel gewesen / dahero zu se-

hen /

hen / daß das jenige so von den Beerwülffen erzehlet wirdt/lauter Fantasey ist / welche die Leuht / so jhre fünff sinn nicht haben / sich vergeblich einbilden. Hactenus Sabinus. Hierauß ist zu ersehen der grobe jrrthumb Iohannis Bodini den er in seinem Buch *de Dæmon. lib. 2. c. 6.* setzet/daß König Nebucadnezar zu Babel Daniel. 4. warhafftig auß einem Menschen in ein Ochsen sey verwandelt worden. Cum tamen textum prophetæ diligenter perlegentibus riteque considerantibus liquido appareat, mutationem istius Regis factam esse κατὰ σῶμα vere & substãtialiter, sed κατ' εἶδος φανόμενον vel potius καθ' ὁμοιότητα, vt similis euaserit bestiis in syluis hinc inde irrationabiliter currentibus. Nec enim textus inquit, eum factũ esse bouem, aut aliud quoddam certo nomine insignitũ animal: sed segregatum esse ab hominibus, & cũ bobus, aut instar boum herbas agri comedisse, quemadmodũ *in allegato Dan. 4. c.* Theologi nostri seculi vnanimiter scribunt.

Endtlich wirdt auch den Heren zugeschrieben / daß sie böse vnzeitige Wetter machen können: So doch Wetter machen Gottes vnd keines Menschen werck ist/er sey so witzig vñ mächtig als er wölle/ich geschweige daß ein alt/krafftloß/toll Weib/solches solte vermögen. Es läst GOtt der Allmächtig dem Teüffel seinẽ Scharpffrichter bißweilen zu/daß er etwan an einem Ort einen schädlichẽ Wind/ Donner/erwecke / welches jm als einem Geist in der Lufft mächtig / in den wanckelbarn/vnbestendigẽ meteoris nicht vnmöglich ist/doch nicht offter / nicht weiter / nicht anders dann jhm Gott verhenckt/ das ziel steckt / vnd die maß fürschreibet. Dessen wir ein klare Zeugnuß haben am Job / daß er das Hauß/darinn seine Kinder waren/ durch einen Sturmwindt in hauffen warff/ vnd mit Fewr auß der Lufft seine Heerde sampt den Hirten verderbte. Darumb hat das Conciliũ Bracarense in Portugal circa Annũ Christi 620. recht geschlossẽ/mit diesen Wortẽ/ *Si quis credit, quod aliquas immũdas creaturas Diabolus fecerit, & tonitrua & fulgura & tẽpestates & siccitates Diabolus sua authoritate facit, sicut Priscillianus, dixit, Anathema sit.*

Derent-

Derentwegen kann kein Richter jemandt auff ſolche Puncten peinigen / viel weniger tödten / weil derſelbigen mit keinem Wort in der Peinlichen Halßgerichts Ordnung gedacht wirdt / allein diß / wofern jemandt mit Zauberey / Vieh vnd Menſchen Schaden gethan / oder getödtet / daß dieſelbige Perſon / ſo es kundtbar / mit dem Fewer geſtraffet werde / Iſt demnach auff der Hexen vnnd Zauberinnen Auſſag gut acht zugeben / was für Warheit oder Phantaſma zuhalten ſey.

Vnd iſt zu erbarmen / daß hin vnd wider in Teutſchlandt järlich ſo vil hundert aberwitzige Weiber / die offtermals zu Halß weder zu beiſſen noch zu brechen haben / vnnd in ſo groſſer ſorg vnd ſchwermut ſitzen / auch durch deß Teuffels geſchwinde Rhetorica eingenommen werden / auff ſolche Närriſche vnd Phantaſtiſche bekändtnuß verbrandt werden / dann je mehr man jr vmbbringet / je mehr jhrer werden. Daß dem alſo ſey / gibt die Erfahrung / vñ iſt die Vrſach wol zuverſtehen / wañ man deß Teuffels art betrachtet. Der weitberümbte Juriſt Herr Andreas Alciatus von Meyland / welcher vor viertzig jaren gelebt / ſchreibet / daß ein Ketzermeiſter vnd Hexenbrenner habe in einem Biſthumb am welſchen Gebirge vber hundert Hexen verbrandt / vnd je mehr er verbrandte / je mehr jhrer wurden / daß letzlich die Bawren zur wehr griffen / vnd den Hexenbrenner zwungen / daß er auffhören muſte / vnd den Biſchoff laſſen Meiſter vnnd Richter darinn ſeyn. Der befraget ſich Raths beym Alciato / der riecht jhm er ſolte gemach thun / es weren leuht mit verrückten ſinnen / die man billicher zum Arzt / dann zum Fewer ſolt führen.

Allhier beruffen ſich etliche auffs Geſetz Moſis / *Exod.* 22. Du ſolt die Zauberinnen nit leben laſſen: So doch dieſer Text nicht von dieſen aberwitzigen Weibern / ſondern von denjenigen die mit Zauberey vnd Gifft Menſchen vnd Vieh tödten / oder ſonſt Schaden zufügen / redet / vnd nach außlegung Ioſephi vnd Septuaginta Interpretum zuverſtehen iſt.

Zum vierdten / was D. Bodini Buch *de Demonomania Magorũ*

anbelanget / ob wol in demſelbigen viel nützlichs begriffen : Jedoch weil er kein diſcrimen Magorum, Veneficarum, & Lamiarum helt/den ordentlichen Proceß in dieſer Maleſitz ſachen verwirfft/vnd viel abſurdas opiniones, wie ſolches an ſeinem Ort außführlich ſol dargethan werden/eingeführet/bin ich der Meynung/daß kein Richter / weil derſelbige die peinliche Halßgerichts Ordnung weilandt Keyſer Carls deß V. vnd deß H. Reichs in acht haben muß / ſeiner Meynung/ſo viel den Proceß belanget / mit gutem Gewiſſen folgen kan.

Darmit wil ich obberührte Puncten nur auff das einfältigſte beantwort haben/ doch E. G. vnd eines jedern verſtendigers rechtmäſſige Verbeſſerung allenthalben vorbehalten. Dann ich ſolches der Meynung nicht geſchrieben/als ob ich wie ein newer Geſetzgeber/der Obrigkeit ein gewiſſe Regel vorſchreiben wolte/ ſondern daß ich ein Anleytung gebe / daß man in hac diſcordantia opinionum ſelbſt erkenne/welches die beſte ſey/ vnd nicht etwas anneme / vnd anfange/ das man nicht recht verſtehet/vnd wann es zum Vrtheil kompt/ dermaſſen procedire vnd verfahre/das einen hernachmals gerewe/ vnd mit der That verſuchen müſſe/was der Poet wolmeyniglich erinnert/ *Iudicii vindex tandem Deus exstat iniqui.* Geben Roſtock den 8. Martii, Anno 87.

LIBRI

LIBRI III. CAPVT I.

AN IN CRIMINE VENEFICII SERVANDVS SIT PROCESSVS ORDINARIVS.

Summæ.

1 *In nullo alio delicti genere iudex tam facile à tramite iustitiæ aberrare pōteſt, ac in crimine veneficii.*
2 *Caute agendum in criminalibus.*
3 *Deus eſt vindex iudicii iniqui.*
4 *Tragicus exitus Regis Gothorum Theodorici.*
5 *Laus Pomponii Attici.*
6 *Sanguinem innocentum de manu iudicum requiret altiſſimus.*
7 *Angeli Dei interſunt iudiciis.*
8 *Conſuetudo iudicandi in Æthiopia.*
9 *Cognitio cauſarum criminalium apud Romanos ſolum conſulibus competebat.*
10 *Pontifices hanc poteſtatem poſtea labefactarunt.*
11 *Pontifices capite damnatos executioni ſubtraxerunt.*
12 *Pontifices ſceleratis hominibus Eccleſiam pro aſylo aperuerunt.*
13 *Occurſus Pontificum ſæpe ductos ad ſupplicium ſeruabat.*
14 *Cauſæ criminales plebeis hominibus demandatæ.*
15 *Carolus V. cum ſtatibus Imperii in conſtit. publicorum iudiciorum abſurdas conſuetudines abrogauit.*
16 *Iudex peritiores conſulere debet.*

17 *Iudex secundum leges iudicare debet.*
18 *Iudex debet habere duos sales, scientiæ & conscientiæ.*
19 *Ioannes Bodinus asserit in crimine veneficii ordinariam viam accusationis teneri non oportere.*
20 *Communis est Dd. sententia, ordinarium processum etiam in hoc crimine obseruandum.*
21 *Explicatio legis 8. D. de Public. Iudiciis.*
22 *Ordo exercendorum publicorum iudiciorum in vsu esse desiit.*
23 *Matthæi VVesenbecii IC. laus.*
24 *Iudicia criminalia redacta sunt ad formam ciuilium.*
25 *Iudex non seruans ordinem iuris pro priuato habetur.*
26 *Iudicis officium est vtramque partem audire.*
27 *Dictum Senecæ.*
28 *Consuetudo Alexandri Magni in diiudicandis causis capitalibus.*
29 *Distichon Poetæ.*
30 *Iudex constitutionem Carolinam obseruare debet.*

1 CVm in nullius criminis cognitione & disquisitione adeo facilime Iudices à tramite Iustitiæ, puniendo innocentes & dimittendo nocentes, aberrare
2 possint, ac in crimine veneficii: Ideo caute agendum est, quando de vita, existimatione & sanguine hominis (quibus rebus in orbe terrarum nihil est pretiosius) iudicium ferendum est; ne iudices ex affectu, vel ignorantia, aut dubia conscientia aliquid admittant, cuius ipsos postea pœniteat, & verum experiantur, quod Poeta canit:

Iudicii vindex tandem Deus exstat iniqui.

3 Ignorantia enim iudicis, interitus & calamitas sæpe est inno-
4 centis. Et tales socii plerunque testem conscientiam secum circumferunt, quæ tametsi veluti cauterio vsta, ad tempus secure conquiescit, tamen aliquando, idque in articulo mortis, tanquam è suaui somno excitata, instar mille testium erit, & grauius affli-

us affliget cor, quam vlla laceratio corporis, corpus cruciare poteſt. Idque veriſſimum eſſe inter alia exempla, etiam tragicus exitus Theodorici Gothorum regis Arriani abunde teſtatur. Nam cum is Symmachum & Boetium, quia impedierant, ne Arrianis Eccleſiæ traderentur, interfici miſiſſet, hanc iniuſtam crudelitatem hæc pœna ſecuta eſt: non multo poſt eorum necem, cum cœnanti propoſitum eſſet in menſa grande caput piſcis, viſus eſt ſibi cernere caput Symmachi horribili rictu, & flãmeis oculis minitantis ipſi. Subito igitur conſternatus & tremens iuſſit ſe in lectum collocari, & accerſito medico Elpidio, narrauit amicis terribilem illam Symmachi ſpeciem conſpectam, & in deploratione ſceleris ſui paulo poſt extinctus eſt.

Cicero Pomponium Atticum vel ob id quondam maxime laudabat, quod ab eo nihil vnquam viderit temere fieri, præſertim in pronunciandis litibus: quanto hic nos attentiores eſſe oportet Chriſtianos, in Chriſtiano ſanguine aut capite iudicando, ne quid temere aut malitioſe in eum ſtatuamus: cuius ſanguinem de manu noſtra requiret altiſſimus: huic enim reddenda eſt ratio adminiſtrati iudicii. Hinc Ioſaphat rex Iudæ commendans iudicibus officium ſuum; *Videte*, ait, *quid ſitis facturi, & mementote à vobis exerceri iudicium Dei.* 2. Paralip. cap. 19. Et in orientis partibus actores apprehendentes oram veſtimenti eorum, quibus cum iure experturi ſunt, dicere ſolent, *Adeamus iuſtitiam Dei.* Hebræi veteres affirmabant, intereſſe Angelos Dei iudiciis. Franciſcus Aluarezius ſcribit, iudices in Æthiopia inſidentes ſubſelliis, relinquere vacuas in editiore loco cathedras duodecim, & dicere has ſedes Angelorum eſſe. Sane cognitio cauſarum criminalium apud veteres Romanos, non niſi iis, qui merum imperium habuerunt, puta conſulibus, prætoribus, cõpetebat: in cuius poteſtatis ſignum, ſecurim cum faſcibus virgarum lictores præferebant, *vt teſtatur L. Feneſtel. in libel. ſuo de magiſtrat. Rom. c. 7.* Exiſtimabant enim veteres Romani hac pote-

ſtate diſciplinam publicam conſeruari, eaq; Maieſtatem Imperii Romani maxime contineri, ideoque eam non niſi viris prudentibus & iuſtis committendam eſſe. Poſtea vero Eccleſiaſtici
10 ad hanc poteſtatem labefactandam, & Imperium Romanum ſubuertendum, *vt Nicolaus Vigelius in c. 1. conſt. crim. ſcribit*, potentiæ ſuæ augendæ gratia aſſeruerũt, eam legibus diuinis repugnare, hoc nimirum prętextu, quod Deus non velit mortem peccatoris, ſed magis vt viuat & cõuertatur. Hinc diſputatio illa iuris Pontificii orta eſt, *an hominem vltimo ſupplicio afficere liceat*.
11 Hinc Clerici & monachi capite damnatos executioni ſubtraxerunt, ſuiſq; monaſteriis incluſerunt: quorũ temeritati conſt. Impp. Arcadii & Honorii obuiatum eſt *l. 6. C. de Epiſcop. audient.*
12 Hinc etiam ſceleratis & facinoroſis hominib. aſylũ in Eccleſia dederunt, & tam perſonas, quam loca Eccleſiaſtica à cognitione cauſarum criminalium exemerunt, *c. eum Eccleſia, de immuni-*
13 *tate Eccleſiæ, c. 2. §. ceſſent in Eccleſiis, eod. tit. n. 6.* Occurſus quoque Pontificum ſæpe ſeruabat ductos ad ſupplicũ, *Iacobus Cuiacius, in d. l. 6.* idque Veſtalibus etiam erat conceſſum, *vide Alexan. ab Alexandro 5. Genial. 12.* & hodie ex communi opinione Cardina-
14 libus. *Clarus 5. ſentent. §. fin. qu. 98. v. vlterius quæro.* Qua ſua hypocriſi hãc poteſtatem, & hoc merũ Imperium adeo deteſtãdum vulgo fecerunt ii, qui nunc ex leui aliqua cauſa homines comburũt, vt Principes & Nobiles viros huius ſuę poteſtatis puduerit, cauſasq; criminales meri imperii plebeis hominibus mãdarint diiudicandas; hinc abſurdiſſimæ conſuetudines introductæ & vel inſontes cum ſontibus damnati, vel ſontes cum inſontibus abſoluti, prout iudices vel ſeueritatis vel clementiæ
15 gratiam affectarunt. Quam rem tandem Carolus V. Imperator cæteriq; Imperii ordines, ad ſuam curam reuocantes, conſtitutiones publicorum iudiciorum in Comitiis tum Auguſtanis tũ Ratisbonenſibus, Anno 1532. promulgarunt, adq; eas religioſe obſeruandas, iudices cũ ſuis Aſſeſſoribus ac miniſtris iureiurãdo po-

do peculiari astrinxerunt, & adius commune eiusq; peritos cõsulendos remiserunt. In dubiis namque & obscuris quæstionibus, iudex peritiores consulere iubetur. *Nou. 113. §. 2. concordat c. 7. constitut. Carolinæ.* Et Iudex secundum leges iudicare debet, nec audiendus est is, qui dicit, ex æquitate esse pronũciandum, quam quisque pro suo affectu adducere potest. *Mynsing. cent. 6. obser. 97. num. 8.* Nam cum se & iudicium suum præfert legibus, per hoc facit iniuriam legib. *§. oportet, in Auth. de iudic.* Nisi forte esset talis iudex, qui haberet duos sales, conscientiæ & scientiæ. Ioan. Sichardus *in l. 1. C. de sent. ex breuic. recit.* vbi ait: *Si duo sales adfuerint, conscientiæ & scientiæ, tunc admittam, vt pro suæ conscientia iudicet: si autem non adsint, tunc iudicium ipsius & conscientiam eius, quæ est contraria legibus, habebo pro diabolica.* His præmissis ad propositam quęstionem perueniamus, *An in crimine Veneficii iudex ordinarium processum admittere debeat.* Ioannes Bodinus IC. *de Dæmon. lib. 4. c. 3.* scribit: In causis criminalib. ac imprimis in veneficii & sortilegii crimine, ordinariã accusationis viã teneri nõ oportere, sed potius veritatem quibuscunq; modis indagãdam esse argumẽto *l. 1. D. de publicis iudiciis,* vbi Paulus scribit: *Ordo exercendorum publicorum capitalium in vsu esse desiit.* Sed iuris est adeoque omnium Iurisconsultorum sententia, processum ordinarium tam in criminalibus, quam ciuilibus seruandum, & præcipue in crimine veneficii, *prout patet ex constitutione Carolina, & l. 16. C. de pœnis.* vbi Imperator tradit hunc ordinem, quod ad sententiæ executionem vel pœnæ irrogationem non perueniamus, nisi prius causa cognita, alias acta essent nulla. Inuersio enim vel præposteratio ordinis vel formæ facit actum nullum, *Fichardus cons. 105. vbi vide.* Non obstat lex *8.* quam Bodinus adfert. Nam Paulus ibi de scrupulosis solemnitatibus & veteribus iudiciorum formulis loquitur, quæ hodie sunt sublatæ. Ordo enim exercendorum publicorum iudiciorum, cuius Cicero *pro Roscio Amerino, pro Milone & aliis locis,* Liuius *lib. 1.* alii-

16 17 18 19 20 21 22

aliique meminerunt, in vſu eſſe deſiit, vt recte notauit Weſen-
23 becius, quem ſolida iuris peritia, indefeſſum ſtudium, præcellens iudicium, admiranda memoria, conſilii dexteritas, deuota pietas, ſingularis beneficentia erga plurimos, maiorem in modum ſuperſtitem & viuum nobis commendarunt, Iurisconſultus de tota Iurisprudentia optime meritus, præceptor fideliſſi-
24 mus, *in Parat. D. de publ. iud. n.* 4. Iudicia enim criminalia, perinde vt in ciuilibus, ad quorum formam hodie pene ſunt redacta cum primis ordinanda, & totus proceſſus vſitato more confici-
25 endus, *VVeſenb. Inſt. De publ. iud. n.* 10. Iudex enim non ſeruans ordinem iuris pro priuato habetur, nec iudicis nomine dignus, ſi non eſt in eo iuſtitia, *c. forus. §. iudex, de verb. ſig.* Et iuſtitia fieri dicitur, quãdo iuris ordine ſeruato proceditur, & litigatores cauſæ ſuæ merita explicantes, tam in ciuilibus, quam criminalibus
26 patienter audiuntur, *l. 9. cum Auth. ſeq. C. de iudiciis.* Iudicis enim officium eſt, vtramque partem benigne prius audire, quam iudicare & condemnare, nõ præcipitare iudicium, ſed cuncta mature rimari, neque ab executione incipere. Idq; exemplo Dei, qui etſi notum haberet lapſum Adæ, tamen eum inauditũ condemnare noluit, ſed eum prius vocauit & audiuit, *Geneſ. 3. verſ. 3.*
27 *c. Deus omnipotens. 2. q. 1.* Et Seneca in Medea pie dixit, Eum qui ſtatuit aliquid parte inaudita altera, æquum licet ſtatuat, haud tamen æquum eſſe. Sane iudices ſæpenumero tantam fidem calumniatoribus & delatoribus adhibent, vt delatus prius ſupplicium ferat quam cognoſcat, qua de cauſa ſupplicium inferatur, tantum abeſt, vt ante auditus, & cauſa legitime cognita ſit. Et quãquam in publicis iudiciis ambæ partes ſæpe ſolemniter audiantur, tamẽ etiam ibi ne auditus quidem non auditur, animo iudicis vel fauore accuſatoris, vel inuidia rei, vel ſomnolentia,
28 vel rerum imperitia occupato. Alexand. Magnus cum in cauſis capitalibus ſederet iudex, accuſatori alteram aurem occludebat: Rogatus cur id faceret? Reſpõdit: *Alteram integram ſeruo reo.* Vnde illud diſtichon:

Cur

Cur geminas homini conceſſit Iupiter aures,
Poſſit vt hac læſis, illa patere reis.

Tutiſſimus itaque modus eſt, vt iudex Conſtitut. Carolinas, in omnibus ſequatur, & præ oculis habeat, hoc ſi fecerit, & illæſam habebit conſcientiam, & tramites iuſtitiæ non tranſgredietur, prout habetur *in c. 83.* In allen Peinlichen Gerichtlichen Händeln/ ſollen Richter vnd Schöppen/ die vnſere Ordnūg vnd Satzūg gegẽwertig haben/ vnd darnach handlen/ auch den Partheyen/ ſo viel jnen zu jren Sachen noth iſt/ auff jhr begeren/ dieſer vnſer Ordnung vnderrichtung geben/ ſich darnach wiſſen zu halten/ alſo/ dz ſie durch Vnwiſſẽheit derſelbẽ nit verkürtzt oder gefärt werdẽ. Id eſt, *volumus vt in omnib. cauſis criminalibus Iudices & Scabini conſtitutiones has ſemper præ oculis habeant, litigantesq; ex iis, vbi petierint inſtruant, ne ignorantia harum in periculum aliquod incidant.*

CAPVT II.

QVOMODO CONTRA MAGOS ET VENEFICAS PER VIAM ACCVſationis procedatur.

Summæ.

1 *In cauſis criminalibus, quot modis procedatur.*
2 *In conſtitutione publici iudicii neceſſe eſt ante omnia de accuſatore quæri.*
3 *Accuſatio quid.*
4 *Magos & Veneficas accuſare poſſunt omnes.*
5 *Accuſator tenetur crimen probare.*
6 *Accuſatione inſtituta, ſatiſdationes præſtandæ ſunt.*
7 *Vſitata quondam in crimen inſcriptio obſoleuit.*
8 *Litis quoque conteſtatio fieri debet.*

9 *Recipiuntur quoque exceptiones, defensiones & probationes.*
10 *Probationes debent esse liquidissimæ.*
11 *Post ipsam sententiam defensionis probatio in criminalibus recipitur.*
12 *An in criminalibus admittatur procurator.*
13 *Ratio cur hoc receptum sit.*
14 *Quando reus præsens est, per procuratorem verba facere, non prohibetur.*
15 *Forma libelli.*
16 *Forma litis contestationis in crimine veneficii.*

1 IN causis criminalibus, in Peinlichen Sachen/hodie proceditur duobus modis, per viam accusationis, & inquisitionis, *cap. fi.* Von annemung deß Vbelthäters/ so der Kläger Recht begert/ *& c. 6.* von annemung deß Vbelthäters/ von der Oberkeit vnd Ampts wegen. *Constitut. Carolinæ.*
2 *Iul. Clar. in pract. cri. li. 5. q. 3. n. 1. Io. Althus. in Iurisp. Ro. li. 2. c. 2.* In cõstitutione enim publici iudicii, necesse est ante omnia de accusatore quæri, cũ sine eo iudiciũ nõ procedat. *l. 7. D. de accus. l. 6. §. 2. Ioan. 8. v. 11. Mulier, quis te accusat.* Et Festus Act. 25. v. *16. Nõ est Romanis cõsuetudo quẽq; morti dare, priusquã reus præsentes habeat accusatores, & locũ defensioni accipiat super criminatione.* Inde apud Romanos accusatori sex horæ, reo nouẽ, legibus dabãtur. *Plinius 4. Epist. 9.* Et Cicero, cũ iret in exiliũ: *Eiicior*, inquit, *non solũ sine teste, sine iudice, sine crimine: sed etiã sine accusatore*, quasi grauius esset sine accusatore, quã sine iudice eiici. Sine accusatore enim iudiciũ criminale nõ procedit, vt nec ciuile, sine actore. *l. 62. D. de iudic.* nisi cũ ex fama publica, q̃ loco accusatoris est, *c. cum oporteat. ext. eod.* magistratus in delicti autorem, vt mox dicã, inquirit, quod olim per denunciationes fiebat. *VVesenbec. in Parat. D. de accus. n. 2.*
3 *& 3.* Est autem accusatio maleficii alicuius apud iudicem dela-
4 tio ad vindictam publicam solenniter facta. Porro quia hoc de-

lictum

lictum inter excepta crimina refertur, ideo ius accusandi hic habent, qui alias ad accusandum non admittantur. *l. 3. 4. C. de malefic. & Math. & l. 7. & D. ad l. Iul. Maiest. Lancellottus de officio prætoris, in tausis crim.* § *de accus. n. 9.* Tenetur autem accusator crimẽ 5
cũ indiciis & argumentis suspicionis iudici exponere, antequã reus custoditur, prout cauetur *c. 11.* his verbis: So der Kläger die Oberkeit oder Richter anrüfft/ jemandt zu strengen/ Peinlichen Rechten/ zu Gefängnuß zu legen/ so soll derselbige Ankläger die Vbelthat/ vnnd derselbigen redlichen Argwohn vnnd Verdacht/ die peinliche Straff auff im tragen/ zu förderst ansagen/ vnangesehen/ ob der Ankläger den Angeklagten auff sein Recht gefänglich einzulegen/ oder sich bey dem beklagten zu setzen/ begeren vnd erbieten würde. *Accusator magistratum interpellans, vt quis publico & pœnali iudicio subdatur & vinciatur, debet initio maleficium & legitimas suspiciones & præsumptiones quæ publicam pœnam continent ac merentur, indicare, etiamsi reum actor pro suo iure comprehendi & includi in carcerem postulauerit, seque paribus vinculis obtulerit mancipandum.*
Accusatione instituta, satisdationes quoq; præstandæ sunt, non 6
tantũ à parte rei, nisi carceribus coerceatur. *l. 1. vbi Bartol. & Dd. de custod. reor.* sed etiam à parte actoris, de prosequenda lite & iniuria, si succubuerit resarcienda. *l. 3. C. de his qui accusa. l. 2. C. de exhiben. reis,* quo nomine etiam carceribus detinetur, donec idonee caueat. Angelus *tract. malef. verbo ad querelam,* etiam ex ordinatione nostra Carolina, prout cauetur *c. 12.* his verbis: So bald der Angeklagt zu Gefängnuß angenommen ist/ soll der Ankläger/ oder sein Gewalthabender/ mit seinẽ Leib verwahrt werdẽ/ biß er mit Burgen/ Caution, Bestandt vnd Sicherung/ die der Richter/ mit sampt Vier Schöpffen/ nach Gelegẽheit der Sachẽ/ vnd Achtung beyder Personẽ für genugsam erkannt/ gethan hat. *Quãprimũ reus cõprehẽsus seu vinctus est, accusator quoq; seu eius mãdatarius custodiãtur, donec fideiusserint, cauerint, & satisfecerint: eãq; satisfactionẽ prætor seu iudex vna cũ quatuor Scabinis iuxta merita & conditionẽ causæ, ambarumque*

personarum rei & actoris sufficientem declarauerit. Idem quoque *ca. 14.* cauetur hoc modo: Als lang vnd dieweil der Ankläger gemelte Bürgschafft nit gehaben mag/vnd doch dem strengen/ peinliche Rechten nachfolgen wolte: So soll er mit dem Beklagten biß nach Endtung vorangezeigter redlicher Außführung in Gefängnuß oder Verwahrung/nach Gelegenheit der Person vnd Sachen/ gehalten werden. Quamdiu accusator fideiussores habere ac satisdare nequit, nec minus tamen publicum iudicium prosequi intendit, tam diu detineatur iuxta conditionem & qualitatem suæ personæ captiuus ac vinctus cum reo, donec controuersia de satisdatione
7 ne fuerit determinata & expedita. Vsitata enim quondã in crimen inscriptio obsoleuit, & in desuetudinem venit, seu ab aula, vt Dd. aiunt, recessit, idque ea potissimum ratione, ne metu propriæ salutis quis ab accusatione desistat, & sic sceleratissimi et-
8 iam impuniti relinquantur. *Geil. de pace publ. lib. 1. cap. 9. nu. 3.* Cæterum & litis quoque contestatio fieri debet, *Bartol. in l. 1. §. 6. ff. ad Senatusc.* Maxime iure Saxon. *Gloss. Articul. 14. lib. 3. nu. 3. v.* Es
9 seyen Peinliche oder Bürgerliche Klagen. Recipiuntur etiam exceptiones ac defensiones, non æque iuramenta. *l. 1. 3. vbi gloss. &*
10 *Dd. D. de iureiuran.* nisi purgationis, *tot. tit. de purga. Canon.* Probationes hic, quoad condemnationem debent esse liquidissimæ, *l. 10. C. de pœnis,* & luce, sicuti dicitur, meridiana clariores, *l. fin. C. de probationibus,* adeo, quod in ciuilibus plene probat, id in criminalibus, præsertim capitalibus vix semiplenam probationẽ impleat, *Decius cons. 175. n. 6. VVesenb. in addit. ad Schneidewein, In-*
11 *stitut. de publicis iudiciis n. 10.* Imo post conclusionem in causa atq; adeo post ipsam sententiam defensionis hic probatio recipitur. *Lancellottus de officio Prætoris in princip. num. 3. VVesenbec. d. loco. Geil.*
12 *lib. 1. de pace publica cap. 8.* Sed quæritur, *An in crimine Veneficii admittatur procurator.* Et respondetur, quod in causis criminalibus per procuratorem nec accusatio nec defensio permittatur. *l. 13.*
13 *de publicis iudic.* Ratio est, ne sententia fiat elusoria, quia condemnatio

mnato procuratore, non posset contra eum, tanquã innocentẽ executio fieri, & sic crimina manerent impunita, quod exemplo pernicioſum foret. Deinde ſi procurator interuenire poſſet, nunquam comparerent rei criminis, conſcientia perpetrati ſceleris territi, ſed latebras & effugia quærerent, vt pœnam condignam delicto euitarent. *Geil. lib. 1. de pace publica cap. 10. numer. 2.* Plane ſi accuſator vel reus præſens in iudicio ſit, per procuratorem verba facere nõ prohibetur, *art. 88.* Es ſoll in der Kläger vnd Antworter willen ſtehen/ jhren Redner auß den Schöpffen oder ſonſt zu nemmen/ oder jn ſelbſt zu reden. Accedit Iul. Clar. §. *fin. q. 32. v. itẽ quæro 16.* vbi etiam additur diſtinctio, quod ſi accuſationi ſit reſpõdendum, vel aliis interrogationibus à iudice factis, reus per ſe, non per procuratorem reſpondere debeat. 14

Forma Libelli N. Anklägers/ contra N. Angeklagte. 15

Durchleuchtiger Hochgeborner Fürſt/ gnädiger Herr/ für E. F. G. erſcheinet der Edle vnnd Ehrneveſte N. Ankläger/ gegen vnd wieder N. angeklagte/ mit Vorbehalt aller rechtlichen Wolthaten/ inſonderheit ſich mit keinem vberflüſſigen Beweiß zu beladen: Vnd bringet nachfolgende Klage für/ doch nicht in Geſtalt eines zierlichen Libells/ ſonder ſchlechter Erzehlungsweiß. Ob wol in den Göttlichen vnd allgemeinen geſchriebnen Rechten/ heylſamlich verſehen/ geordnet vñ geſetzt/ auch bey hoher Straff vnd Verlierung Leibs vnd Lebens verbotten/ daß niemand Zauberey gebrauchen/ viel weniger Menſchen vnd Viehe darmit Schaden zu thun/ vnd dieſelbige zu tödten: So hat doch deſſen vngeachtet obgedachte N. Angeklagtin/ den 9. Maii, Anno 90. nicht allein Anklägers Sohn N. dermaſſen bezaubert/ daß er in eine ſchwere/ vbernatürliche Kranckheit eylends vnd vnverſehens gefallẽ/ vnd hernacher mit jämmerlichen vnnd greulichen Schmertzen daran geſtorben/ beſondern

auch ſeine Weyde/Trifft vñ Wieſē auff der Dümerßdörffer Feldtmarckt / alſo durch ihre Zäuberey vnd Teuffelskunſt vergifftet/daß N. Anklägers Viehe mehrer Theils daruon abgangen. Demnach bittet Ankläger vnderthänig/ die Angeklagte N. nach derſelbigen erfolgter Antwort/ die Ankläger hiemit von jhr fordern thut/ vermöge Keyſer Carols deß Funfften/vnd deß heiligen Reichs peinlichen Gerichtsordnūg/peinlich zu ſtraffē. Hierzu E. F. G. Hochadelich mildrichterlich Ampt vnderthänig anruffendt.

16 Formalitis conteſtationis N. Angeklagtin/ contra N. Anklägern.

Durchleuchtiger Hochgeborner Furſt/ gnädiger Herr/auff N. Anklägers contra N. Angeklagtin/in puncto prætenſi veneficii erſcheinet Angeklagte N. hiemit gehorſamlich/behelt jr bevor alle rechtliche Wolthat/damit Angeklagtes Theil / nicht allein in gemeinen geſchriebenen Rechten / ſondern auch nach allem vblichſten Gebrauch dieſes E. F. G. Gerichts/befreyhet. Vnd weil jr zweiffels ohne/ auff etzlicher jhrer Mißgünſtigē nichtiges Angebē/ein vermeinte Zauberey/ vnd darauß erfolgte vergifftige Tödtūg vnd Mord will zugemeſſen werdē/derē ſie doch mit nichten geſtändig/auch in alle Ewigkeit deſſen nit kan vberwieſen werden/Als thut ſie N. Angeklagte/omnibus exceptionibus, tam ante, quam poſt litis conteſtationem competentibus, nec non defenſionibus ſaluis, hiemit litem negatiue conteſtiren, & negat narrata prout narrantur, ac ob id dicit petita, prout petuntur, fieri non debere. Mit vnderthäniger Bitt/ ſie auff jrer erfundenen Vnſchuldt/ mit endlicher Vrtheil vnd Recht/ſampt Erſtattung deß auffgegangen Gerichtskoſtē vnd Schaden / ledig erkennen/ E. F. G. Hochadelich mildtrichterlich Ampt demütig anruffendt.

CA-

CAPVT III.

QVOMODO CONTRA MAGOS ET VENEFICAS PER VIAM INQVISITIONIS procedatur.

Summæ.

1 *Curia assumit informationes, vt delicta eo citius puniantur.*
2 *Iudex tenetur reos inquirere, ne videatur cum ipsis colludere.*
3 *Inquisitio quid.*
4 *An inquisitio sit prohibita.*
5 *Inquisitio, non præcedentibus legitimis indiciis, nulla est.*
6 *Diffamatio præcedere debet.*
7 *Consuetudo Scotiæ.*
8 *Fama à fide dignis venire debet.*
9 *Fama res veras & falsas nunciat.*
10 *Fama per duos testes probatur.*
11 *Testis deponens de fama, quomodo probet.*
12 *Testes nominare debent, à quibus diffamationem audiuerunt.*
13 *Vnus testis deponens de veneficio, facit indicium contra reum ad inquirendum.*
14 *Secundum indicium ad inquirendum oritur ex dicto socii criminis.*
15 *Tertium indicium.*
16 *Quartum indicium.*
17 *Quintum indicium.*
18 *Veneficas ex solo aspectu cognosci posse, vulgus existimat.*
19 *Mala Physiognomia arguit malam naturam.*
20 *Verba Ciceronis.*
21 *Exemplum malæ conscientiæ seipsum prodentis.*
22 *Inconstantia facit tantum indicium ad inquirendum.*

23 *Sextum indicium.*
24 *Septimum indicium.*
25 *Consuetudo iudicum pessima, in explorandis Veneficis.*
26 *Grillandi & Bodini opinio.*
27 *Danæi opinio.*
28 *Iudex ex indiciis Magorum neminem in carcerem coniicere, vel torturæ subiicere debet.*
29 *Augustini dictum.*

1 PEr viam inquisitionis proceditur, quando curia assumit informationes contra delinquentes, vt delicta eo citius puniantur, sicque status Reipublicæ
2 constans & illæsus permaneat. Tenetur enim iudex ex debito officii sui, Veneficas & Magos, latrones & sceleratos inquirere, & quæsitos punire, prout meruerint, ne videatur cum ipsis colludere, vel eorum dicta & facta approbare, *l. 2. ibi. Et si iudex repertum nõ vindicat, tegere vt conscius criminosa festinat, C. de commer. & mercator.* Officium enim boni magistratus est, seuere in sceleratos animaduertere, & ditionem repurgare ab hominib. sceleſtis, publicam tranquillitatem perturbantibus, *Roma. 13.* Nam v-
3 bi omnia omnibus licent, ibi pessime est cõsultum ciuibus. Estque inquisitio criminis alicuius, per superiorem præcedente à fide dignis & honestis fama communi, vel cum de delicto ex indiciis præcedentibus aliquo modo constat, tam contra absentem, quam præsentem, inuestigatio, cum descriptione circum-
4 stantiarum. *Althusius in Iurispr. Rom. li. 2. c. 2.* Existimant nonnulli, inquisitionem prohiberi *per l. fin. C. de accusa.* Ego nihil dubito eam regulariter permitti, *per d. l. 13. D. de off. præsidis.* Nam quod ipsi distinguunt inter generalem inquisitionem, somnium est. Quomodo enim in genere aliquid perueſtigabit magistratus quod fructum afferat Reip. nisi perueniat tandem ad specialem
5 inquisitionem aduersus hunc vel illum. Quod item dicunt, sine

legi-

legitimis indiciis ſpecialem inquiſitionem non procedere, id obſeruandum eſt etiam in illa, quam ipſi vocant generalem. Nã nullus omnino poteſt in ſuſpicionem adduci, niſi ex cauſa ſecũdum iuris definitionem veriſimili, quæ cum adeſt, quilibet iudex poteſt, ſiue dicas generaliter, ſiue ſpecialiter, inquirere veritatem. Porro in quocunque caſu, in quo iudex ſiue de iure cõmuni, ſiue ſtatutario, ſiue ex conſuetudine, poteſt procedere ex officio ad inquirendum, nunquam debet, neque poteſt à ſeipſo procedere, ad inquirendum, ſiue aſſumendas informationes, vel indicia ſpecialia contra aliquem, niſi aliquid præcedat, quod aperiat inquiſitioni viam, ſcilicet diffamatio, vel querela partis, vel denunciatio, vel huiuſmodi quid: alias enim proceſſus eſſet ipſo iure nullus, etiam ſi delictum foret exinde plene probatũ, *ſecundum Iulium Clarum receptarum ſentẽtiarum lib. 5. §. final. practi. crimin. quæſt. 5. n. 4. fol. 97. col. 2.* 6

De conſuetudine Scotiæ, quæ Mediolani quoq; eſt recepta, Magi & Veneficæ hac ratione inquiruntur: In templo eſt cauus truncus, in quem cuilibet permiſſum iniicere chartulam, nomẽ Magi, rem geſtam, locum, tempus & teſtes exponentem. Hic truncus quindeno quoque die in præſentia iudicis vel inueſtigatoris aperitur, & poſtea clã de iis, quorum deprehenſa fuerunt nomina, inquiritur. Sed hanc conſuetudinem, quæ nimis latam habenam concedit his, qui de ſalute ſua deſperatunt, & hac ratione bonos in diſcrimen adducunt, in medio relinquamus, & videamus, quid leges & conſtitutiones Imperatorum nobis præſcribant. 7

Primo itaque neceſſe eſt in hoc delicti genere, eum contra quem inquiritur, de crimine Veneficii diffamatum eſſe: talis enim diffamatio loco accuſationis ſuccedit, quaſi videatur populus ipſe illum, vt reũ criminis, iudici deferre. Et hæc eſt communis Dd. opinio, Iul. Clar. *in pract. criminal. quæſt. 6. num. 1.* VVeſenbec. *in Paratit. D. de accuſat. num. 1.* Ideoque cauti aduocati in concipiendis articulis inquiſitionalibus, inter alios quoque & hunc ponunt: Ob nicht 8

wahr / daß N. Angeklagte von den Leuten dieses Orts zu N. lange Zeit hero mit der Zauberey verdacht vnd berüchtiget gewesen / vnd für eine Zauberinne / gleich wie auch ihre Mutter / von N. vnd vielen Leuten gehalten. Veruntamen si sermoni communi & famæ hærendum est, ea non ab aduersariis, sed ab hominibus fide dignis oportet nasci. *c. qualiter & quando, de accusat. & cap. 25. Const. crimin.* Doch soll solcher böser Leumuht nicht von Feinden oder leichtfertigen Leuten / sondern von vnpartheylichen / redlichen leuten kommen. Hæc distinctio est necessaria, vt præripiatur improbis occasio appetendi bonos calumniis. Sic enim Poeta de fama scribit, inquiens:

Fama malum quo non aliud velocius vllum,
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.

Et paulo post sub finem eiusdem descriptionis:

Tam ficti prauique tenax quam nuncia veri.

9 *Fama*, inquit, *non minus res fictas & plane falsas, quam vere contin-*
10 *gētes sæpenumero hominibus annunciat.* Fama autem probatur per duos testes, cū in ore duorum vel trium stet omne verbum, *Deut. 17.* Et hæc est communis DD. conclusio, *Iul. Clar. d. loco quæst. 6.*
11 *num. 12. Ioseph. Masc. de probatio. volum. 2. conclusio. 749. numero 1.* Vt autem testis deponēs de fama probet, necesse est, vt dicat, quod audiuerit hoc publice dici à maiore parte populi, seu hominū illius loci, in quo erat fama, hunc esse Magum vel Veneficum. *Philip. Dec. cons. 37. n. 10. & ibi Carolus Molinens in verb. publice. Rol. à Valle cons. 54. nume. 17. Laurentius Kirchouius, Præceptor meus, comm.*
12 *opinio. cent. 3. conclusio. 26.* Imo quod ampliùs est, deponentes super fama, si fuerint interrogati, nominare eos debent, à quibus audiuerunt, id de quo deponunt, esse publicam vocem, & fa-
13 mam, alias non probant. *Iul. Clar. d. loco, num. 16.* Vnus quoque testis deponens de veneficio, facit indicium cōtra reum ad inquirendum, id est, quo ad assumendas specialiter cōtra eum informationes. *Iul. Clar. d. quæst. 21. num. 2.* Et hoc appellat Baldus ibi

indi-

indicium facti, quod ſcilicet dirigit iudicem in viam perſcrutationis ad indagandum, an ille talis, qui ab eo nominatur, ſit reus illius delicti. Secundum indicium ad ſpecialem inquiſitionem in 14
crimine veneficii oritur ex teſtimonio ſocii criminis Magi vel veneficę. *Iul. Clar. quæſt. 2. n. 8. vide l. c. 8.* Tertiũ indicium eſt ſuſpi- 15
cio, nã in hoc crimine ex ſola ſuſpicione procedi tur ad inquiſitionẽ, quãuis diffamatio non procedat. *Franciſ. Ponzin. de Lamiis ſupra d. loco, n. 88.* Exiſtimo tamen, quod vltra ipſam ſuſpicionem adhuc requiratur diffamatio in hoc crimine, ſicuti in aliis, alias daretur nimis lata habena inquiſitoribus, ſi poſſent ex ſuo capite contra omnes inquirere, nulla diffamatione præcedente, ſed ex ſola ſuſpicione tantum, quod nullo modo eſt dicendum.
Quartum indicium ad inquirendum eſt, ſi diffamata venefica 16
nata eſt ex parẽtibus veneficis & Magis. Si enim Saga eſt mater, eſt etiam filia, iuxta prouerbium Germanicũ: Daß Bier ſchmecket nach dem Faß. Nam quod in cauſa impudicitiæ dicitur, filiã eſſe matri perſimilem, non ſemper verum eſt, de Magis vero omnibus fere certiſſima eſt regula, vt ex innumeris indiciis compertum aſſerit Bodinus. Et huc ſpectat Catulli Diſtichon:

Nam magus ex matre & gnato gignatur oportet,
Si vera eſt Perſarum impia religio.

Ideoque aduocati etiam hunc articulum ponere ſolent: Ob nicht wahr / daß der Angeklagtin N. Mutter mit gleicher Zauberey vmbgegangen / auch von jederman in der Nachbarſchafft für eine Zauberin gehalten worden? Nullum enim eſt ſacrificium, quod ab iſtis hominibus tantopere Diabolus expetat, quam vt ſuos, ipſorumq; liberos, ſimul ac hauſerunt lucem, ipſi voueant.
Quintum indicium eſt inconſtantia, titubatio & trepidatio ve- 17
neficæ, pleræque enim vetulæ, vultum defigunt humi, nec in os iudicem audent aſpicere. Et vulgus putat, eos ex ſolo aſpectu 18
ideo cognoſci poſſe, propterea quod pleræque vetulæ aliorum obtutum effugientes ſemiclauſis oculis conniueant, ne per ſi-

gna oculorum prodantur,& hoc indicium Bodinus non omnino contemnendum ſcribit.Poteſt enim iudex ex vultu,aſpectu, qualitate perſonæ, conſtantia, trepidatione, ex oculorum ſermoniſque indicio delinquentis conſcientiam obſeruare. Vnde illud vulgatum:

Heu,quam difficile eſt crimen non prodere vultu.

Et Iuuenal.Satyr.1.in fine.

---- rubet auditor cui frigida mens eſt,
Criminibus tacita,ſudant præcordia,culpa.

Idem Satyr.2.

---- hunc ego ſatis
Imputo,qui vultu morbum,inceſſuque fatetur.

19 Mala enim Phyſiognomia arguit in genere malam naturam.

20 Hinc Cicero in oratione pro Roſcio Comœdo:*Oro atque obſecro vos,qui noſtis vitam inter ſe vtriuſque conferre: qui non noſtis faciem vtriuſque conſiderare: nonne ipſum caput & ſupercilia penitus abraſa, olere malitiam & clamitare calliditatem videntur, nonne ab imis vnguibus vſque ad verticem ſummum,(ſi quam coniecturam affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallaciis,mendaciiſque conſtare totus videtur,qui idcirco capite & ſupercilijs ſemper eſt raſis, ne vllum*

21 *pilum viri boni habere dicatur.* In Thuringia eſt oppidulum ad Orlam Neuſtad, ibi cum ſcortum infantulum clam editum, occidiſſet, & in vicinam piſcinam proiecciſſet, forte linteolum, in quod inuolutus fuit infans, prodidit factum. Res ad magiſtratum delata eſt, cumque homines ſimplices non ſcirent aliam commodiorem rationem inueſtigandi ſceleris, omnes puellas in curiam conuocant,& ſingulas explorant.Facile autem patuit indicium,tum ex vultu,tum etiam ſermone, reliquas eſſe innocentes.Cum autem ventum eſſet ad eam,quæ tantum ſcelus patrarat, non expectauit ipſa dum interrogaretur, ſed magno clamore contendit, ſe non eſſe ream criminis. Statim oborta magiſtratui ſuſpicio eſt, nõ vacare eam crimine, quod ambitio-

ſius

sius quam reliquę se excusaret, ac à lictoribus arrepta, statim cędem fassa est. Huius generis infinita exempla quotidie vsu veniunt, vbi sollicite excusando homines se accusant & produnt, *vt Lutherus in c.4.Gen.ait.* Verum est enim, quod *eodem cap.4.v.4.* scriptum extat: *Si non bene egeris, ad fores peccatum cubat.* Et communis est DD. sententia, inconstantiam, titubationem & trepidationem non facere indicium ad torturam, nisi alia concurrãt indicia, sed ad vlteriorem inquisitionem tãtum. Iul. Clar. *quæst. 21.num.38.* vbi ait: *Si essem iudex, ex sola variatione non subiicerem reum torturæ, cum multi natura adeo sint timidi, vt si veniant in conspectum iudicis, ita turbentur, vt nesciant, quid dicant, quamuis sint innocentissimi.* Sextum est inimicitia, quæ facit indicium ad inquirẽdum, & non ad torturam, vt est communis opinio. *Antonius Gomezius c.13.delict.num.11. Grammat. consil.criminal.3.num.16.* Nam cum Magi & veneficæ plerumque aduersus inimicos scelera sua exerceant, diligenter perueſtigandum est an is, qui occisus aut fascinatus præsumitur, odium contra veneficam suspectam gesserit, singulaque ex venefica, capita inimicitiarum inquirenda, *vt recte ait Bodinus lib.4.cap.1.fol.mihi 326.* Septimum est de patria veneficæ, & an non solum verterit. Solent enim tales de pago in pagum migrare, nisi bona certo in loco ipsas remorẽtur explorandaque occasio, cur sedem mutauerint. Quidam imperiti & sanguinarii iudices, per saltum cribri veneficas explorant, aut pueris templum adeuntibus nouos calceos axungia suilla perunctos curant indui, aut res quasdam alias templorum liminio substernunt, ne veneficæ possint egredi. Paulus Grillandus, Bodinus & inquisitores, validissimum signum cognoscendi veneficas, & hoc dicunt, quod lachrymas emittere non possunt. Sunt qui referant stigmata quædam post aures, vel in anteriore frontis parte Sagarum: sed ea tamen haud omnibus apparere. Triscalanus quidam, recẽsente Bodino, dixit Magis impressum esse signum, quasi vestigium leporis, cui quamuis ad ossa vsque in-

22 23 24 25 26

datur acus, locum tamen sensus expertem esse: & hoc indicio se plurimos Magos patefeciisse. Et ex his indiciis desumptam præsumptionem esse firmissimam, & cum aliis sufficientem, vt procedatur ad condemnationem, Bodinus ait. Addit autem: *Ego tamen*, inquiens, *cum Danæo sentio, principes quosque Magos carere signo, aut illud habere loco tam abdito, vt eos per hoc detegi difficilimum sit. Nam à Valesco quodam nobili viro accepi, quosdam à Diabolo sub palpebrarum altera, quosdam ex vno ex labiis, quosdam*
27 *in podice obsignari.* Hæc ille. Danæus putauit Satanam iis tantum notam inurere, quos metuit pactum suum deserturos, aliis vero quos constantes fore sperat non item. In viris tamen notam eiusmodi apparere, vt plurimum in dextro humero, inter labia, in palpebris, nonnullis in sede, vt non facile reuelentur. In fœ-
28 minis ad femur, sub axillis, aut in genitalibus. Sed hæc indicia inania sunt, absurda & friuola. Ideoque reiicienda, nec admittenda, vtpote legibus nostris contraria: Ita enim sonat Lex Carolina: Es soll auch auff der anzeigen/die auß der Zauberey oder andern Künsten warzusagen sich anmassen/niemandts zu Gefängnuß oder peinlicher Frage genommen/ sondern dieselbigen angemasten Wahrsager vnd Ankläger sollen darumb gestrafft wer-
29 den. Sed vt tandem concludam: Semper in inquirendo, dictum illud Augustini grauissimum, prudens iudex obseruabit 2. quæstione prima: *Multi corriguntur, vt Petrus, multi tolerantur, vt Iudas, multi nesciuntur, donec veniat Deus, qui illuminabit abscondita tenebrarum.* De libello inquisitionis formando vide *cap. 89. constitutio. criminal. Carol.*

CA-

CAPVT IV.

DE DEFENSIONE SEV PVRGATIONE IVRATORIA ET ARMATA.

Summæ.

1 *Inquisitioni subueniunt purgationes legitimæ.*
2 *Purgatio legitima quæ.*
3 *Purgationi legitimæ quando locus sit.*
4 *Purgatio duplex, iuratoria & armata.*
5 *Defensio seu purgatio iuratoria qua dicatur.*
6 *Quamobrem purgatio iuratoria, Canonica & legitima nominetur.*
7 *Compurgatores qui dicantur.*
8 *Legitima purgatio locum habet in omnibus criminibus.*
9 *Obtinet quoque locum in causis fractæ pacis.*
10 *Forma iuramenti purgationis.*
11 *Iuramento præstito absolutio sequi debet.*
12 *Iudicis inquisitionem vlteriorem hoc iuramentum non impedit.*
13 *Iuratoria purgatio locum quoq; habet in causis matrimonialibus.*
14 *Iuratoria purgatio locum quoque habet in ciuilibus.*
15 *Septentrionales populi, Dani, Sueci & Holsati iuratoria purgatione frequenter vtuntur.*
16 *Purgatio iuratoria locum quoque habet in Feudalibus.*
17 *Sacramentum dicitur iusiurandum, item pecunia, quam litigantes in sacro deponebant.*
18 *Sacramentales qui dicantur.*
19 *De duello & defensione armata.*
20 *Duellum vnde dicatur.*
21 *Duellum quid.*
22 *Duello vsi sunt veteres in causis publicis.*
23 *Defensio armata locum quoq; obtinet in ciuilibus & criminalibus,*

24 *Exem-*

24 *Exempla eorum, qui pro nuptiis puellarum regiarum certarunt.*
25 *Fabulæ Amadisicæ vnde.*
26 *Constitutio Philippi Pulchri Galliæ Regis.*
27 *Forma duelli.*
28 *Iura duelli.*
29 *Defensio armata, quantum ad purgationem criminis est prohibita.*
30 *Hottomannus duellum furiosum probationis genus nominat.*
31 *Lamberti Danæi de Monomachia iudicium.*
32 *An torneamenta vetita.*
33 *Principes in duello inter se confligere possunt.*

1 INquisitioni, vt exitum habeat, subueniunt defensiones seu purgationes. Ecce enim, si alicuius honesti & primarii ciuis vel nobilis vxor, de crimine veneficii simpliciter est diffamata, nec adsunt probationes sufficientes, (solent namque veneficæ sæpe ex mera inuidia & instinctu patris Diaboli, qui nil nisi sanguinem innocentum Christianorum spirat, sponte vel in tortura confiteri, præcipuas in vrbe, fuisse earum consocias) certe iudex hic lupum tenet auribus; Condemnare enim non potest, quoniam ius vetat. Rursus absoluere statim tam suspectum hominem, res fuerit mali exempli, & quæ illum ipsum quoque ad delinquendum faciet audaciorem. 2 Quid igitur erit? Medium quoddam est. Purgatio legitima, quæ est innocentiæ super obiecto crimine veneficii, vel alterius, certis à iure inuentis mediis facta ostensio. Quando enim crimina sunt manifesta, tunc purgatio non admittitur, sed 3 reus condemnandus est. Nam purgationi tantum locus tũc est, quando neque accusator reperitur, neque sufficiens probatio. *c. cum dilectus in fine. de purgat. Canonica. Iulius Clarus §. final. quæst. 63. num. 4.* Sed hac in re singularis industria circumspecti iudicis adhibenda est, vt cognoscat & exploret, vtrum persona sit proterua,

terua, meticulosa, leuis vel temeraria, quia hæ qualitates personarum per iudicem diligenter explorandæ sunt, antequam ad iuramentum prorumpat, *arg. l. 3. ibi, tu magis scire potes, D. de testib.* Diuiditur autem purgatio in iuratoriam & armatam. Iuratoria 4
legitima siue Canonica purgatio est, quando diffamatus de crimine aliquo se peculiari iuramento, in præsentia iudicis & coniuratorum purgat. Iuratoria dicitur ad differẽtiam armatę pur- 5
gationis, quæ per duellum & singulare certamen suscipiebatur, vt mox dicam. Canonica ideo dicitur, quia Canon eam adinuenit, *tot. tit. de purgat. Canonica.* Legitima ideo, quia legibus quo- 6
que & constitutionibus Imperatorum approbata est. *l. 6. §. 4. C. de his, qui ad Ecclesiam confugiunt, l. 6. C. de Procuratoribus, l. 3. C. de rebus credit. l. 21. versic. sin autem dicatur, C. de fundo instructo, l. 26. in fine, C. de vsuris, l. vlt. §. 10. C. de iure deliberandi, l. 3. ff. de edendo.* Ne- 7
cesse est autem in iuratoria purgatione, vt delatus apud magistratum adhibeat septem, vel pro qualitate rei pauciores, qui testimonium innocentiæ illius ideo præstare possint, quia & fide sint digni, & propter vicinitatem compertam habere possint veritatem, *c. ex tuarum, & c. cum dilectus de purgat. Canonica.* Tum ipse suspectus iurabit, se non admisisse tale crimen, quod obiicitur. Compurgatores autem iurabunt, se credere, quod principalis iurans dicat veritatem, *c. de testibus, & c. vlt de purgat. Canonica.* Porro iuratoria purgatio primo locũ habet in omnib. 8
criminibus, in hęresi, veneficio, adulterio, aliisq; delictis. *Daniel Venatorius in sua Analysi põtificia, de purgatione vulgari, fol. mihi 1030. Iacobus Menochius de arbitrariis iudicum lib. 2. cen. 3. cas. 274. Iul. Clar. §. fin. quæst. 63. n. 4.* De hoc quoq; iuramento purgationis in 9
causa tractæ pacis, quid iuris sit, videte pulchre deß Reichs Abschiedt / *Anno 1495.* zu Wormbs auffgerichtet / *sub rubr.* Wenn die Thäter / *1. part. constitut. Imperato. mihi pag. 25. & Anno 1521.* zu Wormbs auffgerichtet / in Ordnung deß Landtfriedens / *sub rubr.* Weñ die Thäter deß Friedbruchs nit offenbar. *1. part. constit. Impe-*

rato.mihi pag.133.1.col.& in 2 part.mihi pag.46. im Landfriedē *Anno 1548.* zu Augſpurg auffgerichtet /*ſub rubr.* wie gegen denen/die deß Friedbruchs.*& in 2.part.ord.Cam.Imper.Auguſtæ,Anno 55.prom. n. 10.* vbi plene ſtatuitur, quomodo ad purgationem contra aliquem procedi debeat. Vide quoq; *Mynſinger. obſ.87.cent.2.&*
10 *Geil.obſer.106.lib.2.* Formam autē iuramenti purgationis ex ſubiecta ſententia videre eſt: Jn Sachen angemaſter *purgation*, zwiſchen dem Richter vnd Gericht zu *A.contra B.* iſt zu Recht erkant/ möge vnd wölle gemelte *B.* ein Eydt zu Gott vñ auff das heilige Euangelium ſchweren / daß ſie niemahls mit Zäuberey vmbgegangen/ auch dieſelbige nicht zum Schaden vnd Vntergang der Menſchen oder Viehe gebraucht / das ſoll gehöret werden / vnd alßdann / ſie
11 thue das oder nicht/ferner ergehen/was recht iſt. Iuramento præſtito, abſolutio ſequi debet, & pro iuramento tantiſper preſumendum, donec poſtea ordinaria actione inſtituta, de mendacio &
12 periurio conuincatur. Nam accuſator ad probandum periurium admittitur, quia iuramentū purgationis eſt iudiciale, quod purgationem in contrarium admittit, nec iudicis inquiſitionem de veritate poſtea faciēdam impedit, ſi forte appareat falſa purgatio. *Andreas Geil. Daniel Venatorius & Ioannes Oldendorpius allegatis locis. Mynſinger. obſ.82.cent.2.* Secundo hoc purgationis iuramentum locum quoque habet in matrimonialibus cauſis, vt ecce, puella quæ ab aliquo ſtuprata eſt, fatetur inter ſtupratorem & eam, clam contracta eſſe ſpōſalia, & affirmat ſtupratorem fidem dediſſe, quod velit eam ducere, ſprichter habe jhr die Ehe zugeſagt/ & hoc dicit, ſe velle iuramento confirmare, ſtuprator vero non quidem ſtuprum ipſum, ſed tantum ſponſalia clandeſtina negat, verleugnet nicht das Beyſchlaffen / ſondern die ehliche Zuſage/ & etiam offert ſe ad iuramentum, ſicut quotidie in conſiſtoriis accidit. Hic quæſtionis eſt, cui iudex ex officio in iſto caſu perpetrati ſtupri & prætenſi matrimonii, poſſit vel debeat deferre iuramentum purgationis, & reſpondetur,

Stu-

Stupratori, *Didacus Couar. in ſuo tract. cauſ. nupt. cap. 4. §. 1. per. text. in c. veniens, il 2. &c. is qui fidem, extr. de ſponſalibus.* Semper enim magis pro matrimonio, quam contra præſumi debet, & in dubio coniectura capienda eſt, quod cognoſcens aliquam, cognouerit eam tanquam futuram vxorem, non cauſa libidinis, quia actus dubius ita debet interpretari, ne ex eo reſultet delictum per regulam *l. 51. D. pro ſocio.* Præſumitur ergo potius facta copula, cauſa contrahendi matrimonium, quam cauſa ſcortationis, ſed quia in animo ſtupratoris conſiſtit, qua mente eam cognouerit, ideo datur id eius iuramento, vt inquit Neuizan. *in ſua ſylua nuptial. lib. 2. n. 121.* vbi pro hac ſententia iura & authoritates allegat, vt ibi per eũ. Huc accedit, quod, ſicut nemo præſumitur iactare vel proiicere bona ſua vulg. ita multo minus virgo cenſetur ſtupratori conceſſiſſe florem virginitatis decerpere, niſi fidem ipſi de matrimonio dediſſet. Cũ ergo præſumptio ſit contra ſtupratorem, merito illi hoc iuramentum officio iudicis imponi debet, *Ioachim. à Beuſt in tract. de ſponſalibus c.* 47. Tertio hoc iuramentum in ciuilibus quoq; locum habet, 14
all. l. 6. C. de his, qui ad Eccleſiam confugiunt. Glaſſ. in l. admonendi, in verſi. exacto, & ibi Dd. D. de iureiurando, & in auth. nouo iure C. de pœn. iud. qu. mal. iudic. glaſſ. in l. 1. verſi. non occidendi. C. ad l. Corn. de ſicar. Idem habetur quoq; *in cõſtitut. Elect. Saxoniæ p. 1. c. 22.* Ob wol das *iuramentum purgationis* fürnemlich in peinlichen vnd in Ehſachen/ auß Richterlichem Ampt/ da es gleich nicht gebeten/ dem Beklagten/ wo eine rechtliche Verdacht wider jhnen außgeführet/ kan aufferleget werden/ ſo hat es doch zweiffel/ ob ſolches auß beweglichen Vrſachen/ auch *in cauſis ciuilibus* geſchehen könne. Mann hat ſich aber verglichen/ daß *iuſta ex cauſa in ciuilibus* ſolches *iuramentum ex officio* ein Richter befugt ſeyn ſol zu erkennen/ Als wenn der Kläger hette eine groſſe Verdacht bewieſen vnnd es weren gröſſere Vrſachen/ das *iuramentum purgatorium* denn *ſuppletorium* zu ſprechen/ ſo ſolte dem beklagten dieſer Eyd in ſolchen vnd dergleichen

15 Fällen zu erkannt werden/darbey wir es auch bleiben lassen. Hac iuratoria defensione in causis tam ciuilibus, quam criminalibus frequenter hodie septentrionales populi, Dani, Holsati, Sueci, ad lites celeriter dirimendas vtuntur, & ita conceditur, vt vel solus is iuret cui defertur, vel cum 6.8. vel 12. compurgatoribus, qui ex alterius animi sententia & conscientia iurant, reum ve-
16 ra iurasse. Quarto in feudalibus quoque defensio iuratoria locum habet. Nam si quis dixerit, feudum ad se per successionem pertinere, asserendo, illud esse paternum, si aliis iustis rationibus probare non potuerit, dabitur ei defensio cum 12. Sacramentalibus, *c. vnico. §. 2. in fine, si de inuestitur. feudi contro. fuerit, in vsibus feudo.* Et hanc defensionem authores feudorum *purgationem Sacramentalem* vocant, quæ fiebat per Sacramentum, id est, per iuramentum, ita enim Sacramentum ibidem accipitur, quemadmodum & *in l. 8. C. de legatis, & in l. vlt. D. de re milit.*
17 Alias Sacramentum dicitur pecunia, quam litigantes in sacro solebant deponere, vt qui vinceret, suum Sacramentum reciperet, victi ad ærarium perueniret. Varro *li. 4. de lingua Latina.* Sex. Fest. *lib. 17.* & Borcholten *de feudis cap. 2. num. 19.* vbi ait: *Ita frequẽter apud Ciceronem accipitur, & inter cætera in illo eleganti ioco ad Volumnium: Pugna si me amas, nisi ridiculum παρὰ προσδοκίαν, nisi cætera, quæ sunt à me in secundo de Oratore per Antonii personam disputata de ridiculis, ἄτεχνα & arguta apparebunt, vt Sacramento conten-*
18 *das mea non esse.* Et iurat reus, vt dixi, non solus, sed cum duodecim Sacramentalibus, id est, cognatis, vel adfinibus, vel clientulis, vel extraneis, qui rerum nostrarum instructi peritia, de probitate & religione nostra, ita confidunt, vt non dubitent, idem iurare, quod is, cui defensio incumbit, iurat, *vt notauit Iacobus*
19 *Cuiacius dicto cap. vnico, de feudis libro* 1. Hactenus de defensione iuratoria dictum est: nunc videamus, quæ sit defensio armata,
20 quam scriptores *duellum* nominant. Duellum autẽ veterib. Latina lingua idem quod bellum erat, *vt scribit Varro libro de lingua.*

Sexto

Sexto ex eo dictũ, quod duabus partibus de victoria cõtendentibus dimicetur. Hinc illud Caii IC. l. quos nos. 23 4. de verb. signif. *Quos nos hostes appellamus, eos veteres perduelles dicebant.* Sed barbaricis temporibus, hoc est, post Gothorum eluuiones deprauata sermonis consuetudine, duellum pro duorum certamine, quam *μονομαχίαν* Græci vocant, vsurpari cepit. Hoc genere purgationis diu sunt vsi veteres, tam in causis publicis, quam priuatis criminalibus & ciuilibus. *Iacob. Cuiacius allegato loco.* In causis publicis pro suis regibus singulare certamen inuenit Dauid & Goliath, *1. Samuel. 17.* vbi Goliathus legem hanc nominatim dicit: Si ipse vincatur, Philistinos Israelitis seruituros: sin ipse vincat, dominaturos. Eiusmodi nobile illud certamen fuit Menelai & Paridis apud Hom. Iliad. 7. inter duas acies Græcorum & Troianorum, vniuersis hinc atque hinc inspectantibus: nam inter Agamemnonem Græcorum & Priamum Troianorum Reges lex pacta erat, vt si Paris vinceret, Helenam sibi haberet: sin Menelaus eam Troiani redderent. Eadem Tergeminorum Horatiorum & Curiatiorum ratio fuit. Atque ea pactione inter vtramque aciem commissi sunt, vt luæ quique Reipublicæ aleam subirent, vtri vtris sine alterutrius populi internecione imperarent. Hinc Plautus *in Amphitruone:* 21 22

Deinde vtrique Imperatores in medium exeunt,
Extra turbam ordinum colloquuntur simul,
Conuenit, victi vtri sint eo prælio,
Vrbem, agrum, aras, focos dederent.

Ex eodem genere illud est, quod scribit Polyd. Verg. *lib. hist. Angl. 7.* inter Edmundum Anglorum, & Canutum Danorum Reges intercessisse. *Ratio,* inquit, *inita est, vt reges inter se ferro contenderent, & qui vicisset, huic alter victus, regni possessione cederet. Inspectantibus vtriusque copiis atque acie vtrinque ordinata datur signũ, infestisque armis Reges concurrunt. Post diuturnum certamen conuenit inter illos, vt regnum inter se æquis expartibus diuiderent.* Item, illud,

de quo Albertus Kranzius in Saxonia, *lib. 1. ca. 4.* inter Hundingum Saxoniæ, & Roheum Daniæ Reges, qui spectantibus exercitibus duello dimicarunt: ea lege, vt qui vicisset, Iutia terra potiretur. Eiusdem modi fuit illud apud eundem Kranzium, *lib. Dan. 1. cap. 22.* Inter Atislum Sueciæ, & Frouuinum Iutiæ Reges, qui cum aliquandiu copiis omnibus ancipiti prælio decertassent, tandē cum in acie alter alteri occurrisset singulari certamine negotium inter se transegerunt. Porro defensio hæc armata locum quoq; obtinebat in criminalibus & ciuilibus. De criminibus pleni sunt Longobardorum libri. Imperator Fridericus II. in tribus solis criminibus duellum permisit, in reliquis interdixit, læsæ maiestatis, cædis & veneficii. *Neapol. const. l. 2. tit. 33.* Quod vero ad res ciuiles attinet, exemplum est deposito abnegato, *lib. 2. tit. 54. in l. si quis perscriptum:* quæ tamen lex à Friderico II. abrogata est. *Neapol. constitut. lib. 2. tit. 34.* item de vēditione, vi aut metu extorta, *l. sequē.* item, de paterno debito, *l. si quis post mortem:* item de re mobili vel immobili malo ordine
24 possessa, *in l. 2. tit. de præscript.* Quin etiam de regiarum & nobilium puellarum nuptiis complures historiæ extant apud Albertum Kranzium, veluti *lib. Dan. 2. cap. 2.* vbi Norvegiæ Rex filiā ei suā despōdet qui duello vicerit, & *Norvegia. l. 1. 22.* vbi Starcuterus
25 rus nouē fratres duello pro Regis filia pugnantes interfecit. Indeq; fabularū Amadisicarum & aliarū consimiliū argumenta
26 sumpta videntur. In Gallia lege Philippi Pulchri constitutū est, ne duello certare, nisi ob capitales accusationes, liceat, & eo demum casu, quo commissum facinus fuisse constat, cuius tamen probatio nulla extat. Verba constitutionis referuntur à Guido.
27 Papio *decisa* 17. Forma duelli hæc erat. Primo à summo magistratu duelli inferendi potestas petebatur: deinde calumniæ iuramentum præstabatur: tertio aderatiudex tanquam præses duelli, qui in consilio suos assessores habuit: quarto pignoris loco ab vtraq; parte aliq d offerebatur, quantumuis leue illud fuerit:

rit: nam iure Gallico chirothecam solam loco pignoris dare posse pragmaticorum & historicorum omnium consensu constat. Atq; hoc fidei pignus apud Germanos fuisse, sicut annulū apud Romanos, patet *ex Speculo Saxonico lib. 2. articul. 2.* Quinto de armis & telis, item, de campo, per vtriusq; amicos, singulos ab illis nominatos, quos Galli *patronos* nominant, conueniebatur. Saxo Grammat. *lib. histor. Dan.* 2. scribit, veterum duellorum institutum hoc fuisse, vt priusquam aduersarii decertarent, constitueretur, vtri prius & quoties vtriq; feriendi potestas fieret. *Non enim*, inquit, *antiquitus in edendis agonibus crebra ictuum vicissitudines petebantur, sed erat cum interuallo temporis etiam feriendi distincta successio: rariſq; sed atrocibus plagis certamina gerebantur, vt gloria potius percussionum magnitudini, quam numero deferretur. Vbi in campum ventum est, alter alterū manu prehendit, atq; iterum de calumnia in hæc verba iurant: Se solius Dei armorumq; suorum præsidio, & æquitati causæ confidere, magicis omnibus artibus, vt libellis, herbis & lapillis repudiatis, legibus Longob. tit. 112. Ad extremum, silentio per præconem imperato, potestas eis decertandi permittitur.* Superest vt 28
de iure videamus. Primum igitur qui prouocatus duellum detrectat, pro conuicto & confesso habendus est. Nam apud Abbatem Vrsperg. *in hist. Henrici IIII.* cum Eguino quidam mediocri loco natus Otthonem Baioariæ Ducem apud Imper. læsæ maiestatis accusasset, eumq; ad duellū prouocasset: *quod dux cū latrone*, inquit, *primas eum ignobili congredi contemsit, maiestatis damnatus, & Ducatu suo priuatus est.* Sic apud eund. *in hist. Frider. I.* cū ambigeretur, an ius esset Imperatori iudiciū capitis exercere in principes Germaniæ extra ipsius principis, qui reus factus esset, ditionē ac fines, extitit qui pro Imperatoris iure sese ad duellū offeret, quia nemo conditionem accepit, secundū Imperatorem pronunciatum est. Alterum ius est, vt qui ex vadatis siue aduersariis ad diem duello constitutam non affuerit, & vadimonium non deseruerit, pro confesso & conuicto damnetur.

Terti-

Tertium ius est, vt si in pugna satisfactum Regi videatur, tum ei ius sit finem pugnæ per præconem indicere. Quartum ius est, vt qui duello superabitur, eo supplicii genere afficiatur, quo, si iudicum sententia damnatus fuisset, legibus afficiẽdus ac multandus esset. Quintum ius est, vt prouocator, qui vincere non potuerit, pœna legibus imposita calumniatoribus afficiatur. *Lomb. l. 1. t. 1. l. si quis qualemcunque, 7. in illis verbis: Et si probare non potuerit, & cognoscatur dolo se amisisse, tunc quidrigilt suum componat, medietatem Regi, & medietatem ei cui crimen iniecit. Franc. Hotom. de*
9 *disp. feudali c. 45.* Sed tandem quæritur, *vtrum defensio hæc armata hodie indifferenter sit sublata?* Resp. quantum ad probationem rei occultæ, vel purgationem criminis defensio armata de sententia Theologorum & Iurisconsultorum est prohibita, quia per eam multoties condemnatur absoluendus, & Deus tentari videtur, *tot. tit. extr. de purg. vulg.* & ibi Canonistæ. Cagnolus *de reg.*
30 *iuris n. 17.* Ioan. Oldendorp. *d. sup. allegato loco.* Franc. Hotom. *d. loco,* vbi furiosum probationis genus duellum nominat. Vena-
31 torius Extr. *de purgat. vulgari.* Wesen. *de feud. c. 17. nu. 13.* Lambert. Dan. *de Monomachia in Ethica sua Christiana, lib. 2. c. 13.* sic scribit: *Quæsitum est de Monomachia siue duello, vtrum qui ex consensu principis duello pugnat, & aduersarium occidit, non pertineat ad hoc præceptum. Et certum est pertinere, neque propter principis concessionem excusari, quia hæc non est iusta, & à Deo concessa litium & controuersarũ nostrarum finiendarum ratio, neque etiam nostræ innocentiæ probatio, cum in duello possit aduersarium superare, qui re ipsa, & coram Deo reus est, cano. Monomach. 2. quæst. 4. multo igitur minus, qui sine decreto principis pugnat, excusatur ab hoc præcepto.* P. Mart. in 1. Sam. Bern-
32 hard. Epist. 39. Imo & ipsa vetita sunt torneamenta, quæ tamen
33 non ita sunt periculosa, & fato subiecta, *c. 1. & 2. de Torneamentis.* Sane principes inter se de regno, principatu, territorioque litigantes, duelli hunc conflictum ad causam sopiendam posse suscipere, post Alciatum *in tractat. de singul. certamine, c. 3.* notarunt

quo-

queque *Ferdinandus Vaſquius Illuſtr. quæſt. lib. 1. c. 49. Cephalus conſ. 57. lib. 1. Borcholt. de Feudis, cap. 7. nu. 51.* Nam cum bellum non niſi maxima humani generis calamitate & ſtrage conficitur, quid iuſtius excogitari poſſet, quam vt tãta noxa è medio ſublata, hi ſoli potiſſimum armis decernant, ad quos ea res pertinet, victoremque res ſequatur? *Franciſcus Sonsbeckius in vſu feudorum, p. 15. num. 89.*

CAPVT V.

DE EXPLORATIONE PER AQVAM FRIGIDAM.

Summæ.

1 *Exploratio per aquam frigidam quomodo fiat.*
2 *De hoc inquiſitionis modo varia ſunt hominum iudicia.*
3 *Explorationum ſex genera.*
4 *Quare hæ ſpecies purgationes vulgares nominentur.*
5 *Primum explorationis genus olim erat per flammam.*
6 *Hiſtoria de orthodoxo quodam Epiſcopo.*
7 *Hiſtoria de Albanenſi Epiſcopo.*
8 *Hiſtoria de Monacho Dominicano Florentino.*
9 *Secundum explorationis genus eſt per indicium crucis.*
10 *Tertium explorationis genus per ſortes.*
11 *Quartum per corpus Domini.*
12 *Quintum per ferrum candens.*
13 *Hiſtoria de nobili quadam muliere.*
14 *Verſus Sophoclis.*
15 *Formula huius deuotionis.*
16 *Hiſtoria ex Ioanne Tritemio.*
17 *Hiſtoria ex Alberto Cranzio.*
18 *Lex Gallorum & Lombardorum, quando alicui de libertate lis eſt mota.*

19 *Historia ex Cranzio.*

20 *Sextum genus per aquam feruentem aut frigidam.*

21 *Hæc explorationum genera de iure sunt prohibita.*

22 *Aquæ frigidæ examinationem nominatim sustulit Imperator Lotharius.*

23 *Communis est sententia Doctorum, quod hæc exploratio sit prohibita.*

24 *Francisci Hottomanni verba.*

25 *Oldendorpii verba.*

26 *Andreæ Alciati & Bodini verba.*

27 *Facultates iuridicæ in Academiis Germaniæ explorationem per aquam frigidam reiiciunt & improbant.*

28 *A communi Doctorum sententia non est recedendum, & quare.*

29 *Cum Iurisconsultis conueniunt quoque Medici & Philosophi.*

30 *Iudex qui hac furiosa probatione vtitur conueniri potest actione iniuriarum.*

31 *Scribonii argumentum refutatur.*

32 *Indicium tantum est verisimile si cadauer emittit sanguinem.*

33 *An ex indicio isto quis possit condemnari & torqueri.*

34 *Verba Scribonii de experientia ipsa in hoc explorationis genere recensentur.*

35 *Contrarium exemplum de submersione veneficarum refertur.*

REstat vt de alio inquisitionis modo qui sumitur ex iniectione veneficarum in aquas frigidas, aliquid dicamus. Hæc exploratio sic se habet. Fœminas quas fama vel etiam confessio veneficarum suspectas reddidit, quidam imperiti Germaniæ iudices, statim absque vlterioti inquisitione capiunt, captasque extra vrbem deducunt, & in aquam frigidam ita coniiciunt, vt dextra manus sinistro pedi, sinistra vero dextro pedi sit alligata, & si supernatãt veneficas, sin sub-

ſubmerguntur, innocentes credunt. De hoc inquiſitionis mo- 2
do varia ſunt doctiſſimorum virorũ iudicia. Guilielmus Adolphus Scribonius, Philoſophus alias doctiſſimus, *in ſua Phyſiologia ſagarum contra Ioannem Ewichium & Hermannum Neualdum medicos Saxoniæ celeberrimos*, hanc explorationẽ vt naturalem & veram defendit. Nos præmiſſa prius origine explorationis huius & aliarum, quæ verior & receptior ſit ſententia, oſtendemus. O- 3
lim ſuſpecti de crimine aliquo purgare ſolebãt ſe. 1. Per flãmam. 2. Per crucem. 3. Per ſortes. 4. Per corpus Domini. 5. Per ferrum candens. 6. Per aquam feruentem vel frigidam. Et hæ purgatio- 4
nes vel explorationes à Canoniſtis & Legiſtis *vulgares* dicuntur propterea, quod vulgus eas contra leges tam diuinas, quam humanas, ex mera ſuperſtitione introduxit, *c. conſuluiſti 2. q. 4.* Pri- 5
mum explorationis genus erat per flammam. Orthodoxus qui- 6
dam Epiſcopus, cum Arriano contendens, eam conditionem propoſuit, vt verborum aucupiis relictis, ignem ingrederentur, & ſic oſtenderent vtra ſententia magis pia eſſet. Arrianus conditionem detrectauit accipere. Sed Orthodoxus ignem ingreſſus è rogo diſputauit, & illæſus ſeruatus eſt. Theodorus Lector *l.* 2. Abbas Vrſperg. *Petrus* (inquit) *Albanenſis Epiſcopus obiit, iſte per* 7
indicium ignis immenſam pertranſiẽs illæſus pyram, veſtimentis etiam per flammam volitantibus, ſed in nullo læſis, Petrum Florentinum Epiſcopum declarauit Simoniacum: vnde & ipſe poſtea Igneus eſt appellatus. Ex eodem genere eſt, quod Philippus Comineus com- 8
memorat *lib. Gallic. hiſt. 8. c. 19.* vbi ſcribit, Hieronymum Sauaranollam, Monachum Dominicanum Florentinum, quod in ſuis concionibus vehementius in Italorum mores inueheretur, & Caroli Francogalliæ Regis aduentum infeſtis in Italiam ſignis aſſidue in concionibus ſuis denunciaret, à Franciſcano quodam in crimen hæreſeos vocatum fuiſſe: tanta contentione, vt ſponſione illum flammæ ſubeundæ prouocaret, ni hæreticus & veterator eſſet. Pro Hieronymo alter quidam ſui ſodalitii

atque ordinis Dominicanus, conditionem accepit. Die constituta, cum vterque magna sodalium suorum caterua stipatus in forum, multis hominum millibus inspectantibus veniſſet, *Dominicanus* (inquit Comineus) *corpus Domini manu tenens, progredi ad rogum cepit. Aduersus eam gestationem, cuius præsidio Dominicanus confidebat, Franciscanus reclamare, atque acriter aduersari cepit. Itaque Senatus Florentinus interceſſit, qua de causa re infecta vtrinque*
9 *discessum est.* Secundum explorationis genus est, per indicium crucis, vt in testamento Caroli Magni apud Nauclerum: *Si causa controuersiæ inter partes orta fuerit, quæ hominum testimonio definiri non potest, volumus, quod ad declarationem rei dubiæ indicio crucis Dei voluntas & rerum veritas inquiratur.* Et in Capitulari: *Quod si accusator contendere voluerit, de ipso periurio, stent ad crucem: & si iurator vicerit, lege sua accusator emendetur.* Et alio loco: *Campo vel cruce contendant.* Et Carol. Magnus in suis Constitutionib. mihi fol. 62. l. 3. *Homo ingenuus*, inquit, *qui mulctam soluere non potest, & fideiussores non habet, licet ei semetipsum in vadum mittere, donec persoluat, aut 12. iuret, aut si ille, qui causam quærit, 12. hominum Sacramentum recipere noluerit, aut cruce, aut scuto, & fuste contra eum decertet.* Existimat Vitus Amerbachius *in annotatione ad constitutiones Carolinas constitut. 34. fol. mihi 64.* campum & cruce fuiſſe armorum genera. Sic enim scribit: *Porro campum & cruce videntur esse armorum genera, à nostris* Kampff / Kämpffen / *veteres Germani* Kamp & Kämpen / *dixerunt, sicuti Saxones adhuc dicunt, &*
10 *à* Kruke. Semper enim veteres *C.* extulerunt sono *K.* Tertium explorationis genus est, per sortes. Quarum formula *in legibus Frisionum titulo 14.* his extat verbis: *Sortes tales esse debent: Duo tali de virga præcisi, quos tenos vocant, quorum vnus signo crucis innotatur: alius purus dimittitur, & lana munda obuoluti, super altare, ceu reliquias mittũtur, & præsbyter si adfuerit, vel si presbyter deest, puer quilibet, vnum de ipsis sortibus de altari tollere debet, & interim Deus exorandus, si illi septem, qui de homicidio commisso iurauerunt, verum iurassent,*

rassent, euidenti signo ostendat. Si illum, qui cruce signatus est, sustulit, innocentes erunt, qui iurauerunt: sin vero alterum sustulit, tunc vnusquisque illorum septem faciat suam sortem, id est, tenum de virga, & signet signo suo, vt eum, tam ille, quam cæteri, qui circumstant, cognoscere possint, & obuoluantur lana munda, & altari seu reliquiis imponantur, & presbyter, si adfuerit, si vero non, vt superius, puer innocens, vnumquenque eorum sigillatim de altari tollat, & ei, qui suam sortem esse cognouerit, rogat, cuius sortem extremam esse contigerit, ille homicidii compositionem persoluere cogatur, cæteris, quorum sortes prius leuatæ sunt, absolutis. Quartum per corpus Domini. Cuiusmodi fuit illud, de quo commemorat Gregorius Turon. *libro 10. capite 8.* Tu vero, si idoneus es, vt adseris, accede propius, & sume tibi Eucharistiæ particulam, atque impone ori tuo, erit enim Deus respector conscientiæ tuæ. At ille accepta Eucharistia, communicans abscessit. Ex eodem genere illud est Benonis Cardinalis in vita Hildebrandi Papæ Gregorii VII. *Ioannes*, inquit, *Portuensis Episcopus, qui intimus fuerat à secretis Hildebrandi, ascendit in ambonem B. Petri, & inter multa audiente clero & populo, ait: Tale quid fecit Hildebrandus, & nos, vnde deberemus viui incendi: significans de Sacramento corporis Domini, quod Hildebrandus responsa diuina quærens contra Imperatorem, fertur iniecisse igni, contradicentibus Cardinalibus, qui assistebant ei.* Item illud, de quo est apud Ioannem Tritemium *in Chronic. cap. 15.* consilio habito Episcopus probationem reuelationum suarum Abbati sub præceptione dominici corporis & sanguinis indixit. Itaque celebratione missarum peracta, Episcopus corpus Domini præbens in manum sic iurare cepit: *Ego Rupertus dico & iuro super hoc corpus & sanguinem Domini, quod reuelationes istæ non sunt fictæ, &c. Si aliter est, quam dixi, corpus non pertranseat corpus meum, sed hæreat in faucibus meis, strangulet & suffocet me.* Sigebert. *in Chron. anni 870.* Lotharius Rex Romam ad Adrianum Papam se excusatum vadit. A quo dum pro comprobatione innocentiæ suæ ad examinationem

11

corporis & ſanguinis Domini tam ipſe, quam optimates regni inuitati fuiſſent: & ipſe & omnes, qui corpus Domini cum eo temere accipere præſumpſerant, infra annum perierunt.

12 Quintum explorationis furioſæ genus eſt per ferrum candens vel ignitum, introductum ad exemplum potionis illius, quæ ſtupri inſimulatis mulieribus exhiberi ſolebat: illa potione ſumpta, ſi mulier rea erat ſtupri, pertranſibant illam aquæ maledictionis, & inflato vētre computreſcebat femur eius, eratque in exemplum omni populo. Si vero ſtupro polluta non erat, nihil ei pōtio ſumpta nocebat, *vt prolixe Numerorum ca. 5. & in c. in*

13 *lib. 2 quæſt. 4. traditum eſt.* Sic mulier nobilis cuiuſdam viri, quem Maria cōiunx Otthonis tertii falſo accuſauerat, quod ſe de ſtupro ſollicitaſſet, ignitum ferrum in conſpectu omnium illæſa

14 pertulit. Cranzius in Saxonia *li. 4. c. 26.* Huius vetuſtiſſimi mentio fit apud Sophoclem: cum enim ibi Creon publico decreto, mortiſq; pœna indicta, corpus Polynicis ſepeliri prohibuiſſet & Antigone clā fratrē ſepulcro tradidiſſēt, cuſtodes regii nunciū Creonti miſerūt, q̄ præter alia & hæc in eorū excuſationē dixit:

Sumus parati & candens ferrum manibus tollere,
Et per ignem ſerpere, Deoſque adiurare,
Nec feciſſe, nec fuiſſe conſcios

Eius, qui hac de re conſilium habuerit, nec eius, qui eam fecerit. *Couarru. lib. 4. variar. reſolutio. cap. 23. Ioan. Borcholt. de feudis cap. 7. no. 51.* Huius deuotionis formulam Ioannes Auētinus *lib. An-*

15 *nal. 4.* hanc profert: *Deus iudex iuſtus, qui auctor pacis es, & iudicas æquitatem, te ſuppliciter rogamus, vt hoc ferrum ordinatum ad iuſtam examinationem cuiuslibet dubietatis faciendam, benedicere & ſanctificare digneris. Ita ſi innocens (de prænominata cauſa vnde purgatio quærenda eſt) hoc ignitum in manus acceperit, illæſus adpareat. Et ſi culpabilis atque reus, iuſtiſſima ſit ad hoc virtus tua, in eo cum virtute declarandum: quatenus iuſtitiæ nō dominetur iniquitas, ſubdatur falſitas æquitati, per Dominum noſtrum, &c.* Exemplum autem inquiſitionis

nis fidei memorabile comemorat Ioannnes Tritemius *in Chro. lib. cap. 22.* His temporibus circiter annum *1215.* multi fuerunt hæretici. Hos frater Conradus de Marpurg, inquisitor Apostolicus, iudicio ferri candẽtis si negassent hæresin, probare consueuit, & quos ferrum exussisset, velut hæreticos iudicio seculari tradere comburendos. Vnde paucis exceptis, omnes qui semel essent accusati, & ad eius examen perducti, per eum condemnabantur ad incendium. Fuerunt, qui crederent, eum plures innocenter damnauisse, propterea quod cãdens ferrum à peccatis nullum reperisset immunem, etiamsi nullius hæresis macula vnquam infectus extitisset. Hæc inquisitor Apostolicus: cui prægustatoris honos debebatur: præsertim cum *in c. dilecti, Extr. de purgatione vulgari*, Papa Honorius tertius istos liuaniorum mores damnat, qui criminis alicuius insimulatos ferri candentis iudicium subire iubebãt: & si qua exinde sequebatur adustio, ciuilem pœnam infligebant. Ex eodem genere est, quod Albertus Kranzius *lib. Daniæ 4. cap. 24.* scribit, *Cum Dani ad Christianam religionem adduci non possent, venisse Romam Popponem quẽ-* 17
dam, qui diu, inquit, *in Italia & apud summum Pontificem peregrinatus fuerat, populumque his affatum esse verbis: Quid si ad candentis ferri tactum manus eius cernerent intactas? vellentne subire, quæ hortaretur, cunctis succlamantibus velle: In Chirothecæ formam iussit ferrum aptari, idque ignitum afferri. Rubuit igne ferrum, ille tamen intrepidus manum immisit ad cubitum, deportauitque ad locum constitutum. Ibi cum pedes Regis proiecisset, victa manus dedit concio, spote subiens lauacrum regenerationis.* Huc pertinet legis Franciæ lib. 4. ca. 57. *Si cui de libertate lis mota sit, & cognatum interfecerit, si negauerit,* 18
se illum occidisse, per nouem vomeres ignitos iudicio Domini examinandus accedat. Quæ lex extat etiam in Lombarda *lib. 1. titul. 11. de parricidio.* Item, illa lex militaris apud Radeuicum lib. 1. cap. 26. *Si seruus aliquis culpatus non in furto fuerit deprehensus, sequenti die expurgabit se iudicio igniti ferri: vel Dominus iuramentum pro eo*

pre-

præstabit. Hanc autem consuetudinem in regno Neapolitano Imperator Fridericus II. sustulit. Neapol. Constitu. lib. 2. titul. 31. *Eorum,* inquit, *ridendum sensum duximus, qui naturalem candentis ferri calorem tepescere, imo (quod est stultius) frigescere nulla iusta causa*
19 *superueniente confidunt.* Ac memorabile est huius furiosæ probationis miraculum, quod Albertus Kranzius memoriæ prodidit *lib. Vandaliæ 8. cap. 30.* his verbis: *Incendium ædium furtim procuratum imponebatur in eo oppido innocenti: ille quam sancte iurans, eius se culpæ non esse affinem, purgationem afferebat vulgarem de ignito ferro: quam iuribus interdictam, aut ignorauere, aut contempsere, qui iudicio præerant laici. Ferrum ergo ignitum ille deportat, itinere non paruo: tum manibus excutiens, nihil læsionis perferebat. Euanuit ferrum ex oculis mirantium omnium. Annus pene totus interceſſerat, cum alius iam silicibus viam straturus in oppido publicam, in arena loci manum vertit, & inuento ferro, adhuc igneſcente dextram adurit, mirati, qui adstitere, rem, referunt loci præfecto: illi mox incidit suspicio, illum esse hominem criminis reum, quod innoxio imponebatur, mox iubet ad quæstionem abripi: confitetur crimen, & vltimo supplicio fractis*
20 *rota cruribus interimitur: ita diuino iudicio est proditus noxius.* Sextum explorationis furiosæ genus fuit per aquam feruentem vel frigidam. Calidæ consecrandæ formulam Ioannes Auentinus *lib. 4.* hanc profert: *Deus iudex iustus, fortis & patiens, qui es autor & amator iustitiæ, qui iudicas æquitatem, iudica Domine, quod iustum est: quia recta iudicia sunt. Qui respicis super terram, & facis eam tremere. Tu Domine omnipotens, qui per aduentum filii tui Domini nostri Iesu Christi mundum saluasti, & per eius passionem genus humanum redemisti. Tu hanc aquam per ignem feruentem sanctifica, qui tres pueros, id est, Sidrac, Misach, Abednago, iussione regis Babylonis missos in caminum ignis, seruasti. Tu clementissime præsta, vt si quis innocens in hanc aquam feruentem manum mittat, sicut tres pueros supradictos de camino ignis eripuisti: & Susannam de falso crimine liberasti, ita Domine manum illius saluam & illæsam producas. At si quis culpabilis, vel*

incras-

incrassante Diabolo cor induratum præsumpserit manum mittere, tua iustissima pietas hoc declarare dignetur, vt in eius corpore tua virtute manifestetur, & anima illius per pœnitentiam saluetur. Hinc illud in lege Frisionum titul. 3. *Si res grandis erat, seruum ad iudicium Dei in aqua feruenti examinet.* Item, *& ad examinationem feruentis aquæ iudicio Dei probandus accedat.* Et tit. 14. *Et se per Sacramentum iudicio Dei exanimandum feruenti aqua innocentem ostendat.* Item, in Lombarda libro 1. tit. 10. *Si cuiuslibet seruus hominem interfecerit, iudicio aquæ feruentis examinetur, vtrum hoc sponte an se defendendo fecisset.* Et ibidem: *Si proprius seruus hoc admiserit, iudicio aquæ feruentis examinetur, &c.* Item, in Neapolitano regno, vt in Neapol. Constit. libro 2. tit. 31. *Eorum*, inquit, *sensum ridendum duximus, qui reum criminis constitutum, ob conscientiam læsam tantum asserunt ab aqua frigida frigide elemento non recidi: quem submergi potius aeris competentis retentio non permittit*, vbi glossa: *Submergebantur*, inquit, *in aqua frigida tribus vicibus.* Item, in Speculo Saxon. libro 1. articul. 39. *Sed ex his tribus vnum magis eligant congruentem: vel ferrum candens manibus portent, vel in aquam bullientem brachium vsque ad cubitum imponant, aut ab incursu in area contra certantem se defendant.* Atque hæc quidem de aquæ feruentis cruciatu hactenus. Deinceps de aqua frigida videamus. Aimoinus lib. 5. ca. 34. *Ludouicus autem Ludouici regis filius, decem homines cum aqua calida, & decem cum ferro calido, & decem cum aqua frigida ad iudicium misit coram eis, qui cum illo erant, petentibus omnibus, vt Deus in illo iudicio declararet, si per ius & æquum ille habere deberet portionem de regno, quam pater suus illi dimisit, ex ea parte, quam cum fratre suo Carolo per consensionem illius, & per Sacramentum accepit. Qui omnes illæsi reperti sunt.* Item in formula Pacis Alsatiæ apud beatũ Rhenanum, Germanic. rer. lib. 2. *Plebeius autem & minoris testimonii rusticus, aqua frigida se expurget iudicio.* Hęc explorationum genera omnia cũ Diabolico instinctu sunt excogitata, & ad diuinæ potentiæ tentamenta vergant, ideo recte de iure sunt pro- 21

hibita&abolita.*tot.tit.extra de purgatione vulgari,&præsertim in c. dilecti.* vbi pontifex refert magistratum politicum in Liuonia de crimine aliquo suspectos, vt ferri candentis iudicium subirent, coegisse, sumsisseq; supplicium de iis, si qua exinde secuta esset adustio. Et mandat Pontifex vt magistratus ab huiusmodi grauaminib. in posterum desistat. Sic hoc defensionis genus sublatum est *in c.conf.2.q.4.* Ibi Pontifex iubet, ne quis parẽtes, si filii in lecto cum ipsis dormientes mortui reperiantur, cogat, vt se ferro candente, aut aqua feruente purgent: *nam*, inquit Pontifex, *ferri candentis, vel aquæ feruentis examinatione confessionem extorqueri à quoquam sacri non censent Canones,& quod sanctorum Patrum documento sancitum non est, superstitiosa adinuentione non est*
22 *præsumendum.* Et nominatim aquæ frigidæ examinationem sustulit Imper. Lothar. *in Lomb. iure li. 2. t. 54.* Vt examen aquæ frigidæ à missis (per missos intelligit Imper. cõmissarios aut legatos, gl. *in c. 1. de imm. Eccl.* dicit esse vulgare Italicũ) omnib. in-
23 terdicatur vel vlterius nõ fiat. Et quod exploratio hæc p aquas frigidas hodie sit prohibita, est com. Doct. conclusio & opinio.
24 Franc. Hotom. *de Diss. Feud. c. 44. n. 6.* Vbi furiosum hoc proba-
25 tionis genus, sicut & prædicta, nominat. Et Io. Oldẽd. clas. *71. Olim*, inquit, *purgare se solebant suspecti de crimine: alias duello, c. 2. de purga. vulg. Alias aqua frigida vel feruente, in quam nudi mittebantur, c. extuarum, de purg. can. Alias ferro candenti, vt vocat c. fi. de purg. vulg. vel ignito, vt rectius in c. Meunem. 2. q. 5.* Et quanquam exẽplum duelli legatur de Dauide & Goliath, 1. *Reg. 17.* Non admittitur tamen hodie talis Monomachia *l. 1. de gladi. c. 2. de purg. vulg.* Quum enim istis cruciatuum adflictionib. Deus tentaretur: merito fuerunt abrogatæ & introducta est purgandi formula talis, vt delatus apud magistratum adhibeat septem, vel pro qualitate rei pauciores, qui testimonium innocentiæ illius ideo præstare possint, quia & fide sint digni, & propter vicinitatem compertam habere possunt veritatem, *c. extuarum, & c. cum dilectus,*

lectus, de purg. cano. Tum ipse suspectus iurabit, se non admisisse tale crimen, quod obiicitur. Compurgatores autē iurabunt, se credere, quod principalis iurans dicat veritatē, *c. de test. & c. vlt. de purg. can.* Et Ioan. Bodin. de Dæm. l. 4. c. 4. *Sapiens*, inquit, *index ad consequendum veritatem omnes præsumptiones comportaturus est: modo ne id faciat, quod multi iudices in Germania solent. Hi enim aut Magos alios conquirunt, vt per eos ad saltum cribri resciscant an reus sortes exerceat: aut puerulis templum adeuntibus nouos calceos axungia suilla peruncto os curant indui, vt Maga inde nequeant egredi, nisi eis visum fuerit, qui pingues calceos ferunt: aut ambos pedes Sagæ & manus colligantes eam imponunt aquæ leniter, eamque si Saga fuerit, in fundo mergi non posse putant.* 26

Andreas Alciatus quoque *in compendio iudiciarii processus*, hanc consuetudinem propter tres causas condemnat. 1. Quod ex diabolica inuidia sit excogitata. 2. Quod Deus tentetur. 3. Quod multi innocentes hac ratione condemnentur. Hos Dd. sequūtur Iodocus Damhouderius *in Pract. Crim. c. 43.* Ioan. Borcholt. *de Feudis. t. 7. num. 52.* Daniel Venatorius *in Analysi Pontificia lib. 5. tit. 35.* vbi Canonistæ omnes, Ioachimus à Beust *super Rubr. de Iureiur. n. 204.* Hanc Doctorum communē sententiam 27
approbant quoq; omnes facultates Iuridicę in Academiis Germaniæ. Perperam igitur agunt hi iudices, qui ab hac sententia 28
communi discedunt. A communi enim sententia in iudicando vel respondendo haud quaquam est recedendum, *l. 1. vers. & sane crebrior. de offi. quæst. c. 1. c. ne immutaris, 5. vbi Panor. & reliqui Doct. de constit. c. prudentiam 21. & ibid. Panorm. in 3. notab. De offi. & potest. iud. delega. & scribit prolixe Iaſ. in Auth. Nouissima, n. 22. C. de inoff. test.* Et merito quidē. Quod enim à pluribus sapientib. quæritur, id facilius inuenitur, *vt dicit Bal.* Et acrius est multorum quā vnius vel alterius cuiuspiam de quaq; re iudicium *Aristot. li. 2. c. 7. & 11.* Vt non immerito summus etiam Pontifex scri-

ptum reliquisse videatur: Integrum esse iudicium, quod plurimorum sententiis comprobatur. *Cle. 1. ver. Quod etiam, de senten. excommunic.* vsque adeo, vt ii, qui contra communem opinionẽ respondere præsumpserint, eo nomine pœna sint afficiẽdi, quẽadmodum late persequitur Anton. Maria. Corat. *in tract. de com.*
29 *D. opin. l. 3. inspectio. 1. &* 2. Huic communi Iurisconsultorum sententiæ subscribunt quoque Medici & Philosophi doctissimi: VVierus, Evvichius, Nevvaldus, Augustin. Lerchemer, aliique complures, qui omnes vnanimiter furiosum hoc explorationis genus reiiciunt. Et superstitiosum inuentum, à Satana & credulis eius auditoribus inuectum appellant. Item, ludibrium Satanæ, Tragœdiæ periculosæ & scandalosæ initium. Admiratione itaque dignum est, Scribonium contra iura manifesta, & communem Iurisconsultorum, Medicorum & Philosophorum sententiam, hanc abrogatam consuetudinem in lucem reuocare, & imperitis iudicibus eandem inculcare, eosque in discrimen
30 adducere. Dubium enim non est, iudicem, qui hac exploratione furiosa, diabolica & prohibita vtitur, conueniri posse actione iniuriarum, nõ minus, quam si aliquem iniuste in carcerem coniecisset, *l. nec magistratibus 32. D. de iniur. Mynsinger. cent. 5. ob-*
31 *ser. 69. Laurentius Kirchouius commun. opinio. cent. 5. concluſ. 30.* Sed videamus Scribonii rationes. Quod veneficæ coniectæ in aquam non demergantur, scribit causam esse leuitatem in corpore Sagarum & quidem Satanicam. Verba eius sunt fol. 115. *Nempe*, inquit, *leuitas non insita illa & naturalis à materia & forma corporis dependens, sed externa quædam seu aduentitia aut aliunde accedens erit. Quanam, quæso, ista? Dixeram in Epistola mea eam esse Satanicam. At quo modo, quo sensu? Satanicam scilicet appellaui à causa efficiente, quod Satanas iustissimo & imperscrutabili Dei iudicio sua leuitate attrahat, tollat, retineat que Sagas in alto aut superficie aquarum. Est enim natura eius quam leuissima, quemadmodum in parte priore ostendimus, eum homines quoque per aerem ad loca remotissima ferre &*

impel-

impellere. Cum vero in aere ſuperiore homines retinere queat, vbi alias ſecundum ſuam naturam non viuunt: quid impediet, quo minus in aqua, velut elemento grauiore craſſioreque Sagas eleuet atque ſuſtentet, illis ſubiacens, & eas quaſi in dorſo geſtans. Vel etiam, ſi dicerem eas ob inhabitantem illum corporibus ſuis ſpiritum leuiſſimum non ſubmergi. Vtrum hoc tam abſurde dictum? vtrum, quæſo, grande peccatum foret? Annon ſues Gargaſarenarum irruens, eos in mare omnes præcipitabat? quod alioquin illi non intraſſent. Hactenus Scribonius. Si hæc vera ſunt, quæ Scribonius ſcribit, quomodo Diabolus veneficis tot & tam variis ſpeciebus dicitur apparere, quod ab illo ipſo affertur, externum opus eſſet, quomodo poterit illis inſeruire vel afferendo, quę petunt, vel inferendo aliis, quę exoptant? Forſitan egreditur & ingreditur quando vult, & ianua ipſi ſemper eſt aperta? Credendum foret, ſi afferri poſſet ratio & cauſa, quę factũ probet. Nulla enim ſenſit, nulla dixit ſe obſideri à Diabolo. Sed eſto, obſideat illas, an propterea leuiora reddunturillarum corpora. Cui hoc credibile eſt, qui obſeſſos omnes omni ſeculo ſibi ob oculos ponit? Annon ſues Gargaſarenarum obſidens, eos omnes in mare præcipitauit? vnde, quæſo, hæc demerſio, niſi à grauitate Diaboli. Deinde ſi leuitas eſt qualitas naturæ materiatæ, Diabolus non inerit, nam ille, iuxta Scribonii Phyſicam doctrinam eſt ſpiritus naturæ tantũm formatæ: leuitatem autem eſſe tantum naturarum materiatarum eadem Phyſica Scribonii dicit: Quapropter concludere eum oportet, Diabolum leuem non eſſe, nec quicquam leuitatis habere, & ita per conſequens Sagis leuitatem, qua ſupernatant, communicare nõ poſſe. Nec obſtat ἀνυπαθεια aquæ cum Sagis: vbi Scribonius ſcribit: Aquam Sagas in ſuum alueum recipere nolle, propterea quod illa in Baptiſmo abuſæ ſunt. Ratiocinatio quidem eſt & opinio, ſed nullis nixa fundamentis. Quod ſic probo: *Omnis ἀνυπαθεια eſt à prima creatione indita, ſed hæc repulſio nõ fuit indita à prima creatione. Quare, &c.* Maior conſtat omnium ſpecierum ἀνυπαθείας

inductione: minor manifesta est ita, vt probatione non indigeat. Nam Baptismi vsus tantum post Christum natum cepit. Sed
32 hæc refutata satis sunt ab aliis. Nihil huc facit indiciũ illud homicidii, si cadauer coram homicida emittit sanguinem, quod Scribonius ad stabiliendam suam sententiam adfert. Nam illud indicium est incertissimum prout scripsit magni nominis Iurisconsultus Anto. Gomez. *variar. resolut. tom. 3. c. 13. n. 15.* vbi scribit:
33 *Sed salvo meliori iudicio, ego teneo contrarium, & nullo modo practicarem, quia hoc indicium est nobis incertissimum, & ex causis nobis incognitis & valde remotis, ideo non esset practicandum. Item quia tortura est actus grauissimi præiudicii, ex quo faciliter posset sequi mors, ideo in dubio sanctius esset, nocentem impunitum relinquere, quam innocentem condemnare, vt in l. absentem, ff. de pœnis, item, quia licet indicia sint arbitraria, tamen intelligo, quando ixe probantur ex aliqua extrinseca & nobis cognita præsumtione sed istud indicium, de quo loquimur, nullo iure, vel causa, quæ iuridice concludat, nobis constat, ergo non valet, nec ex eo reus veniret torquendus.* Hactenus Gomez. Iacob. quidem Menoch. *de arb. iud. q. li. 2. cent. 3. casu 270. & de præsumt. li. 1. q. 89.* scribit indicium hoc esse sufficiens ad torturam & capturam: tamẽ, quia nulla mentio huius indicii: *in Const. Crim. Caroli V. c. 32. & 33.* Von genugsamer Anzeigung deß Mordts extat, mihi Gomezii sententia placet, in qua fuit quoq; Hippolytus Marsil. Bononiensis Iurisconsultus celeberrimus, *in Pract. sua Crim. §.*
34 *diligenter, n. 181.* Vltimo adducit Scribonius ipsam experiẽtiam, sic enim *folio 130. in sua Physiologia* scriptum reliquit: *Plurimis autem exemplis testata est, Sagas aquis non submergi: ita certo vt compertum obseruatumque sit, omnes quæ aquis hoc modo innatassent & submergi non potuissent, vel suo ipsarum testimonio deinceps prolato reas fuisse. Et exempla alia, quibus contrarium demonstretur, proferri nequeunt. Neque VVierus, neque Bodinus, neque alii, qui huic purgationi contradicere cogitant, vel vnum saltem aduersum exemplum*
35 *annotarunt.* Hactenus Scribonius, Sed ei hoc exemplum, quod

ego

ego meis oculis vidi, oppono: Cum anno 1588. ex Boruffia in Liuoniam proficiſcerer, inuitauit me in via quidam prædiues & opulentus nobilis in ſuam arcem. Hic cum veneficam ſequente die, propter enormia delicta, quæ ſua magica & diabolica arte commiſerat, iam ad ignem condemnaſſet: Quæſiui num illam quoq; prius in aquam, more ſolito, conieciſſet, ad experiẽdum vtrum rea eſſet, eo negante, monui, vt id tentaret, (volui enim ea ratione inquirere, num hæc exploratio per aquam frigidam vera eſſet nec ne) ſed ecce poſtquam venefica à carnifice in aquam gelidam colligatis artubus fuit proiecta, ſtatim ſubmerſa fuit. Is poſtea ad me ſcripſit, ſe cum ſex veneficis captiuis idẽ tentaſſe, at omnes fuiſſe ſubmerſas, & in fine literarum ſcribit: *Iam demum tibi credo, ſignum hoc falſum, diabolicum & furioſum eſſe & magiſtratum incautum decipere poſſe.* Quapropter non dubito, Scribonium virum alias doctiſſimum, tandem ſponte veritati locum daturum, & tot teſtimoniis Iuriſconſultorum, Medicorum & Philoſophorum veritatis patronorum, non contradicturum; ſed illud Democriti conſideraturum, ἀρχὴ μεγάλης ἀρετῆς, σώιζεσθαι ἀλήθειαν, id eſt, *Principium magnæ virtutis eſſe tueri veritatem.*

CAPVT VI.

DE CAPTVRA VENEFICARVM.

Summæ.

1 *Poſt accuſationem & inquiſitionem inſtitutam reus in cuſtodiam coniicitur.*

2 *Quidam Dd. exiſtimant in cauſis criminalibus ſemper incipi poſſe à captura.*

3 Com-

3 *Communis est Dd. opinio incarcerationem in criminalibus tunc demum admittendam, quando prius legitima præcesserint indicia.*

4 *Verba Constitutionis Carolinæ in c.6.& 219.referuntur.*

5 *Mariani Socini sententia.*

6 *Hippolyti de Marsiliis sententia.*

7 *Accusator crimen cum argumentis suspicionis iudici exponere debet, antequam venefica custodiæ traditur.*

8 *Merito hi iudices puniuntur, qui statim ad nudam delationem veneficarum personas capiunt.*

9 *Carcer, quomodo custodia, quomodo pœna.*

10 *Venefica & Lamiæ sæpius in carcerum squalore mori malunt, quã diutius in speluncis illis inhærere.*

11 *An persona ex nobili & honesta familia pro venefica ab aliis incãtatricibus delata, sit sub cautione iuratoria.*

12 *In atrocibus delictis Rei non fideiussoribus, sed custodiæ committuntur.*

13 *Fallit hæc regula.*

14 *Fideiussoribus enim relinqui etiam in capitalibus causis personas honestas & in dignitate constitutas vsitatum est.*

15 *Incarceratus indebite, si aufugiat, non punitur.*

16 *Nec ad carcerem redire obligatur.*

17 *Quare venefica quamprimum in carcerem coniiciuntur intoxicare amplius non possint.*

POst accusationem & inquisitionem institutam, ordinarium est, vt venefica in vincula coniiciatur, ne elabi possit. Textus elegans *in l.2.C. de custodia reorum*, vbi Imperator: *Si quis in ea culpa vel crimine fuerit deprehensus, quo dignus claustris carceris, & custodiæ squalore videatur: auditus apud acta, cum de admisso constiterit, pœnam carceris sustineat: atque in postmodum eductus apud acta audiatur.* Et Geil *de pace publica lib.*

ea lib.1.cap.9.num.5. Quamuis autem multi iuris interpretes exi- 2
ſtiment in cauſis criminalibus, in peinlichen Sachen / ſemper
incipi poſſe à captura, Bartolus *in l. ſacrilegii. §. Labeo. nu.2. D. ad l.*
Iul.pecul. Baldus *in l. conſentaneum C. de his, qui lat. vel ali. crim. re. ac.*
& Paris de Puteo *in tract. de Synd. 5. captura, nu.13. & verbo, Quia*
plerunque num.1. vbi plures eiuſdem farinæ refert: quod plerique
etiam intelligunt iudici licere indiciis non præcedentibus. Sa- 3
nior tamen magis pia & crebrius recepta eſt ſententia eorum,
qui incarcerationem ſiue capturam tum demum in criminali-
bus admittunt, quando prius legitima præceſſerint indicia, &
conſtiterit delictum eſſe commiſſum, alias ſunt ligatæ manus
iudici ad procedendum. Angelus Aretinus *in tract. maleſic. in*
ver. Fama publica. Mynſing. *obſ. cent. 5. obſ. 69.* Ioann. Fichardus
conſil. 113. vol. 2. Hartm. Hartmanni *in Pract. For. lib. 2. obſer. 2.* Bru-
norius Sol IC. Venetus *in ſuo eleganti conſilio criminali nu.13.* An-
tonius Gomezius, *Variarum reſolutionum, cap. 8. To. 3. De captura*
reorum, numer. 1. vbi dicit: quod iudex contra aliquem ex officio
ſuo vel ad petitionem partis non poſſit ad capturam procede-
re, niſi conſter delictum illud vere ac realiter eſſe commiſſum.
Et concludit ibidem his verbis: *Et iſtud eſt capitale fundamentum*
totius iudicii. Idem expreſſe quoque vult conſtitutio criminalis 4
Caroli V. *c. 6.* So jemandt einer Vbelthat durch gemeinen Leumuth
berüchtigt / oder ander glaubwürdiger Anzeigung / Verdacht vnd
Argwönig / vnd derhalb durch die Oberkeit von Ampts wegen an-
genommen würde. *Si quis alicuius maleficii vulgo diffamatus, vel per*
alia veriſimilia indicia ſuſpectus, idcirco à magiſtratu apprehenſus fue-
rit. Et c. 219. Item / daß durch die Oberkeit etwan leichtlich / auch er-
bare Perſonen / ohn vorgehend berüchtig / böſen Leumuth vnd andere
gnugſam Anzeigung angegriffen / vnd in Gefängnuß bracht
werden / vnd in ſolchem Angriff etwa durch die Obrigkeit ge-
ſchwindiglich vnd vnbedächtlich gehandelt / dardurch der Angegriff-
fen an ſeinen Ehren Nachtheil erleidet. *Item, quod per magiſtratum*

quandoq; ex facili etiam honeſtæ perſonæ abſq; infamia aliqua & malo nomine, reliquisque ſufficientibus indiciis apprehenduntur, & incarcerantur, atque in eiuſmodi apprehenſione interdum à magiſtratu atrociter ac temere agitur, ob quæ apprehenſus captiuusque ſui honoris ac
5 *famæ præiudicium iacturamque patitur ac ſuſtinet.* Imo ſecundum Marianum Socinum *in tractatu de Citat. in 2. Articu. princip. in 24. quæſt.* etiam plene de delicto conſtare debet ante capturam, vt refert ac teſtatur Ægidius Boſſius *in tractatu criminal. in titul. de captura, colum. 1. &*
6 *2.* Hanc concluſionem ampliat Hippolytus Marſilius *in l. 1. conſtante, verſic. 12. D. de quæſtionibus*, vt etiam procedat in crimine læſæ maieſtatis, in quo captura & tortura
7 non ſit concedenda niſi præcedentibus indiciis. Hoc quoque obtinet in acculatione. Antequã enim reus cuſtodiæ traditur, accuſator crimen cum argumentis ſuſpicionis iudici exponere debet, *cap. 11.* So der Kläger die Oberkeit oder Richter anrüffet / jemandt zu ſtrengen / peinlichen Rechten zu Gefängnuß zu legen / ſo ſoll derſelbig Ankläger die Vbelthat / vnnd derſelbigen redlichen Argwohn vnnd Verdacht / ſo die peinlich Straff auff ſich tragen / zuförderſt anzeigen. *Accuſator magiſtratum interpellans, vt quis publico & pœnali iudicio ſubdatur & vinciatur, debet initio maleficium & legitimas ſuſpiciones & præſumptiones, quæ*
8 *publicam pœnam continent ac merentur indicare.* Quapropter merito ſunt puniendi hi maleferitati & imperiti iudices, qui ſtatim ad delationem Magi vel Veneficæ, aut ex nuda ſaltem ſuſpicione ſine legitimis præcedentibus indiciis ex vento (vt dicitur) perſonas delatas capiunt, & in carceres atrociſſimos & ſqualiſ-
9 diſſimos coniiciunt. *Vide Sprengerium p. 3. quæſtio. 8.* Quoniam carcer licet reſpectu cauſæ finalis pœna non eſt, quia à iudice vel lege ad cuſtodiam, non vindictam imponitur, *l. 8. §. ſolent. D. de pœn.* ſicut pœna, quæ eſt legitima delictorum vltio, coertio, *l. aliud. D. de verb. ſig.* quo ad materiam tamen, hoc eſt ipſi perpetienti magnum eſt ſæpe ſupplicium, quia mala manſio. *l. ſi homi-*

nem

nem in princ. D. depos. propter squalorem, inediam, frigus, tenebras, & inprimis diuturnitatem, *vt in l. 2. circa fin. C. de custodia reorum. l. 3. eodem titul. Menoch. consil. 94. num. 39.* adeo vt vel ipsi comparetur morti. *Boss. cap. de carcer. in princ. c. quamuis, de pœn. lib. 6. Bartolus l. 2. num. 9. de public. iudic. Baldus, Salicetus l. incredibile, C. de pœn. Wesenbecius consil. 43. numer. 173. p. 1.* Imo carceratio est species torturæ, & mortuus in carcere, dicitur mortuus in cruciatu. *Baldus in l. 2. C. de Epis. aud. Sichardus in l. 12. num. 4. C. de action. & obligation.* Ideoque Constantinus Imperatorum humanissimus sua lege cõstituit, carceres tales esse debere, vt præter fidam custodiam nihil habeant, *l. 1. C. de custodia reorum*, Constantinum secutus est Carolus Quintus Imperator *in constitutionibus Criminalibus cap. 11.* Die Gefängnuß sollen zu Behaltung vnnd nicht zu schwerer / gefährlicher Peinigung der Gefangen gemacht vnnd zugericht seyn. *Captura seu apprehensio, custodia potius sit, quam atrox aut periculosus carcer.* Hinc sæpe fit, vt solitudine 10
diuturna, carcerum squalore, caligine tetra, variis Dæmonum spectris exhorrescentes miserlæ Dei creaturæ, veneficæ vel Lamiæ, antea nonnihil Diaboli assidua suggestione vexatæ, & torturis variis excarnificatæ, malunt potius mori quam ferocius in easdem putidissimorum carcerum speluncas & equuleos præcipites retrudi. Sed quæro: *Si persona pro venefica delata sit ex nobili familia oriunda, vel consulis aut senatoris alicuius vxor vel filia, & interrogata negaret prorsus veneficium, relaxandane erit sub iuratoria sua cautione, & pœna, vt puta mille aureorum de se præsentando, aut fideiussoribus committenda?* Respondeo: Licet in atro- 12
cioribus delictis, quale est veneficium, vbi pœna corporalis venit infligenda, non fideiussoribus, sed custodiæ rei committantur. *Bartolus & Dd. in l. 1. D. de custodia reorum.* Tamen fit, vt 13
interdum propter amplissimas facultates dignitatemque eius, qui accusatur, fideiussoribus committatur, *late Bossius in practic. criminal. tit. de carc. fidei*, aut sibi, hoc est nudæ suæ promissioni,

14 *l.1. D. de custodia reorum.* Fideiussoribus enim relinqui etiam in capitalibus causis personas honestas & in dignitate constitutas vsitatum est, *late Iacobus Menochius de arbit. iudic. quæst. lib. 2. cent. 4. cas. 303. VVesenbec. in parat. D. de custodia reorum, nu. 5. Paulus Grillandus in tract. de relaxat. carcer. in Rubr. de fideiuss. num. 8. Nicol. Vigelius in Constitutio. Crimin. c. 3. Lancellottus de offic. Prætoris in caus. criminal. de carceratis n. 15.* Et si iudex omissa talium circumstantiarum consideratione aliquem carceri manciparit, quem nō debet, contra ipsum iniuriarum agi potest, *l. nec magistratibus. D. de iniur.* per quam consequitur damnum & recompensam iniuriarum, *l. pen. C. qui bon. ced. poss. l. si creditores, in fin. de privil. cred. Heuron. Schurpff. consil. 87. in princ. & consil. 98. cent. 3. 6. Laurent. Kirchonius cent. 5. obs. 30.* Ita olim in Camera iudicatum, & Senatum Colonien sem cuidam Petro Quittinck propter iniustæ incarcerationis iniuriam in 600. aureos condemnatum fuisse, meminit *Frid. à Tautemb. in suo Virid. concl. Iurisd. conclus. 98. Mynsing. obs. 69.*

15 *cent. 5. num. 5. 6.* Item, quæritur: *Si quis pro Mago vel veneficâ innocenter fuit delatus, aut indebite incarceratus, an, si ex carcere aufugiat, pro confesso habeatur?* Et respondetur, Quod non. Nam indebite, & non seruato iuris ordine, carceri mancipatus etsi aufugiat, propter talem fugam etiam cum fractione carceris, non punitur, neque pro confesso habetur, *vt probat Rolan. à Valle cons. 7. nu. 47. lib. 1.* Potestq; talis carceratus licite aufugere: & hoc frequentius receptum esse Did. Couarr. *lib. 1. variar. resol. c. 2. n. 11.* expres-

16 se fatetur. Sed neque ad carceres redire obnoxius est, etiāsi iurasset se rediturum: quæ est elegans doctrina gloss. *verb. per viol. in Clem. pastoralis, de re iudica.* quam ab omnibus adprobatam testatur idem Couar. *in d. c. 2. nu. 7.* quæ veluti singularia, diligen-

17 ter obseruare admonet Mynsing. *obser. 98. cent. 6. n. 5. & 6.* Quamobrem veneficæ incarceratæ intoxicare amplius non possint, duæ à Lamberto Danæo *de Sortiariis cap. 4.* enumerantur causæ. Prima, quod commode illic venena sua habere non possunt.

Se-

Secunda, quod libere cum ſuo artifice & doctore Satana communicare non audent: Se enim putant obſeruari, & vincti ſunt, & non niſi per carceris cuſtodem, id eſt, teſtem adhibitum, ſua venena habere poſſunt: Id quod maxime timent, ne à iudice deprehendantur. Quare fere non ſolent dum ſunt in carcere quemquam lædere Sortiarii. Vnde prudentes & ſedulij iudices maxime dant operam, vt dum ab iis non ſperantur aut expectãtur, adſint tamen, vt eos obſeruent. Denique verentur Sortiarii ne iam vincti conuincantur vti venenis, quod facile fieret. Eſt enim hominum genus & timidiſſimum & ignauiſſimum Sortiariorum, quod Deum reiecit, itaque plurimum ſibi proſpicit & cauet.

CAPVT VII.

DE CONFESSIONE MAGORVM ET VENEFICARVM SPONTANEA.

Summæ.

1 *Venefica ſi delictum fatetur, condemnatur ex ſua confeſſione.*
2 *Nulla eſt firmior probatio, quam proprii oris confeſſio.*
3 *Confeſſio eſt pleniſſima probatio.*
4 *In confeſſum nullæ aliæ ſunt partes iudicis niſi in condemnando.*
5 *Quintiliani verba.*
6 *Ouidii verſus.*
7 *Confeſſio plus operatur, quam aliqua ſpecies probationis.*
8 *Confeſſio dicitur legitima probatio.*
9 *Confeſſio veneficarum ſpontanea quando ſufficienter probet.*
10 *Confeſſio venefica, quæ ſit metu carceris vel tormentorum nil probat.*
11 *Sola rei confeſſio non probat, niſi aliunde iudex argumenta credendi habeat.*

12 *Iudex, qui confitentem ad mortem damnauit, absque probatione alia delicti, punitur pœna mortis.*

13 *Volenti mori non est habenda fides.*

14 *Historia ex Valerio Maximo.*

15 *Iudex ex officio Rei innocentiam quærere debet.*

16 *Iudex tenetur testes recipere ad defensam, licet adsit vera & spontanea rei confessio.*

17 *Veneficæ multæ mortem auide expetunt.*

18 *Crimen si quis confiteatur ultro, cum eo mitius agendum.*

19 *Athenienſium leges veniam concedunt ſeſe manifeſtanti.*

20 *Moſaicæ leges leuius puniunt ſponte confitentem delictum à ſe commiſſum, quam conuictum.*

21 *An confeſſio veneficarum extraiudicialis plene probet.*

22 *An confeſſio veneficarum ſpontanea coram Sacerdote facta probet.*

23 *Pontifex clericum non poteſt cogere ad reuelandam confeſſionem alterius.*

24 *Confeſſio veneficæ ſub ſpe futuræ gratiæ ſibi promiſſæ per iudicem non probat.*

25 *An iudex non obſtante promiſſione poſſit veneficam ad mortem condemnare.*

26 *Sed quæritur, an iudex ad veritatem inueſtigandam, promittendo Mago vel veneficæ impunitatem, poſſit vti cauillationibus.*

27 *Cautela pro iudice, ad expiſcandum vter ex duobus correis veneficii ſit verus reus.*

28 *Confeſſio veneficarum, quæ eſt impoſsibilis, nil probat.*

29 *Franciſci Ponzinibii verba, de confeſſione Lamiarum.*

30 *Ioannis Fichardi verba, de confeſſione Lamiarum.*

31 *Lamiis impoſsibilia confitentibus fidem iudex adhibere non debet.*

32 *An venefica confeſſionem à ſe ſponte factam reuocare poſſit.*

33 *Ad probandum errorem confeſſionis admittuntur conſanguinei & vicini confitentis.*

34 *Qui errauit, non fatetur.*

35 *An in casu, vbi confessio veneficæ reuocari nequit, saltem excusari & declarari possit.*

36 *Æquiuoca in benigniorem partem sunt interpretanda.*

POstquam venefica in custodiam tradita 1
est, vel aloquin copiam sui facit, tunc aut confitetur delictum, aut negat, si sponte confiteatur, tum ex sua confessione condemnãda. *l. 5. D. de custodia & exhibitione reorum.* 2
Sin eat inficias, testibus erit conuincenda. Inter omnes probationis species, quibus veneficium probatur, nulla est validior, quam spontanea confessio, quando proprio motu scelera sua Magi vel Veneficæ confitentur. Nulla enim firmior probatio, quam proprii oris confessio. Hinc Philippus Corneus *consil.* 3
261. confessio est plenissima probatio. Et in confessum nullæ 4
sunt aliæ partes iudicis, nisi in condemnando, *l. 25. in fin. D. ad l. Aquil.* Et ideo Quintil. *lib. 7. c. 1.* recte scribit, quod ibi non possit 5
esse quæstio, vbi factum confessum est, secus si factum sit controuersum, facit ad hoc illud Ouidii:

Non est confessi causa tuenda rei. 6

Hinc Marsil. *consil. 94. num. 8.* Confessio plus operatur, quam a- 7
liqua species probationis: Et Innocent. *in c. cum contigat. c. indigeat de offi. deleg.* Illud vere dicitur apparere, quod constat per confessionẽ, Et illud dicitur sciri pro certo, quod scitur per confessionem, *gloss. 1. iunct. text. in c. si Sacerdos. ext. de offic. ord.* Et confessio 8
æquipollet instrumento: *Bald. in l. fin. C. de edict. Diui Adrian. toll.* Et confessio nedum dicitur probatio, sed etiam dicitur legitima probatio, *gloss. in c. ad abolendam, in c. deprehensi. de Hæreticis.* Vt autem confessio veneficarum spontanea valeat, & ex ea 9
condemnari possint, requiritur, quod sit facta in iudicio extra carcerem, & nullo iusti metus periculo facta. *Franciscus Ponzinibius, de Lamiis, n. 62. Andreas Geil, de pace publica, lib. 1. cap. 15. nu. 7. Ioseph.*

10 *Seph. Mascardus de probat. vol. 1. conclus. 348.* Primo enim confessio veneficæ, quæ fit metu carceris vel tormentorum, non inducit notorium, *vt dicit Benedictus Capra, in tractat. de notor. membr. 1. num. 35.* Nec processus alias vllus iuuatur ab huiusmodi confessione sic extorta, *vt per Hippol. in praxi crim. §. constante, n. 31. & cõsi. 51. incip: licet nedum plene & in prax. 1. postquam n. 31. Carrer in prax.*
11 *crim. §. circa me, 387.* Imo etiam si confessio esset sponte facta, non tamen ei statur, quando indicia verisimilia & probabilia, vel ipsa innocentiæ substantia in contrarium apparet. *l. 1. §. si quis vltro, ff. de quæst. vbi text. clarus.* Si quis vltro de maleficio fateatur, non semper ei fides habenda est, nonnunquam enim aut metu, aut aliqua alia de causa in se confitentur. Spontanea enim delicti confessio non sufficit ad condemnandum aliquem pœna capitali, nisi etiam constet delictum fuisse commissum, *l. 1. §. 17.* vbi Vlpianus ait: *Diuus Seuerus rescripsit, Confessiones reorum pro exploratis criminibus haberi non oportere, nisi nulla probatio religionem cognoscentis instruat.* Imo iudex, qui confitentem ad mor-
12 tem damnauit absq; probatione alia delicti, pariter mortis pœna plecti debet, si occisus nemo fuit. Quapropter diligenter inquirere debet, an veneficæ iuxta confessionem propriam etiam homines & iumenta suis veneficiis & magica arte interfecerint nec ne. Propterea, quod multi sunt confessi delictum, & postea reperti fuerunt innocentes, *vt dicit Franciscus Ponzinibius Italus.*
13 Volenti enim mori non est habenda fides, nec auditur perire
14 volens, *l. 1. §. si quis vltro. D. de quæstionibus.* Exemplum esto ex Valerii Maximi *lib. 8.* Seruus vltro confessus hominem, qui aberat, à se fuisse interfectum, supplicio vltimo affectus est: ille vero postea domum rediit incolumis. Ideoque Piso Consul nouum subiit permagnæ crudelitatis notam, seueritatis militaris specie. Nam cum militem in castra sine contubernali reuertentem, vt cædis illius reum adiudicauisset morti, quamuis eum sequi & mox venturum esse miles exponeret, Centurionis Pro-

con-

consul mandat, vt eum damnatum necet. Cum iam prope esset, vt plecteretur morte, contubernalis aduenit incolumis. Tum Centurio à sententiæ executione supersedens vtrumque militem sistit Proconsuli: hic autem indigne ferens, quod adeo temere hominem ad mortem damnasset, simul enecari iussit & Centurionem, eo quod non paruisset, & damnatum militem, quod esset damnatus, & militem alterum, quod neci vtriusque causam attulisset: ita ob vnius innocentiam tres viri damnati & trucidati sunt, *vt narrat Seneca in lib. de ira.* Nam iudex 15
debet nedum parte petente, sed etiam ex officio suo rei innocentiam quærere, etiamsi se non defendat. *Bartol. consil. 107.* Imo 16
iudex ex officio debet recipere testes ad defensam, licet adsit vera & spontanea rei confessio, *Bronorius à Sole in consil. criminal. 121.* Reperiuntur veneficæ, quæ mortem expetunt, non quod 17
honorem sperent, sed quia desperant summoque dolore cruciantur: atque hi non sunt audiendi, vtcunque eos excusat Lex, & Plato honestum iudicet τὸ ἐξάγειν ἑαυτὸν & spiritum antequam extrudatur emittere. Sprengerus scribit, se vidisse veneficas, quæ scelera sua confessæ vltro orabant iudices, vt se morte plecterent, alioqui se sibi ipsis consciturας mortem, quia se à Diabolo nisi parerent vexari confirmabant. Qua in specie legi dicenti: *In confitentem nulla sunt partes iudicis, nisi in condemnando,* locus esse non potest, nec tenetur iudex istorum hominum voluntati obsequi. Cum spes adsit, Veneficam quam vexat Diabolus, resipuisse, & in via salutis esse, eam itaque oportet in carcere contineri, institui, & modicis pœnis salutaribusque corrigi, *vt Bodinus de Dæmonoman. cap. 3. lib. 4. ait.* Quando enim quis confi- 18
tetur crimen non conuictus, tunc mitius cum eo agendum est, quam si negans conuinceretur, *Authent. sed nouo iure, C. de pœnis iudicis, qui mal. iudic.* Follerius *in Pract. criminal. fol. mihi 316. num. 82.* vbi ait: Confessio operatur mirabilem effectum, nam cõfessus spõte mitius debet puniri, *vt est gloss. in c. ad hoc, in vers. confessio.*

19 *de Simo. VVesenbecius in Parat. D. de pœnis, nu.* 10. Sed & secundum Athenienſium leges omnium optimas, & ex quibus maxima pars noſtrarum depromta eſt, *teſte Liuio.* 1. *dec. lib.* 1. manifeſtanti 20 ſe ipſum etiam impunitas conſtituebatur. Quin etiam ex legibus Moſaicis leuius quoque puniebatur ſponte confeſſus, quam conuictus. Quod hinc cuique manifeſtum eſt, quod fur conuictus puniebatur in duplum, vel quadruplum, vel quintuplum, ſecundum eam diſtinctionem, quæ traditur, *Exod.* 22. qui ſi fuiſſet ſponte confeſſus, in id ſolum puniebatur, quod vltra rei ablatæ reſtitutionem quintam quoq; partem ipſius rei reddere cogebatur, vt legitur *Numer.* 5. *poſt princ.* & ita intellexit ibi Nicol. de Lyra, interpres Bibliorum optimus, & ante eum Diuus Auguſtinus, cum dicit, *quia annunciauit, non ea damno* 21 *plectendus fuit, quo furem conuictum plecti oportet.* Secundo confeſſio Veneficarum extraiudicalis ſpontanea non plene probat. 22 *VVeſenb. in Parat. D. de confeſſis.* Non incommode hic quæritur, *an confeſſio Veneficæ ſpontanea coram Sacerdote in templo facta,* in dem Beichtſtul *probet in iudicio.* Et reſpõdetur: Quod non. Ratio eſt. Quia Clericus ſecreta non vt homo, ſed tanquam Dei Vicarius ſcire intelligitur. *c. ſi Sacerdos, de off. ordi.* Ideoque à iudice com- 23 pelli non poteſt, vt ſecreta confeſſionis reuelet. Quinimo dixit Abbas *in c. dilectus, de exceſſ. Prælat.* quod etiam per Papam non poſſit quis cogi ad reuelandam confeſſionem alterius. Interrogatus enim ſine mẽdacio recte reſpondet de ſua ignorantia, nã vt homo & teſtis ignorat factum, ſuper quo interrogatur, *c. omnis vtriuſq;, de pœnit.* Angelus *de maleficiis, in ver. Haitradito.* Franciſc. Ponzinibius *de Lamiis n.* 73. Mynſin. *cent.* 5. *obſ.* 41. Gail. *l.* 1. *obſ.* 6. *n.* 8. Ioſeph. Maſcardus *de probat. vol.* 1. *concl.* 377. Iacob. Menoc. *de arb. iud. q. li.* 2. *cen.* 1. *caſ.* 180. *n.* 21. vbi ait: *Licet clericus non poſſit reuelare delictum perpetratum, poteſt tamen perpetrandum indicare.* Idem affirmat Mynſinger. *d. loco,* vbi ait: *Si de delicto committendo ageretur poſſet confeſſor reuelare ſaltem in genere, nõ nominando perſo-*

*persona*m. Tertio nõ probat plene Veneficæ confessio spontanea 24
facta sub spe futuræ gratiæ sibi promissæ per iudicẽ. *VVesenb. in Parat. D. de conf. n. 10. Iul. Clar. q. 55. n. 7.* Disputant Dd. an iudex 25
non obstante huiusmodi promissione Magum vel Veneficã ad mortẽ condemnare possit. Cagnolus *in l. ea est natura*, 65. cõcludit, quod non. At cõmunis sentẽtia est in contrarium, quod sic. *Alcia. in l. natura 177. D. de verb. sig. Bossius in t. de conf. n. 12. Vide Eberhar. Speckhan cent. 1. q. 3.* Sed quæritur hic, an iudex ad veritatem 26
inuestigandam possit vti cauillationibus & simulatione, & Mago vel Veneficæ promittere impunitatem, modo vt veritatem confiteatur. Et est communis Dd. opinio, quod possit. *Deci. & Cagn. in d. l. 65. n. 6.* Idq; colligitur ex Salomonis exemplo, *3. Reg. 3.* vbi cum probationib. non certo constare posset, vtra mulierũ alteri infantem viuum surripuisset, suffocatumq; supposuisset, iussit adferri gladium, & viuum infantem bipartiri, vt per hoc eliceret storgen maternam, per quam præsumtiua saltẽ veritas emergeret, (vt etiam consilium illud, vel simulatio optime succesisit.) Hoc igitur exemplo, si duo Magi de vno aliquo homicidio simul accusentur, quorum vterque constantissime negat, & tamen certo constat, solos illos duos interfuisse homicidio, ita, vt necesse sit, alterum illorum esse noxium. Cautela 27
datur iudici, vt simulate vtrumq; condemnet, si forte conscientiæ (quæ mille testibus æquiparatur) stimulis atque morsibus conuictus, pro ea exoneranda (si quidem videat, nullam spem vitæ superesse) fateatur delictum, memor salutis æternæ, & ne animam simul cum corpore perdat, vt quidem nemo præsumitur immemor propriæ salutis, & hac ratione, nempe, per spontaneam confessionem vnius, liberabitur alter, qui reuocata illa simulata sententia, statim absoluendus, confessus vero solus executioni mandandus erit. Tali cautela vsum esse Imperatorem Carolum Magnum, refert And. de Isern. *in c. 1. § publici latrones, in fine de pace tenen. & eius violat.* quam cautelam com-

mendat etiam Paris de Put. *de Syndic. in verb. tortura, verſ. ſequitur modo*, vbi ponit ſimile exemplum de rege quodam Ladiſlao. Eam quoque probat *Andr. Barbat. in l. cum acutiſſimi. column. 14. verſic. nec obſtat. C. de fideicommiſſ. Iaſ. in l. ſi is, qui pro empt. column. 1. in fine, cum ſequent ff. de vſucapion. Hippolyt. de Marſi. in l. de minore, column. 3. num. 19. ff. de quæſt. Sylua nupt. fol. 54. colum. 1. verſic. hinc ſumpſit bonam cautelam.* Si tamen poſt talem ſimulatam ſententiam vterque reus perſiſteret in ſua negatione, etiam vſque ad locum executionis, tunc omnino præſtaret vtrunque dimittere, quia latius eſt nocentem abſoluere, quam innocentem condemnare, *vt ait IC. in l. abſentem, in pr. ff. de pœnis.* Hæc refert Raymundus Pius Fichardus *in tractatu cautelarum, cautel. 41.* vbi concludit: Poſſent tamen tales rei in caſu homicidii relegari, vel ſimili pœna aliqua leuiore puniri, ne delictum, quod ſimul commiſerunt, maneret impunitum, *ſecundum dict. l. ita vulneratus. §.*
28 *quod ſi quis, ff. ad legem Aquil.* Quarto confeſſio veneficarum, quæ eſt impoſſibilis, & non veriſimilis nil probat, nec nocet confitenti. *l. 13. & 14. ibi in fine.* In totum autem confeſſiones iteratæ ſunt, ſi id, quod in confeſſionem venit, & ius & naturam recipere poteſt. *D. de interrogatoriis actionibus. Foller. in pract. criminal. fol. mihi 303. numer. 36.* Vt quando veneficæ vel Lamiæ fatentur eas per aerem volaſſe in montem Blocksberg/ & ibi totam noctem ludendo, edendo, bibendo conſumpſiſſe, in beſtias fuiſſe transmutatas, cum Diabolo Venerem exercuiſſe, & quæ horum ſunt
29 ſimilia. Huc referendum, quod Ioannes Franciſcus Ponzinibius Iuriſconſultus Placentinus de Lamiarum confeſſione ſcripſit *in ſuo tractatu de Lamiis num. 52.* vbi ita argumentatur: Cum tales perſonæ ſint illuſæ: Ergo dici debet, earum confeſſionem etiam eſſe erroneam, nec admittendam. *l. error. l. de ætate ff. de interrogat. act.* Confeſſio enim debet continere verum & poſſibile, *vt per gloſ. in l. 1. C. de confeſſ. per gloſſ. in c. fin. de confeſ. lib. 6. l. inde Neratius §. fin. D. ad l. Aquil.* Ergo non ſequitur: *Iſta mulieres ſic confiten-*

tentur. Ergo sic est. Nam confessio longe distat ab actu, (vel actus possibilitate) & quidquid est cõtra naturam, deficit in suis principiis. Ergo, naturaliter est impossibile. Præterea in criminalibus non est standum soli confessioni rei, *vt per Bald. in l. 1. C. de confess.* Et Ioannes Fichardus *consil. 124. num. 2.* Denn daß vbrig/ so 30
sie bekennen/ vnd so sie vielleicht groß achten möchten/ als mit dem nächtlichen Fahren zu den Täntzen/ vnd mit den Gemeinsamen mit den bösen Geistern/ achten wir für lauter Phantasmata, Triegerey vnd Gespenst/ damit der Teuffel solche arme Leut einnimpt vnd verblendet/ da es doch im Grund lauter Traumwerck ist. Lamiis 31
itaque eiusmodi impossibilia confitentibus, iudex fidem adhibere non debet, quicquid dicat Bodinus. Nam ne verbo quidem *in Constitutionibus Criminalibus, de nocturnis conuiuiis & transmutationibus in bestias, ac in cap. 44.* Von Anzeigung der Zäuberey/ *Constitutio. Crimin. Caroli V.* mentio fit, & illorum omnium eas reas argui non posse in li. 2. firmissime demonstratum esse puto. Et scribit Ponzinibius *d. loco* iudices debere abiurare illam opinionem, quod lamiæ portentur de loco in locum in corpore, & vere ad conuiuia ludorum, &c. Cum talis opinio sit reprobata. Qua de causa nullus prudens Aduocatus in hoc Veneficii crimine tales articulos concipere solet: Item wahr/ daß Angeklagtin auff den Blocksberg mit andern Vnholden gefahren/ daselbst getantzet. Item wahr/ daß Angeklagtin sich in Hund vnd Katzen verendert. Ideoque tales vtpote impertinentes à iudice reiiciuntur. Sed pone: Quod Venefica velit confessionem à se 32
sponte factam reuocare & probare, fuisse erroneam, nunquid erit audienda? Respondetur, quod sic. Si velit docere confessionem ipsam fuisse erroneam, & de errore probare. Et hæc est communis Dd. opinio. *Iulius Clarus d. loco num. 18. Iosephus Mascardus de probat. concl. 378.* Et ad probandum errorem confessio- 33
nis admittuntur consanguinei illius cõfitentis *secundum Follerium in pract. criminal. p. 3. nu. 50. fol. mihi 308.* vel etiam vicini, vt si

deponũt, quod persona, quæ pro incantatrice vel Venefica est delata, semper fuerit bonę famæ. Nam probata bona fama præsumptio delicti tollitur. *Bald. l. fin. C. de probat. Alexand. cons. 113. v. 1.* Et hæc procedunt primo non solum ante, sed etiam post sententiam latam. *Hippolytus Marsilius in l. 1. §. fin. num. 61. D. de quæ-*
34 *stionibus.* Ea ratione: Quia non fatetur, qui errauit, *l. 2. vbi Bartol. D. de confessis.* Secundo hæc etiam in confessione reiterata & iu-
35 rata procedunt, *Grammaticus voto 10. num. 33. cum sequentibus.* Sed quæro, *an in casu, vbi confessio Venefica non potest reuocari, saltem possit excusari, declarari, vel interpretari?* Et respondetur, quod sic. *Textus in c. dilecti, de accus. & ibi per Innoc. Abb. & Felin. & sequitur Baldus in margarita in verbo, confessi, idem Baldus in l. 1. §. item, si vasallus de controu. inuesti. 3. colum. & Baldus in additio. Specul. in tit. de positio. 5. col. ver. potest quis interpretari. Vide & Alciatum in tra-*
36 *ctatu de præsumptio. 25. præsumpt. num. 10.* Sexto & vltimo confessio Veneficæ æquiuoca nil probat. Confessio enim sui similis, sibique constans, & minime æquiuoca esse debet, vt per Ioannem Franciscum Ponzinibium *in tractatu de Lamiis, versic. secundo declaratur.* & per concordantia ibidem allegata: maxime Cæpol. *in consilio 77.* dicentem; si inquisitio confessata potest interpretari in diuersos sensus, præsumitur in benignio-rem partem pro confitente, *l. si quis intentione. 66. D. de iudic.* Cæterum supra dicta vera sunt, nisi vltra confessionem adessent indicia indubitata, quæ coniuncta cum confessione indubitabiliter indicant veritatem *secundum Baldum in fin. D. de quæstio. & Franciscum Brunum in tractatu de indiciis & tortura 4. q. 1. p. num. 4.* namtunc non prodest reuocatio.

CA-

CAPVT VIII.

DE PROBATIONE VENEFICII PER TESTES.

Summæ.

1 *Nemo ex præsumptionibus damnandus.*
2 *Sufficiens probatio in crimine Veneficii, quæ dicatur.*
3 *Testes omni exceptione maiores, qui dicantur.*
4 *Ad vnius testimonium nemo condemnabitur.*
5 *Depositiones testium in crimine Veneficii, num. 6. 7. 8. & 9.*
10 *Firma est probatio, quando conteſtes consenserint.*
11 *Singulares testes integre non probant.*
12 *Quando diuersitas vel singularitas testium iungi potest, tunc etiam singulares probant.*
13 *Singularitas adminiculatiua quæ sit.*
14 *Singularitas obstatiua quæ.*
15 *Iulii Clari opinio de singularitate adminiculatiua.*
16 *An testimonium duorum ad damnandam veneficam sufficiat.*
17 *An iudex possit testes compellere.*
18 *An examen testium delegato siue commissario possit comitti.*
19 *An in criminalibus, & sic in crimine veneficii copia articulorum reo sit communicanda, vt interrogatoria sua exhibere possit.*
20 *In maleficiis inauditus condemnari debet nemo.*
21 *Iudex aduocatos disputantes audire debet, vtrum indicia procedant nec ne.*
22 *Iudex si denegat copiam iudiciorum reo, reddit processum nullum.*
23 *Vsus Iudiciorum Germaniæ.*
24 *Exceptiones contra personam testium.*
25 *An inhabiles in hoc crimine testes esse possint.*
26 *In capitalibus causis maior solet esse penuria testium.*

27 *Ex-*

27 *Explicatur regula, quod teſtes inhabiles admittuntur, ſi veritas aliter haberi non poſſit.*
28 *Teſtes inhabiles non admittuntur, niſi cum tortura.*
29 *Exceptiones contra dicta teſtium.*
30 *Exceptiones contra formam examinationis.*
31 *Forma commiſſionis in crimine veneficii.*
32 *Forma citationis ad teſtes.*
33 *Forma denunciationis ad reum.*
34 *Forma articulorum accuſatoris.*
35 *Forma interrogatoriorum rei.*

QVando venefica ſponte in iudicio veneficium confiteri non vult, ſed delictum negat ab ipſa patratum, tunc teſtibus erit conuincenda. Nemo enim ex præſumptionibus damnandus, ſed vel ex propria confeſſione, vel ex ſufficiente probatione, vt cauetur *c.22. de probation. his verbis*: Es iſt auch zu mercke/ daß niemandt auff einiger Anzeigung/ Argwohns / Wahrzeichen oder Verdacht / endtlich zu peinlicher Straff ſoll vervrtheylt werden. *Videndum eſt, ne quiſquam ſuper alio indicio, ſuſpicione, ſigno, aut præſumptione tandem pœnali iudicio damnetur.* Sufficiens autem probatio cenſetur in crimine veneficii & quolibet delicto teſtimonium duorum omni exceptione maiorum. Tales enim plenam fidem faciunt, quia in ore duorũ ſtat omne verbum, *c. licet vniuerſis, c. quotiens. de teſtibus. l. 3. §. 1. D. de teſtibus. c. 67. in Conſtitut. Criminali.* So ein Miſſethat zum wenigſten mit Zweyen oder Dreyen glaubhafftigen guten Zeugen / die von einem wahren Wiſſen ſagen/ bewieſen wirdt / darauff ſoll nach Geſtalt der Handlung mit peinlichem Rechten vollfahren vnd gevrtheylt werden. *Si quod maleficium ſeu delictum ad minus duobus aut tribus fide dignis teſtibus, qui de vera ſcientia deponunt, probatum fuerit, debet vtique iuxta conditionem ac ſtatum facti, publico & pœnali iudicio procedi iudicarique.* Teſtes autem omni exceptione maio-

res

res sunt, quibus nulla exceptio potest obiici, *c. 66.* cuius hæc verba sunt: Gnugsame Zeugen seyndt die/die Vnbeleumbdt/ vnd sonst mit keiner rechtmässigen Vrsach zuuerwerffen seyndt. *Sufficientes testes hi sunt, qui neque infamia laborant, neque ex vlla legitima causa reiici possunt.* Ad vnius vero testimonium nullus condemnabitur, *Deuter. 17.* Et in hac re Doctores omnes tam ciuilis iuris, quã Canonici consentiunt, quacunque dignitate, sanctimonia & existimatione testis ille fuerit. Quapropter, si duo testes deposuerint, quod inuenerint apud Veneficam diffamatam, & suspectam ollam (quod commune est instrumentum omnium Veneficarum) repletã buforibus, hostiis, membris humanis, imaginibus cereis, quæ acubus transfixæ sunt, depositio eiusmodi pleniſſimam fidem facit. Item, si deprehẽdatur Venefica, quod infantem occiderit, hoc factum dici potest euidens ad conuincendam Veneficam. Nihil enim Veneficæ tam habent in more, quam infantum cædes. Item, si testes viderint, quod Venefica limen stabuli vel domus effoderit, sortilegia in olla submiserit, vnde postea pecudes mortuæ sunt. Item, si testes viderint instrumentum obligationis mutuique inter Magum & Diabolum pacti ac subsignatum in scrinio eius. Item, si testes viderint Veneficam cum Diabolo sermones habere, & eum inuocare. Depositiones hæ plenam faciunt fidem, & euidentes sunt probationes. Euidẽs quoque probatio est, si testes viderint, quod Magus homines, pecora incãtauerit, in aerem ascenderit, canis sermonem protulerit. Cæterum eo firmior probatio futura est, si testes actiones complures testificati de tempore, loco, hominibus, & aliis circumstantiis consenserint. Et hos Dd. conte testes nominant Innocentius *in c. qualiter, de accuſ.* Anton. Gomez. *variar. resolutio. To. 3. c. 12. n. 10.* Singulares enim testes, qui separata ac diuersa dicunt, ita vt eorum dicta coniungi nequeãt, integre non probant. Et habentur singuli pro teste vnico. Vox autem vnius, vox nullius est. & vnus testis, vt dicitur, proficit (scilicet

4 5 6 7 8 9 10 11

ad cumulandam probationem vel iuramenti delationem in ſupplementum probationis impetrandum) ſed nō ſufficit: *Weſenb. in par. D. de teſtib. n. 6. Anton. Gomezius allegato loco.* Sed hæc ita ſunt intelligenda, quando diuerſitas vel ſingularitas teſtium iū-
12 gi nequit. Secus ſi probationes imperfecti coniungi poſſunt, vt quando tendunt ad vnum eundemque finem. *Mynſing. obſ. 100. cent. 2. Geil. lib. 2. obſ. 66. n. 10. & 11.* Vt ſi tres teſtes tria diuerſa facta pro teſtimonio dixerint. Puta, ſi hic dixerit, ſe vidiſſe Magum ſub limen ianuæ aut in compito fodientem, (nam in hæc fere loca iaciuntur ſortes) deinde homines aut pecora moriantur, alter quēdam à Mago eodem tactum ſubito morte oppreſſum eſſe, tertius vicinum elanguiſſe, ex quo idem fuerat comminatus. Certe hi tres teſtes adiecta aliqua præſumptione plene delictum probant. Etſi enim horum ſingularia ſunt de ſingulis factis teſtimonia: tamen omnes in ſortilegii crimine cōſentiunt. Inter omnes namque Dd. conuenit probationem iſtam ſufficere, quando de delicto aliquo in genere probādo agitur, quod comprehendit ſub ſe differentes ſpecies ſiue actus particulares, vt hæreſis, Magia vel Veneficium, adulterium. *Baldus in l. actor. C. de probat. & in l. 1. D. de teſtament. Alexander conſilio 13. libro 7. num. 24. & conſilio 72. vbi dicitur, hanc eſſe communem Dd. opinionem. Idem atteſtatur Abbas conſil. 25. n. 1. Gomezius allegato loco nu. 12.*
13 Hoc probationis genus *ſingularitatem admiſiculatiuam*, ein zu behülffliche *Singularitet* vocauit Baldus *in Rubr. de controu. inueſt. in vſibus Feud. & in Authent. Rogati, C. de teſtibus*, plurimum differentem à ſingularitate contradictoria, & ſibi ipſi repugnante,
14 quam *obſtatiuam*, ein hinderliche *Singularitet* nominat, cum videlicet teſtis vnus probationem alterius euertit, loco, tempore, ſimilibuſue circumſtantiis ab eo diſſidens, tunc enim probatio eſt inſufficiens, maxime, vbi de vita & pœna corporali agitur, quo in genere firmior probatio requiritur, quam in cauſis ciui-
15 libus. Iulius Clarus *in pract. criminal. quæſt. 42.* iſtam ſingularita-

tem

tem adminiculatiuam ſcribit tantum hoc operari, vt reus actius torqueri poſſit, *vide ibidem.* Iam quæritur: *An teſtimonium duorum ad damnandum Magum ſufficiat, quamuis ille crimen confeſſus non ſit.* Et reſpondetur, quod ſufficiat, *c. 6. Conſtitut. Carolinæ, ibi*, So ein Miſſethat mit Zweyen Zeugen bewieſen wirdt / darauff ſoll geurtheilt werden. Sufficit ergo crimen probatum eſſe, quamuis reus illud confeſſus non ſit: quemadmodum etiam contra ſufficit, reum crimen eſſe confeſſum, quamuis illud non ſit probatum, *cap. 22. Conſtitut. Carolinæ.* So jemandt endlich zu peinlicher Straff verurtheylt / das muß auß eigen Bekennen oder Beweiſung geſchehen. Hac igitur cõſtitutione dirimitur controuerſia Doctorum, & reiicitur ſententia eorum, qui putabant ad damnationem requiri vtrunq; & reum de crimine conuictum, & illud confeſſum eſſe. *Baptiſta à Villa, in litera A. num. 114. Vigelius in explicatione Conſtitut. Carolinæ cap. 3. 4. Reg. 2.* Si crimen fuerit probatum: hoc reo indicandum eſt ad eliciendam eius confeſſionem, vt habetur *in Conſtitut. Criminal. c. 69.* his verbis: So der Beklagte. Sed quæro, *vtrum iudex poſſit teſtes idoneos compellere ad iurandum, de dicenda eidem in cauſa Veneficarum veritatem.* Reſpondeo. In cauſis ciuilibus, in quibus turpe eſt celare veritatem, facilius cogi poſſunt, quam in criminalibus, quo in genere occultare alterius dedecus nõ eſt reprehẽdẽdum. Nemo enim legibus tenetur, cuiuſque crimen denudare. *Weſenb. in parat. D. de teſtibus num. 5.* Hodie tamen indiſtincte compelli poſſunt, quando veritas aliter haberi nequit, *tot. tit. extr. de teſtibus cogendis vel non. & ibi Daniel. Venatorius, Iulius Clarus. §. fin. quæſt. 24. n. 12.* Modus autem teſtium cogendorum hic eſt, non vt incarcerentur, ſed vt præſtito iureiurando caueant ſe teſtimonium dicturos, *l. ſi quando, 15. in prin. C. de teſtibus.* Sed & indicta mulcta & captis pignoribus cogi poſſunt. *Franciſc. Viu. verbo teſtis citatus.* Item per excommunicationem poſſunt cogi. *c. 1. in fine, cum c. ſequente, & c. vlt. in fine extr. de teſtibus cogendis.* Nec diſtinguitur, 16 17

vtrum teſtis priuatus ſit, an in magiſtratu poſitus. *Lob carmen 21. §. 1. ff. de teſtibus, & c. vlt. § ſi res exigat 4. quæſt. 2.* Quamuis item teſtis iurauerit, ſe non reuelaturum, quod vidit vel audiuit, nihilominus ad dicẽdum teſtimonium cogi poteſt *c. intimauit, 18. extra de teſtibus, c. vlt. de teſtibus cogendis. Accedit Franciſc. Viu. lib. 2. in verbo confeſſionem, numer. 3.* Cæterum teſtimonia horum teſtium ad condemnationem non ſufficiunt, ſed tantum ad torturam, quia cum ſit contra vos exceptio aliqua, non ſunt tantæ fidei, vt quis poſſit ex eorum dictis condemnari. Ad condemnandum enim requiruntur probationes luce meridiana clariores, ad inquirendam vero veritatem per torturam, minores ſufficiunt probationes. Et hæc eſt communis Dd. concluſio. *Anto. Gab. Roman. lib. 1. Com. concluſ. concluſ. 7. numer. 7. Iulius Clarus lib. 5. § fin. quæſtion. 21. verſic. Sed pone, quod non vnus tantum. Chaſſan. ſuper conſuetud. Burgundiæ. Rubr. 1. § 5. num. 123. Hippolytus Marſilius in Pract.*
18 *criminal. § Diligenter. num. 3.* Vlterius quæro: *An examen teſtium in hoc maleficii genere delegato ſiue commiſſario poſſit committi.* Reſpondeo. In criminalibus teſtium receptio committi nequit, ſed in præſentia iudicis fieri debet. *Authent. apud eloquentiſſ. C. de fide inſtrumentorum, l. 3. § ibi Diuus, ff. de teſtibus, ibi, nam ipſis interrogare ſoleo.* At Doctores *ind. Authentica*, exiſtimant etiam in criminalibus cõmiſſionem fieri poſſe, publicæ vtilitatis gratia, ne delicta maneant impunita. Quorum opinionem quoq; Conſiſtorium ſupremum Germaniæ in decernendis commiſſionibus quotidie in cauſis fractæ pacis ſequitur, quas criminales eſſe conſtat. *Geil. 1. obſeruat. 96. num. 10. & 11.* Atque ita hodie quilibet magiſtratus iuxta Conſtitutionem Carolinam *cap. 72. & 73.*
19 alteri examen teſtium poteſt committere. Copiã quoque articulorum reo iudex communicare debet, vt interrogatoria ſua exhibere poſſit, prout in ciuilibus vſitatum, *l. 27. § 7. ibi interrogandique facultas datur. D. ad l. Iul. de adulter.* Eſtque communis opinio. *VVeſenb. in Parat. D. de quæſt. num. 11. Blanous in pract. criminal*

num.

num.32.33.34. Quia reus ad probationem ſuę defenſionis eſt admittendus, *c.74. Conſtitut. Carolinæ.* Cum in maleficiis inauditus 20
nemo condemnari debeat, *l.2. D. ad l. Corne. de ſicar.* Inauditus eſt autem cuius defenſiones prius auditæ non ſunt. *Iacob. Cuiac. obſ. lib.6. obſ.17.* Et Bart. *in l. final. D. de quæſtio.* inquit: *Audire iudex debet* 21
aduocatos diſputantes, vtrum indicia procedant nec ne? Imo ſi reo 22
copia iudiciorum vel articulorum denegetur, proceſſus erit nullus, quia defenſio nemini auferri debet, ne à principe quidem, imo prudens, æqui iuſtique obſeruans iudex, etiam ex officio nemine rogante hanc communicationem facere debet, *Geil. de pace publica lib.2. numer.8.* Iulius Clarus *quæſtion.23. in fine* aſſerit hodie de conſuetudine in criminalibus interrogatoria à parte diuerſa non exhiberi, ſed ex arbitrio iudicis in examinatione interrogatoria formari. Verum ſupra dicta ita paſſim in 23
Iudiciis Germaniæ bene conſtitutis obſeruantur. Inſeruntur enim ſemper tenori commiſſionis etiam in criminalib. hęc verba: Vnd werdet jhr dem beklagten Theil von dem Judicional Artickel Abſchrifft zuſchicken / damit er ſeine Interrogatoria vnd Fragſtück zeitig verfertigen vnd vbergeben kan. Sunt autem plurima, 24
quæ teſtibus opponuntur, quorum alia ſumuntur à circumſtantiis perſonæ, alia à qualitate dictorum, alia à forma examinationis. A perſona ſumuntur exceptiones, vti ſi allegetur teſtes eſſe ignotos, *capit.63.* Vnbekannte Zeugen ſollen auff Anfechtung deß Gegentheils nicht zugelaſſen werden / es würde denn durch den / ſo die Zeugen ſtellet / ſtattlich fürbracht / daß ſie redlich vnd vnuerleumbdt wehren. *Peregrini & ignoti teſtes non debent ex impulſione ſeu interpellatione partis aduerſæ admitti, niſi is, qui producit teſtes, propoſuerit, integros ac fide dignos eſſe.* Item, redemptos & corruptos, *capit. 64.* Belohnte Zeugen ſeyndt auch verworffen / vnnd nicht zulässig / ſondern peinlich zu ſtraffen. *Conducti teſtes etiam reijciendi ſunt, & non admittendi, quin potius pœna adſtigendi.* Falſos, *cap. 68. in Conſtitutionibus Criminalib.* Wo Zeugen erfunden oder vber-

wunden werden / die durch falsche boßhafftige Zeugschafft jemande zu peinlicher Straff vnschuldiglichen bringen / oder zu bringen vnterstanden / die haben die Straff verwircket / in welchen sie den vnschuldigen als obstehet / haben bezeugen wöllen. *Si qui testes falsi reperti fuerint, atque conuicti, quod per falsam & malignam testificationem, quem insontem pœnæ addixissent, vel addicere præsumpsissent, ii pœnam incurrunt eam, in quam innocentem conitere voluerunt.* Inhabiles tamen in defectum aliarum probationum testes in hoc scelere atrociſſimo esse possunt. *Ioannes Franciscus Ponzinibius* 26 *de Lamiis num. 84.* In capitalibus enim causis maior solet esse penuria testium, quam in ciuilibus & legitimis actionibus, quæ vtplurimum ex contractibus oriuntur, qui non fortuito, sed consulto, testibus aduocatis celebrari solent, quæ ratio in causis criminalibus cessat. Accipiendus enim est vnusquisque, vt se obtulit, cum delictum admitteretur. *Sprengerus p. 3. quæstione* 27 *4. Iustus Reuberus de testibus. pag. 3. numero 10.* Generale quoque dogma est, & multum singulare, quando veritas aliter haberi non potest, admittendos esse testes etiam inhabiles, & minus idoneos; quando ex natura facti, delicti seu negotii verisimiliter habita, & actu aliter euenire non potuerunt, alias secus. *Iulius Clarus libro 5. quæstione 24. numero 19.* Mynsinger. *centur. 3. obseruatione 16.* vbi ostendit, quod is, qui inhabiles testes producit, asserendo, alios non reperiri, nec aliter veritatem cognosci posse, illud probare teneatur, propterea quod aduersarius intentionem suam fundatam à iure communi habeat, nempe, testes inhabiles à testificando arcendos esse, nisi ex diuerso, & sic per producentem doceatur, veritatem aliter sciri non posse. Nam ex quo in certo casu excipit, tenetur exceptionem suam probare, prout istud in simili explicat Hieronymus Schurff. *consilio 60. numero 14. & 15. centuria 1.* vbi multas concord. allegat: alioqui semper quis valeret producere testes inhabiles, dicendo, sese a- 28 lios habere non posse. *Mynsinger allegato loco.* Porro testis inhabilis

bilis & infamis non admittitur, nisi cum tortura, talis enim tortura purgat defectum testis, adeo vt fidem faciat contra reum, licet alias sine tortura non probaret. *Bossius in titulo de tortura test. numero 3. Iulius Clarus quæstione 25. numero 1. 2. 3. 4.* Sed ad illam torturam testium non est descendendum, nisi aliæ probationes non sint in promptu, quia probatio, quæ per torturam fit, in subsidium est admissa. *Sichardus in l. 1. §. ne autem. numero 3. & 4. C. de iureiurando propter calumniam.* Contra dicta & testimo- 29
nia excipitur, dicta esse obscura, aut varia, ambigua, vacillantia, contraria, negatiua, non congruentia, neque verisimilia, falsa, præmeditata & composita, extra articulos & interrogata, absque idonea scientiæ causa, *cap. 71. Constit. Crimin.* Der Richter sol mit Fleiß verhören/ vnd sonderlich eygentlich auffmercken/ ob der Zeug in seiner Säg würde wanckelmütig vnnd vnbestendig erfunden/ solche Vmbstände/ vnd wie er den Zeugen in eusserlichen Geberden vermerckt/ zu dem Handel auffschreiben. *Iudex diligenter audiat, ac studiose animaduertat, an fortasse testis in sua depositione vacillet, aut inconstans appareat: quæ circumstantiæ quomodoque se in eo negotio habuerit, gesseritque testis, consignentur.* Contra formam ex- 30
cipi potest, testem examinatum esse iniuriatum, non rogatum, neque citatum, aut parte aduersa non citata: aut ante litem contestatam, vel post publicationem aut renunciationem, aut sufficientem productionem receptum: non secreto neque sigillatim, nec ad omnia interrogatoria diligenter interrogatum esse, *VVesenbecius in Parat. D. de testibus, numero septimo, cum ibidem allegatis.*

Forma

Forma Commiſsionis.

Von Gottes Gnaden N. Hertzog zu N. ꝛc.

ERbare vnd Erſame liebe Getrewe/ demnach der auch Erbar/ vnſer lieber getrewer N. zu N. verſchiener newlicher Zeit eine Weibsperſon N. die er etzlicher böſen zäuberiſchen Thaten halben/ ſo ſie jhm zu Nachtheil vnd Schaden an den ſeinen begangen haben ſol/ verdächtlich helt/ anhero in vnſer Hafft vnd Gefängnuß von N. bringen laſſen/ vnd nun zu Erweiſung deſſen/ auch zu Erforſchung vnnd Erkündigung der Warheit etzliche Zeugen abhören zu laſſen willens iſt/ zu dero Notturfft er euch zu Commiſſarien zu verordnen/ vns vnterthänig erſucht vnd gebeten/ Als befehlen wir euch hiemit gnädig/ jhr wollet die Zeugen die er oder ſein Vollmächtiger euch Namhafft machen wirdt/ vngeſeumpt/ vnd auff jhr erſtes anſuchen/ bey euch auff einen gewiſſen Tag anhero gegen N. citiren, ſie auff inverſchloſſene deß Anklägers N. vbergebene Indicional Artickel/ vermittelſt gewöhnlichen Zeugen Eyds abhören/ Auch ernannten N. ob er mehr Indicionales einbringen/ wie denn auch der gefangenen N. Ehemann/ Ob er ſolcher Vereydung der Zeugen beywohnen/ auff die Indicional Artickel/ davon jhr jhm Abſchrifft zuſchicken werdet/ Interrogatoria vnd Fragſtück vbergeben/ Auch dem Examini einen in vnſerm Hoffgericht immatriculirten Notarium adiungiren wolle/ ſolchen Tag zeitlich zuvor ankündigen/ vnd der Zeugen endtliche Auſſage durch vnſern Secretarium N. den wir auff deß Anklägers Vnkoſten hierzu zum Notario verordnet/ fleiſſig verzeichnen laſſen/ vnd vns dieſelbige vnter ewrē Pitſchafft verſchloſſen vngeſeumpt einſchickē. Darauff wir die Billigkeit/ vnd was dem Rechten gemeß ohn lengern Verzug zuvorab-

vorabscheiden/ vnd ergehen zu lassen haben mögen. Ist vnsere gnädige zuverlässige Meynung. Datum N. Anno 90.

Dem Erbarn vnd Ehrsamen/ vnsern Amptmann vnd Stattvogt zu N. vnd lieben Getrewen N. vnd N.

Forma Citationis ad testes, wie die an die Zeugen mutatis mutandis abgangen. 32

Es Durchleuchtigen/ Hochgebornen Fürsten vñ Herrn/ Herrn N. zu N. Fürsten zu N. verordnete Commissarii, wir N. zu N. geben euch den Edlen vnnd Ehrvesten N. zu Nurbenst Zuerbietung vnserer willigen Dienst/ hiemit zu erkennen/ daß wir von hochgedachtem vnserm gnädigen Herrn/ befelcht seyn/ die Zeugen/ welche der Edel vnd Ehrveste N. zu N. vns namhafft machen/ vnnd wieder N. die er Zauberey halben verdächtlich helt/ vnd gefängklich allhier sitzen hat/ procediret würde/ zu Erkündigung der Warheit/ für vns citiren, vnnd nach Innhalt der Commission, die euch zu seiner Zeit fürgelesen werdē sol/ abzuhören. Wenn wir vns deñ nun demselbigen zu gehorsamen schüldig erkennen/ als citiren vnd laden wir euch/ als ernennte Zeugen/ Krafft habender Commission, der Gestalt/ daß jhr auff künfftigen Montag/ zu früer Tagzeit/ vmb 7. Vhr allhier auff dem Rahthauß für vns ohne Außbleiben erscheinet/ so wol auff deß Klägers Judicional Artickel/ als auff die Interrogatoria vnnd Fragstücke/ vermittelst gewöhnlichen Zeugen Eydes/ ewere Wissenschafft außsaget/ damit hochgedachter vnser gnädiger Fürst vnd Herr/ nach auffgenommener beständigen vnnd gewisser Kundtschafft/ hierinn der Gebür vnd dem Rechten nach/ ohn lengern Verzug zu verfahren haben möge. Das gereicht zu Beförderung der heylsamen Iustitien, vnd zu Erstattung vnsers gnädigen Fürsten vnd Herrn gnädigen Willens vñ

Begeren. Datum N. vnter vnserm Pitschafft den letzten Aprilis Anno 90.

33 Forma Denunciationis an den angeklagten Theil.

NAch dem der Durchleuchtige / Hochgeborne Fürst vnd Herr / Herr N. ꝛc. vns in einer Commission gnädig aufferlegt vnd befohlen / daß wir die Zeugen / welche vns der Edle vnd Ehrneveste N. zu N. Namkündig machen / vnd wieder die allhier gefänglich enthaltene N. produciren würde / für vns förderlichst citiren, erfordern / vnnd sie auff deß Anklägers vbergebene Indicional Artickel / wie denn auch auff die Interrogatoria vnd Fragstücke / so deren einige vbergeben würden / abhören / vñ durch den Notarium, von seiner F. G. hierzu verordnet / verzeichnen lassen sollen / vnnd wir aber nun die Zeugen auff den 18. Tag dieses Monats / wirdt seyn der nechstkünfftige Montag / allhier auff dem Rahthause zu früer Zeit vmb 7. Vhr zu erscheinen / citirt haben / Als thun wir euch N. als der gefangenin N. Ehemann / so wol auch jhren Söhnen vnd andern jhr zugehörigen Freundschafft / solchen Tag hiemit verkünden / ob jhr für euch selbst in eygner Person / oder durch ewren Gevollmächtigten / alsdann allhier auch ankommen / solche Fürstellung vnd Vereydung der Zeugen ansehen vnd anhören / auch ewre Fragstücke auff die Indicional Artickel / darvon jhr Abschrifft hierbey zu befinden / vbergeben / vnd dem Examini einen glaubwirdigen Notarium zuordnen wollet / vnd wiewol wir für vnsere Personen nit gerne wolten diese Sachen auffgehalten sehen / so sol es euch doch frey stehen / da jhr nicht köndtet also gefast / wie obstehet / alsdann erscheinen / vns dasselbige zeitlich für dem angesetzten Tag schrifftlich zu wissen zu thun / damit wir vns darnach zu richten wissen / vnd die Zeugen / wie denn auch den Ankläger / darauff zu verwarnen. Datum N. Anno 90.

Indi-

Judicional Artickel deß Edlen vnd Ehrnvesten N. 54
Anklägers / contra N. Angeklagte.

1. Ob nicht wahr / daß in dem Göttlichen vnnd Allgemeinen geschriebenen Keyser Rechten bey höchster Straff verbotten / daß niemandt Zäuberey gebrauchen / viel weniger Menschen vnd Viehe damit tödten vnd Schaden zufügen sol.

2. Ob nicht wahr / daß N. Angeklagte von den Leuten dieses Orts zu N. lange Zeit hero mit der Zäuberey verdacht vnd berüchtiget gewesen / vnd für eine Zäuberinne / gleich wie auch jhre Mutter / von N. vnd vielen Leuten gehalten worden.

3. Ob Zeugen nicht gehöret / was sie begangen / vnd solches in specie zu berichten vnd zu vermelden.

4. Ob nicht wahr / daß gemelte N. vor einem Jahr / auff Walpurgi Abendt / für N. Thor vnter seinem Viehe gestanden / vnd vber dasselbig Sandt creutzweiß geworffen.

5. Ob nicht wahr / daß N. Angeklagtin jhme Anklägers Weyde vnd Trifft auff der Dummersdörffer Feldtmarck dermassen durch jhre Zäuberey vnd Teuffelskunst vergifftet / daß Anklägers Viehe mehrertheils darvon abgegangen.

6. Ob nicht wahr / daß Angeklagtin N. von N. Anklägers abgegangenen Rindt Haar abgeschnitten / vnd dasselbige in jren Busem gestecket.

7. Ob nicht wahr / daß N. Angeklagtin im Geschrey gewesen / wie sie jhres Nachbarn N. Tochter durch jhre Zäuberey / welche sie vnter jhres Nachbarn Thür vnd Schwellen begraben / dermassen / wie die Tochter hernacher darüber gegangen / bezäubert / daß sie darinn den Todt genommen.

8. Ob nicht wahr / daß N. der Jünger / vielgedachter N. Sohn / auff eine Zeit / von wegen begangenen Vngehorsams / gefänglich eingezogen.

9. Ob nicht wahr / daß derselbige sich bedräwlich vernehmen

lassen / es solte solches jhme dem jungen Junckern seine alte Mutter wol gedencken / vnd jhme vbel bekommen.

10. Ob nicht wahr / daß bald darauff gedachter N. mit schwerer schrecklicher Kranckheit angegriffen vnd geplaget worden / also / daß er weder Tag noch Nacht hat ruhen können / vnd allezeit jämmerlich geruffen vnd geschrieen / auch endtlich daran gestorben.

11. Ob nicht wahr / daß auß allen Vmbständen bey gedachtes N. Kranckheit so viel gespüret worden / daß seine Kranckheit vbernatürlich gewesen / auch kein Doctor der Artzney dieselbige hat curiren können.

12. Ob nicht wahr / daß N. Angeklagtin / so offt N. Ankläger sey kommen / flüchtig worden / vnd nach N. vnd andern vmbliegenden Dörffern gewichen.

13. Ob nicht wahr / als N. Angeklagte gefänglich angegriffen worden / daß sie zu vnderschiedlichen malen gesagt : Jetzunder ist meine Straffe vorhanden.

14. Ob nicht wahr / daß sie den Leuten / die sie die Nacht vber zu N. bewachet / vermeldet / da sie nach N. zum Fewer geführet würde / sie wolte jhrem Sohne N. anzeigen / daß er auß dem Wege gehen / vnnd sich hinweg machen solte.

35 Interrogatoria der Angeklagtin N. contra N. zu N. Erbgesessen / zudringenden Anklägers Judicional Artickel.

FVr deß Durchleuchtigen / Hochgebornen Fürsten vnnd Herrn / Herrn N. Hertzogen zu N. verordneten Commissarien, euch den Edlen vnnd Ehrnvesten / Erbarn vnd Wolweisen N. zu N. Rahtsverwandten zu N. erscheinet der gefangenen N. Ehemann für sich / seine Söhne vnd Töchter / sampt andern / darzu gehörigen Freunden / zu gehorsamer folge / deren von euch verordneten Fürstlichen Commissarien außgegangener Citation.

tion. Vnd nachdem erwehnter N. auß deß Edlen N. zudringenden Anklägers Judicional Artickel so viel vermercket / daß er sich gegen vnd wieder die / zur Vnschuldt eingezogene vnd bezüchtigte N. einer Beweisung vermeyntlich vnterstanden / auch darauff obgemeldte Artickel vbergeben lassen / Als thut demnach berührter N. darwieder seine Interrogatoria vnd Fragstücke vbergeben / mit Bitte / wie sich auch nit anders zu Recht gebühret / die fürgestellten Zeugen / nach geleistem Zeugen Eyde / auff alle vnd jede Fragstücke nicht weniger deñ auff die Judicional Artickel fleissig zu verhören / vnd deren Aussage trewlich verzeichnen vnd auffschreiben lassen. Sonsten aber / da solches nicht geschehen / sondern etwas vbergangen würde / so wil N. von der Nichtigkeit vnnd Nulliter deß Examinis & totius processus protestiret, vnd keines weges darinn bewilliget haben / Sich auch vber das / insonderheit wieder der Zeugen Person vnd Außsage / nach Eröffnung deß Gezeugnuß / seine rechtliche Nohtturfft nach zu excipiren vnd einzuwenden / fürbehalten haben / de quo iterum protestatur. Dem zu Folge wolten die verordneten Fürstliche Commissarii, neben sit dem Notario, auch einem jedē Zeugen / insonderheit ehe vnd zuvor / denn dieselbigen jre Deposition vnd Außsage darthun / vorerst seines geleisteten Eydts / wie auch deß ernstlichen Göttlichen Gebotts: Du solt nicht falsch Zeugnuß geben / vnd der grossen Gefahr eines Meineydts fleissig erinnern.

Zum andern / wie ein falscher Zeuge drey Personen beleydige / Erstlich GOtt den Allmächtigen schwerlich erzürne / vnnd sich dem Teuffel / welcher ein Vatter der Lügen vnd der ewigen Verdamnuß ist / mit Leib vnd Seel ergebe / Zum Andern den Richter betriege / vnd zum falschen Vrtheil vervrsache / vnd zum Dritten auch den Part an seiner Ehre / Leib vnd Leben verletze / beschädige / vnd das seine abschwere.

Zum Dritten / daß auch seine Außsage hernachmals gerichtlich eröffnet werde / vnd darvon der gefangenen Frawen Ehemann vnd Freunden Abschrifft / dawider zu reden vnnd zu handeln / zugestellet /

vnd öffentlich an den Tag gebracht werde / vnnd wo es da befunden / daß er wieder die Warheit fälschlich gezeuget / daß er alsdann deß Meyneydts halben erschrecklich gestraffet vnnd ehrloß vervrtheilt werde.

Zum Vierdten / den Zeugen auch mit allem Ernst vnd Fleiß zu erinnern / wie erschrecklich Gott der Allmächtige durch den H. Apostel S. Paul denen mit seinem gestrengen Vrtheil vnd Gericht drawet / die wissentlich vnd fürsetzlich mit falscher Gezeugnuß sündigen mit den Gedancken vnd Gottloser Meynung / als wollen sie noch wol zur Zeit Rew vnnd Leydt darüber haben / Busse thun / vnnd bey Gott deßwegen widerumb zu Gnaden kommen / vnd daß derowegen ein solcher Zeuge allhie zeitlich / vnd hernacher von Gott dem gestrengen Richter ewiglich gestraffet werde.

Gemeine Fragstück.

1. Sol ein jeder Zeuge befragt werden / weß Namens / Standes / auch wie alt / reich vnd vermögend er sey.

2. Wo vnnd vnter welchem er wohne / vnnd wohero Zeuge bürtig.

3. Wie er zu dieser Zeugnuß kommen / ob er sich selbst darzu erbotten / oder gebürlich darzu citiret worden sey.

4. Ob sich auch Zeuge als ein Christ verhalte / in die Kirche gehe / Gottes Wort höre / das hochwirdige Sacrament gebrauche / wie lang er sich dessen enthalten / vnd nicht gebraucht habe.

5. Ob Zeuge auch deß Zeugenführers Vnterthan / Vogt / Taglöhner / oder jhme sonst einige Dienst zu leisten schüldig sey.

6. Ob er auch dem Zeugenführer mit Schulden verhafft.

7. Ob Zeuge auch ein Todtschläger / Ehebrecher / Dieb / Hurer / Gotteslästerer / Wucherer / Schwermer vnd Vollsäuffer / oder sonsten sich jemals mit dergleichen Lastern vnd Stücken befleckt habe / darumb zu rede gesetzt vnd besprochen worden sey / oder daß seine Mitgezeugen mit oberzehlten Lasterstücken vnnd Vnthaten berüchtiget worden

worden seyn/ernstlich vnd fleissig zu fragen/ vnd wer die seyn/bey seinem Eyde anzeygen thue.

8. Ob Zeuge auch dieser Zeugnuß halben einigen Gewinn zu erlangen verhoffe / oder ob jhm auch etwas dafür verheissen / zugesagt vnd versprochen/ oder sonst an der Sachen mit gelegen sey.

9. Ob Zeuge auch dem Zeugenführer mit Blutfreundtschafft/ Schwägerschafft/ Gevatterschafft/ oder sonsten in andere wege mit geselliger Freundtschafft verwandt vnd zugethan sey / waserley Gestalt vnd wie nahe.

10. Ob Zeuge auch mit der gefangenen N. jemals einige Feindtschafft / Groll / Neidt / Hass / oder Widerwillen gehabt oder noch hab.

11. Ob es nicht wahr/Zeuge auch bey seinem Eydt bekennen muß/ daß er den Zeugenführer mehr als der gefänglichen enthaltener Frawen gewogen sey.

12. Ob Zeuge auch allbereits wisse/warumb er sol befragt werden/ wer jhm das gesagt / oder wo er es sonsten erfahren habe / bey seinem Eyde zu fragen.

13. Ob Zeuge auch jemals die Indicional Artickel/ darauff er jetzo verhöret werden sol/ vor dieser seiner Außsage gesehen / gelesen / oder verlesen vnd für gehalten gehöret/ wer jhm davon gesagt/ an welchem Ort/ vnnd auff was Zeit dasselbige geschehen sey / bey seinem Eyde gantz fleissig zu fragen.

14. Da Zeuge sagen vnd bekennen würde/daß jhm deß Anklägers Indicional Artickel allbereits fürgehalten vnnd fürgelesen worden/ vermittelst geleisteten Eyds ernstlich zu fragen / was Zeuge dem Ankläger darauff hinwider zur Antwort gegeben/ vnd für Außsage gethan habe.

15. Ob Zeuge auch von Zeugenführer verwarnet / erinnert vnnd vnterrichtet worden sey / wie vnnd was er auff die vbergebene Indicional Artickel/ so jhm wieder fürgehalten werden sollen/ oder sonsten durch andere vntersetzte Personen mit Zeugen dieser Sachen halben

halben reden lassen/ was dasselbige für Leute gewesen/ vnd durch welchen es geschehen sey.

16. Ob Zeug nach dem Zeugenführer vnd seinem Sohn etwas zu Beförderung dieser Sachen angegeben / gerahten / sein Bedencken mitgetheilet/ vnd angeben lassen/ oder sonsten auch mit im Raht gesessen/ dabey an vnd vber gewesen/ als von dieser Sachen wider N. gerathschlaget worden ist.

17. So Zeuge sagen vnd bekennen wirdt / daß er etwas gerahten/ angegeben / berichtet / mit im Raht gesessen/ vnnd angeben lassen/ zu fragen/ was dasselbige gewesen sey.

18. Ob Zeuge auch für seine Person hiebevor jemals in dieser Sache darzu gerahten/ vnd seine Stimm gegeben / daß N. gefänglich angenommen/ vnd verstricket werden möchte.

19. Ob Zeuge auch dem Ankläger allbereits etwas darvon offenbaret/ was er auff seine Judicional Artickel / so jhm jetzo wider fürgehalten werden sollen/ von newem sagen vnd zeugen wolle.

20. Ob es nicht wahr / Zeuge auch vermittelst geleisteten Eydts bekennen/ vnnd darzu / so wahr er selig zu werden verhoffet/ nicht anders zu sagen weiß/ woferrn Zeugen Anklägers Artickel allbereits nit fürgehalten vnd fürgelesen/ oder auch zuvor vom Ankläger allerseyts nit vnterrichtet worden were/ er zwar alsdann auch für seine Person von angeklagter N. Bezüchtigung weniger als nichts zu reden noch zu sagen würde gewust haben.

21. Ob Zeuge nicht dißfalls/ da er wieder Zeugenführers Artickel zeugen würde/ sich bey dem selbigen Vngunst zu befahren habe.

22. Ob Zeuge auch Lust darzu trage / daß angeklagte N. vom Leben zum Todt möchte vervrtheilet werden.

23. Welchem Theil Zeuge den Gewinn vnd Sieg dieser Sachen am liebsten gönne/ da er antworten würde: Der recht hat/ zu fragen/ wer denn das beste Recht habe.

Solche vnd dergleichen nottürfftige gemeine Fragstücke wil N. der armen gefangenen Frawen Ehemann / der verordneten Fürstlichen

chen Commiſſarien Legalitet ferner zu verbeſſern vñ zu extendiren anheim geſtellet haben. Mit Bitte / da Zeuge nach Verleſung der Artickel jhme davon nicht bewuſt zu ſeyn / bekennen vnd ſagen würde / daß er alßdañ auch weiters auff die Interrogatoria, zu Verhütung aller Nichtigkei / nicht gefraget werden ſoll.

Andere Fragſtücke auff die Indicional Artickel.

Bey dem Erſten vnd Andern Artickel.

1 VMb Vrſach ſeines Wiſſens / vnd woher Zeuge ſolchen Artickel wahr ſeyn wiſſe / fleiſſig zu fragen.

2. OB Zeuge bey ſeinem geſchwornen Zeugen Eyde eygentlch vnd für gewiß reden / ſagen vñ zeugen könne / auch daran im wenigſtẽ nicht zweiffele / ſondern auff ſein Gewiſſen vnd Theil deß Himmelreichs wol nemmen könne vnd wölle / daß die gefangene N. eine böſe fürſetzliche Zauberinne ſey / vnd woher Zeuge ſolches wiſſe.

3. OB Zeuge für wahr ſagen könne / daß die gefangene Fraw oder jhre Mutter berüchtiget geweſen / daß ſie an den Eynwohnern zu N. Zauberey begangen oder bewieſen habe / vnd an weme daſſelbige deß Orts geſchehen ſey.

4. OB Zeuge bey ſeinem geleiſteten Cörperlichen Eyde für gewiß ſagen könne / daß einem Menſchen durch N. begangener Zauberey zu N. oder andern örtern jemals etwas Böſes widerfahren / vnnd zugefügt worden ſey / was daſſelbige für Leute geweſen / wie ſie geheiſſen / Zu welcher Zeit es geſchehen / ob Zeuge dieſelbigen geſehen / vnnd beſprochen habe.

5. OB Zeuge an Orten vnd Stätten / da die gefangene Fraw ſolche Articulirte Zauberey an jemanden geübet vnd gebraucht / mit darbey / an vnd vber geweſen / oder dieſelbige ſonſten darüber betroffen / zu welcher Zeit / Ort vnd Stelle daſſelbige geſchehen ſey.

6. OB Zeuge für wahr ſagen könne / daß N. jemals mit Zauberinnen conuerſirt, die gehauſet / ſich zu denſelbigen geſellet Gemeinſchafft vnd Freundtſchafft mit jnen gehalten / oder auch ſonſten mit

verdächtigen dingen/Geberden/Worten vnd Wercken vñgangen/ wenn vnd zu welcher Zeit solches geschehen sey.

7. Ob Zeuge bey seinem geschwornen Zeugen Eyde für gewiß sagen vnd zeugen könne/daß N. von seligen N. bey seinem Leben oder andern Leuten daselbst öffentlich ins Angesicht für eine Zäuberinne gescholten worden sey / ob Zeuge dabey gestanden / vnnd solches mit angehöret/was N. darzu gesaget/auff welche Zeit/in welchem Jahr dasselbige geschehen/auch was es zu dem für Leute mehr gewesen / so N. für eine Zäuberinne gescholten vnd gehalten haben/ mit Namen anzuzeigen.

8. Ob N. auch an Zeugen / den seinen oder derselben Freundtschafft einige Zäuberey bewiesen habe.

9. Ob Zeuge bey seinem geleisten Eyde mit Warheit sagen vnd bezeugen/auch auff sein Gewissen wol nemmen könne vnd wölle/daß N. den Leuten zu N. oder sonsten einigen andern Menschen hohes oder niedriges Standts zu bezäubern solte bedräwet haben / welchem auch darauff also fort etwas böses begegnet vnd widerfahren seyn solte/woher vnd zu welcher Zeit es geschehen/ ob Zeuge darbey gewesen/vnd solche Bedräwung mit angehöret habe.

10. Ob es nicht wahr/vnd Zeuge bey seinem Eyde bekeñen muß/ daß der gefangenen N. solcher Verdacht vnnd Gerüchte mehr auß Feindtschafft vnd Mißgunst / denn einigem warhafftigen Grunde von den Leuten hinterrück nachgesagt wirdt.

11. Ob es nicht wahr/vnd Zeuge bey seinem Eyde bekennen muß/ daß die N. von den Leuten zu N. auch andern vñliegenden Dörffern mehr/lange Zeit hero allein für eine Hebamme vnd Wehmutter/ vñ nicht für eine Zäuberinne / bey den krancken Frawen in Kindtsnöhten hin vnd wider gebrauchet/ berüchtiget / vnd darfür gehalten worden sey.

12. Ob Zeuge wisse / durch wen vorerst deß Orts zu N. solch zugemessener Verdacht vnd Gerüchte der Zäuberey erschollen/vnd ob demselbigen auch also warhafftiglich zu glauben vnd beyzupflichten sey.

13. Ob

13. Ob Zeuge auch wisse/was ein Verdacht vnd ein Gerücht sey/ vnd ob seine Aussage in diesem Fall allein ein Verdacht machen könne.

14. Wie viel Leute ein glaubwirdig Gerücht vnd Verdacht machen können.

Bey dem Dritten vnd Vierdten Artickel.

1. Vmb Vrsach seines Wissens zu fragen / ob Zeuge bey seinem geschwornen Zeugen Eyde/mit Warheit sagen vnd bezeugen könne/ daß N. bey N. Leben vnter seinem Viehe gestanden/ vnd vber dasselbige Sandt creutzweiß geworffen hab / für welchem Hoff vnd Thor dasselbige geschehen sey.

2. Ob Zeuge mit darbey/an vnd vber gewesen/ oder sonsten gesehen/daß solch Sand vbers Viehe geworffen worden/was für Wort sie gebrauchet/auch in welchem Jahr/vmb welche Zeit vnd Stunde deß abendts solchs geschehen sey/oder ob Zeugen nur solches von andern gesagt / vnd von welchen.

3. Ob Zeuge N. eygentlich gekannt/auch was sie für Kleider angehabt/gesehen.

4. Was N. zu articulirtem Sandwerffen gebraucht/ob sie es mit der Faust oder sonsten anderswo mit gethan habe.

5. Was auch das Viehe / darunter N. gestanden haben sol / für Haar vnd Farbe gehabt.

Bey dem Fünfften Artickel.

1. Vmb Vrsach seines Wissens zu fragen.

2. Ob Zeuge bey seinem Eyde für gewiß sagen könne / daß N. Viehe der N. Bezäuberung halben allein / vnd keiner andern vrsach auff der Dunnersdörffer Feldtmarck abgangen sey.

3. Ob es sich nicht bißweilen begebe vnd zutrage / daß das Viehe auch wol ohne Bezäuberung vmbkommen kan.

Bey dem Sechſten Artickel.

1. Vmb Vrſach ſeines Gewiſſens zu fragen.

2. Ob Zeuge darbey geſtanden vnnd angeſehen / oder woher ers ſonſten wiſſe/ daß N. das Haar von N. todten Kinde abgeſchnitten/ vnd darnach in den Buſem geſteckt.

3. Was articulirtes abgegangenes Kindt für Farbe gehabt/womit das Haar abgeſchnitten / vnd vnter welche Seiten der Bruſt ſie das Haar geſtecket / zu welcher Zeit / an welchem Ort / auch in was Jahr es geſchehen ſey.

4. Ob Zeuge eygentlich geſehen/daß es N. geweſen / vnd was ſie für Kleider angehabt habe.

Bey dem Siebenden Artickel.

1. Vmb Vrſach ſeines Wiſſens / vnd woher Zeuge den Artickel wahr ſeyn wiſſe/fleiſſig zu fragen.

2. Ob Zeuge bey ſeinem geſchwornen Zeugen Eyde für gewiß ſagen vnnd zeugen könne/daß die gefangene N. bey N. Leben im Geſchrey geweſen ſey / daß ſie jhres Nachbarn Tochter zu todte gezäubert haben ſolte / vnd ob Zeuge ſolches von N. vnd ſeiner Haußfrauwen ſelber gehöret habe/zu welcher Zeit vnd in welchem Jahr ſolches geſchehen ſey.

3. Ob nicht wahr/vnd Zeuge bey ſeinem Eyde bekennen muß/daß N. deſſen viel mehr von ſeligen N. vnd deſſelben Haußfraw / ſo noch im Leben vnſchüldig gehalten / als daß ſie mit ſolchen dingen vmbgangen haben ſolte / ſonſten zwar nicht wol vermutlich / noch gläublich/daß N. ſo ſtill darzu geſeſſen / vnd der N. ſolches geſcheucket vnd nachgegeben/oder deßwegen zu Recht nicht ſolte beſprochen haben.

4. Ob nicht wahr / daß böſe Leute auß Mißgunſt / Neydt vnnd Haſſz allein das Geſchrey gemacht / als ſolte N. N. Kinder zu todt gezäubert haben.

5. Ob es nicht wahr/ Zeuge auch bey ſeinem Eyde bekeñen muß/

daß

daß seligen N. Kinder beyde natürliches Todts gestorben / vnnd von Gott dem Herrn auß dieser Welt abgefordert worden seyn.

Bey dem Achten vnd Neundten Artickel.

1. Vmb Vrsach seines Wissens/vnd woher Zeuge solches wisse/ fleissig zu fragen.

2. Ob Zeuge darbey gewesen/gesehen vnd gehöret/daß N. N. dem Jüngern einigen Vngehorsam/dardurch er denselbigen gefänglich einzuziehen Vrsach gehabt/bewiesen habe.

3. Was es für ein Vngehorsam gewesen/vnd woher sich derselbige anfänglich verursachet habe.

4. Ob Zeuge mit Warheit sagen vnd bezeugen könne / auch angehöret/daß N articulirte Wort/nach gefänglicher Erlassung/daß solches seine alte Mutter wol gedencken solte / gesagt habe / Zeugen mit allem Fleiß vnd Ernst zu fragen.

Bey dem Zehenden Artickel.

1. Vmb Vrsach seines Wissens / vnd woher Zeuge den Artickel wahr seyn wisse/zu fragen.

2. Ob Zeuge eygentlich wisse / bey Theil deß Himmelreichs mit Warheit sagen vnd zeugen könne/ daß N. der Jünger nach der Zeit/ die N. articulirte Wort/ daß solches seine alte Mutter wol gedencken sol/ außgesaget / darauff als fort mit schwerer schrecklicher Kranckheit angegriffen vnd geplagt worden sey/dermassen vñ also/daß Zeuge darauß nicht anders abnemmen könnte / denn daß es demselbigen angeklagte N. angethan haben müste.

3. Ob nicht wahr / vnnd Zeugen bewust/ auch bey seiner Seelen Seeligkeit nit anders sagen vnd zeugen könne/daß N. der Jünger allererst in die Dritte Woche nach N. gefänglicher Erlassung / wie er von einer Hochzeit widerumb zu Hause kom̃en/ mit einer beschwerlichen Häuptkranckheit befallen worden ist.

Bey dem Eylfften Artickel.

1. Vmb Vrsach seines Wissens / vnd woher Zeuge den Artickel wahr seyn wisse/bey seinem Eyde zu fragen.

2. Ob Zeuge bey seinem geschwornen Zeugen Eyde sagen könne/ daß N. deß Jüngern gewesene Kranckheit keine natürliche Kranckheit gewesen sey / sondern damit ein solche Gestalt vnnd Gelegenheit gehabt habe / daß es demselbigen von N. angethan seyn müste / auß was Gründen / Vmbständen vnnd Vrsachen solches zu vrtheilen/ schliessen vnd abzunemen / Zeugen gantz ernstlich vnd fleissig zu fragen vnnd fürzuhalten / damit er sich seiner Seligkeit / vmb einiges Menschen Ansehung willen/nicht verlustig mache/ vnd den Richter zu einem vnrechten Vrtheil verleite.

3. Ob Zeuge für seine Person wisse vnd verstehe/auch bey seinem gethanen Eyde für gewiß wol sagen vnnd zeugen könne / daß er eben an derselbigen vbernatürlichen Kranckheit gestorben sey.

4. Ob Zeuge bey seinem geschwornen Zeugen Eyde / auch bey Verlust seiner Seligkeit / für gewiß sagen vnd bezeugen könne / daß der Medicus, welcher damals zu deß Anklägers Sohn von N. geholet worden / dahin geschlossen / daß erwehntes Anklägers Sohn dieselbige Kranckheit von bösen Leuten / insonderheit von angeklagter N. angethan seyn solte.

5. Ob nicht wahr / daß Anklägers N. deß Eltern Sohn vor der befallener Kranckheit eine zeitlang zu vielen Hochzeiten vnd andern Zusammenkünfften vnd Gastereyen hin vnd wider bey denen vom Adel gewesen.

6. Ob nicht wahr/daß daselbst in solchen Versamblungen vnnd Zusammenkünfften auch wol schwere Trüncke / damit Anklägers Sohn nicht weniger als andere vom Adel wirdt verschonet geblieben seyn/gefallen.

7. Ob nicht wahr / daß derowegen auß solchen schweren Trücken sich endtlich zu letzt auch wol eine schwere vnd tödtliche Kranck-

heit

heit verursachet / erreget vnd zugetragen haben könne.

8. Ob nicht wahr / daß deß Anklägers Sohn N. der Jünger in wehrender Kranckheit / darbey ferner auch auß grosser Häuptswehetage nicht allweg bey einerley Rede vnd Meynung biß an sein Ende beständig geblieben vnd verharret / besondern von einer auff die andern / vñ böser Bezüchtigung vnd Verdachts halben / die jhm solche Kranckheit angethan vnd schüldig daran seyn solte / gefallen.

9. Ob nicht wahr / Zeuge auch bekeñen muß / daß man derhalben eygentlich nicht wissen könne / wen man damit beschüldigen kan.

10. Ob nicht wahr / daß man derowegen auß vngewissem Grunde / auch vnwarhafftigen Vrsachen / auß Mißgunst / Hasß vnnd Feindtseligkeit dahin geschlossen / daß man angeklagte N. darauff beschüldigen vnd bezüchtigen / auch endtlich bey derselbigen bleiben vnd verharren wolte vnd solte.

11. Ob es nicht wahr / vnd Zeuge bekennen muß / daß demselbigen zu Folge die zur Vrschuldt bezüchtigte vnnd beargwohnete N. endtlich auch Ankläger N. dem Eltern / in seines Sohns wehrender Kranckheit zwey mal auff das Schloß geholet / vnd daselbst / welches sich demnach nicht gebüret / beyde von Anklägers Sohn dem Krancken / vnd desselbigen Anklägers Tochter vnterm Angesicht vnd Leibe so gantz jämmerlich vnd vnerbärmlich zerkratzet vnd geschlagen worden / daß sie fast keinem Menschen gleich gewesen / auch derowegen in die vierzehen Tag hernach zu Bett darnieder liegen müssen.

Bey dem Zwölfften Artickel.

1. Woher Zeuge solches wisse.

2. Ob er darbey gestanden / oder sonsten gesehen / daß N. allwege / wenn die N zu N. ankommen / die Flucht genommen / vnnd darvon gelauffen.

3. Ob nicht wahr / vnd Zeuge bey seinem Eyde bekennen muß / ob gleich N. bißweilen jhres Ampts vnd Beruffs halben von den krancken

ecken Frawen in Kindtsnöthen an Articulirte/vnd andere vmbligende Dörffer mehr / auch von jhrer Schweſter nach N. von N. abgefordert vnd geholet worden/daß doch dem allen vnerwogen/die N. in Erkänntnuß jhrer Vnſchuldt gleichwol nichts deſto weniger ſich nach jhrer Behauſung widerumb begeben/ vnd von N. niemals einen Fuß verrücket/noch flüchtig worden/ſondern daſelbſt neben andern allewege öffentlich zu Stege vnd Wege/auch zur Kirchen gegangen.

4. OB nicht wahr / Zeuge auch bey ſeinem Eyde bekennen muß / wenn die N. ſich etwan worinn ſchuldig gewuſt hette/daß ſie zwar alßdann auff Anklägers Hof ſo offt nicht würde gekommen/ ſondern ſich darvon würde gemacht haben.

5. OB nicht wahr / vnd Zeuge bekennen muß/ daß derowegen auß ſolchem allen viel mehr der angeklagten Frauwen Vnſchuldt/ denn daß ſie worinne ſchuldig ſein ſolte / zu ſpüren vnnd abzunemmen ſey.

Bey dem Dreyzehenden vnd Vierzehenden Artickel.

1. AVß was Vrſache die N. Articulirte Wort / daß ſie nicht davon kommen würde/geſagt/vnd ob Zeuge ſolche Wort von jhr ſo eygentlich gehöret.

2. OB es nicht wahr / vnd Zeuge bekennen muß / daß N. nach deme ſie gefänglich angenommen / danechſt auß Anklägers Befehlch zu N. vnangeſehen / daß dieſelbige ein alte vnd krancke Fraw geweſen/gantz vnerbärmlich mit Händ vnd Füſſen zuſammen in eyſern Helden geſchloſſen.

3. OB nicht wahr / auch wol gläublich/nach dem die alte Fraw alſo beſchwerlich vnd vnerbärmlich geſeſſen / derowegen zu offtermalen / deſſenhalben nicht vnbillich / als käme ſie auß ſolcher harter Gefängnuß nicht davon/geſagt vnd darüber geklagt.

4. OB

4. Ob Zeuge articulirte Wort von N. vnschüldig Angeklagtin gehöret / vnnd was dieselbige hinwieder darauff zur Antwort gegeben.

CAPVT IX.

DE CONFESSIONE VENEFICARVM ET MAGORVM CONTRA consocios eiusdem criminis.

Summæ.

1 *Confessioni Magorum vel veneficarum contra suorum scelerum socios sociasue non semper credendum.*
2 *Socius criminis nec pro socio, nec contra socium probat.*
3 *Socius criminis in criminibus exceptis de consociis potest interrogari.*
4 *Dictum socii criminis an faciat indicium ad inquisitionem.*
5 *Prima opinio est eorum, qui statuunt nominationem illam, nec ad inquisitionem sufficere.*
6 *Secunda opinio est Iulii Clari.*
7 *Tertia opinio est Iosephi Mascardi.*
8 *Quarta opinio est Caroli Ruini & Rolandi à Valle.*
9 *An dictum socii faciat indicium ad torturam.*
10 *Iudicis arbitrio relinquitur, qualia esse debent indicia, quæ debent concurrere cum nominatione facta à socio criminis, vt nominatus torqueri possit.*
11 *Quinta opinio Ioannis Bodini.*
12 *Sexta opinio verior & receptior est.*
13 *Nominatio socii criminis vt valeat, quid requiratur.*
14 *Infamis efficitur, qui delictum fatetur.*
15 *Infamis contra aliquem non auditur sine tortura.*

16 *Socius criminis de consociis debet interrogari generaliter & non particulariter.*
17 *Socius criminis cum omnibus circumstantiis de consociis interrogari debet.*
18 *Socius verisimilia dicere debet.*
19 *Socius criminis non debet esse inimicus nominati, alias nō probat.*
20 *Nominata persona debet esse suspecta de crimine Veneficii.*
21 *Socius criminis in assertione constanter permanere debet.*
22 *An socius iurare debeat, quando complices nominat.*
23 *Veneficis & testibus in mutuis accusationibus & depositionibus discordantibus quid iudici faciendum.*
24 *Confrontatio quid.*
25 *Rei depositio supplicii tempore neminem onerat.*
26 *Moribundi sæpe sunt mendaces.*
27 *Neronis crudele factum.*
28 *Gomezii sententia.*
29 *Ioachimi à Beust sententia.*
30 *Iulii Clari sententia.*
31 *Auctoris sententia.*
32 *Obiectio ex Constitutione Carolina 21.*

1 CVm multi hodie imperiti iudices Magorum & Veneficarum confessioni contra suorum scelerum socios sociasue fidem adhibeant, vt personas delatas absque vlla vlteriori inquisitione capiant, siq; è vestigio ad nutum tyrannorum confiteri nolunt, in carcerem detrudant, torturę, & deniq; Vulcano subiiciant: Videbimus iā, *quando Veneficæ alias indicant atq; proclamant*, vulgo, wenn sie andere beſagen/ *quænam fides huic nominationi tribuenda sit.* Iudices enim caute & circumspecte in his agere debent, nè si vnus aliquis Magus aut Venefica vna alios itidem suorū scelerū socios sociasue confiteatur, ipse vnius alicuius stans testimonio absque aliarum cir-

circumstantiarum consideratione eos protinus reos esse iudicet atque condemnet. Qua in re grauiter peccant, vt Ioannes Sichardus præcipuus quondam Germaniæ IC. *in l. 10. num. 3.* scripsit, vbi ait: *Et hoc notandum est contra iudices maleficiorum, qui vbi audiunt nominari à quodam socios criminis, illico plenam fidem adhibent, qua in re grauiter peccant.* Et testatur experientia, quod multæ Veneficæ in confessionibus earum, illustres sæpe & innocentes personas, spe impunitatis, aut ex mero odio saltem indicauerint. Nam cum ipsis propter atrocissima scelera moriendum sit, etiam aliorum perniciem quærunt. Sie sehen gern/ wenn sie brennen müssen / daß auch die gantze Welt verbrennte. Diabolus siquidem, ad cuius nutum viuunt & cuncta faciunt, ab initio homicida & mendax est, nihil nisi interitum hominum quærens. Ad quæstionem igitur principalem quod attinet: Sciendum socium criminis, nec pro socio nec contra socium probare; *l. fin.* vbi Honorius & Theod. Impp. *Nemo tamen sibi blandiatur obiectu cuiuslibet criminis de se in quæstione cõfessus, vel etiam sperans propter flagitia adiuncti, vel pro communione criminis consortium personæ superioris optans, aut inimici supplicio in ipsa supremorum suorum sorte saltandus, aut eripi se posse confidens, aut studio aut priuilegio nominatis: cum veteris iuris auctoritas de se confessos, ne interrogari quidem de aliorum conscientia sinat. Nemo igitur de proprio crimine confitentem, super conscientia scrutetur aliena.* Et *l. 16.* Modestinus inquit: *Is, qui de se confessus est, in caput aliorum nõ torquebitur.* D. de quæstio. Speculator *de teste.* § 1. *nu. 37.* Oldendorpius *de testibus regula 8.* Iosephus Mascardus *de probat. vol. 3. concluſ. 1311. n. 1.* vbi hanc communem Doctorum sententiam esse dicit, allegando ibidem vltra 10. Doctores. Iustus Reuberus Cãcellarius Electoris Palatini *in tractatu de testibus num. 100.* Bursatus *cons. 239. vol. 3.* Antonius Gomezius *variarum resolution. Tom. 3. cap. 11. num. 16.* Adferri potest duplex ratio. Vna, quia adest affectio erga socium eiusdẽ criminis. Secunda, quia iã est infamis,

eum sit confessus delictum, vt Iacob. Menoch. *de arbit. iud. quæst.*
3 *lib. 2. cent. 5. casu 474.* ait. Porro à supra dicta regula excipiuntur crimina excepta, in quibus socius criminis potest interrogari de consociis; Vt in crimine læsæ maiestatis diuinæ & humanæ, Simoniæ, conspirationis seu coniurationis, sacrilegii, assassinii, falsæ monetæ, lenocinii, &c. *Iacobus Menochius allegato loco à numer. 27. vsque ad 40. vbi vide.* Et denique in veneficiis & magicis artibus, *l. fin. C. de malef. & math. Oldendorpius, Gomezius, Mascardus*
4 *allegatis locis.* Sed iam quæritur, *Quam fidem faciat nominatio Magi vel Venefica, an ad vlteriorem inquisitionem, an ad torturam?* De hac
5 quæstione variæ sunt Dd. opiniones & sententiæ. Prima est eorum, qui existimãt nominationem socii criminis nec ad inquisitionem formandam, multo minus ad torturã indicium facere. *Ioan. de Amicis cons. 59. Ludou. de Goz ad. cons. 2. n. 21.* Similiter etiã recentiores consulentes loquuntur, Calæphatus *cons. 93. nu. 5. & 6. in 2. volum. cons. crim.* Ioannes Baptista de Plotis *cons. 131. num. 3. in 1. Tom. cons. ad cons. crimin.* Vide quoque Iosephum Mascard. *de*
6 *probat. vol. 3. conclus. 1311. nu. 9.* vbi plures adducit. Secunda opinio est eorum, qui dicunt, dictum socii criminis sufficere ad inquirendum, id est, ad assumendum alias informationes cõtra eum, qui ab ipso nominatur. Iul. Clar. *q. 2.* vbi hanc conclusionem intelligendam esse voluit, vt procederet, siue talis delinquens illũ socium nominauerit ad interrogationem iudicis, ipsum in genere interrogantis, an in maleficio committendo aliquis alius interuenerit, siue etiam illum sponte sua nominauerit, dum cõtra se examinaretur, puta, quia postquam confessus est, se Titiũ occidisse, iudex iubeat illum, narrare, quomodo occiderit, & ipse dicat, tali die ipse & Petrus, tali & tali modo illum occiderũt. Nam vtroque casu talis nominatio aperit viam iudici ad inquirendum & assumendũ alias informationes contra Petrum nominatum, etiamsi prius cõtra ipsum nihil aliud esset in processu. Neque putat Clarus faciendam esse aliquam differentiam,

an si-

an ſimus in criminibus exceptis vel non. Nam etiam in criminibus non exceptis credit, quod faciat indicium ad inquirendum. Tertia opinio fuit Ioſephi Maſcardi *ſupra allegato loco, n. 14.* 7
vbi ſcribit: *Verum, vt in hac tota re meam ſententiam proferam atque aperiam, ſic diſtinguendum arbitrarer, vt in caſibus non exceptis à regula, & concluſione quam ſupra poſuimus, ſocius criminis nec indicium faciat ad inquiſitionem, nullis aliis concurrentibus. Si vero alia indicia concurrant, animaduerti oportere arbitror cuiuſmodi tale indicium ſit. Nam ſi leue ſit, & parui momẽti ad inquiſitionem, ſi leuiſſimum, nec ad eam quidem, ſi vrgens & magnum, etiam ad torturam ſufficere dicẽdum eſt ſic, vt ex qualitate adiuncti iudicii fidem ſocii, vel augeamus, vel* 8
minuamus. Hactenus Maſcardus. Quarta opinio fuit eorum, qui ſcripſerunt ſocium criminis in culpando vel accuſando ſocios eiuſdem criminis nullum facere indiciũ niſi in caſibus exceptis ſiue ſponte depoſuerint, ſiue à iudice interrogati fuerint, cum non debuerint interrogari. Et hanc tanquam magis communẽ approbat & amplectitur Carol. Ruin. *conſ. 147. n. 1. & 5.* Roland. à Valle *conſ. 73. n. 2. t. 1.* Cæterum Clarus exiſtimauit cõtrariam opinionem magis communiter approbari, eo enim caſu dictum ſocii iſtius non eſſe tanquam dictum teſtis, ſed tanquam denũciatoris vel notificantis, qui tantummodo aperit viam iudici ad inquirẽdum, & Ruini ſententiam procedere in caſu ſuo, ſcil. ad formandam inquiſitionem. Nam alia ratio eſt, ſecũdum illum, inter fundandã vel incoandam inquiſitionem (in quo caſu Ruini dictum non intelligeretur) & inter formandam & tranſmittendam inquiſitionem, ſeu libellum criminalem cõtra ſocium nominatum, ita vt teneretur perſonaliter comparere & defenſiones ſuas facere. Propterea in caſibus non exceptis, non eſſe ſufficiẽs indicium ad formandã inquiſitionem, in aliis vero exceptis eſſe ſufficiens. Et hanc eſſe communem Doct. ſententiã, nec Roland. clare explicare, an ſimpliciter ad inquirendum, an autem ad tranſmittendam inquiſitionem dictum ſocii eiuſdem

criminis sufficeret. Hæc Clarus. Sed Ruini & Rolandi opinionem tanquam magis communem sequitur Laurentius Kirchouius *commun. conclus. centur. 7. conclus. 54.* vbi ait: *Hinc Ruinus & Rolandus videntur illam sententiam tanquam communiorem rectius sequi, quod in casibus non exceptis nullum faciat confessio socii criminis indicium ad inquirendum, neque ad procedendum, siue sponte deposuerit, siue a iudice rogatus fuerit, cum non debuerit interrogari, non distinguendo inter illa capita, quod ibi differentia esse debeat, inter fundandam vel incoandam inquisitionem, & inter formandam & transmittendam inquisitionem, cum Dec. post alios expresse illis verbis (ad inquisitionem fundandam) vsus fuerit, & nullam vbique distinctionem addiderit.* Et in fin. *Cum igitur ipsi Doctores, vbiq; sine distinctione locuti fuerint, putarem hanc sententiam generalem, cōmunem admitti oportere sine distinctione, & Rolandum, quemadmodum nec Ruin. nec alii antea distinxerunt, non oportuisse distinguere, de qua distinctione mentionem facit Clar. in d. quæstio. 21. ver. retenta, & versio. si vero quæris, & Ruinum, & Rolandum bene locutos esse.* Hactenus
9 Kirchouius. Sed dubium maius est *an nominatio Veneficæ faciat indicium & fidem, vt persona nominata possit subiici torturæ.* Et prætermissa disputatione dicendum ex recepta Doctorum sententia, non facere sufficiens indicium ad torturam, nisi alia cōcurrant indicia, Iacobus Menochius, Laurētius Kirchouius, Iulius Clarus *allegatis locis*, Dionysius Gothofredus *in l. fin. C. de accusat.* vbi erudite & recte scribit, vt vt sit, sufficit criminis confessio ad maiorem inquisitionem sociorum habendam, non ad diē præcise eis dicendum aut quæstionem habendam, nisi in casibus & criminibus exceptis & aliis, concurrente tamen aliqua alia su-
10 spicione. Verum adhuc suboritur dubitatio, qualia hæc indicia esse debeant, quæ concurrere debent cum nominatione facta à socio criminis, vt nominatus possit torqueri. Iacobus Menochius *num. 47.* & Iosephus Mascardus *num. 53. allegatis locis*, Iudicis arbitrio relinquendum esse dicunt, quę sufficientia indicia cē-

sean-

seantur ad torquendum. Quinta opinio fuit Bodini, qui *lib. 4. cap. 2.* ita scribit. *Magi tamen correi socios eiusdem criminis accusantes aut dicentes in eos testimonium, maxime vero si plures fuerint probationem satis firmam afferunt ex qua damnentur rei. Nemo enim est qui nesciat non alios quam Magos testari posse, vt illi cœtibus quos adeunt de nocte interfuerint.* Cæterum verior & receptior sententia est, quam etiam communis Iudiciorum Germaniæ vsus obseruat hodie nominationem consocii criminis facere indicium & ad vlteriorem inquisitionem, & ad torturam, præcedentibus quibusdam indiciis & circumstantiis non tantum in criminibus exceptis, sed etiam in non exceptis Carolus V. *in Constitutionibus crimin. c. 29. 30. & 31.* vbi ad indicia cõmunia ad torturã non tantum in criminibus exceptis, sed etiam non exceptis, refert nominationem consocii criminis *sub Rubr.* Gemeine Anzeygung/ der jegliche allein zu peinlicher Frage gnugsam ist. So ein vberwundener Mißthäter/ der in seiner Mißthat Helffer gehabt/ jemandt in der Gefängnuß besagt/ der jhm zu seiner geübten/ erfunden Mißthaten geholffen habe/ ist auch ein Argwöhnigkeit wieder den besagten/ so ferrn bey solcher Besagung nachfolgende Vmbstände vnd Ding gehalten vnd erfunden werden.

Erstlich/ daß dem Sager die beklagte Person in der Marter mit Namen nicht fürgehalten/ vnd also auff dieselbig Person sonderlich nicht gefragt oder gemartert worden sey/ sondern daß er in einer Gemein gefragt/ wer jhm zu seiner Mißthaten geholffen/ den Besagten von jhm selbst bedacht vnd benannt habe.

Zum Andern/ gebüre sich/ daß derselbige Sager gar eygentlich befragt werde/ wie/ wo vnd wenn jm der Besagte geholffen/ vnd was Gesellschafft er mit jm gehabt hab/ vnd in solchem sol man den Sager fragen/ alle mögliche vnd notürfftige Vmbstände/ die nach Gelegenheit vnd Gestalt jeder Sach/ allerbest zu nachfolgender Erfindung der Warheit dienstlich seyn mögen/ die allhie nicht alle geschrieben werden/ aber ein jeder fleissiger vnd verständiger selbst wol bedencken kan.

Zum

Zum Dritten/gebüret sich zu erkünden/ob der Sager in sonderer Feindtschafft/ Vnwillen oder Widerwertigkeit mit dem besagten stehe. Denn wo solche Feindtschafft/ Vnwillen oder Widerwertigkeit öffentlich wer oder erkündigt würde/ so were dem Sager/ solcher Sag/ wider den Besagten nicht zu gläuben/ er zeyge denn deßhalb sonst so gläublich/ redlich Vrsach vnnd Wahrzeichen an/die man auch in Erkündigung erfinde/ die ein redliche Anzeygung machen.

Zum Vierdten/ daß die besagte Person also argwöhnig sey/ daß maß man sich der besagten Missethat zu jhr versehen möge.

Zum Fünfften/ so sol der Sager auff der Besagung beständig bleiben. *Si quis conuictus malefactor, qui delicti sui adiutores habuit, quempiam carceribus vinctus indicauerit ac diffamarit, cuius opera in admisso atque euicto delicto vsus erat, suspicionem quidem & hoc parit aduersus diffamatum saltem vbi sequentes circumstantiæ & particulæ isti denuntiationi conformes fuerint, adeoque constiterint. Primo, ne delatori seu indici diffamata seu accusata persona, durante cruciatu, nominatim proponatur, aut de eadem priuatim rogetur seu torqueatur, sed vt in genere interpellatus, quis nam sibi in delicto parando adiutor adminiculoque fuerit. sponte sua quem velit commemoret indicetque. Deinde, par est ac conuenit, vt ille idem index & delator seu (vt nostri dicunt) inculpator accurate interrogetur, quomodo, vbi & quando sibi notatus ac diffamatus ille adfuerit, & quos comites aut socios secum habuerit. Suntque in hoc à delatore circumstantiæ omnes & necessariæ, quam diligentissime exquirendæ, quæ pro conditione & qualitate cuiuslibet causæ omnium maxime, dein ad eliciendam inuestigandamque veritatem conferunt, nec hoc loco omnes percenseri possunt, sed eas diligẽs quisque ac prudens magistratus seu iudex apud se ipse expendat. Tertio conuenit explorare, num indicans seu denuncians, vel inculpator in priuata aliqua inimicitia, simultate aut dissidio cum delato existat. Nam si eiusmodi inimicitia, simultas aut discordia manifestaretur, aut ex inuestigatione seu inquisitione liqueret, esset quidem istiusmodi indicationi denunciatoris contra infamatum nequaquam adhibenda fides, præsertim*

vbi

vbi non probabiles alioqui legitimasque rationes & argumenta propterea adduceret, quæ explorata, iusta, legitimaque signa atque indicia cõstituerent. Quarto, delata persona adeo suspecta sit oportet, vt de ea indicati delicti vehemens sit opinio. Quinto, denunciator seu inculpator indicationi suæ inhæreat, & constans in eadem adserenda sit. Ex hoc capitulo colligimus sex requisita, ad hoc vt nominatio consocii criminis fidem faciat. Primum est, vt nominatio illa facta sit in tortura: *vers. ibi,* In der Marter. Ratio est, quia talis socius nominãs alium consocium iam est infamis propter delicti confessionem à se factam, sed infamis contra aliquem non auditur sine tortura, *c. illi, qui, 5. q. 5. Menochius nu. 50. Mascardus n. 38. allegatis locis.* Secundum requisitum est, quod Veneficæ vel rei non debeant interrogari à iudice de sociis particulariter in specie seu de indiuiduo, de Caio vel Sempronio, sed generaliter, qui fuerunt eius socii in delicto. Textus hic in verbis: Vnd also auff die Personen nicht gefragt/ sondern daß er in einer Gemein gefragt. Ea est ratio, quia si indiuiduo fieret interrogatio, esset potius quædã suggestio. Antonius Gomezius *variarum resolutionum Tom. 3. cap. 11. nu. 17.* Wesenbecius *de quæst. numero 11.* vbi ait: *Itaque videre quotidie licet, fures ac latrones, decreta his quæstione, etsi non principaliter, tamen secundario, & per consequentiam de complicibus sociisque interrogari.* Tertium requisitum est, vt inculpator accurate cum omnibus circumstãtiis interrogetur, quo in loco, quo tempore consocius sibi adfuerit, quos consocios secum habuerit, *vers. ic.* Zum Andern gebüret sich/ daß der Besager gefraget werde/ wie/ wo/ vnnd wenn jhm der Besagte geholffen. In his omnibus sagaci coniectura opus est, ac circumstantiæ omnes ac singulæ diligenter expendendæ, ex quibus signa sumuntur & indicia. Sunt autem, vt summatim dicam, circumstantiæ, *quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.* Commemorantur & aliæ à Placentino: *Persona, locus, tempus, qualitas*: titulo septimo libelli sui de accusationibus. Nam per signa his circumstantiis implicita colligitur, nũ 13 14 15 16 17

quis torqueri iure possit ac debeat, nec ne: idq; fit per locũ, quẽ
18 Rhetores *comprehensionem* vocant, vt videre est apud Zasium *in commentariis Rhetoricis ad Heren.* Requiritur enim vt socius nominando consocium dicat verisimilia, possibilia & vera, alias ei fides nulla adhibetur. *Mascardus num. 45. & Menoch. num. 88.*
19 Quartum requisitum est, vt iudex inquirat, num habeat inimicitiam vel priuatam simultatem cum delato, & an vltionis studio aliquem indicauerit, ibi in verbis: Ob der Sager in sonderer Feindtschafft. Si enim reus inquisitus esset inimicus consocii, tunc fidem nullam penitus faceret. *Grammaticus conf. 38. num. 3.*
20 *& Gigas in tractatu de crimin. læsæ maiest. cap. 7. num. 6.* Quintum requisitum est, vt iudex inquirat, num delata Venefica fuerit suspecta & diffamata de crimine Veneficii à vicinis & fide dignis viris. *vers.* Vnd in solchen ist sonderlich auch ein Auffsehens zu habẽ vnd zu erfahren den guten oder bösen Standt/ vnd Leumuth deß Besagten / vnd was Gemeinschafft oder Gesellschafft er mit dem Besager gehabt habe. Sextum requisitum est, vt Venefica constanter in sua assertione permaneat. *vers.* Auff der Besagung beständig bleib. Nam perseuerari in confessione opus est, vt necessaria
22 fiat probatio. Ad hæc requisita Dd. addunt adhuc vnum, quod nimirum, qui nominat consocium criminis, iurare debeat se vera fateri & nominare. Ita scripsit Marsilius *in pract. crimin. §. diligenter, num. 62. & multis sequentibus*, quo loci ait, hoc esse valde singulare, & se alias obtinuisse. Concordat text. *d. c. vers.* Zum Sechsten *ibi*, Bey seinem Eydt bethewret. His requisitis concurrẽtibus, nominatio consocii criminis non solum indicium facit ad inquisitionem, sed etiam ad torturam, nõ solum in crimini-
23 bus exceptis, sed etiam non exceptis. Porro notandum quando Veneficæ in mutuis delationibus discordant, tunc poterit ambas de discordantiis primo separatim, mox coniunctim interrogare. Et si eas in subdolis commentis siue fictionibus persistere comperiat, neq; vllis aliis modis veritatem indagare potest,

man-

mandat: simul vtramque alterius in conspectu mutuo torquerī (quod nos recepto magis quam Latino vocabulo *confrontationem* nominamus quasi fronte ad frontem) similem quoq; confrontationem exercet iudex, quoties duo testes in materia criminali disconueniunt, ita vt alter suspectum accuset, alter excuset, *Iodocus Damhouderius in pract. crimin. ca. 47.* Pro conclusione notabitis quod Veneficæ depositio supplicii tempore, Wenn die Zauberin auff die Besagung bestirbt/ neminē onerat, textus elegans *in l. 3. §. 1. D. ad S. C. Syllan.* Vbi *si quis moriens dixisset à seruo vim mortis illatam esse sibi, dicendum est, nõ esse credendum Domino, si moriens hoc dixit, nisi potuerit & probari.* Nec obstat si obiceretur: tamen qui sunt moribundi dicunt veritatem: nam respondetur sæpe etiam moribundos esse mendaces, *Sichardus in Auth. Sed nouo iure, l. 3. C. de seruis fugiti. n. 15.* Neq; enim omnis moriens est Ioannes Euangelista secundum tritum apud Iureconsultos prouerbium. Sic Nero intimos & familiares quoq; curauit interfici ex sermone morientium, qui tamē nihil aliud inter moriendum spectabant, quam vt de aduersariis vltionem sumerent. Disputant Dd. *vtrum hæc depositio indicium faciat ad inquisitionem vel ad torturam.* Antonius Gomezius *variarum resolutionum Tom. 3. cap. 13. num. 17.* existimat non esse sufficiens indicium ad torturam, verba eius sunt: *Et hoc procedit, vt habeat locum, etiam si defunctus à quo emanat confessio, sit bonæ opinionis & famæ, & ille contra quem fit confessio sit vilissimus & infamis, vt seruus, vt aperte patet & probatur ex allegata l. 3. Item etiam in tãtum hoc est verum, vt talis confessio defuncti nõ sit sufficiens indicium ad torturam.* In eadem quoq; sententia est Ioachimus à Beust præceptor meus super *l. admonendi, de iureiurando*, vbi sic scribit: *Sola confessio moribũdi non est sufficiens indicium ad torturam, etiamsi ἐυχαριστία, vel etiam iuramento suã confessionem confirmauerit. Quia est testis in propria causa, & quidē inimicus & vnicus, & facile potest errare, præcipue quando in rixa aliquid perpetratum est. Vnde opinio Hippol. de Marsi quod*

24 25 26 27 28 29

ſcilicet confeſſio vulnerati faciat indicium ad torturam, ſi talis in mortis articulo ſit in plenitudine ſui intellectus, & homo bonæ conditionis, vitæ & famæ, & tale delictum non poſſit per alios probari, vt per eum in pract. crimin. §. diligenter num. 131. hodie reprobatur, vt multis argu-

30 *mentis oſtendit Blanc. in repetit. l. fin. n. 393. cum ſeq. D. de quæſt.* Iulius Clarus *q. 21. n. 14.* concludit, Depoſitionem hanc nec ad capturam, nec ad torturam ſufficere, ſed ſolummodo ad inquiſitionem. Quanquam & hoc controuertitur. *Emanuel Suaretz in litera A. n. 278.*

31 In hac opinionum diuerſitate ego exiſtimo depoſitionem Veneficæ vel rei reſipiſcentis, ſupplicii tempore, cõcurrentibus aliis adminiculis fidem facere, nõ ſolum ad inquiſitionem, ſed etiam ad torturam, ne dicamus, reſipiſcentem immemorem eſſe æternæ ſalutis, *cap. 25.* Von gemeinen Argwohnen vnd Anzeigungen/etc. *verſic.* Zum Sechſten / ſo ein Verletzter oder Beſchädigter auß etlichen Vrſachen jemand der Miſſethat ſelbſt zeihet/ darauff ſtirbt. *Ioſephus Maſcardus de probatio. volum. 1. concluſ. 144. nu. 3. Iacobus Menochius de præſumptio. lib. 1. quæſt. 89.* Quando vero indicia alia non adſunt, ſed ſola morientis reſipiſcentis aſſertio, tunc exiſtimo depoſitionem illam indicium tantum eſſe ad inquirendum. Si vero mortem obſtinatus oppetat, vt multi faciunt, ab auditione verbi Dei abhorrentes, tunc ſtatuo illius dicto minime adhærendum, ſed omnino reiiciendum eſſe. Sed

32 obſtat ſupradictis Carolina Conſtitutio 21. vbi expreſſe prohibetur, ne aliquis ex denunciatione Maleficorum & Magorum capiatur & torqueatur: imo vt tales ſi quid præſumpſerint debitis pœnis ſubiiciantur, ſtatuitur. Reſpondeo. In hac conſtitutione Imperator loquitur de illis Magis & Ariolis, qui ad quæſita auctores furti, vel maleficiorum indicant, vt ecce. Perdidit aliquis aureum annulũ, vel alicui maleficio inficitur vacca, accedit is ariolũ, ab eoque petit indicari ſibi auctorẽ furti vel maleficii, idque Ariolus facit. Iam quæritur: Vtrum ex tali denunciatione Magi, nominatus capi & torqueri poſſit, & reſpondet

Im-

Imperator, quod non, quæ deciſio iuri communi conſona eſt, *l. 15. §. 13. D. de iniuriis.* At in noſtro caſu lõge diuerſa eſt ratio. Veneficæ enim denunciant facta complicum in eodem loco & tẽpore, vbi ſimul ſortilegium commiſerunt, & hominibus ac pecoribus ſuis veneficiis damnum intulerunt.

CAPVT X.

DE CONFESSIONE MAGORVM VEL VENEFICARVM in tortura.

Summæ.

1 *Omnes illud antiquum obſeruant, ſi feciſti, nega.*
2 *Reipublicæ intereſt, ne delicta maneant impunita.*
3 *Quando aliæ probationes deſunt, tũc iudex legitimis præcedentibus indiciis Veneficam torturæ ſubiicere poteſt.*
4 *Quæſtioni non ſemper nec tamen vnquam fides eſt adhibenda.*
5 *Hiſtoria de quodam ſacrificulo.*
6 *Verba Ciceronis.*
7 *Hiſtoria quæ in Archiepiſcopatu Bremenſi accidit.*
8 *Hiſtoria quæ in ciuitate N. accidit.*
9 *Iudex ad torturam procedere non debet, niſi reus multis indiciis ſit oneratus.*
10 *Indicium ad torturam ſufficiens, quomodo Germanice nominetur.*
11 *Iudices in dubiis peritiores conſulere debent.*
12 *Confeſſio metu tormentorum facta nullis præcedentibus indiciis confitenti non præiudicat.*
13 *Primum indicium ad torturam in hoc delicti genere recenſetur.*
14 *Venefica fugiens ante inquiſitionem vel accuſationem an de crimine ſit ſuſpecta.*

15 *Venefica fugiens poſt inquiſitionem factam metu carceris non eſt ſuſpecta.*

16 *Demoſthenis verba.*

17 *Minæ Veneficarum faciunt indicium ad torturam.*

18 *Conuerſatio frequens cum Magis facit indicium ad torturam.*

19 *Confeſſio Veneficarum extraiudicialis facit indicium ad torturam.*

20 *Error Ioannis Bodini.*

21 *Communis Dd. opinio eſt, confeſſionem extraiudicialem tantum indicium facere ad torturam & non ad condemnationem.*

22 *Vt confeſſio Veneficæ extraiudicialis valeat requiritur primo vt ſit veriſimilis.*

23 *Secundo requiritur, quod facta ſit ſerio & non iocoſe.*

24 *Tertio, vt ſit confeſſio ſpecialis.*

25 *Quarto, vt ſit probata teſtimonio duorum teſtium.*

26 *Si Venefica Diabolum inuocauit, indicium eſt ad torturam.*

27 *Quando Venefica viſa eſt puluerem vel ſortem ſuper gregem pecorum iniicere, indicium eſt ad torturam.*

28 *Quando Venefica ſuſpecta in domo alterius deprehenditur, & ſubitus morbus paulo poſt aliquem opprimit, indicium eſt ad torturam.*

29 *Quando in ædibus diffamatæ Veneficæ reperitur olla impleta bufonibus, indicium eſt ad torturam.*

30 *Teſtimonium vnius teſtis omni exceptione maioris indicium eſt ad torturam.*

31 *Teſtis omni exceptione maior quis dicatur.*

32 *Fama vehemens cur ſit indicium ad torturam.*

33 *Verba Veneficæ ſuſpecta dum comprehenditur indicium faciunt ad torturam.*

34 *Hiſtoria de Beſſo parricida.*

35 *Lex naturæ de Regibus & Tyrannis ſumit ſupplicium.*

36 *Modus torturæ arbitrio iudicis permittitur.*

37 *Qui-*

37 *Quidam Veneficis pilos ab omni parte corporis abradendos censent.*

38 *Historia mirabilis de quadam Venefica.*

39 *Quidam Rei ne dolores torturæ sentiant solent versus sacros pronuntiare.*

40 *Superstitiosum remedium Gxillandi recensetur ad eruendam veritatem.*

41 *Tortus si crimen confessus fuerit de eius circumstantiis interrogatur.*

42 *Iudex inquirere debet, vtrum Venefica vera dixerit nec ne.*

43 *Forma pronuntiandi, quando non certo constat de delictis confessis.*

44 *Si reus falsa dixerit iterum torquendus.*

45 *Venefica si reuocauerit confessionem factam in tortura, nec iustas negandi causas habet, iterum torqueri debet.*

46 *Reus si probabilem errorem suæ confessionis allegauerit & probauerit, tortura denuo subiici non debet.*

47 *Venefica si in confessione tormentis extorta perseuerat, condemnabitur ex ista confessione.*

48 *Renouatio torturæ non sufficit, si tortura esset indebite iusteque facta vel confessio non est verisimilis.*

49 *Nulla dignitas Magos à tortura excusat.*

50 *Venefica si aliquoties fidibus examinata confiteatur, & postea soluta reuocet, absoluenda est.*

51 *Persona torta & in sua confessione innocentia perseuerans absoluenda.*

52 *Vtrum indicia ad torturam sufficientia sunt purgata, arbitrio iudicis permittitur.*

53 *Pœna iudicis indebite torquentis.*

54 *Tortura quomodo probetur.*

55 *Forma libelli supplicis innocenter tortæ.*

1 EA est omnium hominum etiam infantium natura, vt cum omnes norint, non peccandum, pœnam tamen peccati, vel delicti, nemo ferre, ideoque non nisi conuictus delictum fateri velit, sed omnes antiquum illud obseruent: *Si feceisti, nega*, ea spe freti, quod, quia forte nemo perpetrato delicto interfuerit, qui contra illos testimonium ferre possit, per defectum probationis contra ipsos
2 faciendæ, facile possint euadere. Cum vero Reipublicæ inter-
3 sit, ne delicta maneant impunita: ideo pro eruenda & indaganda veritate, quando aliæ probationes desunt, & Veneficæ monitæ sponte peccata sua fateri nolunt, potest iudex eas legitimis præcedentibus indiciis torturæ subiicere. At hic certe summa
4 prudentia opus erit. Quæstioni enim non semper, nec tamen nunquam fides adhibenda, etenim res est fragilis. Nam in torminibus mētitur, qui pati multa potest, mentitur, qui nihil pati potest: dum hic non vult fateri, quæ fecit, alter plura fatetur se perpetrasse, quam vnquam vel per somnium cogitauit, *l. 1. §. 23. D. de quæst.* At quid sentiendum quæso, de mulierculis illis, quas *Lamias* nominamus, quæ ea se fecisse aiunt, quæ in rerum natu-
5 ra sunt nusquam? Refert VVierus huius rei memorabile exemplum. In monasterio quodam omnes monachi ex vino pessimo & pendulo, quo nimium sese ingurgitauerāt, ad vnum infra annum fere perierunt. Sacrificulus quidam persuasit prędecessori cuidam, in causa esse pauperculam quandā aniculam, quæ certis sub gradibus posuisset præsentissima Veneficia, vbi monachis semper esset in choro standum. Quid multa? Creditum est impostori, coniectaque est misera anicula, Vulcano litanda, in vincula. Statuit veterator ille ciuibus diem, quando locus esset ab omnibus perlustrandus. Conuenerunt statuto die multi mortales: euolutoque lapide mira manuum celeritate è manicis eius quædam emortuæ ranæ; lacertæ quas è campis in hunc

vsum

vſum ſelegerat, ac limaces ceciderunt in foueam. Fuiſſentque hæc omnibus credita, condemnataque ad ignem fuiſſet anicula, niſi vir quidam acri iudicio fucum ac ſtropham ſagacibus oculis cõſideraſſet: qui tandem effecit, vt tota tragico comœdia in fumum euaneſceret: parumque abeſſet, quin præſtigiator cum ſuis quiſquiliis putribus ouis à pueris & colu à mulierculis impeteretur. Hinc Cicero *lib. 2.* de inuentione: *Dolori, id eſt, quæſtioni credi non oportet, quod alius alio ſit reticentior in dolore, quod ingenioſior ad comminiſcendum.* Autor ad Herennium 2. *Dolorem fugientes multi in tormentis ementiti perſæpe ſunt, morique maluerunt falſum fatendo, quam inficiando dolere.* Cicero in Partitionibus. *Hinc illud Fabii, mentietur in tormentis, qui pati poteſt, mentietur etiam, qui pati non poteſt.* Referam vnum atque alterum exemplũ. In Archiepiſcopatu Bremenſi caſtello N. vidua adhuc inuẽcula cohabitabat filio ſuo in matrimonio iam viuenti. Hæc cum aliquoties cum filii ſui ſeruo domeſtico conſueſceret, filiuſque eã inſtãter, ſed fruſtra, admoneret, vt ab iſto ſcelere deſiſteret: Redit aliquando filius ex templo domum, eũ cum famulus vidiſſet ex cubiculo, vbi cum matre fuerat, aufugit. In fuga Dominus eum perſequitur, & flagello pileum ſerui de capite illius deiicit, at ſeruus elapſus & 12. milliaribus à pago iſto diſtantibus alteri Domino famulatur. Cum autem parentes ſerui filium quærerent & Dominum propterea alloquerentur, hic rem geſtam cum omnibus circumſtantiis ordine narrauit, addẽdo, pileum quidem ipſius adeſſe, vbi vero iam locorum filius viuat ſe ignorare. Hoc reſponſo pater non contentus eum propter ſuſpicionem amiſſi pilei apud iudicem homicidii accuſat. Iudex ilico abſque vlteriori inquiſitione ſtatim Dominum innocentẽ torturæ ſubiicit, vbi præ nimio dolore & cruciatu fatetur, ſe ſeruũ interfeciſſe, & cadauer in Viſurgim præterfluentem conieciſſe. Tandem cum ad locum ſupplicii deduceretur innocens, & à paſtore vt veritatem libere profiteretur admonitus fuiſſet, re-

reſpondit, *ſeruum non interfeci: At quid iuuat veritatem dicere, interfeci eum.* Et ita ſub Carnifice pie mortuus eſt, tandem ſeruus & parens deprehenſi pœnas viciſſim meritas dederunt. In ciuitate N. ſuperioris Germaniæ, cum duo adoleſcentes opifices peregre proficiſcerentur, redit vnus breui domum cum alterius veſtitu inuicem permutato. Parentes & amici abſentis ſtatim ex mutatione veſtimentorum, filium à redeunte interfectum colligentes, illum apud eius loci iudicem homicidii accuſant. Hic ſtatim accuſatum abſq; vlteriori inquiſitione in cuſtodiam coniicit. Et cum factũ accuſatus conſtãter negaret, torturæ ſubiicitur, vbi præ nimio cruciatu ſe conſocium interfeciſſe, veſtimenta eius abſtuliſſe, ſuaque in hoſpitio conſumpſiſſe confitetur. Quare tandem condemnatus rotæ imponitur, vbi vitam cum morte pie commutauit. Præteritis aliquot diebus ſocius itineris ſaluus & incolumis aduenit. In huius rei perpetuam memoriam & iniquiſſimæ condemnationis ſignum, ibidem in templo effigies hominis rotæ impoſiti ſaxo inciſa eſt, quæ in hodiernum vſq; diem conſpicitur. Ad torturam enim non eſt procedendum, niſi multis indiciis oneratus, & vt inquit Vlpianus, argumẽtis pene conuictus ſit reus, *l.1.§.1.l.18.§.1.l.20.l.fi.D. de quæſtio.* In criminalibus enim apertiſſimæ & clariſſimæ debent adeſſe probationes & luce meridiana clariores *l.ſciant cuncti, 25. C. de prob.* Quæ lex verbotenus canoniſata eſt, *in c. ſciant cũcti, 2. quæſt. 8.* Concordat *c. 6. Conſtitut. crimin.* Darzu ſoll auch ein jeder Richter in dieſen groſſen Sachen / vor der peinlichen Frag / ſo viel möglich / vnd nach Geſtalt vnd Gelegenheit einer jeden Sachen beſchehen kan / ſich erkündigen / vnnd fleiſſig nachfragens haben / ob die Miſſethat / darumb er angenommen / berüchtiget vnnd verdacht / auch beſchehen ſey oder nicht / wie hernach in dieſer vnſer Ordnung ferner erfunden wird. *Debet autem quilibet iudex in huiuſmodi capitalibus cauſis priuſquam ad torturam procedat, quantum fieri poteſt, & pro conditione ac natura cuiuslibet cauſæ acrem & diligentem habere*

bere ac facere percunctationem & inquisitionem, an maleficium hoc, propter quod reus apprehensus, diffamatus, ac suspectus est, etiam admissum & patratum sit, nec ne: quemadmodum ex hac nostra constitutione infra latius patebit. Concordat cap. 20. his verbis: Wo nicht zuvor redlich Anzeygung der Missethat/ darnach man fragen wolt/ vorhanden vnd beweist würde/ soll niemandts gefragt werden. *Torturam omnem præcedere debent legitima maleficii, de quo quæritur, indicia: quæ vbi defuerint, nemo torqueatur.* Indicium autem ad 10
torturam sufficiens Germanice dicitur redlich Anzeigung/ quod comprehendit etiam redlich Wahrzeichen/ Argwohn/ Verdacht vnnd Vermuthung/ quæ paria sunt *artic. 19.* cuius hæc sunt verba: Wo wir hernachmals redliche Anzeigung melden/ da wöllen wir allewegen/ redliche Wahrzeichen/ Argwohn/ Verdacht vnd Vermuthung auch gemeint haben/ vnd darmit die vbrigen Wörter abschneiden. *Vbicunque in sequentibus loquemur aut ponemus verbum hoc, legitima indicia, significare quoque volumus legitima signa, suspiciones, præsumptiones, resecatis reliquis dictionibus.* Laudan, 11
da est certe horum populorum consuetudo, qui sententias tam in criminalibus, quam ciuilibus, non nisi ex præscripto facultatis Iuridicæ & Dd. ferunt. In dubiis namque & obscuris quæstionibus, iudex peritiores consulere iubetur. *Nouel. 82. §. pen. & Nou. 113. §. 2.* concordat *c. 7. constit. Carol.* So die Vrtheyler in bestimmter Erkäntnuß zweiffelich würde/ ob deß fürbrachten Argwohns vnnd Verdachts zu peinlicher Frage gnugsam were oder nicht/ so sollen sie deßhalben Raths bey der Oberkeit suchen. *Idem iudices vbi in declaratione sua dubitauerint, suspiciones eiusmodi ac præsumptiones sufficiant ad tormenta, nec ne, consilium petant.* Quapropter con- 12
fessio facta metu tormentorum, indebite & nullis legitimis præcedentibus indiciis, confitenti non præiudicat, nec ex ea reus potest condemnari, etiamsi millies & iudicialiter sit ratificata, *l. pen.* & ibi Bartol. *D. de quæstio.* Rolandus à Valle *cons. 31. num. 8. & 11.* Bruno à Sole *in cons. suo crimin. n. 158. 159. & 160.* Mynsing,

sing. *obs. cent. 5. obs. 23.* vbi ait: *Et prædicta obseruanda sunt diligenter nostro tempore aduersus magistratus, qui sine præcedentibus indiciis contra captiuos quandoque statim ad torturam properant, & si reus extra torturam ratificet id, quod metu tormentorum confessus, antea fuit, mox eum condemnant: imo tales iudices puniendi sunt, cum innocentes censeantur damnare.* Concordat d. c. 20. Vnd ob auch gleichwol auß der Marter die Missethat bekannt würde / so sol doch der nicht gläubt / noch jemandts darauff verurtheylt werden / wo nicht zuuor redtlich Anzeigung verhanden. *Et licet quoque propter cruciatum delictum confiteretur, tamen huic confessioni fides adhibenda non est, aut quisquam propterea condemnandus, nisi legitima præcesserint indicia.* Porro indicia in hoc crimine ad torturam sufficientia
13 hæc sunt. Primum est, si quis se offerret ad tradendum docendumque alios incantationes, *cap. 44. versicul.* So sich jemandt erbeut / andere Menschen Zauberey zu lehrnen. Plerunque enim Magi & veneficæ liberos suos & alios in diabolica sua arte instituunt, & nullum est sacrificium, quod ab istis hominibus tantopere Diabolus expetat, quam vt suos ipsorum liberos, simul-
14 ac hauserunt lucem, voueant Diabolo ad cultum ipsius. Secundum indicium est, si Venefica pollicetur curationem afflicto, & postea re infecta aufugit, *cap. 25. versic.* Zum Siebenden so
15 jemandt einer Missethat halben flüchtig wurde. Sæpe dubitari solet, *an fuga Veneficæ vel alterius delinquentis sufficiens indicium faciat ad torturam.* Hic distinguendi sunt duo casus. Primus est, quando persona pro incantatrice delata ante accusationem vel inquisitionem institutam aufugit, tũc talis fuga indicium ad torturam facit, quia ob talem fugam de cõscientia sceleris suspecta efficitur, præsertim si sit homo nihili & improbatæ vitæ. *Bartolus in l. fi. n. 5. D. de quæst.* Secus esset si metu carceris post factã accusationem vel inquisitionem aufugiat, quo casu sola fuga non esset sufficiens indicium ad torturam. Vt si persona pro incantatrice accusata, vel à Sagis alias nominata ex vrbe discessit, metuens

ens sæuitiam & tyrannidem iudicis, & qui ita in homines innocentes sæuire consueuit, tunc fuga nõ facit indicium. Ratio est: Quia nemo tenetur se periculo exponere, & ex carcere innocentiã suã probare. Et vnicuique licitum est sanguinem suum redimere quocunque modo potest, *l.1.D. de bonis eor. qui ante sen.* Hæc est communis Dd. sententia. Iosephus Mascardus *de prob. vol.2. concl.818.* Iacob. Menoch. *de præsumpt. lib.1.q.89.n.38.* Mynsing. *obser.98.cent.* Geil. *2.obs.109.n.6.7.& 8.* vbi ait: *Imo fuga sola non facit indicium ad torturam, etiam eo casu, quo accusatio, vel inquisitio nondum instituta est, dummodo subsit iustus timor, vel suspicio vehemens futuræ accusationis, vel inquisitionis, quia nemo tenetur se periculo exponere, & ex carcere innocẽtiam suã probare.* Hac ratione Demost. *sua in epist.2. de suo reditu,* se excusat, quod iudicium Athenien. effugisset. Verba eius hæc sunt: *Iam ob discessum meum iure irasci mihi non potestis, neque enim ideo abii, quod de vobis desperarem, aut vspiam alio respicerem: sed primum carceris ignominiam animo ferebam grauiter, deinde propter ætatem, afflictionem illam corporis perpeti non poteram: denique & vos non nolle putabam, illam contumeliã me effugere, quæ neque vos quidquã iuuabat, & me perdebat.* Hæc ille. 16 17

Secundum indicium sufficiens ad torturam oritur ex præcedẽtibus minis *d.c.44 ibi,* Oder jemandt zu bezäubern bedräwet/ vnd dẽ beträweten dergleichẽ geschicht. *& 31. in fine:* Oder aber gedräwet hette. Sunt enim fœminæ natura vindictæ cupidæ, nec linguam à minis cohibere possunt, si quam nocẽdi facultatem habuerint, mors itaque si minas sequitur, indicium est sufficiens ad torturam. Baptista Ziletus *cons.79.* cuiusdam Germani Antonii Zũd exemplum adducit, qui necis Valentino cuidam illatæ accusatus est, eo quod paulo ante mortem illius dixisset, non esse præteriturum annum, quin ille tanquam baculus exaresceret. Fuit autem Magus in quæstionem raptus ob comminationem istã. Ideoque aduocatus inter reliquos & hunc ponit: Item wahr/ daß N. Angeklagtin N. gedräwet/ es solte jhme vbel bekommen/ wo-

rit, se hunc vel illum suis Magicis & Diabolicis artibus interfeciſſe: *Franciſcus Brunus de indiciis, p. 1. q. 3. n. 16. Anton. Gomezius d. loco. nu. 8. Menochius n. 20.* Quarto requiritur, quod hæc confeſſio
25 ſit probata teſtimonio duorum, quemadmodum & reliqua indicia ad torturam ſufficientia, *Menoch. n. 21. d. loco.* Idem habetur *in c. 23.* Ein jede gnugſame Anzeygung/ darauff man peinlich fragen mag/ ſol mit zweyen guten Zeugen bewieſen werden. *Plenum ac ſufficiens indicium, ob quod torquere liceat, duobus teſtibus integris probetur.* Et *cap. 30. in fine*: Aber ſo einer etliche Vmbſtände / Warzeichen/ Anzeygung/ Argwohn oder Verdacht/ beweiſen wil / das ſol er zum allerwenigſten mit zweyen guten / tüglichen / vnverwerfflichen Zeugen thun. *Verum ſi quis circumſtantias quaſdam, ſigna, indicia, ſuſpiciones aut præſumptiones recte probare & confirmare intendit, id quidem ad omne minus duobus integris, incorruptis & fide dignis, adeoque qui*
26 *nullo pacto reprobari poſſint teſtibus, faciat neceſſe eſt.* Quintum indicium ad torturam eſt, ſi Magus Diabolum inuocauerit ad maleficia eximenda, & res perditas quis ſuffuratus ſit, aut vbi reconditæ ſunt manifeſtandas, *d. cap. 44. ibi*: Oder mit verdächtlichen Worten vmbgehet/ vnd dieſelbige Perſon der Zauberey berüchtiget/ Das gibt ein Anzeygung der Zauberey vnd peinlicher Frage.
27 Sextum indicium ad torturam eſt, ſi Venefica viſa ſit puluerem vel ſortem ſuper gregem pecorum iniicere, & ſtatim pecora perierunt, *d. capit. 44.* Oder mit verdächtlichen Dingen/ Gebärden / vnd Weſen vmbgehet / die Zauberey auff ſich dringen / Das
28 gibt eine Anzeygung der peinlichen Frage. Septimum indicium, ſi Venefica ſuſpecta in domo aut ſtabulo alterius deprehendatur, & mors aut ſubitus morbus aliquem paulò poſt opprimat, *capit. 25. ibi*: Ob die verdachte Perſon an gefährlichen Or-
29 ten zu der That verdächtlich gefunden oder betretten würde. Octauum indicium ad torturam eſt, ſi in ædibus Veneficæ ſuſpectæ & diffamatæ reperiatur olla impleta bufonibus aliiſque inſtrumentis Magicis, *d. capit. 44.* Oder mit verdächtlichen Din-

gen

gen vmbgehet. Nonum indicium ad torturam est testimonium 30
vnius omni exceptione maioris testis de ipso crimine deponentis, *cap. 30.* Ein halbe Beweisung / als so einer in der Hauptsach die Missethat gründtlich mit einem eintzigen / guten / tügentlichen Zeugen / als hernach von guten Zeugen vnd Weisungen gesagt ist / beweiset / das heist vnd ist ein halbe Beweisung / vnd solche halbe Beweisung machet auch ein redliche Anzeygung / Argwohn oder Verdacht der Missethat. *Semiplena probatio ea appellatur, quum quis in principali negotio delictum seu maleficium vnico, integro ac fide digno teste (veluti infra de sufficientibus & idoneis testibus, attestationibusque dicemus) confirmat. Atque ista quidem semiplena probatio vocatur, quæ nimirum legitimam coniecturam, indicium, suspicionem, aut præsumptionem maleficii parit atque constituit.* Idem tradidit *Capitius decis. 126. numero 1. Antonius Gomezius d. loco numero 7. Menochius numero 5.* Testis autem omni exceptione maior di- 31
citur ille, cui nulla exceptio obiici potest, vel qui non potest reiici. Ein glaubhafftiger / guter vnd vnverwerfflicher Zeuge / der vnverleumbdt / vnd sonsten mit keiner rechtmessigen Vrsach zu verwerffen ist. Decimum indicium ad torturam est fama vehemens, 32
cum aliis adminiculis, *d. cap. 44. ibi,* Vnd dieselbige Person dessen sonsten auch berüchtiget. Bartolus *consil. 91.* respondit famam vehementem sufficiens indicium ad torturam esse etiam absque adminiculis, quem sequitur Brunus *in tractatu de indiciis, p. 1. qu. 3. num. 32.* Menochius *sæpe allegato num. 34.* scribit: Famam solam in criminibus, quæ sunt difficilis probationis, sine aliis adminiculis indicium facere. Vndecimum indicium ad torturam est, 33
si diffamata Venefica dum comprehenditur dicat: *Actum est de me, & mea arte Magica,* aut, *ne morte afficiatis me, id quod res est enuntiabo,* d. cap. 44. Oder mit solchen verdächtlichen Worten vmbgehet / die Zauberey auff sich tragen / vnd dieselbige Person dessen sonsten auch berüchtiget. Certissimum autem indicium maleficii est, 34
cum quis se ante condemnat quam accusetur; vt fecit Bessus

quidam, vt est apud Plutarchum, qui cum patrem suum clam necasset, vixissetque multos annos, postea sine vllius criminis suspicione, quadam forte die proficiscens ad cœnam, quo fuerat ab amicis inuitatus, nidum hirundinum, qui pendebat in via baculo diruit, pullosque qui inde exciderant, pedibus conterens, ad vnum omnes occidit: de quo reprehensus ab his, qui tum adstabant vicinis, quod crudele & inhumanum videretur, in innoxias animantes nulla de causa sæuire: *Nimium enim diu,* inquit, *falsò me accusant paterni parricidii.* Quo audito illi deferunt ad regem, qui re diligenter quæsita & probata meritis Bessum suppliciis affecit. At non erant illæ hirundinum voces, sed naturæ, quæ instabat, quæ vrgebat, quæ hæc illi duo verba suggerebat assidue: *Quid egisti?* vt ne punctum quidem temporis
35 respiraret à metu. *Hæc est natura,* inquit Tullius, *quæ ab iniuria arcet, quæ vel in maxima solitudine vexat tamen impios: quæ quantumuis improbos & audaces, cogit ad negandum facinus, aut confessi causam aliquam fingendam, vt iure feciſſe videantur. Hæc est natura, quæ de Regibus & Tyrannis sumit pœnas: quas, si quid peccarint, luunt ipsi: non tam iudiciis, quibus non tenentur, quam vexatione mentis continua,*
36 *qua dies & noctes eos exagitat.* Modus torturæ permittitur arbitrio iudicis pro qualitate personæ & quantitate suspicionis decernendus. *c. 58.* Die peinliche Frag soll nach Gelegenheit deß Argwohns der Person/viel/offt oder wenig/hart oder linder Ermessung eines guten vernünfftigen Richters/fürgenommen werden. *Quæstio seu tortura fieri debet iuxta conditionem & qualitatem suspicionis ac præsumptionis personæ plus aut minus, frequenter aut raro, durius, seu diutius ac leuius ex arbitrio æqui boni, ac prudentis iudicis.* Concordat l. 7. *D. de quæstio.* vbi Vlpianus: *Quæstionis modum magis est iudices arbitrari oportere, it a, quæstionem habere oportet, vt saluus sit reus, vel innocentia vel supplicio.* & l. 10. §. 3. *Tormenta adhibenda sunt non quanta accusator postulat, sed vt moderatæ rationis temperamenta*
37 *desiderant.* Sunt qui ad explorationem Veneficarum tormentis

recte

reste faciendâ specialiter in more positum habent, vt pilos ab omni corporis Veneficarum parte abradendos censeant, vestesque illarum mutandas esse, hac persuasione quod tum demum ea quorum reæ habeantur citius indicaturæ sint. Et hunc explorandæ confessionis morem Bodinus præcæteris comprobare videtur. *Quod si*, inquiens, *nihil fateantur Magi, tũ mutanda vestes & pilus omnis radendus est: & ita ad interrogationẽ veniendum.* Et paucis interiectis: *Nam inter omnes conuenit Magis pharmaca taciturnitatis esse: & quamuis Diabolus eos confirmet, ipsi tamen omisso pharmaco quæstionem à se ferri non posse putantes, quadam desperatione plurimum ad dicendam veritatem sine tormento adducuntur.* Idem approbat Sprengerus inquisitor: *Si Magus*, inquiens, *penes se silentii sortem habuerit, eum ad tormenta nihil doloris experturum, neque veritatem vnquam confessurum. Anni centum fuit, quando Cumanus inquisitor vnam & 40. Sagas damnauit, quæ omnes abrasis pilis & mutatis vestibus absq; vlla quæstione violenta confessæ fuerunt.* Idem obseruauit Iodoc. Damhoud. *in Pract. Crim. c. 37. n. 21.* 38
vbi scribit: *Quibusdã vero ad torturam applicandis, nõ temere, priusquam dicta tormenta aut partim, aut collectim omnia intentarẽtur, omnes capillos, crinesq; omnes nouacula abrasos conspexi, facto scilicet per hoc periculo num qua adminicula haberẽt pro impassibilitate, qua nulla tormentorum genera persentiscent: id enim magicis artibus, sortilegiis, incantationibus, aut execranda dirarum deuotione, plerunq; efficere solent, vti sæpe ipse vidi quum Ciuitati Brugensi fueram à consiliis, potissimum in muliercula admodum anu, quæ tum habitu, tum victu, tum incessu, tum moribus & fucata sanctimoniæ specie ab omnib. venerabatur, habebatur in pretio, & plurimi fiebat veluti vera Christi Apostola, quod multarum matronarum filios ac filias, quasi miraculose curaret, gibbos liberaret, crura tibiasq; confractas ilico restitueret, idq; non arte, aut externo medicamine aliquo adhibito, verum (vt olim Apostoli) pietatis aliquo exercitamento iniuncto: nempe, vt vno, duobus, aut tribus diebus ieiunarent in pane & aqua, vel vt ter legerent orationem do-*

minicam; aut inuiserent Mariam Ardenburgensem, aut S. Arnoldum Audenburg. aut S. Iodoc. aut S. Hubertum in Ardenna. Vel ut sacrum rerum aut alterum religiose audirent aut aliquot preculas persoluerent. aegri, his rebus intunctis rite expletis, illico aut certe intra paucules dies, ab incommodis & morbis liberabuntur & firmae valetudini restituebantur, ob eam, quam in ipsam mulierculam spem conceperant. Quum istius mulierculae facta in vulgus latius spargerentur, à Senatoribus (quibus mens, vt aequum erat, fuit altior & sanior) intempesta nocte iussa fuit ex lecto comprehendi, & carceri mancipari. Postridie quum ab iisdem Senatoribus in carcere leni, praeuioque examine perquireretur, quomodo, quibus mediis, quo fœdere, quaque fiducia freta suas Curas perageret. Ea intrepide semper respondit se pie cuncta exercuisse, & bonis, piisque rationibus, atque ideo sese non debuisse tam ignominiose comprehendi. His non obstantibus ex certis manifestisque indiciis, per Senatum adiudicabatur tortura, ad quam cum venisset, & verbis persuasoriis examinaretur, constanti vultu, & animo semper perdurauit in ea sententia, qua asseuerabat se nihil eorum quae fecerat, damnatis alicuius ope peregisse: sed omnia pio & licito medio. Aderat hoc tempore ipse quoque Burgimagister (vt dicunt) misere tunc (nam podagricus fuit) afflictus, & cruciatus podagra, cuius gratia subinde inter examinandum tristia edidit suspiria, & singultus miserabiles. Ad quem haec anicula conuersa sic orsa est: Vis, inquit, mi D. Burgimagister feliciter ab hoc podagrae cruciatu liberari? Ego hoc malum, si voles, illico & feliciter in te curauero. Ad quam ille: Curares, inquit? Optarem ab hoc morbo, ait, penitus curari posse duobus millibus ducatorum, quos tibi iamiam etiã numerauero, si quod verbis promittis, re praestare poteris. Ad quem tum graphiarii, & consiliarii praesentes: Domine (inquiunt) Burgimagister, etiam atque etiam dispice quid dicas, quidque facturus sis: Nobis quaesumus potius auscultа, & istam maleficam in aliam cameram seduci iube, nosque patienter audi. Ea ita seorsum abducta rursum dicti iidem consiliarii in hunc modũ Burgimagistrum alloquebantur: Ah inquiunt, Burgim. vide diligenter quid dicas, aut quid facias, quantoque periculo temet exponas, ex vana per-

perſuaſione, qua arbitraris hanc, tanquam Chriſti quandam Apoſtolam, te ab hac tua podagra poſſe licitis modis curare, tametſi cuncta ſecundum ſpeciem videantur pia & diuina. Si enim penitus ipſius poteſtatem perſcrutari libeat, age, eandem denuo ad nos reuoca: modum curandi perquiramus (nõ eſt abbreuiata manus Domini) ſi apoſtolico remedio te curaturam promiſerit: ipſorumque viis & mediis inſtiterit, non refragabimur. Sin aliis illicitis mediis vtatur, quibus fidat, omnia ipſius & tibi & nobis omnibus merito ſuſpecta eſſe debent. Hac itaque reducta ab vno conſiliariorum rogabatur: Si, inquit, Burgimagiſtrum noſtrum morbo, quo laborat, leuare, curareque præſumas, quo, inquit, remedio adhibito, & quibus rationibus id præſtabis? Tum illa, nullo (inquit) alio remedio, quam hoc: Credat Burgimagiſter, & ſibi perſuadeat me eam habere poteſtatem, vt ipſum curem, ilico ſanus, & valẽs curabitur. Quibus auditis, & intellectis iuſſa eſt denuo abduci, & in locum priorem ſeorſum recipi. Tum vno ore pariqueconſenſu dicti conſiliarii: Vides, inquiunt, & audis mi D. Burgimagiſter voſque omnes ſenatores præſentes, quid iſta maleſica reſponderit. Ex cuius verbis aperte conſtat ipſam omnia peruerſe atque adeo diabolice peragere teque Burgimagiſtrum illicite curare præſumpſiſſe. In ſua enim cura Apoſtolorum veſtigiis minime inſiſtit. Illi enim in fide & virtute Dei ſanabant, dicentes Claudo: In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti ſurge & ambula. Cæco dicebant: In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti ſuſpice. Ille adgreſſum reſtitutus eſt, hic viſum recepit: non quidem ope humana, ſed potentia diuina in nomine & fide Chriſti. Hac autem maleſica ſe curaturam iactitat, ſi quis duntaxat ipſi fidat, ipſamque hoc facturam credat. Qua quidem fides (imo perfidia) prorſus contraria eſt cum fide Apoſtolorum. Hac itaque reſponſione percepta, & rebus melius penſiculatis Burgimagiſter pœnitudine ductus ab ea curari noluit, quem dum vixit ad ſupremum vſque ſpiritum tam facilis credulitatis non mediocriter pœnituit. Maleſica interim iſthac ob conſtantem negationem eorum, quæ ipſi imponebantur, torturæ tradebatur, acriter autem contorta, nonnulla delicta confitebatur eaque leuiuſcula: Inſignia vero maleficia fortiter negauit, ab hac itaque tortura le-

habatur, & vtcunque purgata rursum in carcerem recepta est. Postea nouis indiciis grauata iterum torturæ addicitur. In qua (vt prius) paucula quædam eaque minutiora tantum confitebatur. Ob cruciatum tamen clamare cepit: Abripite me ex hoc torturæ scamno aut permerdabo vos quotquot adestis omnes, quæ diutius naturæ pondus continere non possum. Erant autem iuxta torturæ locum latrinæ ad quas adeundas quibusdam Senatorum eam relaxari placuit. Alii quibus mens erat sagacior nullo modo relaxandam esse statuerunt, ne fortassis hinc grauius quoddam incommodum oriri posset, verum vicit hic affirmantium maior numerus, quorum iudicio è scamno relaxatur, & ad latrinas deducitur. Vbi postquam æquo diutius hæsisset, nempe ad semihoram, & amplius, neque bis, terue vocata rediret, tandem redire cogitur, scamno imponitur, nouæque tortura destinatur, ligatur & ex iussu Prætoris, Consulis & Senatorum torqueri occipit. Illa non lamentationes; aut clamores edidit sed horum loco subridere cepit, & quamuis ligata, digitorum tamen complosionibus iudicibus ipsis insultabat, dicens: Vos Prætor, Consul, cæterique Domini, & tu quoque nefarie tortor, agite, facite posthac, quod vobis libitum fuerit, nihil vunc in mei tortura profeceritis, nihil in me valebit vestra crudelitas. His auditis sanior Senatorum pars existimabat illam Dæmonis ope factam impassibilem. Ex eo namque tempore nihil fere fateri voluit ex iis, quæ secunda informatione producta fuerant, sed scamno patienter innixa aut risit, aut dormiuit. Hinc factum vt secundo è scamno & tortura relaxaretur, & iterum in carcerem reciperetur. Postea alii quoque testes auditi sunt, & noua iudicia habita, ob quæ iam tertio tortura adiudicatur. Verum priusquam scamno imponeretur, totius corporis pilos & crines abradi curauimus, postea scamno imponitur, acerrime torquetur, nihil tamen fateri voluit. Tandem quibusdam adstantibus succurrit eam non esse tonsam in pudendis, sub axillis & in culo: vbi per tonstrices illi quoque crines abrasi fuerunt, & interradendum reperta fuit pergamena culo cunnoque inserta, cui inscripta fuerũt aliquot peregrina vocabula dæmonum, crucibus aliquot inter se distincta, hæc pergamena Senatoribus exhibita occasionem præbuit,

vtrursum scammo torquenda traderetur, vbi facta plane passibilis, omnia nudè fatebatur, quæcunque tribus prioribus informationibus fuerant proposita. Cum autem rogaretur, cur prius fateri noluit, ait: Nisi à me, inquit, omnes crines, atque etiam hanc schedulam abstulissetis, nunquam à me perquirere quicquam potuissetis, vt qua per illa, ob maligni spiritus operam, facta eram impassibilis: quod haud dubie verissimum fuerat. Postquam vero res eo peruenisset, vt inter Senatores discuteretur qua pœna hæc maleficia plectenda foret: aliis placuit eam igne plectendam & occidendam esse: alii (quibus animus ad sexum muliebrem & ad ætatem tam prouectam fuit mitior) censuerunt eam non igne, nec morte conficiendam, sed puniendam pœna morti proxima: nempe vt in theatro consuetis vestibus omni populo ostenderetur, deinde caput commodatitiis capillis vestiretur, quos carnifex iniecta flamma exureret. Hoc signo indicans, magistratum eam non punire iuxta rigorem iuris & pro consuetudine patriæ (iuxta quam deberet comburi viua) sed in eam vsum fuisse summa clementia. Hoc facto censebant eam exilio damnandam esse ad annos perpetuos, sub pœna ignis, etiamsi nihil simile posthac perpetrasset: Et si banno suo obediens, extra Flandriam similia perpetrare præsumeret, ob ea, & tunc etiam ob præcedentia omnia tanquam suam secum sententiam conferens, viua combureretur. Hæc itaque posterior & etiam mitior sententia pluralitate vocum præualuit. Maleficia igitur hæc ita punita, bannoque suo obedire se velle declarans, à duobus Senatoribus & Pensionario extra terminos territorii Brugensis producta fuit. Vnde statim migrauit in Zelandiam & aliquot hebdomadibus resedit Middelburgi, vbi statim ad intermissa maleficia redire non destitit. Prætor autem ibi Florentius Dammæus à nobis de hac mulierculâ edoctus, per exemplaria omnia nostræ informationis Torturæ, & sententiæ ad ipsum in fauorem iustitiæ transmissa, eam obseruare incepit, quâ, vbi ad consueta maleficia rediisse certo cognouit, eam comprehendit, & ob confessionem, & sententiam præuiam viuam incendi curauit, & huius Iustitiæ executionem Senatui Brugensi ilico rescripsit, mihique fide-

39 *fideliter narrauit.* Hactenus Damhouderius. Quidam ne dolores sentiant solent hos versus pronunciare:

Imparibus meritis tria pendent corpora ramis,
Dismas & Gestas in medio est diuina potestas.
Dismas damnatur, Gestas ad astra leuatur.

Item ex Psalm. *Eructauit cor meum verbum bonum, veritatem nunquam dicam Regi.* Item, *Iesus autem transiens, per medium illorum ibat.* Paulus Grillandus *in Tractatu de Quaestionibus q. 4. nu. 14.* vbi
40 superstitiose scribit inter reliqua remedia ad eruendam veritatem pronunciandā esse verba Prophetæ: *Dominus labia mea aperiat, & os meum annunciabit veritatem.* Item, *Eructauit cor meum verbum bonum, dicam ego cuncta opera mea Regi, confundatur requitia peccatoris, perdes omnes, qui loquuntur mendacium.* Verum has su-
41 perstitiones vtpote impias prudens iudex non obseruabit. Porro si tortus Magus crimen confessus fuerit, de eius circumstantiis diligenter est interrogandus, *cap. 48.* vbi Imperator: So der Gefragte der angezognen Missethat durch die Marter / als vor stehet / bekändtlich ist / vnd sein Bekändtnuß auffgeschrieben wirdt: So sollen jnen die Verhörer seiner Bekandtnuß halben gar vnterschiedlich / wie zum theil hernach berührt wirdt / vnd dergleichen / so zu Erfahrung der Warheit dienstlich / fleissig fragen. *Si tortus delictum in tortura, vt dictum est, confitetur, & confessio sua consignatur, debent auditores illum suæ confessionis ergo speciatim, & , vt in sequentibus non nihil declaratur, in similibus iis quæ ad expiscandam eruendamque veritatem conducunt, diligenter interrogare, & cap. 52.* Vnd nemlich / bekendt jemandt Zauberey / sol man auch nach den Vrsachen vnnd Vmbständen / als obstehet / fragen / vnd deß mehr / Womit / Wie vnd Wann die Zauberey beschehen / mit was Worten oder Wercken. So dann die gefragte Person anzeyget / daß sie etwas eingegraben / oder behalten hett / das zu solcher Zauberey dienstlich seyn solt / sol man darnach suchen / ob man solches finden kündt. Were aber solches

thes mit andern Dingen/ durch Wort oder Werck gethan/ ſol man dieſelben auch ermeſſen/ ob ſie Zauberey auff jhnen tragen. Sie ſol auch zu fragen ſeyn/ von wem ſie ſolche Zauberey gelernet/ vnd wie ſie daran kommen ſey/ ob ſie auch ſolche Zauberey gegen mehr Perſonen gebraucht/ vnnd gegen wem/ was Schadens auch darmit geſchehen ſey. *Porro, ſi quis incantationes fatetur, quærantur etiam cauſæ & circumſtantiæ, vt ſupra dictum eſt: ac præterea, quo inſtrumento, quo modo, & quando incantatio contigerit, quibus verbis aut factis. Ac tunc quidem, ſi torta perſona indicat, quod aliquid defoderit aut abſconderit, ad eiuſmodi incantationes conferens faciensque, fiat ſcrutinium & inquiſitio, an tale reperiatur: ac quis id cum aliis rebus verbo aut facto effecerit: quæ omnia expendenda ſunt ac diſcernenda, etquam forte incantationem in ſe contineant. Idem quoque interrogetur, à quo eiuſmodi Magica didicerit, & qua via rationeque ad hoc peruenerit, an eadem incantatione quoque in aliis perſonis vſus ſit, & contra quem quidue damni per hoc illis intulerit.* Non ſufficit autem de circum- 42
ſtantiis interrogare Veneficam, ſed inquirere diligenter debet, vtrum vera ſint, quæ in tortura dixit. Exempli gratia: Si Venefica fatetur, quod homines & iumenta, ſua Magica arte interfecerit, iudex diligenter inquirere debet, vtrum hoc verum ſit, *cap. 54.* So obgemelte Fragſtück auff Bekandtnuß/ die auß oder ohn Marter geſchicht/ gebraucht werden/ ſo ſol alsdann der Richter an die Ende ſchicken/ vnnd nach den Vmbſtänden/ ſo der Gefragte der bekandten Miſſethat halben erzehlet hat/ ſo viel zu Gewißheit der Warheit dienſtlich/ mit allem Fleiß fragen laſſen/ ob die Bekändtnuß der obberührten Vmbſtände wahr ſey oder nicht/ dann ſo einer anzeygt die Maß vnnd Form der Miſſethat/ als vor zum Theil gemeldet iſt/ vnnd ſich dieſelbigen Vmbſtände alſo erfunden/ ſo iſt darauß wol zu mercken/ daß der Gefragte die bekandten Miſſethat gethan hat/ ſonderlich ſo er ſolche Vmbſtände ſagt/ die ſich in der Geſchicht haben begeben/ die kein vnſchüldiger wiſſen kan. *Quum prædictis interrogatoriis ſuper confeſſionibus, quæ extra torturam fi-*

ant, vtamur, iudex in rem præsentem veniat, seù ad loca mittat, & de circumstantiis à reo in tortura prolatis enumeratisque, quantum ad explorandam veritatem profuerit, summo studio atque diligentia, nimirum an confessio dictarum circumstantiarum vera sit nec ne, inquiri, inuestigarique faciat. Quippe quum quis indicat modum ac formam delicti, vt supra aliqua ex parte meminimus, & eadem circumstantiæ sic constiterint, facile cõiectandum erit totum confessatum facinus perpetrasse: præsertim quando tales circumstantias, quæ de facto contigerunt, neque insons aliquis scire potest, profert. 43 Ideoque in his terris quando non certo constat de delictis confessis, vulgo ita pronunciatur, Hat N. in der scharpffen Frage bekant vnnd außgesagt/ daß er an dem vnnd dem Ort N. vnnd seinem Viehe durch Zauberey Schaden zugefügt. Da nu solcher Zauberey halben gebürliche vnd rechtmässige Erkündigung genommen/vnnd es würde der Gefangen für dem Halßgericht nachmals auff solchem seinem Bekandtnusse freywillig verharren/so soll er derentwegen mit dem Feuwer vom Leben zum Todt gericht vnd gestrafft werden. *Sane si Magus falsus deprehendatur in circumstantiis crimini adiectis,* 44 *rursus potest torqueri, ca. 55.* cuius hæc sunt verba: Erfindet sich aber in obgemelter Erkündigung / daß die bekandten Vmbstände nicht wahr weren / solche Vnwarheit soll mann dem Gefangen für halten / jhn mit ernstlichen Worten darumb straffen/vnnd mag jhn alßdann mit Peinlicher Frage auch zum andern mal angreiffen/damit er die obgezeigten Vmstände recht vnd mit der Warheit anzeige/ dann je zu zeiten die Schüldigen die Vmbstände der Missethat vnwarlich anzeigen/vnnd vermeinen / sie wöllen sich damit vnschüldig machen/so die Erkündigung nicht wahr erfunden werden. *At si in prædicta inquisitione seu percunctatione compertum fuerit confessas circumstantias non veras esse, id quidem mendacium seu falsitas captiuo proponenda, ac duris ille verbis acribusque propterea corripiendus est adeoque turturæ etiam subiiciendus denuo, quo præmonstratas circumstantias recte vereque indicet, atque expenat: quandoquidem fit vt non*

raro

raro fontes circumstantias maleficii falso ac dolose proferant, arbitrantes ita se, vbi in inquirendo seu exploratione mendaces reperti fuerint, innocentes fore atque impune abituros esse. Quod si Venefica confessionem suam reuocauerit, seu id, quod semel confessa est, postea rursus negauerit, nec iustas negandi causas habet, facit ista negatio regulariter, quod rursus torqueri possit, *c. 57. ibi,* So der Gefangen der vorbekandten Missethat leugnet / vnd doch der Argwohn / als vor stehet / für Augen wer / so soll man jhn wider in Gefängnuß führen / vnnd weiter mit Peinlicher Frag gegen jhm handeln / vnd doch mit Erfahrung der Vmbständt e / als vor stehet / in allewege fleissig seyn / nach dem der Grund Peinlicher Frag darauff stehet. *Si captiuus confessatum delictum inficiatus fuerit, ac recantauerit, & suspicio tamen, vt supra ponitur, præ oculis quasi extiterit, reducatur in carcerem, ac torqueatur: ita tamen vt circumstantiarum, quemadmodum antea diximus, diligens habeatur ratio, quandoquidem fundamentum tortura desuper extruitur.* Plane si reus probabiliter errorem suæ confessionis allegauerit, eumq; probauerit tortura, repeti non debet, *cap. 57.* Es were denn / daß der Gefangen solche Vrsachen seines Leugnens fürwendet / dardurch der Richter bewegt würde / zu gläuben / daß der Gefangen soche Bekänntnusse auß Jrrsall gethan / alßdann mag der Richter denselbigen Gefangen / zu Außführung vnnd Beweisung solches Jrrsals / zulassen. *Nisi captiuus tamen eiusmodi causas rationesq; suæ negationis allegaret, ex quibus iudex moueretur ad credendum illam confessionem captiui errore factam esse: tunc quidem poterit iudex eundem captiuum ad prosequendum & probandum talem errorem admittere.* Accedit Iulius Clarus *quæst. 64. versic. vltimo 46. in fin. & § fin. quæst. 21. versic. vlterius 36.* Si autē errorem allegatū non probauerit, nihilominus vel denuo torquēdus, vel si cōfessio aliis argumētis multum iuuetur, damnandus est. *Iulius Clarus d. quæst. 64. versic. sin autē reus 44. ibi, Quinimo posset.* Quo posteriore casu iudex peritiores consulere iubetur, *c. 91.* his verbis: Wirdt der Beklagte auff

den endtlichen Rechtstag der Miſſethat leugnen/die er doch vormals ordentlicher / beſtändiger Weiß bekant / der Richter auch auß ſolchem Bekanntnuß in Erfahrung allerhandt Vmbſtände ſo viel befunden hette/daß ſolch Leugnen von dem Beklagten allein zu Verhinderung deß Rechten wirdt fürgenommen / ſo ſoll der Richter in allewege bey den Rechtverſtändigen/ oder ſonſt an Orten vnd Enden/als hernachmals angezeigt / Raths pflegen. *Si reus in determinato iudicio facinus ſeu delictum, quod antea tamen ordinaria, firmaque ratione confeſſus fuerat, negaret. ſed iudex nihilominus ob eiuſmodi confeſſionem factam inueſtigando explorandoque communes circumſtantias, comperiret illam negationem accuſati ſolum ad remorandam impediendamque iuſtitiam extrahi, prætexique: iudex quidem*
47 *à Iureconſultis, vel alias, vt inferius dicetur, conſilium petat.* Sed ſi tortus reiteraret, & geminaret iſtam confeſſionem in iudicio, & in ea perſeuerarer, tunc faceret plenam probationem, ita vt ex ea per ſententiam condemnari poſſet, *cap.* 60. his verbis : So auff erfundene / redliche Anzeigung einer Miſſethat halb / Peinliche Frag fürgenommen / auch auff Bekändtnuß deß Gefragten / fleiſſige / mügliche Erkündigung vnnd Nachfrage beſchicht / vnnd inn derſelben bekändter That halb ſolche Warheit befunden würd / die kein Vnſchüldiger alſo ſagen vnnd wiſſen kündt / alßdann iſt derſelben Bekändtnuß vnzweiffelicher / beſtendiger weiſe zu glauben / vnnd nach geſtalt der Sachen Peinliche Straff darauff zu vrtheilen. *Si propter comperta & rationabilia indicia cuiuſdam maleficii quæſtio ſeu tortura ſuſcepta, etiam ad confeſſionem torti, diligens ac poſsibilis exploratio inquiſitioque facta fuerit, & in ea confeſſati delicti cauſa negotioque eiuſmodi veritas conſtiterit, quam inſons hoc modo dicere aut ſcire poſsit: tali nimirum confeſsioni ſine dubio firmiter credendum, & iuxta conditionem & qualitatem cauſæ ad pœnam infligendam procedendum eſt.* Nam etſi confeſſio in tormentis facta ad condemnationem non ſufficiat, quaſi metu extorta, *l. r. §. 17. D. de quæſt.* tamen ea vis purgatur, quando poſtea extra locum

cum carceris, etusmodi confessio libere renouatur. *Bartol. in l. 1. §. si quis vltro d. tit. Paris de Puteo in Tractat. Synd. verbo Tortura, num. 9.* Ea tamen renouatio non sufficeret, si tortura esset indebite iniusteq; facta, vel confessio non verisimilis, *VVesen. in Parat. D. de quæst. num. 12.* Vt si Venefica confiteretur se per aerem volasse, in bestias fuisse transmutatas & similia impossibilia & non verisimilia. Nulla autem dignitas, vt obiter dicam, excusat Magos & Maleficos à tortura, sed indistincte omnes torqueri possunt. *l. 7. C. De Malef. & Mathemat.* Quod si pluries Venefica fidibus examinata cõfiteatur, postea vero soluta identidẽ reuocet, necesse erit tãdem ad absolutionẽ peruenire: quia satius est absolui nocentem, quam innocentem damnari, & sane torturæ sæpius repetitæ non minor cruciatus est re ipsa, quam cuiuslibet pœnæ capitalis. *l. vnius c. 18. §. 1. D. de quæstio. VVesenb. allegato loco.* Idem dicendum est, si persona torta in sua inficiatione perstitit, nec crimen confessa est, & indicia aduersus se producta purgauerit, tunc similiter absoluenda erit, *Iulius Clarus quæst. 64. nume. 8.* Plane vtrum indicia ad torturam sufficientia sint purgata, iudicis arbitrio relinquitur æstimandum: *Franc. Viu. lib. 2. commu. opinio. in ver. arbitrio iudicis num. 10.* Qua autem pœna iudex siue magistratus, si personam innocentem torqueri curauerit puniatur, Dd. inter se non conueniunt. Alii similitudine supplicii eum afficiendum censuerunt, alii actione iniuriarum eum teneri voluerunt. Alii extraordinarie eum puniendum scripserunt. Vide Laurentium Kirchouium *conclus. 66. cent. 4.* Sed crebrior est Dd. sententia, Iudicem, qui reum torturæ sine causa, sine indiciis, dolose & malitiose subiecit, & ita torsit, vt iste decesserit, capitali pœna: Si vero per imperitiam aut culpam id fecerit, extraordinarie tãtum puniri posse. *Ægid. Bossius in tractatu caus. crimin. tit. de tortura, num. 28. Iulius Clarus in pract. crim. §. fin. quæst. 64. num. 32. Iacobus Menochius de arbit. iudic. lib. 2. cent. 4. cas. 40. VVesenbecius supra d. loco. numer. 9.* Accedit

48 49 50 51 52 53

Constitut. criminalis Caroli V. *cap.* 61. Wo peinliche Frag dieser vnnd deß heiligen Reichs rechtmessigen Ordnung widerwertig gebraucht würde / so weren dieselbigen Richter alß Vrsacher solcher vnbillicher peinlicher Frag sträfflich / vnd sollen darumb nach Gestalt vnnd Gelegenheit der Vberfarung / wie recht ist / Straff vnnd Abtrag leiden / vnnd mögen darumb für jhrem nechsten ordentlichen Obergericht gerechtfertiget werden. *Si hac sacri Imperii constitutione torquendo abusi fuerint iudices, erunt ipsi quidem, vt qui iniquæ torturæ occasionem dederint, culpabiles: eruntque propterea iuxta conditionem & qualitatem transgressionis atque excessus, vt æquum*
54 *est, puniendi, ac coram proximiori ordinario iudice iustificandi.* Torturam autem factam esse, & quidem indebite factam, facile probari potest, nisi doceatur contrarium. Nam factum quidem ipsum torturæ ex solis indiciis leuibus, puta, per incarceratonem, clamorem rei, liuorem corporis, famam, & similes coniecturas plene conuincitur. Ius autem torturæ, videlicet iniuste eam decretam esse, probatur eo ipso, quod non ostendatur diuersum. Stat enim pro reo iuris præsumptio, cõtra iudicem: nisi ille sufficientia indicia præsto fuisse, liquido demonstret. *Wesenbecius d. loco, cum allegatis ibidem.*

55 Sequitur Supplicatio pro Citatione, wieder eine Statt / die vnverschulter Sachen peinlich gemartert.

HOchwürdiger Fürst / Römischer Keys. Maiest. Cammerrichter / gnädiger Herr / E. F. G. bringt die arme Fraw N. demütiglich klagendt für / Wiewol inn gemeinen geschriebenen Rechten / auch in Keyser Carol deß Fünfften / vnnd deß heiligen Römischen Reichs peinlicher Halsgerichts Ordnung heilsamlich geordnet vnnd versehen / auch bey höchster Straff

ver-

verbotten/daß niemandts / was Stands oder Wesens der sey / den andern vnerfolgts Rechtens / eigens Gewalts vnnd wider Recht vergewaltigen / beleidigen / noch an seinem Leibe vnnd Leben beschädigen / verletzen / oder auch einige Schmach vnnd Schaden mit Worten oder Wercken zufügen / viel weniger ohne vorgehende beweißliche Indicia vnd zu Recht gnugsam Anzeigung vnd Verhörung torquirn oder peinigen lassen soll. Wiewol auch gantz ohne/ daß gemelte N. jhr Lebenlang je vnd allewegen nie anders dann für vnbeschreyt / vnuerleumbt / vnnd fromme Frauw geachtet vnnd gehalten / noch einiger böser Thaten oder verbotten vnzimlichen Handlung oder Laster beziehen/vnd mit Recht vberwunden worden/ So sind doch/ꝛc. hic narrandum factum eiusque circumstantiæ. Dieweil dann gnädiger Fürst vnnd Herr erzehlte gewaltsame Handlung an der armen Frauwen gantz freffentlicher weiß begangen / nicht allein gemeinen geschriebenen Rechten/vnnd deß H. Reichs Ordnung / sondern auch aller Erbar/Billigkeyt vnnd guten Sitten / Menschlicher Barmhertzigkeit hoch zu gegen / vnnd obgedachte B. vnd N. vmb jhr zugefügte Schand / Schmertzen vnd Schaden zu klagen/zu Rechtlicher Hülff zu begeren zum höchsten gedrungen wirdt / vnnd dann ermelte N. vnnd Rath dem heiligen Reich ohne Mittel vnterworffen / vnnd derwegen E. F. G. an statt Röm. Keys. Maiest. jhr ordentlicher Richter seyn/So gelangt demnach an E. F. G. vielgenanter Frawen gantz demütige bitt die wollen vmb Gottes vnnd der Gerechtigkeit willen / jhr widergedachte B. vnd N. zu Prosequirung vnnd Rechtfertigung oberzehlter gewaltsamer Handlung vnnd zugefügtes Schadens vnnd Nachtheils / Ladung/in gewönlicher bester Form / gnediglich erkennen / vnnd obangeregten gezwungen Eydt vnnd Verschreibung (dardurch jr doch das Recht außdrücklich nit verstrickt) von Rechtswegen für nichtig vnnd vnbündig achten. Damit sie auch an jhrem Rechtlichen fünemmen vnnd Klagen dardurch nicht verhindert werde / vnnd in quolibet inferiori iuramento Maiestas

Im-

Imperatoria außgeſchloſſen/ vnd dann E. F. G. K. M. in deß Heiligen Römiſchen Reichs Cammergericht repræſentiren, So iſt weiters der Armen Frawen demütige Bitt/ E. F. G. wollen ſolchen abgenötigten Eydt/ vnd vermeynte nichtiger weiß vber ſich gegebene Verſchreibung/ in dieſem Fall quo ad effectum agendi, jhr der Frawen relaxiren, vnnd folgendts der gebettenen Ladung/ oder was ſonſt nach Geſtalt vnd Gelegenheit erzehlter Handlung/ von Rechts vnd Billigkeit wegen zu gutem mitgetheilet vnd gebetten werden mag/ gnädiglich erkennen/ E. F. G. Hochadelich Richterlich Ampt hierinn vnderthäniges Fleiß/ beſter Form/ wie ſolches geſchehen kan oder mag/ demütiglich anruffendt/ Auch vbergibt die Fraw ein Vrkundt jhrer Armuth/ vnnd bitt/ ſich zum Eydt der Armuth gnädiglich zu verhelffen/ E. F. G. abermals anruffendt/ ꝛc.

CAPVT XI.

DE POENA MAGORVM, VENEFICARVM, ET LAMIARUM.

Summæ.

1 *Reſpublica duabus rebus conſeruatur.*
2 *Poſt confeſſionem delicti ſequitur executio.*
3 *Aurea verba Conſtantini Imperatoris.*
4 *Executio triduo ante damnato eſt ſignificanda.*
5 *An reuocatio Veneficæ in extremis valeat.*
6 *Pœna Magorum & Veneficarum de iure diuino.*
7 *Verſiculum 18. Exodi 22. quomodo ſeptuaginta interpretes intelligant.*
8 *Ioſephi teſtimonium.*

9 Phi-

9 *Philonis Iudæi testimonium.*
10 *Lamberti Danæi testimonium.*
11 *Verbo Φαρμακεία vtitur Paulus ad Galat. 5.*
12 *Qui dicantur Φαρμακευταὶ, & Φαρμακεύτριαι.*
13 *Sub nomine Magorum intelliguntur quoque Arioli, præstigiatores & incantatores.*
14 *Quantopere Deus à Magis abhorreat ex sacris ostenditur.*
15 *Pœna Magorum de iure Persarum.*
16 *Pœna Magorum de iure ciuili.*
17 *Pœna Magorum iuxta ordinationem criminalem Caroli V.*
18 *Pœna Magorum iuxta constitutionem illustrissimorum Megapolensium Principum.*
19 *Pœna Magorum & Veneficarum iuxta constitutionem Saxonicam & Electoris Saxoniæ.*
20 *Pœna Magorum iuxta constitutionem illustrissimorum Principum Hassiæ.*
21 *Pœna Magorum iuxta constitutionem ciuitatis VVormatiensis.*
22 *An cadauer Magi, qui in carcere ante executionem consciētia perpetrati sceleris se interfecit, aut alias mortuus reperitur, comburi possit.*
23 *Forma sententiæ.*
24 *Pœna eorum, qui Magos consulunt.*
25 *Verba Concilii Ancyrani.*
26 *Verba Concilii Laodicensis.*
27 *Verba Concilii Toletani.*
28 *Verba Concilii Aurelianensis.*
29 *Verba Concilii Aquirensis.*
30 *Lex Mahumetica diuinatoriam artem condemnat.*
31 *Auctoris sententia de pœna Lamiarum.*
32 *Forma sententiæ.*
33 *Quidam existimant Lamias propter conatum capitaliter puniendas esse.*

34 *Cogitationis pœnam nemo patitur.*
35 *Cogitationis gradus tres.*
36 *Conatus in delictis quomodo puniatur.*
37 *Distinguendum est inter conatum possibilem & impossibilem.*
38 *Pœna minuitur propter senectutem.*
39 *Lamiarum actiones similes sunt dormientibus.*
40 *Mitius puniuntur mulieres, quam viri.*
41 *Aurelianus Imperator Zonobiam vita donat: cum alioqui à militibus ad supplicium fuisset requisita.*
42 *Paupertas & multitudo liberorum facit, vt mitius quis puniatur.*
43 *Sergius Galba pœna & iudicio soluitur liberorum ratione.*
44 *Quintiliani verba.*
45 *Pœnitentia Lamiarum facit, vt mitius puniantur.*
46 *Constitutio Caroli Magni.*
47 *Sententia Pauli Grillandi de pœna Lamiarum.*
48 *Quando pœna ponitur in arbitrio iudicis, nec lege aliqua est expressa, tunc iudex extendere illam pœnam vsq; ad mortem non potest.*
49 *Cur Blasphemiæ aliaq; scelera non ita seueriter puniuntur?*
50 *Execrationes & Blasphemia mercatorum & militum.*
51 *Aduenæ & pupilli defraudantur.*
52 *Magi in pretio habentur.*
53 *Magorum libri impune venduntur.*
54 *Mitius cum Lamiis agendum.*
55 *Christo reddenda est ratio administratæ iustitiæ.*

1 CVm duabus potissimum rebus Respublica conseruetur, præmio scilicet ac pœna, hoc est, vt absoluatur innocentia; tum vt delicta sontium puniantur, vel vt sublatis malis & perniciosis hominibus, & seruetur disciplina publica, & alii exemplo commonefacti, confimilibus

libus flagitiis abstineant: Ideo post confessionem delicti seu 2
sponte factã seu extortam tormentis, sequitur, vt pœnæ Magus
subdatur, quam crimine denudato differri non oportet, *l. 18. de pœnis, l. ô. D. eod. tit. l. fi. C. de custodia reorum.* Præ oculis autem qui- 3
libet iudex semper istam nobilissimam l. Constantini Imperatoris, *qui sententiam, 16. C. de pœnis*, habere debet. *Qui sententiam*, inquit, *laturus est, temperamentum hoc teneat, vt non prius capitalem in quempiam promat seueramq; sententiam, quam in adulterii vel homicidii vel maleficii crimine, aut sua confessione, aut certe omnium qui tormentis vel interrogationibus fuerint dediti, in vnum conspirante concordanteque rei finem, conuictus sit: & sic in obiecto flagitio deprehensus, vt vix etiam ipse ea, quæ commiserit, negare sufficiat.* Digna certe hæc lex est, vt aureis literis inscriberetur ad parietes curiarum & Prætoriorum Regum & Principum. Porro executio 4
triduo ante damnato est denuncianda, quo se ad mortem præparet, *c. 79.* Cuius hæc verba sunt: Welcher zum Todt verurtheilt / solches soll jhm Drey Tage zuvor angezeigt werden / damit er zu rechter zeit seine Sünde bedencken / beklagen vnd beichten möge. *Qui publico & pœnali iudicio plectendus & puniendus est ei ante triduum id nuncietur, quo possit in tempore pœnitentiam agere.* Sed 5
incidit hic dubium, quod sæpe occurrit. Venefica quædam iam ad ignem condemnata, nominauit duas consocias sceleris in tortura, & in Iudicio, & in ista assertione vsque ad locum supplicii constanter permanet: Sed postea prope rogum istam assertionem, conscientia vrgente, coram populo publice reuocat, dicendo: *Denunciaui quidem illas tanquam participes criminis, attamen falso, ideoque eas iam ante agonem vitæ meæ innocentes pronuncio.* Hic disputant Dd. Vtrum hæc reuocatio in extremis elidat primam confessionem factam in tortura & iudicio: ita vt prior amplius indicium non faciat. Ad hanc quæstionem Dd. varie respondent. Quidam scribunt, quod per istam expurgationem prorsus indicia contra nominatas tollantur,

propterea quod confeſſio nulla & inconſtans eiuſdem ſit efficaciæ: item quod nemo præſumatur in articulo mortis, vbi quis memor eſt ſalutis æternæ, mentiri: *Follerius in pract. crim. fol. mihi 659. nume. 154.* Quidam ſtatuunt huic reuocationi non eſſe ſtandum *propter l. 3. §. 1. D. ad SC. Syllan.* quæ vult, non eſſe ſtandum tali confeſſioni, quæ in extremis fit. In hac opinione præter alios fuit Hippolytus de Marſiliis *in prac. crim. §. reſtat*, vbi Bartoli authoritatem adducit, qui *in d. l. 3. §. 1.* ſcribit, Iudicis dicto nõ eſſe ſtandum, qui in agone mortis dixit, ſe falſam tuliſſe ſententiam. Et hanc opinionem pluribus confirmat Hippolytus ibidem, vbi vide: Ego in hac quæſtione diſtinguo. Aut delata perſona fuit bonæ famæ ac vitæ, adſunt ſufficientia indicia cõtra nominatam, tunc talis reuocatio facta in extremis primam cõfeſſionem factam in tortura & iudicio vel extra elidit. Secus ſi firmæ & indubitatæ præſumptiones contra delatam adſunt, tunc eo in caſu hæc reuocatio & expurgatio facta in extremis nullius eſt momenti. Neque enim omnis moriens eſt Iohannes Euangeliſta, ſecundum tritum apud Iureconſultos prouerbium. Et hæc diſtinctio approbatur in Conſtitut. Carolina, *ca. 31. verſicul.* Zum Fünfften/ Wo aber der Sager ſein Beſagung oder Dargeben am letzten widerrüfft / die er doch mit guten / erzehlten vmbſtänden gethan hett/ vnd geacht möcht werden / er wölt ſeinen Helffern damit zu gut handeln/ oder daß er vielleicht durch ſeinen Beichtvatter vnterwieſen wehr / alß dan muß man anſehen deß Sagers anzeigte vnd andere erkundigte Vmbſtände / vnd darauß ermeſſen/ ob die Verſagung ein redliche Anzeigung der Miſſethat geb oder nicht. Vnd in ſolchem iſt ſonderlich auch ein Auffſehens zu haben/ vnnd zu erfahren / den guten oder böſen Standt vnndt Leumut deß Verſagten/ vnnd was Gemeinſchafft oder Geſellſchafft er mit dem Verſager gehabt hab. Quod autem ad pœnam Magorum & Veneficarum attinet, ſciendum, quod hi de iure diuino capitaliter puniantur, Exod. 22. verſicul. *§. Maleficam non patieris viuere.*

No-

Nomen enim *Mechaschepha*, quo lex ibidem vtitur à *Casaph* de- 7
flectitur, *vt VVierus lib.2.c.1.ait:* positumque est in fœminino genere, non quod viros impunes esse velit, sed quia ille sexus ob genuinam simplicitatem Dæmonum insidiis frequentius patet. Græca translatio septuaginta interpretum hæc est, φαρμάκους οὐκ ἐπιβιώσετε, alias περιβιώσετε. *Veneficos nõ retinebitis in vita*, hoc est, eos, qui sortilegiis & magicis artibus Veneficia in hominum
& iumentorum perniciem exercent. Cum septuaginta seniori- 8
bus conuenit quoque Iosephus, qui *antiquit. Iudaic. libro 4. cap. 8.* Moisis mentem his explicat verbis: φάρμακον μήτε θανάσιμον, μήτε τὸ εἰς ἄλλας βλάβας πεποιημένον, ἰσραηλιτῶν ἐχέτω μηδὲ εἰς, ἐὰν δὲ κεκτημένος φωραθεῖν τεθνάτος, τοῦτο πάσχων ὃ διέθηκεν ἐκείντε καθ' οὓς τὸ φάρμακον ἂν παρεσκευασμένον: Id est, *venenum neque lethale, neque in alios noxios vsus præparatum, Israelitarum aliquis habeat: quod si habere deprehensus sit, morte mulctetur, & patiatur id, quod facturus erat illis aduersus quos venenum parauerat.* Philo quoque Hebræ- 9
us, socius Iosephi & familiaris, caput illud legis Dei Hebræis verbis conscriptum Græce interpretans in libro de singularibus legibus, *lex Dei*, inquit lib. περὶ τῶν ἀναφερομένων ἐν εἴδει νόμων, *à Magis & Veneficis abhorret* (μάγους, καὶ φαρμακευτὰς vocat) *qui modis artibusque damnandis mille mala perpetrant, & eos quo die fuerint intercepti morte mulctari iubet*: quemadmodum sancit l. vltima *de malefic. C.* vt qui Magum retexerit ilico ad publicum pertrahat. Ita quoque textum illum intelligit Lambertus Danæus, 10
ibi, *Veneficũ viuere non sines.* D. Paulus Veneficia & cædes separat, 11
c. 5. ad Galat. vbi inter carnis opera recẽsentur φαρμακία & φονοι.
ibi reddiderunt nostrates Zäuberey. Cum itaq; malefici seu ma- 12
leficæ, hominibus & iumentis mortem inferant cum venenatis materiis, pulueribus, ossibus, vel alios periculosos morbos excitant, in tantum vt quidam in corporis extenuationem viriumque imbecillitatem inducantur: eos Græci φαρμακέας, φαημάκους & φαρμακευτὰς dixerũt, fœminas vero φαρμακίδας, & φαρμακευτρίας.

μαντείας. Sub nomine Magorum intelliguntur quoque Arioli, præstigiatores, incantatores, quos omnes lex quoque diuina damnat, Leui. 10. *Vir & mulier in quibus Pytho vel diuinationis fuerit spiritus, morte moriantur.* Et Deuter. 18. *Non inueniatur qui diuinando futura prædicit, nec maleficus, nec incantator, nec magus.* Et illud in primis oportet obseruari, non homicidii, parricidii, incestus, tyrannidis, idololatrię nomine Deum dicere populos illos à se exterminari, sed ob sortes magicas: & quoniam populi suos liberos diabolo Moloch cõsecrabant ad facienda sortilegia sua, Deum præcipere vt quisquis rem istam abominandam commiserit lapidibus obruatur, *Leu. 20.* morte omnium crudelissima, tum vero Deum adiicere se furorem suum immissurum cõtra populum qui impune scelera ista abire siuerit. Itaque volens Samuel grauitatem peccati regi Sauli exponere, *peccatum*, inquit, *tuum æque magnum est ac magorum crimen.* Similiter vt demonstretur quantopere Manassem Regem Deus exhorruerit, scriptum est Manassem suis execrandis sceleribus prouocasse Deum, atque subiicitur eum fuisse Magum, & conuentionem cum diabolis iniuisse: Itaque spoliatum fuisse regno, & numella in carcere fuisse coercitum. Et quamuis eum postea pœnituerit, eo tamen extincto post annos quinquaginta Ieremiæ dixit Deus, Ierem. 19. & 15. *Igne & cædibus delebo istud oppidum propter execrabilia scelera Manassis Regis:* de loco vero Topheth vbi Satanæ sacrificauerat, dicitur is fore locus cædium ad vindictã iræ diuinæ (vt contigit) exercendam. Similiter *libr. 4. Regum cap. 17.* dicuntur decem tribus exterminatæ, & in exilium raptæ, quod in res magicas & sortilegia incumberent. Atq; hos quidẽ locos apprime cõuenit obseruari: nititur enim hoc vno crimine decem tribuum captiuitas: de duabus autem reliquis tribubus, dicitur Deus (qui ad vltiones est tardissimus) post annos quinquaginta sortilegia Manassis vindicasse, cum igne cædibusque permista fuerunt Hierosolyma & duæ tribus deportatæ:

Ali-

Alibi vero dicitur Ieremiæ 50. *Gladius ad diuinos, gladius ad Chaldæos:* & apud Micheam, Mich. 5. *Delebo è terra magos diuinosque.* Et cum Esaias euersionem Babyloni minatur, *Cades & incendia, omnes hæ calamitates,* inquit, *euenient tibi propter amplitudinẽ scelerũ tuorum execrabilium, quæ commisisti cum Magis tuis.* Plutarchus *in Apopht.* A Persis scribit supplicio omnium crudelissimo affectos fuisse Magos, quorum caput inter duos lapides elidebant. Iure Ciuili Romanorum hæc hominum genera grauissime puniuntur. Iulius Paul. *recept. sent. li. 5. ad l. Corn. de sicariis & Venef. tit. 25.* vbi sic ait: *Magicæ artis conscios summo supplicio affici placuit, id est, bestiis obiici, cruci affigi, ipsi autem magi viui exuruntur: etiam libros magicæ artis apud se nemini habere licet: & si penes quoscunque reperti sint, bonis ademptis ambustisque iis, publice in insulam deportantur, humiliores capite puniuntur,* l. 4. §. 1. D. famil. erciſc. Et l. fin. C. De Maleſic. & Mathemat. vbi Imperatores: *Quicunque maleficiorum labe pollutum audierit, deprehenderit, occupauerit: ilico ad publicum pertrahat, & iudicum oculis communis hostem salutis ostendat. Quod si quisquam ex agitatoribus, id est aurigis, seu ex quolibet alio genere hominum, contra hoc interdictum venire tentauerit, aut clandestinis suppliciis etiam manifestum reum maleficæ artis oppresserit: vltimum supplicium non euadat, geminæ suspicioni obnoxius, quod aut publicum reum, ne facineris socios publicaret, seueritati legum, & debitæ subtraxerit quæstioni: aut proprium fortassis inimicum sed huiusmodi vindictæ nomine consilio atrociore confecerit.* Et Leo Nouella 65. *Sane si quis aliquo modo incantamentis vsus esse deprehensus fuerit, supremum supplicium sustineto.* Iuxta constitutionem criminalem Caroli V. *cap. 109.* Magi & Veneficæ, quæ homines & iumenta suis Magicis artibus interfecerunt, flammis concremantur: So jemandt den Leuthen durch Zauberey Schaden oder Nachtheil zufüget / soll man ihn straffen vom Leben zum Todt / vnd man soll solche Straff mit dem Feuwer thun. Wo aber jemandt Zauberey gebraucht / vnd damit niemandt Schaden gethan hett / soll

15 16 17

ſoll ſonſt geſtrafft werden/nach Gelegenheit der Sach/ darinnen die Vrtheiler Raths gebrauchen ſollen/ wie vom Rathſuchen hernach geſchrieben ſtehet. *Si quis hominibus veneno damnum dederit, iniuriamue fecerit, is morte mulctandus eſt, igneque conflagrandus. Qui vero veneno vteretur, neque dum alicui damnum illo intuliſſet, puniri quidem ac corripi iuxta qualitatem cauſæ debet. In quibus caſibus Iudices conſilio vtantur, ſicuti infra de conſultationibus dicetur ac præſcribetur.* Cum hac Carolina conſtitutione conuenit conſtitutio illuſtriſſimorum Megapolenſium principum, In der Policey Ordnung/*ſub Rubrica*, Von Zauberey/Warſagern/ꝛc. Vnſ kommen auch Klagen für/das inn vnſern Fürſtenthumen/ſich groſſe Ergernüſſen vnd Mißbräuche Göttlichs Worts/durch Zaubern/Beſchweren vnd Teuffliſch Warſagen/zutrage/ dardurch vnſere Vnderthanen zu Abgötterey/Aſſterglauben vnd Schaden geführet werden. Demnach ordnen vnd wöllen wir/da jemand/ was Standes der wehre/ſich des Warſagens oder ander Zauberey befleiſſen/ vnd dardurch den Leuten Schaden vnd Vnglück zufügen würde/daß derſelbige mit dem Fewer geſtrafft werden ſoll. Wo aber jemandts Zauberey gebraucht/ vnnd damit niemand Schaden gethan hette/der ſoll ſonſten nach Gelegenheit der Sachen geſtrafft werden. De iure Saxonico ſimiliter Magi concremantur *libro ſecundo, articulo decimo tertio*, vbi dicitur: Welcher mit Zauberey vmbgehet/oder mit vergifftnuß/vnd deß vberwunden wirdt/den ſol man auff einer Hörden brennen. Iuxta conſtitutionem Saxon. Electoris Conſtitut. 1. parte 4. *Qui rem & pacta cum diabolis conſtituta habent, pariter igne abſumuntur. Qui vero abſque tali coniuratione magicis artibus damnum cuiuſcunque modi faciunt, ex criſtallo ſimilibuſque ariolantur, gladio feriuntur.* Quod congruit legi Moſaicæ, *Deuter. 18. 22. Leuit. 20.* Etiamſi in his iure communi & Cæſareo aliter diſtinguatur. *l. iniuriam 15. §. ſi quis Aſtrologus 9. de iniuriis, l. 2. 3. 4. & paſſim C. de malef. & ordin. imp. c. 109.* Verba conſtitutionis Electoris Saxoniæ hæc ſunt: So jemandt in vergeſſung ſeines Chriſtlichen

Glau-

Glaubens mit dem Teuffel Verbüntnüß auffrichtet / vmbgehet / oder zu ſchaffen hat / daß dieſelb Perſon / ob ſie gleich mit Zauberey niemandts Schaden zugefügt / mit dem Fewer vom leben zum Todt gericht / vnd geſtrafft werden ſoll. Da aber auſſerhalb ſolcher Verbüntnüſſen / jemand mit Zauberey Schaden thut / dieſelbige ſey groß oder geringe / So ſoll der Zauberer / Mann oder Weibsperſonen / mit dem Schwerdt geſtrafft werden. Magorum pœna iuxta Conſtitutionem Illuſtriſſimorum Haſſiæ Principum talis eſt. Die Chriſtallenſeher vnd Weiſſager ſollen an Leib vnd Leben / ohne alle Barmhertzigkeit geſtrafft werden. Deßgleichen die jenigen / welche ſich ſolchen dingen anhengig machen / vnnd zu den Warſagern vnnd Chriſtallenſehern lauffen / vnd rath bey ihnen ſuchen / ꝛc. ſollen in haffte bracht / vnnd an Leib vnd Gut / nach gelegenheit der Vberfahrung / geſtrafft werden. Vide die Heſſiſche Ordnung vnd Reformation / die Anno &c. 72. publicirt *fol.* 5. Pœna Magorum iuxta conſtitutionem ciuitatis Wormatienſis *in 2 par. lib. 6.* eſt huiuſmodi. Die ſo Zauberey treiben / zu Latein genant malefici, oder die ſich vnterſtehen der Schwartzen Kunſt / oder Zukünfftige Dinge zu ſagen wider vnſern Chriſtlichen Glauben / ꝛc. ſollen nach Geſtalt der Sach / an ihrem Leben oder Leiben geſtrafft werden. In quibuſdam regionibus vſus obtinuit vt pœnitentes Veneficæ antequam concremantur, prius ſtrangulentur, ad euitandum periculum, ne lenta mors, ob magnos cruciatus, in blaſphemias, aut deſperationem eas trahat: *Didacus Couar. lib. 2. var. reſol. c. 10, numer. 9. Iulius Clarus § f. q. 99.* Non incommode hic quæritur: *Num cadauer Magi qui in carcere ante executionem conſcientia perpetrati ſceleris ſe interfecit, aut alias mortuus reperitur, comburi poſſit.* Et videtur dicendum quod non, *l. 6.* vbi Marcianus: *Defuncto eo, qui reus fuit criminis, pœna extincta eſt.* D. de publicis iudiciis, quæ lex videtur negare, in rei cadauer ſententiam ferri aut id ſupplicio affici poſſe. Idem tradidit Boſſius *in practi. crimin. Titul. de execut. numer. 18.* Verum hæc non obtinent in delictis atrociſſimis *l. 20. vbi Glo. D. de accuſat.*

sat. in quibus iudex iustis de causis ex suo arbitrio potest iubere hos ita functos, vel laqueo suspendi, discerpi, vel aliis ignominiis affici, vt tradiderunt *Iacobus Menochius de arbit. iudic. cas. 285. Angel. de malefic. ibi: Iudex debet considerare, an crimen sit atrocissimum, VVesenb. in Paratit. D. de cadau. defunctorum ibi, in verbis: Nisi ob scelus. Ioachimus à Beust de iureiuran. fol. mihi 524. numero 1178.* Idque vsu & praxi receptum multis in locis aliquot exemplis testatur Iulius Clarus *quæst. 51. numer. 15.* Ioannes Corrasius *arresto Thol. annotat. 94. circa finem.* Eberhardus Speckhan *quæst. iuris cent. 1. quæst. 85.* vbi huius arbitrii tres causas principaliores ordine refert. Cum itaque cadauer illius, qui crimen læsæ Maiestatis commisit pœna affici possit. *l. fin. D. ad l. Iul. Maiest.* quanto magis Magi, qui crimen læsæ Maiestatis diuinæ com-
24 misit? Atque ita in contingentia facti pronunciatum scio, quod cadauer Magi deberet cõcremari. Et forma sententiæ fuit talis: Hat N. der Zauberer bekandt vnnd außgesagt / daß er mit seiner Zauberey seines Nachbaren Haußfraw vnnd Kindt vmbs Leben gebracht / vnnd er solches genugsam ist vberzeuget / vnnd hernacher mit dem vmbgedreheten Hals im Gefängnuß todt gefunden worden. Demnach erkennen vnnd sprechen wir N. darauff vor Recht / daß der todte Cörper / nach dem er für das öffentliche Peinliche Halßgericht fürgestellt / zur Walstatt geführet / vnnd daselbst anderen zum abschew verbrannt werden müge / von Rechtswegen.

25 Sed quali pœna afficiuntur qui Magos consulunt & artibus maleficis & prohibitis ad restitutionem membrorum & amissæ valetudinis recuperationem vtuntur? Et primo quidem de iure diuino pœna mortis afficiuntur *Deuteronomii 18.* Ideoque Saul periit quod Pythonem consuluit interrogando, & non requisiuit Dominum. De iure ciuili simsliter pœna capitali afficiuntur. Imper. in l. 5. de Malef. *Nemo aruspicem consulat, aut Mathematicum, nemo ariolum. Augurum & vatum prava confessio conticescat. Chaldæi ac Magi, & cæteri, quos maleficos obstacinarum*

rum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuo diuinandi curiositas. Etenim suplicio capitis ferietur gladio vltore prostratus, quicunq; iussis nostris obsequium denegauerit. Paul. Grillandus *de sortilegiis, quæst. 11. n. 5.* Concilia varias pœnas consulentibus constituerunt. Verba Concilii Ancyritani *Can. 24.* prout habetur *c. Qui diuinatores 26. quæst. 5.* sunt: *Qui diuinationes expetunt, & morem gentilium subsequuntur, velin domos suas huiusmodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte magica aut expiandi causa sub regula quinquennii iaceant secundũ gradus pœnitentiæ diffinitos.* Verba Concilii Laodicensis, *Can. 36.* sunt: *Non oportet sacris officiis deditos vel clericos, magos aut incantatores existere, aut facere phylacteria, quæ animarum suarũ vincula probentur: hos autem qui talibus rebus vtũtur, proiici ab ecclesia iussimus.* Concilii Toletani verba *4. Can. 30.* sunt: *Si quis Episcopus, aut presbyter, vel diaconus, vel quilibet de ordinibus clericorum, aruspices, aut incantatores, aut ariolos, aut certe augures vel sortilegos, vel qui profitentur artem magicam, aut aliquos eorum similia exercentes, consuluisse fuerit deprehensus, monasterii curam excipiat: ibique pœnitentiæ perpetuæ deditus, scelus admissum sacrilegii soluat.* Aurelianensis Concilii verba hæc sunt: *Si quis clericus, monachus, vel secularis diuinationes vel auguria crediderit obseruanda, vel sortes quas mentiuntur esse sanctorum, quibuscunque putauerint intimandas, cum his qui cum eis crediderint, ab ecclesiæ communione pellantur.* Verba Concilii Acquirensis sunt part. 2. caus. 26. q. 5. epi scopi: *Episcopi eorumq; ministri omnibus modis elaborare studeant, vt perniciosam & à Zabulo inuentam sortilegam & magicam artem ex parochiis suis penitus eradicent: & si aliquem virum aut mulierem huiusce modi sceleris sectatorem inueniunt, turpiter dehonestatum de parochiis suis deiiciant. Ait enim Apostolus Tit. 3 Hæreticum hominem post primam ad secundam correctionem deuita, sciens quod subuersus est, & is etiam qui eiusmodi est. Subuersi sunt, & à Diabolo captiui tenentur, qui relicto creatore suo, Diabolo suffragia quærunt: & ideo à tali peste debet mundari*

31 *ſancta eccleſia.* Quamcũque item diuinatoriã artem condemnat lex Mahumetica, aſſeritq; Deum ſolum arcana & futura noſſe: quare à Mahumetanis inquiſitoribus nonnunquam apprehenduntur, coniiciunturque in vincula illius diſciplinæ ſequaces. Hodie *ex conſtitutione Carolina 109.* pœna eorum qui arioles conſulunt, & artibus maleficis ac ſortilegiis vtuntur etiam ad finem boni, vt conſeruandæ valetudinis cauſa, eſt arbitraria ſiue extraordinaria. Concordat Laurent. Kirchouius *conſ. 12. tom. 2. conſil. German. IC. nume. 9.* vbi ait: *Quare dicendum, cum relegandum eſſe, aut alia pœna arbitraria, ſiue extraordinaria puniendum eſſe, non pœna mortis, vt ſæpe dictum eſt, ita contineri expreſſe,* Jnn der Peinlichen Rechtsordnung/ vnter dem Titel/ Straffe der Zauberey. Re-

32 ſtat vt de pœna Lamiarum agamus. Lamiæ aut fatentur poſſibilia, videlicet ſe homines & iumenta ſortilegiis & magica arte interfeciſſe, & hoc ſi conſtat, abſque vlla dubitatione iuxta prædictam 109. conſtitutionem Carolinam ſunt comburendæ: aut fatentur impoſſibilia, ſcilicet ſe per anguſtum foramen in aerẽ volaſſe, in beſtias fuiſſe tranſmutatas, cum Diabolo Venerem exercuiſſe, & nõ ſunt ob id puniendæ, ſed verbo Dei potius melius inſtruendæ. Aut denique fatentur ſe contractum cum Satana iniiſſe, quo caſu, extraordinaria pœna, vt fuſtigatione, relegatione, mulcta pecuniaria reſipiſcentes puniri poſſunt. Eiuſmodi eſto pœna temeritatis, q; dæmoniacæ ſuggeſtioni, & ludibriis non ſatis conſtanter reſtiterint, imo etiam conſenſerint. Quod autẽ ſortilegi pœna arbitraria ſit oſtendit ſæpe allegatus textus *c. 109.* Wo aber jemandt Zauberey gebraucht/ vnd damit niemandt Schaden gethan hett/ ſoll ſonſt geſtrafft werden. *Menochius caſ. 388. num. 1. Laurent. Kirchouius ſupra allegato loco, Ioan. Althuſius in Iuriſprudent. Roman. cap. 52. lib. 1. Ioannes Fichardus conſi. 112. nu. 4.*

33 Et ita in tali caſu iudicatum memini: Ob wol dieſer Fall vnter den Gelehrten ſehr bedencklich vnd ſtreitig/ dieweil aber dennoch in ſolchen zweiffelhafftigen Peinlichen Fällen die gelinde Straffe

zu er-

zu erwehlen / So ſprechen dennoch die N. daß auß ſolchem vnd anderen Vrſachen die Gefangene N. wegen obgedachter jhrer Verbrechung / Vnnd weil ſie mit der Zauberey niemandt Schaden zugefügt / vil weniger Menſchen vnnd Viehe damit getödtet / mit brennung eines Zeichen zur Staupen geſchlagen / vnnd aller vnſers Gnedigen Fürſten vnd Herrn Landen vff 12. Jahr verwieſen ſeyn ſol von Rechtswegen. Semper enim in dubiis benigniora ſunt præferenda & melius eſt multos nocentes abſoluere, quam vnum innocentem condemnare. Sed obiicitur, imo Lamiæ propter conatum, pœna mortis ſunt afficiendæ, eſt enim in eis animus & voluntas nocendi, quamuis non reſpondeat ſucceſſus. Cum autem ſolutio huius obiectionis conſiſtat in illa iuris quęſtione: *Quando & qua pœna conatus ad delictum puniatur:* Ideoq; quæ hac de re obſeruaui perſpicue & breuiter quãtum fieri poteſt expediam. Primo nuda, ſimplex, latens in animo, aç nemini detecta 34
cogitatio, vt ab hominibus ignorata, ita ab iiſdem puniri nõ poteſt. *l. 18. D. de pœnis*, vbi Vlpianus: *cogitationis pœnam nemo patitur.* Et Pontifex in c. ſicut de Simon. *De occultis non iudicat lex.* Solus enim Iehoua Dux exercituum cogitationes hominum punit, cum hæ ipſius omnipotentiæ, & omniſcientiæ nequeant occultari. Veteres Theologi de cogitationibus hominum ſic loquuntur, *vt refert Iacob. Menochius de arbit. iud. caſu 360. num. 23. & 4.* Cogitationem illam, cui homo non aſſentitur, dicunt eſſe impunibilem: Cogitationem vero, cui homo leuiter aſſentitur, affirmãt peccatum veniale tantum inducere: Tertio cogitationem cui homo perfecte aſſentitur, mortale peccatum eſſe. Mi- 35
hi placet Lamberti Danæi diſtinctio *in Ethica ſua Chriſtiana libro 2. capite 17.* vbi tres cogitationis gradus cõſtituit hoc modo: *Primus*, inquit, *eſt cogitatio rei mala, leuis & momentanea, quæ animum noſtrum præterualat, priuſquam à nobis ipſis percipiatur & animaduertatur. Tam eſt enim ad omne malum fœcunda natura noſtra. Hierem. 4. verſ. 22. vt continue & indeſinenter quædam turpia cogitet. Qua cogi-*

tationes, quanquam sunt verissimi corruptionis nostræ originalis fructus, & effectus, tamen quia sunt leuissima, & nobis non percipientibus præterfluunt, nõ appellantur concupiscentia neq; hoc præcepto damnantur in electis. Sunt tamen amarus vitii nostri in nobis feruentis & ebullientis sudor & fumus. Secundum cogitationum genus & gradus est, cũ iam illa cogitatio mali non tantum percipitur à nobis ipsis, sed etiam nos quodammodo titillat & delectat, & pertentat tacito nostrum pectus gaudio, quanquam illi tamen non assentiamur, imo etiam eam procul à nobis & repellamus & auertamus. Vtcunque enim praua illa titillatio & aculeus leuis sit & subitus, iam tamen est concupiscentia; Quia cum à cupiendo aut concupiscendo dicta sit concupiscentia, vbicunque concupiscit, gliscitque, aut sese in nostrum cor insinuat gaudium & delectatio aliqua de re turpi & mala, certe concupiscentia est, qua hoc præcepto damnatur. Nihil igitur necesse est nos iis cogitationibus assentiri, aut eas sequi velle, vt damnabiles concupiscentiæ nominentur. Nam etsi eas repudiamus, atque nobis ipsis irascimur, qui ista cogitemus, & qui iis simus gauisi, sunt tamen concupiscentiæ. Motus enim & sensus omnis iucundus mali, qui tacitè in nobis spirat, & sola cogitatione etiam inopinantibus, atque adeo sæpe retinentibus obrepit, concupiscentia est, & apud Deum grauissimum peccatum, quanquam id homines pro nihilo ducant. Tertius cogitationum nostrarum gradus est, cum non tantum iis delectamur & titillamur, sed quasi vincimur, adeo vt illis plane assentiamur, & omnino. Quod fit cum apud nos animo constituimus illud sequi aut committere, quod cogitatio obtulit, quantum in nobis est. Hoc tertium cogitationis genus vulgo voluntas certa & resoluta, siue assensus animi appellatur, quam solam omnes agnoscunt esse peccatum & Philosophi & Sophistæ Romani. Secundum autem cogitationis genus, quam concupiscentiam appellauimus, non item. Hactenus Danæus.

36 Secundo quis cogitat & agit, sed non perficit delictum. Et hic est subdistinguendum. Aut enim quis ad actum remotum accelsit, aut ad proximum. Si ad actum remotum, vt si cum telo hominis occidendi causa incelsit, sed nondum vul-

nera-

nerauit vel impeditus vel pœnitentia ductus, tunc punitur extra ordinem, iudicis arbitrio, quoniam is ad actum tantum remotum accessit. Si ad actum proximum accessit, vt qui animo occidendi hominem vulneraverit, tunc delictum habetur pro expleto, & perinde punitur, ac si delictum perfecisset, *l.is qui cum telo 7. C.ad l. Cornel. de sicar. l. si quis non dicam rapere 5. C. de Episcop. & clericis l.1. §. fin. D. de extraordin. criminib.* vbi qui pueri pudicitiam attentat punitur. Sed hæ & similes leges, pœnam capitalem in conatum statuentes, per generalem consuetudinem sunt abrogatæ, & conatus semper fere extraordinarie punitur, id est, mitiori pœna, quam si effectus fuisset secutus. *Speculat. in tit. de accusatore §. 1. Baldus in d. l. 7. C. ad l. Cornel. de sicar. Tiraquel. de pœnis, Althusius in Iurisprudent. Roman. lib. 1. cap. 50. & cap. 54.* Et quamuis Bartolus *in l. 1. §. Diuus, D. ad l. Cornel. de sicar.* Menochius *de arbitr. iudic. quæstion. lib. 2. cent. 4. casu 360. nu. 93.* & nonnulli alii censuerunt, ita demum leges capitaliter conatum puniētes sublatas esse, si statuta in contrarium extent, tamen etiam absque statutis, de generali totius mundi cōsuetudine idem dicendum esse Angelus tradidit *in d. l.* 1. *§. si. nu. 3. & cons. 14. num. 3.* Iul. Clarus *lib. 5. sent. §. fin. q. 92.* Cum his consonant quoque cōstitutiones criminales Imperii, *cap. 177.* So sich jemandt einer Missethat mit gefehrlichen scheinlichen Wercken/ die zu vollnbringung derselben Missethat dienstlich seyn mögen/ vnterstehet/ vnd doch an vollnbringung derselben Missethat/ durch andere mittel/ wieder seinen Willen verhindert wird/ solcher böser will/ darauß etliche Werck/ alß obstehet/ folgen/ ist Peinlich zu straffen/ Aber in einem Fall härter dann inn dem andern/ angesehen Gelegenheit vnnd Gestalt der Sachen. Darumb sollen solcher Straff halben die Vrtheiler/ wie hernach stehet/ Raths pflegen/ wie die an Leib oder Leben zu thun gebürt. *Si quis maleficium apparentibus factis ad effectum seu completionem maleficii conducentibus molitur seu conatur, ac quo minus tale facinus perficiat,*

aliis

aliis mediis contra suam voluntatem impeditur: Ea voluntas, ex qua facinora aliqua (vt praeponitur) emergunt, criminaliter & pœnaliter corripienda puniendaq; est. Sed in alio casu seuerius quam in alio, ex respectu & qualitate causarum. Idcirco Iudices pœnam propterea consultent, scilicet quomodo ea corpori aut vitæ sit imponenda. Hæc tamen sententia in delictis atrocissimis iuxta communem Dd. sententiam locum non habet. Nam in illis punitur conatus etiamsi effectus secutus non fuerit, *Iul. Clarus d.q.92.numer.2. Kirchouius consil.13.& 14.tom.2.cons.n.6.& 9. Gail.de pace publ.lib.1.cap.14.nu.7. Nicolaus Vigelius in explication.constit.crimin.ca.3. Ioan. Borcholt. de feudis cap.8.num.94. Althusius allegato loco.* Wesenbecius *in Paratit. D.ad leg.Corn.de sicariis num.16.in fin.* vbi ait: *Itaque Saliceti decisio, existimantis non compelli Iudicem, se posse pro arbitrio mitius punire conatum, quam effectum cum lex vtrumque eodem modo coercet: valeat in atrocissimis delictis, maiestatis, parricidii, raptus (quanquam hoc ipsum controuerti potest, & dicere durum est) nisi quando lex expresse conatum punit: vt in raptu, literis hostilibus* (Benhedē vnd Feindsbriefe schreiben *appellant*) *&c. aut etiam in pœnis Ecclesiasticis, in reliquis dicamus eum oportere omnino pœnam, non secuto euentu mitigare.* Ha-
37 ctenus VVesenbecius, His sic præmissis ad solutionem obiectionis respondetur, Distinguendum esse inter conatum possibilem & impossibilem, hoc est, qui naturaliter non potuit deduci in actum. Quapropter cum natura impossibile sit, vt Lamiæ id præstare & efficere possint quæ confitentur, sicuti *lib.2.* diximus, ideoque ordinaria pœna puniri non possunt, sed extraordinarie tantum, propterea quod dæmoniacæ suggestioni & persuasioni vanissimæ fidem adhibuerint, *d.c.109.* Wo aber jemands. *Constitutio. Carolinæ.* Quam etiam ob rem non quæ quis voluisse dicitur, aut potuisse probatur, attendunt iudices: sed ea quæ quis commisisse & fecisse demonstratur, quæque per naturam rerum tam in potestatem quam voluntatem hominis cadunt. Lamias autem hæc non posse quæ fatentur, satis credo supra

pra demõſtratum eſſe. Inanis eſt eorum voluntas vbi facultas & potentia non adeſt, *l. 4. D. de acquir. hæred.* Nihilque aliud eſt quã puerilis animi perſuaſio, vel fallax opinio, vel cogitatio tantum, qua cum nihil ſit liberius, eius pœnã nemo patitur, *l. 18. D. de pœnis.* Pœnam inſuper harum vetularum mitigaret alias quoque 38
earum ætas atque ſenectus: quia plerunque eam ſenectutis partem attigerunt, quæ *decrepita* dicitur, quæ alias ſemper cum animi delirio & iudicii lapſu naturaliter coniuncta eſt, & pœnæ relaxationem veniamque meretur, ſimul & tormentis, quibus hę vetulæ ſubiiciuntur, eximit. *l. 3. §. ignoſcitur. D. ad SC. Syllanian. VVeſenbec. in Paratit. D. de pœnis nu. 10. Geil. lib. 2. obſ. 110. nu. 33.* Quo pertinet illud Vergilii *lib. 12. Æneid.*

—Dauni miſerere ſenectæ.

Et illud Euripidis *in Bacchis:*

Veſtram ſenectam video mentis indigam.

Item Plauti illud *in Mercatore:*

Senex quom exemplo eſt, iam nec ſentit, nec ſapit,
aiunt ſolere eum repueraſcere.

Neque profecto abſimiles ſunt Lamiarum actiones ſeu potius 39
paſſiones, illis dormientium, quas Bart. *in l. 3. D. de iuſt. & iure* recenſet. Et tamẽ ille Corypheus ll. ab ipſis homicidia commiſſa recte excuſat, tanquam ea hominis peracta operatione, quę ſenſu, quæ voluntate carear, non ſecus atque à furioſis ac inſipidis patrata, *And. Geil. allegato loco. n. 30.* Cur ergo Lamiæ, quarũ ſimilis eſt ratio, magis peccent illis qui dicuntur non peccare? Quid magis vrgetur illarum confeſsio quam furioſorum, quibus calamitate nõ pares ſed ſuperiores ſunt. Præterea pœnam Lamia- 40
rum mitigaret ſexus earum. Quia grauius quoad ſexum puniuntur viri quam mulieres, quæ leuiorem pœnam merentur. *l. quiſquis. § ad filias. C. ad l. Iul. Maieſt.* in illis verbis: *Mitior circa eas debet eſſe ſententia, quas pro infirmitate ſexus & minus auſuras eſſe con-*

fidimus, facit l. 38. §. 1. & 2. *D. ad legem Iuliam de adulter.* Et est textus elegans c. *indignantur* 32. *quæstion.* 6. Tanto grauius viros puniri oportere, quanto magis ad eos pertinet, & virtute vincere,
41 & exemplo regere fœminas. Aurelianus Imperator Zenobiam ad pœnam à militibus requisitam, quod sibi imperium vsurpauerat, vita donauit: indignum existimans mulierē interimere, *autor in vita ipsius Aureliani Vopiscus.* Sententia est Vergiliana *lib.* 2. *Æneidos:*

Nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna est.

Plinius *libr.* 8. *Naturalis historiæ*, rem satis miram dicit, leonem vbi sæuit, in viros plus, quam in fœminas fremere: veluti eum natura docuerit fœminas clementius, quam mares tracta-
42 das. Insuper paupertas Lamiarum & multitudo liberorum facit vt mitius puniantur. *Tiraquellus de pœnis causa* 26. *allegans l.* 7. §. 3. *ibi*, *Fauorabilem apud me causam numerus liberorum facit*, *D. de bonis damnator.* Habent enim tales mulierculæ sæpe domi nec frustum panis, nec obulū, quo se suosque sustentare possint: harum tristitiam quando Diabolus videt, tunc illis insidiatur quibuscunque modis, promittendo liberaliter sustentationem, vel adferendo ex cellariis & culinis aliorum cibaria & potum. Hinc Chrysostomus: *Omni Diabolica actione potentior ad nocendum est mœroris magnitudo: quia dæmon quoscunque superat, per mœrorem*
43 *superat.* Hac ratione Sergius Galba in iudicio absolutus fuit,
44 quod suos liberos paruulos in concionem produxerat. Hinc Quintilianus ipse lib. 6. *Affert*, inquit, *in his momentum*, *& ætas*, *& sexus*, *& pignora*, *liberi dico*, *& parentes*, *& propinqui*, *quæ omnia tractari varie solent*, & paulo post illud monet, vt eos in iudicio producamus, qui periclitantur, squalidos, atq; deformes, & liberos, & parentes. Item paulo mox: *Quare & obsecratio illa iudicum per charissima pignora*, *vtique & si reo sunt liberi*, *coniunx*, *pa-*

rem-

rentes vtilis erit. Pœnitentia quoque Lamiarum delictum mi- 45
nuit. *Tiraquel. de pœnis cauſ. 28. VVeſenb. D. de pœnis in fine in ver. Pœnitentia.* Extat conſtitutio pulcherrima Caroli Magni, *in* 46
conſtitutionibus eiuſdem de rebus Eccleſiaſticis & ciuilibus, fol. mihi 74. conſtitut. 25. cum annotat. Iuriſconſult. Baſilien. Viti Amerbachii, de pœna huiuſmodi Lamiarum: *Qui tempeſtates faciunt, placuit ſancto Concilio, vt vbicunque deprehenſi fuerint, videat archipresbyter diœceſis illius vt diligenter examinetur, ſi forte confiteantur aliquãdo, coniiciantur in carcerem, ſed tali moderatione fiat diſtrictio, ne vitã perdant ſed vt ſaluentur in carcere, dum Deo inſpirante ſpondeant emendationem peccatorum.* De pœna Lamiarum ſic ſtatuit Iuriſ- 47
conſultus Paulus Grillandus de Sortilegiis: *Nota,* ait, *vnum valde ſingulare, quod illarum apoſtatarum duæ ſunt ſpecies. Vna eſt, quæ ſimpliciter retrocedit à fide & ſequitur cultum & obedientiam dæmonis: altera eſt, quæ poſtquam Chriſti fidem abnegando reliquit, & deiecit ex corde ſuo iterum ſe baptizat expreſſe in nomine Diaboli, & aliud nomen ſibi ſuperimponit, licet vtraque pars ſit damnata, prior tamen ſi peccatum ſuum reuocat, admittitur ad pœnitentiam, & euitat pœnas corporales ſicuti hæretici, l. Manichæos C. de hæretic.* Et denique 48
alias iuris eſt, quod quotieſcunque pœna aliqua conſtitit in arbitrio iudicis, prout hæc, id eſt, quæ non eſt aliqua lege expreſſa, tunc iudex poteſt quidem pro delicti grauitate grauem etiam pœnam infligere, modo ad mortem non procedat: Sichardus *in l. 3. C. de ſeruis fugitiu. num. 8.* vbi ait: Hoc aureum eſſe dictum in criminalibus. Fit hoc loco prouocatio ad legem Moſaicam *Exod. 22.* Sed ſufficienter oſtendi textum illum ſaltẽ de his loqui, quæ ſortilegiis & magicis artibus homines & iumenta interfecerunt, non vero de ſagis illis & miſeris anubus, quæ cum Diabolis ſe colludere, choreas ducere, concumbere, ſcopis inſidentes per caminos euolare ſomniant. Cur non blaſ- 49
phemiæ & execrationes, non contumacia in parentes, non calumniæ, mẽdacia, obtrectationes in proximum, quæ nunc pro

obſonio ſunt, æque vindicantur, *vt VVeſenbecius in Supplemento ad Schneidevvin. §. item lex Iulia, Inſtit. de publ. iudiciis ſcribit.* Mãdatum Dei ſeuerum eſt: *Quicunque blaſphematur nomen Domini morte moriatur.* At quid vſitatius inter milites & mercatores, quã
50 vt parui lucelli gratia, in vna hora, aliquoties Deum abnegent, & ſe Diabolo voueant. Hinc Chryſoſtomus apud Gratianum c. eiiciens *88.* diſtinctio. *Mercator ſine mendacio,* inquit, *& periurio eſſe non poteſt.* Et Demoſthenes *in Orat. pro Phormio.* Ingens, ait, eſſe miraculum ſi idem mercator induſtrius videatur & probus. Præcipit Deus in eodem capite Exodi *22. Aduenam non contriſta-*
51 *bis.* Vbi hoc hodie obſeruatur, dum plerique aduenis in omni commercio & negotio quantum poſſunt iniuſte aliquid detrahunt, id licere putantes, quod non ſibi cum indigenis negotiũ ſit. In eodem capite Moyſes ait: *Viduæ & pupillo non nocebitis.* At quid vſitatius quam hos defraudare? Mandat Deus paſſim in ſa-
52 cris literis, ſicuti oſtendi, vt Magi & Arioli capitaliter puniantur. At in quibuſdam locis non ſolum non puniuntur hodie, ſed inſuper quoque patrocinium & honores conſequuntur. Imo permittitur ipſis ſuas præſtigias, & quidem die Dominico, in foro vel curia coram populo oſtendere. Nunquam hi puniuntur, qui de rebus amiſſis, Magos & Veneficas conſulunt. Et denique
53 conſpicimus hodie, proh dolor, quam plurimos libros magicos impune non tantum typis excudi, diſtrahi, vendi & legi, ſed & ipſam artem à pleriſque ſine omni metu vſurpari & exerceri. Mi-
54 tius igitur & circumſpectius cum Lamiis agendum arbitror, ne malum malo cumulemus, & ne ſimul cum miſeris & afflictis, ſpiritus ille dementator & fallaciſſimus, ipſum magiſtratum alioſque qui hiſce rebus plus fidei & potentiæ tribuunt, quam reuera phyſicis rationibus ineſt, ſeducat & fallat. Agitur enim hic de vita hominis, hominis, inquam, pro quo Deus pater cœleſtis filium ſuum vnigenitum CHRISTVM IESVM Dominũ
55 noſtrũ, crucis ignominioſiſſimam mortem ſubire voluit. Huic red-

reddenda erit ratio, quando in nube ſerena dicere ius veniet, ſceleriſque coarguet orbem. Atque ita tandem hic labor, opinione mea, quam initio operis conceperam, longe maior & difficilior, ad metam adſpirante Iehoua duce exercituum, decurrit: Cui ſoli iuſto & miſericordi DEO me meamque familiam, in hac lachrymarum valle & diuerſorio commendo.

Feci, quod potui, potui, quod Chriſte dediſti,
Improba fac melius ſi potes inuidia.

INDEX RERVM ET VERBORVM HVIVS OPERIS LOCVPLETISSIMVS.

Nota prima librum; secunda paginam; tertia paginæ versum denotat.

A.

ABraham Aben Ezra, de prædictionibus astrologicis. 1. 111.22

Absoluere suspectum hominē mali exempli est.3. 22.1

Absolutio iuramentum præstitum sequatur. 3. 24.11

Abusus verbi Dei in incantationibus magnum peccatum.1. 53.14

Academiæ Germanicæ purgationem per aquam frigidam reiiciunt. 3. 41.27

Accusatione instituta, satisdationes præstandæ sunt.3. 9.6

Accusatio maleficii quid sit.3. 8.4

Accusatorem certum esse oportet.3. 8.2

Accusator tenetur crimen probare.3. 9.5. ad probandum periurium admittitur 3.24.12. crimen cum argumentis suspicionis Iudici exponere debet ante capturam.3. 48.7

Achillis vmbra ab Vlysse euocatur.1. 35.14

Adolescens adolescentem se in tortura interfeciſſe fatetur. 3. 104.8

Adriani Imp. diuinatio.1. 109.14

Aduenæ & pupilli defraudantur. 3. 146.51

Ægrotus reiicit à se Diabolum. 1. 25.9

Ægyptiaci dies.1. 114.30

Aerem an Lamiæ turbare possint.2. 59.1

Ægyptii Magiæ & incantationibus dediti.1. 46.23

Agricola Patauii Lycanthropus homines insilit & trucidat.2.24.25. vulnerat tres fœminas absentes sub forma trium felium.2. 23.20

Agyrtarum præstigiæ.1. 29.18

Æquiuoca in benigniorem partem interpretanda.3. 60.36

Ætas pœnarum mitigationem meretur. 3. 143.38

Æthiopum consuetudo in iudiciis.3. 3.8

Albertus Crantius de gestatione ferri cādentis.3. 37.17

Alberti Magni fascinationes Coloniæ. 1. 28.16. obiectio de figuris magicis.1. 98.57

Albumazar de prædictionibus astrologicis.1. 111.22

Alces vngula medetur cōuulsioni.1. 93.47

Alciati IC. sententia de conuiuiis Lamiarum.2. 41.32

Alectriomantiæ ratio.1. 46.20

Alexander Magnus alteram aurem reo reseruat.3. 6.28

Alexandri de Alexandro definitio præstigii.1. 23.2

Amadisi fabulæ.3. 28.25
Amasii Lamiarum.2. 33.8
Amasis regis Ægypti impotentia curatur. 1. 55.18
Ambrosius contra Diuinationes curiosas. 1. 111.25
Amulæta naturalia.1. 93.49
Amulæta superstitiosa. 1. 94.49
Amulætorum collo appensorum efficacia.1. 92.45
Ancyrani Concilii decretum contra Metamorphosin hominis in bestias.2.17.11. 3.Ddd. 3. de pœna consulentium Magos.3. 136.26
Andreæ Alciati consilium de Lamiis puniendis. 3. Eee. 1. Sententia de generib⁹ probationum.3. 41.26
Angeli Dei iudiciis intersunt.3.3.7.quare à Deo creati.2. 28.40
Anicula veneficii falso insimulata.3. 102.5
Animātium superstitiosæ obseruationes. 1. 112.27
Animas defunctorum nō oberrare in terra.1. 35.12
ex Annulis diuinatio.1. 44.14
Anserum prædictiones. 1. 112.26
Antigonus fratrem clam sepelit.3. 36.14
Αντιπάθεια aquæ cum Sagis.3. 43.31
Antonii Flaminii oratio.1. 52.13
Antonius Gomezius de cadauere sanguinem emittente.3. Ddd.2
Antonius Zund ob minas necis accusatur.3. 107.17
Anubidis factus concubitus cum Paulina. 2. 57.29
gemeine Anzeigung / deren jegliche allein zu peinlicher Frage genugsam ist. 3. 93.12. & 99.12. redliche Anzeigung der Missethat. 3. 105.9
Apollinis specus.1.32.5.oraculum.1. 32.6.
Apolloni⁹ Thyanneus è cōspectu Imp. disparuit. 2. 44.37. Puteolis in Campaniā est deductus. ibid.
Apollonius Thyanæus Achillis manes cōsulit.1. 36.15
Apparitiones mortuorū confictæ.1. 35.12
Appion Grammaticus Homeri manes euocauit.1. 35.14
Apuleius Madaurensis de vsu suspensorum in Magia.1. 63.1
Aquæ an Sagas in suum alueum recipiāt. 3. 43.31
per Aquam feruentem probatio.3. 38.20
Aquæ calidæ consecrandæ ratio. ibid.
Aquirensis Concilii decisio de translationibus Lamiarum.2. 29.26.& 42.32
Aquirensis Concilii verba de pœna Magos consulentium.3. 137.30
Arbores incidendæ luna denascente. 1.114. 29
Arcades in lupos conuersi.2. 22.18
Arcadis somnium de familiari suo interfecto.2. 39.25
Archesii imaginatio.1. 101.66
Arioli qui sint.1. 40.1
Ariolorum vanitas & mendacia. ibid.
Ariolorum responsa vel mendacia vel ambigua.1. 41.5
Ariolorū mentio in scriptura sacra.1. 40.2
Arioli sæpe innocentissimis notam sceleris inurunt.1. 40.3
ex Arioli iudicio innocens suspenditur. 1. 40.4
Ariolus vxorem apud maritum prætorem maleficii insimulat.2. 45.47
Arma piorum contra Diabolum.1. 13.10
Arundinis radices ferrum è vulnere eliciunt.1. 93.46
Ascendentes Lamiarum.2. 33.8
ex Aspectu obseruatur conscientia.3.17.18
Aspis magicos metuit susurros.1. 50.4
Astragalomantia quæ.1. 108.13
Astrologi iudiciarii.1. 110.18
Astrologicæ prædictiones quousq; extendendæ.1. 110.21
Astrologicis syderum obseruationib. gaudet Diabolus.1. 99.59
Asyla sceleratis aperta.3. 4.12
Athenienses mitius puniebant confitentem.3. 56.19
Attingani in Rom. Imp. nō ferēdi. 1. 47.24

Attin-

Attinganorum deceptiones in inspiciendis manibus.1. 46.22
Augures non possunt dici Magi. 1. 106.3
Auguria.1. 111.24
Augustinus quos Magos vocet.1. 66.11
Augustinus de conatibus Diaboli.1.9.5.de diuinatione dæmonum.1.41.5. de eiiciendis dæmoniis.1.59.30.de potentia veneficarum. 1. 66.11. contra curationes magicas. 1.88.39. contra prædictiones Astrologicas.1.111.22.contra Metamorphosin hominum.2.18.14.& 21.18.& 43.32.de iudicum prudētia.3.20.29. de cōcubitu dæmoniaco. 2. 48.4.Eiusque refutatio.2. 53.26
Augustini Lerchemeri sententia de impotentia veneficarum. 1. 64. 5. de ablatis à Lanio poculis Lamiarū. 2.45.45.de consecratione Papistica.1. 58.27
Augustinus Marloratus de translatione Christi, Matth.4.2. 45.43
Auicenna.1. 101.69
Auicenna de Metamorphosi hominum. 2. 24.22
Auium obseruatores.1. 111.23
Auium obseruationes physicę.1.112.26.superstitiosæ.1. 112.27
Aurelianensis concilii verba de pœna magos consulentium.3. 137.29
Aurelianus Imp. Zenobiam ad supplicium requisitam, vita donat.3. 144.41
Aurigæ Lamiarum.2. 33.8
Authent. Gazar. von der Zauberer Beschädigung.1. 2.1
Axinomantiæ qualis ratio. 1. 45.19

B.

Baculis & scopis insidentes an in aerem auehantur Sagæ.2. 31.1
Baiulatio Lamiarum in aere.2. 32.7
Baiuli Lamiarum.2. 33.8
Bartolus de Veneficis. 1. 70. 19. Eius error de tempestatibus.2. 64.16
Βασκάνειν qui dicantur.1. 23.4
Beerwolff in Noruegia, Suecia, Liuonia.3. Ddd.3.
Benedictus Aretius de Veneficis.1. 68.17
Bessus parricida leui occasione seipsum prodit.3. 112.34
Blasphemia non vt oportebat, morte punitur.3. 145.49
Blocksberg locus conuentus Lamiarum. 2. 31.2.3.58.28
Bodinus. Vide Ioannes Bodinus.
Boetii interfecti vltio diuina.3. 3.4
Bombastus approbat magicas morborū curationes.1.80.10.& 82.20.Eius remedium ὑπερφυσικὸν.1. 82.20
Bononiensis citharistria amoto fascino exanimis collabitur.1. 36.16
in Borussia Lycanthropi.2. 24.26
Bracarense Concilium de tempestatum auctore.2. 67.27
Bremæ quidam confitetur in tortura homicidium à se non perpetrarū.3. Ccc.2
Bructerorum mons Blocksberg.2. 31.2
Brugis Venefica multos restituit firmę valetudini.3. 114.38

C.

Cabala Iudæorum species Magiæ.1. 51.9
Cadauer Magi, qui sibi mortem cōsciuit, an exuri debeat.3. 135.22
Cadauer sanguinem emittens, an homicidam recte prodat.3. Ddd.2.& 44.32
Caii Furnii maleficia Quiritibus ostensa 2. 64.20
Caluinus. Vide Ioannes Caluinus.
Campe vel cruce contendere.3. 34.9
Cancri viui cum ardētibus cereolis in cœmiterium immissi.1. 35.13
Canis rabidi morsus curatio superstitiosa 1. 85.28
Canonici Iuris constitutiones contra Veneficas.1. 70.18
Capita mortuorum plerunque ad Necromantiam adhibentur. 1. 31.4
Captura Veneficarum.3. 46.1
Captura non concedenda nisi præcedentibus indiciis.3. 47.3
à Captura an incipiendum in causis criminalibus. ibid.

Capturæ non incipiendum in criminalib. indiciis non præcedentib. 3. Bbb. 4.
ante Capturam plene de delicto constare debet. 3. 48.5
ad Capturam Iudex procedere non potest sine dignis suspicionibus & diffamatione. 3. Bbb. 4
Carcer mulieris qualis esse debeat. ibid.
Carcer sæpe species torturæ & cruciatus. 3. 48.9.
Carcerum solitudo, squalor, caligo & horror. 3. 49.9
Carcer non pœna sed custodia sit. 3. Bbb. 4. & 49.9
Carceris custodia nõ sit diuturna. 3. Bbb. 4
Cardanus Augustini sententiam de concubitu dæmonico refutat. 2. 53.27
Cardialgiæ curatio. 1. 92.46
Carmina superstitiosa. 1. 83.25
Carnifex Metis occidit famulam, matrẽ familias & filiam, & maritum insimulat latrocinii. 3. Ccc. 1
Caroli Magni constitutio de pœna pœnitentium. 3. 245.46
Carolus Magnus de non soluente mulctã 3. 34.9.
Caroli Magni exemplum. 3. 57.27
Caroli Rumi sententia de nominatione socii criminis in confessione. 3. 91.8
Caroli quinti Impera. Constitutio criminalis de pœna iudicis inique torquentis. 3. 124. 53. de Incarceratione. 3. 47. 4. 49.9.
Carolus Quintus de Veneficarum pœnis. 2. 69.18
Caroli Quinti Constitutio contra Zigeunos. 1. 47.24
Carolus Quintus absurdas confuetudines iudiciorum abrogauit. 3. 4.5
Carolina constitutio de Denunciatione Maleficorum & Magorũ. 3. 98.32. de reuocatione in extremis. 3. 130. 5. de supplicio Magorum & veneficarum. 3. 133. 17. de indiciis ad torturã. 3. 93. 12. & 94. 12. de pœna consulentium magos. 3. 138.31
Carolina constitutio non facit mentionem concubitus dæmoniaci. 2. 53.25.
Carolina lex in criminalibus obseruanda. 3. 7.39
Carolinæ constitutionis verba de Incantatoribus. 1. 3.2
Caſparus Peucerus de læsionibus Veneficarum. 1. 72.25. & 73.32. de λυκανθρωπία 2. 86.7
Cassian. negat spiritus coire posse. 2. 52.18
Cato villicis diuinationes prohibuit. 1. 111.25.
Caroptromantia. 1. 94.13
Celsus IC. de errore & consuetudine introductis. 2. Ddd. 2
Characteribus an vis aliqua insit. 1. 91.44
Chirurgi præstigiosi. 1. 86.34.
Chiromantia refertur inter physicas diuinationes. 1. 109.17
Chiromantici superstitiosi. 1. 111.16
Chiromantici non possunt dici Magi. 1. 196.3
Choreæ Lamiarum. 2. 34.18
Chrismatis consecratio seu exorcisatio. 1. 58.27
Christallomantia. 1. 42.10
Christianus Friesl. 1. 52.8
Christus an corporaliter à Diabolo super pinnacula templi subductus. 2. 35.15
Christum quomodo Diabolus sustulerit. 2. 45.43.
Christi exemplum prætenditur Lamiarũ volatui & baiulationi per aerem. 2. 35. 23. & 44.40. 3. Ddd. 3.
Christophorus Dux Virtenbergicus non fert Iudæos in suo Ducatu. 1. 53.15
Christo reddenda erit ratio administratæ iustitiæ, 3. 247.55
Chronomantici. 1. 113.29
Chrysostomus contra curationes magicas 1. 88.39. de mœrore animi. 3. 144.42
Cicero de Auguriis &c. 1. 111. 24. de mala physiognomia 3. 18. 19. de quæstionib. 3. 109.6
Circulatorum circumforaneorum ludibria. 2. 39.18

Circe socios mutauit Vlyssis a. 21.28.& 22. a 18.
Citationis forma ad testes.3. 71.32
Claudii 2. Imp. diuinatio de sua posteritate.1. 109.14
Clerici pleriq; magi.1. 21.13
Cogitationis tres gradus.3. 139.33
Cogitationis pœnã nemo patitur 3.139.34
Coitus dæmonis cum mulieribus.2. 48.1
Colonorum prædictiones.1. 114.29
Comitia Lamiarum 2. 32.6.3.Ddd.2
Commissionis forma in crimine Veneficii. 3. 70.31
Compurgatores qui dicantur. 3.23.7. Horum iuramentum.2. 23.8. & 41.25
inter Conatum possibilem & impossibilem distinguendum.3. 142.37
Concilium Ancyranum damnauit opinionem Metamorphoseos humanæ.2.17.11
Conatus ad delictum quando & quomodo puniendus.3. 138.33
Concubitus Dæmonis cum Lamiis.2. 48.1 21 Eius assertio.2. 48.23.&c.3.Ddd.2.& 3
Concubitus dæmoniaci vanitas & falsitas 2. 52.19
Concubitus dæmoniaci sunt illusiones.2. 50.11
Condemnari nemo debet inaudit⁹. 3. 67.20
Confœderatio Lamiarum cum Diabolo qualis.2. 8.2
Confessio est legitima probatio.3. 53. 8
Confessio delicti hominem infamem reddit 3. 95.14
Confessionis circumstãtię post torturam interrogandæ.3. 118.41
Confessioni simplici non credendum. 3. 105.12
Confessionib. extortis non credendum. 3. Ccc.1
Confessionis extortæ exempla.3.Ccc.1.& 2
Confessio in tormentis facta, ad condemnationem non sufficit.3. 122.47
Confessioni non statur sine indiciis probabilibus.3. 54.11
Confessio debet continere verum & possibile.3. 58.2
Confessio metu tormentorum facta, confitenti non præiudicat. 3. 105.14
Confessio spontanea est validissima probatio.3. 53.8
Confessio plus operatur, quam aliqua species probationis.3. 53.7
Confessio criminis sufficit ad maiorem inquisitionem socii.3. 92.9
Confessioni soli non est standum in criminalibus.3. 59.28
Confessionem delicti sequitur executio pœnæ.3. 129.2
Confessio homicidii falsa.3. 54.14
Confessio moribundi sola non est sufficiens indicium ad torturam.3. Ccc.3
Confessio rei resipiscentis supplicii tempore, quãdo indicium ad torturam faciat. 3.98.31. quando ad inquisitionem ibid.
Confessio vulnerati in articulo mortis indicium facit ad torturam 3. 98.29
in Confessum nullæ sunt partes iudicis quam in condemnando.3.53.4.&56.20
Confessionis renouatio quatenus sufficiat.3. 122.47
cum Confitentibus vltro mitius agendum. 3. 55.18
Confessiones Lamiarum de suis conuentibus commessationibus choreis.2.32.4
Confessionis Lamiarum consensus obiicitur.2. 41.46
Confessioni Lamiarum contra socias non semper est credendum.3. 88.1
Confessiones Lamiarum erroneæ non admittendæ.3. 58.29
Confessio veneficæ extraiudicialis indicium est ad torturam.3. 108. 19. non ad condemnationem.3. 109.11.
Confessio veneficæ de socia criminis an fidem faciat, vel ad torturam vel ad vlteriorem inquisitionem, Dd. sententiæ. 3. 90.4
Confessio veneficarũ extraiudicialis spontanea non plene probat.3. 56.21

Confessio Veneficarum spontanea quando sufficienter probet.3. 53.9
Confessiones Lamiarum de coitu Dæmoniaco obiicitur.2. 49.6
Confessio Magorum & Veneficarũ.3. 53.2
Confessio Sacerdoti facta non probat in iudicio.3. 56.22
Confessor non reuelet secreta Confessionis.3.56.23.perpetrandum delictum indicare potest. ibid.
Confessio Veneficæ sacerdoti facta non probat.3. 56.22
Confessio Veneficæ extorta.3. 54.10
Confessio Veneficæ si non reuocari, tamen excusari & declarari potest.3.59.32
Confessio Veneficæ æquiuoca nihil probat.3. 60.36
Confessio Veneficarum impossibilis nihil probat.3. 58.28
Confessio Veneficæ extraiudicialis, vt sit indicium ad torturam, sua habet requisita.3.109.21.I.vt sit verisimilis.3.109.22. II.vt seria sit nõ iocosa.3.109.23.III. Specialis,nõ generalis.IIII. probata duorũ testimonio. 3. 109. 24. metu facta non probat. 3. 54.10. facta spe gratiæ iudicis plene non probat. 3. 52.24
Confrontatio quid.3. 97.24
Conradus de Marpurg Inquisitor per ferrum candens probat hæreticos.3. 37.16
Consanguinei admittuntur ad probandũ errorem confessionis. 3. 59.33
Conscientia ex aspectu obseruatur. 3.17.18
Conscientiæ malæ seipsum prodentis exemplum.3. 18.21
Constantiensis Carnifex statu inficitur à Venefica.1. 72.26
Constantini Imp.dictum de pœnis.3.129.3
Constantini & Constantii Impp. pœnæ in Veneficas ob tempestates motas.2.61.7
Constantinus prohibuit diuinationes. 1. III. 25. de pœnis magorum.1. 3.2.&3
Constantini Imp.rescriptum de torturis & suppliciis.3.Ccc.4.de Veneficarum artibus & pœnis.1.69.18. lex concedit vsum magicarum curationum.1.87.38.postea à Leone Imp.emendata est.1. 87.39
Constantinopoli apparuit multitudo Luporum incolis noxia.2. 28.35
Consuetudo cum Magis indicium facit ad torturam.3. 108.18
Consuetudo explorandi veneficas. 3. 19.25
Consuetudo probandi Lamias per aquam frigidã non excusat peccatum.3. Ddd.2
Contestationis litis forma.3. 11.25
Contestium cõsensus est firma probatio. 3. 63.20
Conuersatio cum magis indicium est ad torturam. 3. 108.18
Coniugum nouorum ligatio.1. 54.17
Consecrationes Pontificiorum varię.1.57. 26.&c.
Constitutio Carolina de peritioribus cõsulendis à Iudice in dubiis.3. 104.9
Constitutio criminalis de conatibus ad delictum.3. 142.37
Consulentes magos, qua pœna afficiendi. 3. 136.25
Conuentus & conuiuia Lamiarum qualia.2. 32.3
Coquus Lamiarum in monte Bructerorũ combustus.2. 45.44
Coralliorum stomacho adhibitorum vsus.1. 92.46
Cornelia lex de Veneficis.1. 3.3
Coruorum obseruationes.1. 112.26
Corpus Domini temere sumentes intra annum peremit.3. 56.11
per Corpus Domini explorare. 3. 35.11
Corpus physicum in diuersis locis nõ potest eodem tempore existere.2. 44.40
Creon prohibet Polynicis corpus sepeliri. 3. 56.14
per Cribri saltum Veneficas explorare. 3. 19.25
ad Crimen læsæ Maiestatis quæ peccata referantur.1. 2.1
Crimina excepta.3. 90.3
Criminalium causarũ cognitio apud Roman.tanti consulibus cõpetebat.3. 3.9

Criminales cauſę plebeis demãdatę. 3. 4. 14
Criminales conſtitutiones Caroli V. nihil habent de nocturnis conuiuiis & tranſmutationibus Lamiarum. 3. 59. 31. De teſtibus. 3. 62. 2
in Criminalibus quot modis procedatur. 3. 8. 1
in Criminalibus probationes ſint luce meridiana clariores. 3. 104. 9
Crucis indicium. 3. 34. 9
Crucis ſignum auerſantur Diaboli. 2. 32. 5
Cumanus 41. Sagas damnauit. 3. 113. 37
Curatio Magica & ſuperſtitioſa inter ſe cognatę. 1. 85. 30. Quomodo differant. 1. 85. 32
Curationes morborum præſtigioſę. 1. 78. 1. & 9. Superſtitioſæ. 1. 83. 23
Cynanthropi quomodo curati. 2. 42. 32
Cynops magus mortuos ſuſcitare credebatur falſo. 1. 38. 18
Cythariſtria Bononienſis amoto faſcino collapſa eſt in terram exanimis. 1. 36. 16

D.

Dactylomantia. 1. 44. 14
Dæmonum poteſtas in aere. 2. 62. 12. limitata potentia. 1. 15. 16. choreæ in campis. 2. 41. 30. concubitus cum Lamiis. 2. 48. 1
Dæmones verbis eiiciuntur. 1. 90. 42
Dęmones quomodo recte eiiciantur. 1. 59. 29
Dæmones pro Diis culti. 1. 14. 14
Damnato executio triduo ante eſt denũcianda. 3. 129. 4
Danbuſenus. 2. 36. 20
Dani non ferunt Iudæos. 1. 54. 16
Dauid Chytræus de concubitu dęmoniaco. 2. 53. 21. De Veneficis. 1. 68. 17
Decius Mundus ſtuprat Paulinam in tẽplo. 2. 55. 33. à Tyberio in exilium eiicitur. 2. 56. 34
Decollatio præſtigioſa. 1. 29. 19
Decretorii dies tempeſtatũ ſterilitatis aut fertilitatis anni. 1. 113. 29
Defenſio armata quid. 3. 26. 16
Defenſio armata quibus in cauſis locum habeat. 3. 28. 23. &c.
Defenſio iuratoria. 3. 23. 4
Defenſio nemini neganda. 3. 66. 19
Defenſiones ſubueniãt inquiſitioni. 3. 22. 1
Defunctorum animæ in terra non oberrant. 1. 35. 12
Delictum nemo libenter fatetur. 3. 101. 1. de Delicto conſtare debet ante capturam. 3. Bbb. 4
Delphici templi incendium. 2. 62. 14
Delphicum oraculum de conſeruatione templi. 2. 63. 14
Demoſthenes fugã ſuam excuſat. 3. 107. 16 ex Denunciatione Magorum nemo capiatur aut torqueatur. 3. 98. 32
Denunciationis forma ad reum. 3. 72. 33
Deponẽtes ſuper fama eos nominare debent, à quibus audiuerunt. 3. 16. 12
Depoſitio rei ſupplicii tempore neminem onerat. 3. Ccc. 2
Depoſitio rei reſipiſcentis tempore ſupplicii, quando indicium ad torturam faciat. 3. 98. 31. quando ad inquiſitionem ibid.
Depoſitio rei tempore ſupplicii neminem onerat. 3. 97. 25
Depoſitio morientis non eſt ſufficiens indicium ad torturam. ibid.
Depoſitiones teſtium in crimine veneficii 3. 63. 5. &c.
Deorum libidines & liberi fictitii. 2. 54. 28
Deorum gentilium numerus. 1. 14. 15
Deus vult naturam à ſe conditam conſiderari. 1. 16. 1
Deus quo conſilio permittat Diabolo teſtarem in Iob. 1. 68. 15
Deus nihil agit contra ordinem à ſe cõditum. 2. 28. 37
Deus quare angelos & homines creauerit 2. 28. 40
Deus ſanguinem innocẽtem de manu Iudicum requiret. 3. 3. 6
Deus eſt vindex iudicii iniqui. 3. 2. 3
Dei tutela tutiſſimum remediũ. 1. 103. 77
Diaboli ſtudium. 2. 8. 6. contra Deũ. 1. 14. 13

Impetus violentus. 2.8.7. potẽtia. 2.62. 9. audacia. 1.84.3. Sæuitia. 1. 9.6
Diabol⁹ autor fascini. 1.23.5. insidiatur hominibus. 1.8.4. Dei lictor & Carnifex. 1. 68.14.2.29.4. absque Dei permissione nõ potest nocere. ibid. agit causam militis Spandaci. 1.10.6. abducit hospitem peierantem. 1.11.6. in Hammel seducit 130. pueros. 1.25.10. patitur se virgis cædi. 1.49.2. videri vult coactus respõsa dare. ibid. mortuos resuscitare non potest. 1.38. ibid. gestat defunctorum cadauera. ibi, diabolum illudit. 1.41.6. simulat se cogi à Magis. 1.20.11. quomodo mancipia sua instruat. 1. 19. 9. per mœrorem homines superat. 3.144.42. viciat imaginationem. 2. 36. 21. multum potest Deo permittẽte. 2. 62. 9. medicus peritissimus 1.78.3. quare morbos curet 1.79.9. commutationem morborum quærit. 1.102.73. imitatur Deum in stabiliendo suo regno. 1.14. 12. gaudet Astrologicis obseruationibus. 1. 99. 59. in curandis morbis semper lucra sua quærit. 1.102.73. nõ potest trãsformare homines in bestias. 2.18.14. & 19.15. &c. multos mœrore superat. 2.6.16. quomodo Lamiis insidias struat. 2.6.18. oculorũ aciẽ perstringit. 2.50.13. auditũ obtusiorem reddit. ibid. Tactum decipit. ib. magos per aerem vehere potest. 2.43. 36. delectatur præstigiis. 2.25.26. creaturas Dei transmutare nequit. 2.17.13. est autor fascini. 2.65.21. in societatem impietatis trahit hominem 2. 65. 22. quas artes doceat Lamias. 2. 66. 24. absque Dei permissione nihil potest. 2. 62.9. Sagis leuitatem nõ communicat. 3. 43.31
Diaboli eiiciẽdi ritus in veteri Ecclesia. 1. 59.30
Diabolo facile est varias species ementiri. 1.23.6. multa impossibilia. 2. 18.14.
Diaboli in forma suorum hominẽs & iumenta interficiunt. 2. 28. 34. inuitati in nobilis venerunt ædes 1.11.7. nouerunt quare Christus in mũdũ venerit. 1.14.11
Dictum socii criminis an faciat indicium ad inquisitionem, Dd. sententiæ. 3.90. 4. & 92. 9
Didius Iulianus ex speculo diuinat. 1.44.13
Dies Ægyptiaci seu ægri. 1. 114.30
Diffamatio inquisitionem præcedere debet. 3. 15.6. & 16.12
Diffamationem à fide dignis proficisci oportet. 3. 15.8
Differentia Magorum & Lamiarum triplex. 2. 8.3.10.14.11. 15
Diodorus Siculus. 2. 3.5
Diomedis socii quomodo mutati in aues. 2. 21.18. &c.
Dion de Lamiis. 2. 3.4.
Discrimẽ inter magos, veneficas & Lamias. 1. 4.5
Diuinatio superstitiosa. 1. 102.13
Dd. sententiæ ordinarium processum in crimine veneficii sequendum. 3. 5.20
Doloris dentiũ medela superstitiosa. 1.83.25
Dominicanus pro Hieronymo Sauanarola rogum adit. 3. 34.8
Dominus serui fugitiui cædem in tortura in se recipit. 3. 163.7
Duellum quid 3. 27.21
Duellũ inter Dauid & Goliath. 3.27.22. Menelai & Paridis. ibid. Horatiorũ & Curiaciorum ibid. Edmundum Anglorum & Canutum Danorum reges. ibid. Hũdiugũ Saxoniæ & Roheum Daniæ reges. 3.28.22. Atistum Sueciæ & Frowinũ Iutiæ reges. ibid.
Duellum de rectis pro conuicto habebatur. 3. 29.28
Duellum quibus permissum. 3. 30.33
Duellum de nuptiis. 3. 28.24
Duelli forma. 3. 28.27
Duelli iura. 3. 29.28
Duellum abrogatum. 3. 30.29.
Duffus rex Scotiæ quomodo restitutus sanitati. 1. 82.18
Duris verba de Lamiis. 2. 4.7

Effi-

E.

Effigies hominis rotæ impositi saxo incisa.3. 104.8
Eguino prouocat Othonem Boiariæ ducem ad duellum.3. 29.25
Electoris Saxoniæ constitutio de iuramẽto purgationis.3. 25.14
Elyseus campus.2. 35.16
Ἐπῳδοὶ qui dicantur.1. 23.4
Ephialticorum nocturnæ passiones.2.51. 19. quomodo curatæ.2. 42.32
Epilepsiæ curatio superstitiosa.1.83.25. vera curatio. 92.45.&95.49.
Epilepticorum diurnæ passiones.2. 51.15
Episcopus sorte eligi prohibetur.1. 108.11
Epodi qui sint.1. 49.1
Errantis nullus consensus.2. 9.16.
Ethnici quid sentiant de Lamiarum potestate 2. 59.2
Euestra quid sint.1. 84.22
Eustachius de voce Lamiæ.2. 3.2
Examen per aquam calidam.3. 38.& 39.20
Examen testium an Commissario cõmitti possit.3. 66.18
Examinatio interrogatoria.3. 67.22
Examinationis per ferrum candens formula.3.36.15.Exemplum.3. 37.16
Exceptiones contra psonas testiũ.3.67.24
Exceptiones contra dicta testium.3.69.29
Exceptiones contra formam examinationis.3. 69.30
Excusatio nimis sollicita suspectos facit. 3. 18.21
Execrationes mercatorum & militum nõ seueriter puniuntur.3. 146.50
Executio triduo ante damnato est denũcianda.3. 129.4
Exod.22.Maleficam ne patiaris viuere explicat.3.131.7.obiicitur in Lamiarũ pœna.3. 145.48
Exorcisatio salis.1.57.26.aquæ.ibi.Herbarum.ibid.hominum.ibid.pecorum.ibi. balsami.ibid.olei. ibid.
Exorcismi abusus.1. 56.25
Exorcismi notæ.1. 56.26
Exorcistæ qui dicantur.1. 55.2
Exorcistę in primitiua Ecclesia.1.56.23.Pẽnificii.1.55.21.&c. incantatoribus annumerantur.1. 55.21
Exorcistas Vlpianus impostores nominat. 1. 56.24
Experientia prætenditur in confirmanda hominum Metamorphosi.2. 27.35
Experientia testatur Sagas mergi in aqua. 35 44.34
Explorationis maleficorum per aquam frigidam.3.32.1.sublata per Imperatorem.3. 40.22
Explorationum genera sex.3.33.3.I.per flãmam.3.35.5.II.per crucem.3.34.9. III.per sortes.3.34.10. IIII. per corpus Domini. 3.35.11. V.per ferrũ candens vel ignitum 3.36.12. VI. per aquam feruẽtem. 3.36. 20.vel frigidam. ibid.
Exploratio per aquam frigidam est Magica.3. Ccc.4
Explorationes illæ furiosę abolitæ sunt.3. 39.21
Extispicia.1. 111.25

F.

Fœdus Lamiarum cũ diabolo quale. 2.8.2
Fœdus magorum cum Diabolo quale.ibi.
Fœminę facile decipiũtur à Diabol.2.6.16
Fœminæ laborant incubo morbo.2. 51.14
Fœmina honesta confessa Sacerdoti,se incubum passam.2. 51.16
Fœminę mitius quã viri puniẽdę.3.143.40
Fama bona probata, præsumptio delicti tollitur.3. 60.33
Fama res veras & falsas nunciat.3. 16.9
Fama mala. 3. 16.8
Fama probatur per duos testes.3. 16.10
Fama vehemens cum aliis adminiculis indicium est ad torturam.3. 111.32
Famæ nõ credendũ in criminalib.3.Bbb.4
Famam veneficii à fide dignis proficisci oportet.3. 15.8
Famula nobilis Megapolitani conclusa fingit se in Bructerorum monte fuisse. 2. 38.23

Fasci-

Fascinatio species Magiæ.1. 23.1
Fascinare qui dicantur.1. 23.4
Fascini auctor Diabolus.1. 23.5
Fascinorum defossio.1. 73.32
Faunorum ludibria.2. 42.32
Feles adoriuntur agricolam ligna secantem.2. 23.20
Felis vulnerat faciem ministri. ibid.
Ferri candentis attactu autor maleficii proditur.3. 38.19
Ferdinandi Gonzagę iudicium de latrone seu homicida.3. Ddd.2
Ferri igniti gestatione quidam suam innocentiam testatur.3. 38.19
per Ferrum candens & ignitum probatio 3. 36.12
Ferri igniti gestationis formula. ibid.
Fessanæ maleficæ.2. 52.19
Fideiussoribus honestæ personæ in criminalibus committi possunt.3. 49.13
Fides & imaginatio fortis an differant,1. 101.64
Fides quid.1. 101.68
Figuris magicis an aliqua vis insit.1.98.57
Filia an matri similis sit in impudentia.3. 17.16
Filii Dei qui dicantur.Gen.6.2. 54.27
Filii Dei ingressi ad filios hominũ genuerunt potentes,Gen.6.obiicitur. ibid.
Filia præsumitur Lamia, matre tali existẽte.3. 17.16
Finni vendunt nautis ventos.2. 68.30
ex Fonte ante templum diuinatio de ægrotis.1. 44.13
Forma articulorum accusatoris.3. 73.34
Forma citationis ad testes.3. 71.32
Forma commissionis in crimine veneficii 3. 70.31
Forma denunciationis ad reum.3. 72.33
Forma interrogatoriorum rei.3. 74.35
Forma libelli supplicis innocenter tortæ. 3. 124.55
Forma libelli.3.11.15. Litis contestationis. 3. 12.16
Forma pronunciandi, quando non certo constat de delictis confessis.3. 120.43
Formas quas Diabolus assumat.1. 24.8
Forma sententiæ de cadauere magi, qui sibi mortem ipse consciuit.3. 135.23
Formicarum præsagia.1. 112.26
Fraißfäct.3. 76.35
Franciscanus prouocat ad certamen ignis Hieron.Sauanarolam.3. 33.8
Francisci Hotomanni sentẽtia de duello. 3. 30.29
Francisci Ponzinibii verba de confessione Lamiarum.3. 58.29
Franciscus Hotomannus de probatione per aquam frigidam.3. Ccc.4
Francisci Hotomanni sententia de generibus probationum.3. 40.24
Friburgi ægrotus Diabolum à se propellit dicto scripturæ.1. 25.9
Fridericus 2.Imp. consuetudinem gestandi ferrum ignitum sustulit.3. 38.18
Friderici 2. Imp. constitutio de duello.3. 28.23
Fruges an Lamiæ perdere possint.2. 59.1
Frugum excantatores.2. 64.20
Fuga delinquentium an indicium sit ad torturam.3. 106.35
Fulmina an Lamiæ excitare possint.2. 59.1
Fulgure accensa difficulter restinguuntur. 1. 78.6
Fulgura an Lamię excitare possint.3. Ddd. 4.
Fur ex oculo excusso quomodo cognoscatur.1. 42.6
Furi quomodo oculus excutiatur.1. 42.7
Furti pœna.3. 56.20

G.

Galli Templum Delphicum suo cum malo incenderunt.2. 63.14
Gastrimantia qualis.1. 32.7.& 44.15
Genethliaci qui.1. 109.18
Geomantia.1. 45.18
Georgius Sabinus de Lycanthropia. 2.26. 28.3. Ddd.4
Germanus non credit mulieres simul in caupona & in maritorũ lecto esse.2.40.27

Gladii

Gladii inunctio & deligatio, qua absentis vulnus curari creditur. 1. 86.33
Glückopff oder Hafen. 1. 109.15
Gnomi. 2. 36.17
Gomezii sententia de depositione morientis. 3. 97.27
Graculorum obseruationes. 1. 112.26
Grandines an Lamiæ excitare possint. 3. Ddd.4.
Grandines an Lamiæ excitare possint. 2. 59.1
Grandinum causam efficientem Deum esse. 2. 59.3
Grandines à Lamiis excitari obiicitur. 2. 61.7
Grãdo quomodo physice generetur. 2. 60.5
Gratianus Imp. de custodia reorũ. 3. Bbb.4
Gregorius Turonẽsis de exploratione per corpus Domini. 3. 35.11
Gruum volatus. 1. 112.26
Guilhelmi Adolphi Scribonii sententia de probandis Lamiis per aquam frigidam 3. 39. 2. Eius refutatio. 3. 42.31
Güstrouii Diaboli opera per fabrum oculus excutitur. 1. 42.9
Gygis annulus. 1. 44.15

H.

Hagel tochen. 3. Ddd.4
In Hammel oppido Diabolus seduxit 130. pueros. 1. 26.10
Hassiæ Principũ constitutio de pœna magorum. 3. 135.20.
Herbarum vsus superstitiosus. 1. 94.50
Herebrandus. vide Iacob. Herebrandus.
Herus quidam serui cædem in tortura in se recipit falso. 3. 103.7
Hewberg locus conuentus Lamiarũ. 2. 31.2
Hexen. 2. 5.12
Hexen reiten vnd fahren auff Besen/ Böcken/ Beinen/ &c. ist ein Phantasey. 3. Ddd.2
Der Hexē Wettenauff in aqua frigida. 3. Ddd.2
Hieronymus Sauanarola hæreseos accusatur. 3. 33.8
Hildebrandus corpus Domini coniecit in ignem. 1. 36.11
Hirundinis volatus. 1. 112.34
In Holsatia confiteretur mater, filia, mariti homicidiũ, cuius nõ erant rei. 3. Ccc.2
Homeri manes ab Appione Grammatico euocantur. 1. 35.14
Homicidium serui sui herus in quæstione fatetur falso. 3. 103.7
Homicidii indicium sanguinis emissio. 3. Ddd.2
Honorius Imp. de confessione Lam. 3. 89.2
Horatius de duello. 3. 27.22
Hydromantia. 1. 45.18. eius modus. ibid.
Hippolyt. de Marsi. de confessione vulnerati in agone. 3. 97.29
H. VV. verba de probatione Lamiarum per aquam frigidam. 3. Ccc.4

I.

Iacobi Spigelii sententia de tempestatib. motis. 2. 64.18
Iacobus Andreæ de consecratione olei seu chrismatis. 1. 58.28
Iacobus Cuiacius de veneficis. 1. 70.20
Iacobi Heerbrandi sententia de Metamorphosi hominum. 2. 18.14
Iacobus magus Perusinus. 1. 21.14
Iacobus Heerbrãdus de potestate Lamiarum in ciendis tempestatibus. 2. 66.28
Iacobi Menochii sententia de emissione sanguinis in crimine homicidii. 3. Ddd.2
Iacobi Reuardi IC. definitio Magiæ. 1. 18.7
Iacobi Sprengeri sententia de coitu Dæmoniaco. 2. 49.6
Iamblichus Procli magister vsus Alectriomantia, mortem sibi conscisciit. 1. 46.21
Ida liberta Mundi procurat concubitum Decii heri cum Paulina. 2. 55.30. in crucem agitur. 2. 56.34
Iciunii Encomion. 1. 60.35
Imaginatio Lamiarum. 2. 36.21
Imaginationis effectus. 1. 102.78
Imaginatio fortis qd possit. 1. 101.69. & 104. 72
Imaginatio fortis & fides an differant. 1. 100.64
Imaginationem viciat Diabolus. 2. 36.28

Imaginationibus, characteribus, an vis insit.1. 91.44
Impassibilis quædam Venefica Brugensis. 3. 113.38
Impossibilitas quomodo ꝓcreetur. 3. 118. 39
Impotētię ꝓcreatio 1.54.17.curatio.1.55.18
Impotentiæ coniugalis curatio Paracelsi magica.1. 95.52
Imprecationes cauendæ.1. 13.9
Inauditus nemo in criminalibus condemnari debet.3. 67.20
Incantatio nouorum coniugum frequēs. 1. 54.17
Incantationes in cereas imagines deriuare.1. 82.19
Incantatores qui dicantur.1. 49.1
Incantatorum meminit scriptura sacra. 1. 49.3
Incantatoris vocem serpentes renuunt. 1. 50.4
Incantator à serpentib interimitur.1. 50.5
Incantationum varii modi.1. 50.6
Incantare serpentes.1. 90. 42
Incarceratio est species torturæ.3. Bbb.4
Incarceratio non pœna sed custodia esse debet. 3. Bbb.4
ab Incarceratione an sit incipiendum in criminalibus.3. 47.2
Incarceratus indebite, impune aufugere potest.3. 50.15. ad carcerem redire non tenetur.3. 50.16
Incendiarius attactu ferri candentis proditus, rotæ supplicio afficitur.3. 38.19
Inconstantia Sagæ indicium facit ad inquisitionem.3. 17.17.&19 22.
Incubus morbus.2. 51.14
Incubo morbo laborant fœminæ. ibid.
Incubum etiam probæ mulieres patiuntur.2. 51.16
Indicia legitima delicti.3. 105.10
Indicia maleficii legitima quę sint.3.106.13
Indicia ad torturam relinquuntur Iudicis arbitrio.3. 92.10
Indicia ad torturam sufficientia qualia esse oportet.3.93.10.& seqq. Eorum sex requisita.3. 95.17
Indicia ad inquisitionem necessaria. 3. 16.13.&c.
Indicia Lamiarum seu Magorum vana 3. 19.25.&20.28.
Indicional Artickel des Anklägers wider Angeklagten.3. 73.34.
Infamis non auditur sine tortura.3. 95.15
Inhabiles in crimine Veneficii testes esse possunt.3. 68.25
Inimicitia facit indicium ad inquirendum.3. 19.23.
Innocens suspenditur ex Arioli indicio. 1. 40.4
Inquisitio quid.3. 14.3
Inquisitio absq; præcedentibus legitimis indiciis nulla est.3. 14.5
Inquisitionis indicia necessaria præcedere debent.3. 14.5
Inquisitio in Lamias per aquam frigidam 3. 32.1
Inquisitionem præcedat diffamatio. 3. 15.6
Inquisitioni subueniāt defensiones.3.22.1
Intelligentiæ an communicent suas vires rebus magicis.1. 99.60
Intelligentiæ substantiales præter angelos & homines nullæ sunt.1. 100.61
Intelligentias cur finxerit Aristoteles. 1. 100.63.
de Intelligentiis orbium motricibus quid sentiendum. ibid.
Interrogatoria deß angeklagten widerklägern. 3. 74.34
Interrogatoria.3. 72.33. &76.35
Interrogatoria examinatio.3. 76.22
Inuocatio Diaboli est indicium ad torturam.3. 110.26
Ioachimi à Beust sententia de depositione morientis 3. 97.29
Ioachimus Camerarius de Lamiarum cōmessationibus.2. 33.12.& 45.44
Iohannis Althusii admonitio ad Iudices, 1.liter.R.&c.

Ioannes Apostolus Cynopis impostura in Pathmo insula detegit.1. 38.18
Ioannes Auentinus de gestatione ferri cãdentis.3. 36.15
Ioannes Baptista Porta Neapolitanus de Lamiarum commessationibus.2. 36.22
Ioan. Bodini error de Lamiarum confessionibus.3. 59.31
Ioannis Bodini verba de probationum generibus.3. 42.26. de probatione per aquam frigidam 3. Ddd.1. de explorandis veneficis.3.19.24. de Lamiarum potentia 2.14.2. de nominatione socii criminis 3.93.11. de incubis & succubis.2.49.6. de processu in crimine veneficii.3.5.19. de nominatione socii criminis.3.93.11. de hominũ trãsformatione.2.14.2. cõtrá curationes magicas.1. 88.39
Ioan. Bodinus negat ordinariam viam accusationis in crimine Veneficii sequẽdam.3. 5.19
Ioannis Bodini error de Metamorphosi hominum.2.17.11.3.Ddd.4. de cõfessione veneficarum.3.109.20. de tempestatibus.2. 64.16
Ioannis Caluini sententia de Nebucadnezaris mutatione,2.20.17. de locoExod. 22.1. 65.3
Ioannes Confinius Rostochiensis.1. 51.8
Ioannes EWich de probatione per aquã frigidam.3. Ddd.1
Ioan. Euangeliũ collo appensum.1. 93.47
Ioannis Fausti præstigiæ.1. 28.17
Ioannes Faustus pallio insidentes procul auexit.2. 44.38
Ioan. Fischardus Bodini interpres.2. 15.2
Ioannes Fichardus de Lamiarum comitiis 3.59.30. de cõcubitu Dæmoniaco.2.53.24. de nocturnis Lamiarum conuiuiis & choræis.2. 43.34
Ioan. Georgii Godelmanni de Ioan. Bodini Dæmonomania 3. Eee.1. de moribũdi confessione.3.98.31. de pœna Lamiarum.3. 137.31
Ioannes Leo Africanus de vanisare concubitus dæmoniaci.2. 52.19
Ioannes Oldendorpius de probatione per aquam frigidam.3. Ddd.1
Ioannes Sichardus de confessione Lamiarum.3. 89.1
Ioannes Trithemius Abbas Spanheimẽsis necromãticus.1.36.15. euocat manes Maximiliani Imp. ibid. eiusdem sententia de choræis dæmonum.2. 40.30
Ioannis Wieri sententia de Nebucadnezaris mutatione.2.20.17. de Lamiis.1.4.8. de Impotentia veneficarum.1. 63.4
Ioannis Wigandi sententia de Nebucadnezaris mutatione.2. 20.16
Iodocus Dãhouderius de veneficis.1.71.21
Iosephus de Maleficis.3. 131.8
Iosephi Mascardi sententia de nominatione socii criminis in confessione.3.94.7. de diffamatione.3. 16.10
Iphigenia in ceruam quomodo mutata. 8. 22.18
Isidis templum prophanatur stupro Paulinæ.2. 55.31
Isidori definitio præstigii.1. 23.1
Iudæi non feruntur in Dania, Suecia, Saxonia & Ducatu Wirtenbergico.1.53.15. & 54.16
Iudex an testes compellere possit, ad iurãdum.3.65.17. an in crimine veneficii ordinarium processum admittere debeat.3.5.19. ex indiciis magorum neminẽ incarcerare vel torquere debet.3.20.28. non seruãs ordinarium processum pro priuato habetur.3.6.25. peritiores cõsulere debet.3.5.16. secundũ leges iudicare debet. ibid. duos sales habeat, conscientiæ & scientiæ.3.5.18. aduocatos disputãtes audire debet.3.67.21. denegando copiam indiciorum reo, irritũ reddit processum.3.67.22. confitentem damnans sine alia probatione, morte punitur.3.54.12. ex officio rei innocẽtiam quærat.3.55.15. potest magum vel veneficam condemnare, non obstante gratia promissa.3.57.25. potest simulate p-

mittere impunitatem, vt confiteantur veritatem veneficę. 3. 57. 26. potest simulate duos simul condemnare, qui homicidio interfuerũt. 3. 57. 27. & postea persistentes absoluere. ibi. pœnam arbitrariam ad mortem extendere non potest. 3. 145. 48. veneficam torturæ subiicere potest. 3. 102. 3. vtens furioso probationũ genere conueniri potest actione iniuriarum. 3. 42. 30. tenetur reos veneficii inquirere. 3. 14. 2. superstitiosas eruendæ veritatis rationes cauebit. 3. 118. 40. inquirere debet, an venefica vera dixerit. 3. 14. 2. Tortura. 3. 120. 42

Iudicis mala conscientia. 3. 2. 2. ignorantia est interitus innocentis. 3. 2. 4

Iudicis vxor à mago maleficii falso insimulatur. 2. 45. 47

Iudicis arbitrio relinquuntur indicia ad torturam. 3. 44. 33. & 123. 52. Modus torquendi. 3. 112. 36

Iudicis officium. 3. 6. 26. & 20. 29. & 22. 1. & 41. 26. & 104. 9.

Iudicis est vtramque partem benigne audire. 3. 6. 26. indebite torquentis pœna. 3. 123. 53. partes in confessum. 3. 53. 4

Iudici quid faciendum discordantibus veneficis & testibus in mutuis accusationibus & depositionibus. 3. 96. 23

Iudices facile errant in criminalibus. 3. 2. 1.

Iudices officii sui admonentur. 3. Ccc. 3. & Ddd. 3. & 41. 26.

Iudicum præcipitantia reprehenditur. 3. Ccc. 3. & 3. 5. & 6. 26.

Iudices Rostochiani à Diabolo lædi non possunt. 1. 103. 79

Iudices in dubiis peritiores consulere debent. 3. 105. 11

Iudicium crucis. 3. 34. 9

Iudicia criminalia redacta ad formam ciuilium. 3. 6. 24

Iudiciorum Germaniæ vsus in examinandis interrogatoriis. 3. 67. 23

Iudiciis intersunt angeli Dei. 3. 3. 8

Iudicandi consuetudo in Æthiopia. ibid.

Iudicium igniti ferri. 3. 37. 18

Iulianus Imp. pœnas constituit Lamiis. 2. 61. 7. diuinandi curiositatem prohibuit 1. 111. 25

Iulii Clari opinio de nominatione socii criminis. 3. 90. 6. & 91. 7. de depositione morientis. 3. 98. 30. de vi singularitatis adminiculatiuæ. 3. 64. 15

Iulius Scaliger de auctore Fascini. 2. 65. 22. de concubitu dæmoniaco. 2. 52. 20. triplicem constituit Magiam. 1. 18. 6

Iuramentum non impedit vlteriorem inquisitionem Iudicis. 3. 24. 12

Iuramento præstito absolutio sequatur. 3. 24. 11.

Iuramentum purgationis in matrimonialibus admittitur. ibid. in ciuilib. quoq; locum habet. 3. 25. 14. in feudalibus quoque admittitur. 3. 26. 16

Iuratoria purgatio quæ. 3. 23. 5. quando locum habeat. ibi. eius forma. 3. 24. 10. cui parti deferri debeat. 3. 24. 13

Iuuencula conuertitur in equam. 2. 23. 21

K.

Koskinomantiæ modus. 1. 45. 19

L.

Lactantius Sibyllinis oraculis quare vsus. 1. 33. 9. eius sententia de concubitu dæmoniaco. 2. 49. 9

Lambertus Danæus de cogitationib. & conatib. hominum. 3. 148. 33. de cõcubitu dæmoniaco. 2. 48. 4. de Lycanthropis. 2. 27. 30. de Nebucadnezaris mutatione. 2. 20. 17. de Veneficiis. 1. 69. 17. & 72. 27. de explorandis veneficis. 3. 19. 27. de duello. 3. 30. 32.

Lamia vnde dicatur. 2. 5. 1. harum definitio 2. 5. 14. cur multæ sint in sexu fœmineo. 2. 5. 15. per dolũ à Diabolo decipiũtur. 2. 8. 4. & 36. 21. errore mẽtis decipiũtur. 2. 9. 7. & 10. Melancholicis morbis vexãtur. 2. 9. 11. prohibentur à Diabolo signo crucis se munire, & nomen Domini proferre. 2. 32. 5. confitentur sua facinora. 2. 32. 4. vt plumæ credantur ferri in aere. 2. 33. 10. non

10. non transferuntur localiter. 2. 40. 27
existimantur turmatim proficisci. 2. 32. 7. à Magis & veneficis discernendæ. 1. 4. 5. 2. 8. 3. & 10. 14. & 11. 15. aliquando transeunt in castra magorum & veneficarũ. 2. 12. 21. similes furiosis & dormientib. 2. 10. 13. & 38. 14. peccatorũ remissionem consequi possunt. 2. 12. 17. quo plures exuruntur, eo plures exoriuntur. 3. Ecc. 1. an ex aspectu cognosci possint. 3. 17. 18
Lamiæ an hircis, scopis, furcis insidentes per aerem vehantur. 3. Ddd. 2. an per caminum in aerẽ transuolent. 2. 31. 1. & 44. 39. an in lupos, feles, hircos, &c. trãsmutentur. 2. 14. 1. an vnguẽto volatiles reddantur. 2. 33. 11. an ventos, pluuias, fulmina, tonitrua, tempestates excitare possint. 2. 49. 1. & 65. 23. 3. Ddd. 4. quid faciãt in ciendis tempestatibus. 2. 65. 21
Lamia existente matre, filia quoque talis præsumitur. 3. 17. 16
Lamiæ inconstantia ac trepidatio indiciũ facit ad torturam. 3. 17. 17
Lamiæ an submergantur in aqua. 3. 45. 35
Lamia pœnitens vitat pœnas corporales. 3. 145. 47. cum Lamiis mitius agendum. ibid.
Lamiarum comitia. 2. 32. 6. 3. Ddd. 2. abiuratio cõfertur cum abnegatione Petri. 2. 11. 17. actiones similes dormientium. 3. 143. 39. aurigæ seu Baiuli. 2. 33. 8. Baiulatio in aere probari non potest. 2. 35. 14. concubitus cũ dæmoniis. 2. 48. 1. 3. Ddd. 2. cœtus cũ dæmonib. illusio est mera. 2. 50. 11. & 51. 16. confessiones quales sint, & quo loco habendę. 2. 12. 18. &c. confessio spontanea absq; indiciis legitimis, nullius est momenti. ibid. Consensus in suis confessionib. 2. 32. 4. & 45. 46. Conuẽtus in monte Blocksberg. 2. 31. 2. corpora nõ possunt per angusta foramina penetrare. 2. 44. 39. fœdus cũ Diabolo præstigio sũ. 2. 8. 2. imaginatio. 2. 36. 21. Metamorphosis in catos, canes & lupos qualis sit 3. Ddd. 3. potentia. 2. 14. 1. probationes Magicæ. 3. Ddd. 1. probatio per aquã frigidam. 1. 4. 9. 3. Ccc. 4. & 1. Ddd. & 32. 1.
Lamiarum somnium. 2. 36. 21
Lamiæ somnia pro veris actionibus agnoscunt. 2. 32. 3
Lamiarum translationes sunt phantasticæ. 2. 40. 27
Lamiarum delusarum confessiones erroneæ. 2. 45. 46. & 57. 38
Lamiarum confessio erronea non admittitur. 3. 58. 29
Lamiæ si impossibilia fatentur, puniendæ non sunt. 2. 12. 19. 3. 59. 31. decipiuntur à Diabolo in coitu. 2. 50. 11. sæpe innocẽtes personas in confessione indicãt aut nominant. 3. 89. 1. sæpe mortem præferunt carceri. 3. 49. 10
Lamiæ centum flãmis consumptæ. 2. 41. 32
Lamiæ 41. à Cumano damnatæ. 3. 113. 37
Lamiarum confessiones de concubitu dæmoniaco. 2. 50. 10. & 57. 38
Lamiarum pœnæ. 3. 138. 32
Lamiæ an propter animum & conatũ nocendi pœna mortis afficiendæ. 3. 139. 34
Lamiarum pœnitentia delictum minuit. 3. 145. 45. pœnam senectus mitigare potest. 3. 143. 38. veniam meretur. ibid. paupertas pœnam mitigat. 3. 144. 42. Sexus pœnam mitigare potest. 3. 143. 40
Lanius è conuiuio Lamiarum duo pocula argentea aufert. 2. 34. 12
Lappi septentrionales magiæ dediti. 1. 50. 7. ventos vendunt mercatoribus. ibid. 2. 68. 30
Latrocinium lictoris Metensis innotescit. 3. Ccc. 1
Laurentii Kirchouii sententia de nominatione socii criminis in cõfessione. 3. 92. 8
Lazarus Spengler crystallum abiicit in latrinam. 1. 44. 12
Lecanomantia. 1. 45. 17
Lenocinii pœna. 2. 56. 34
Leo de supplicio Magorum. 3. 134. 16
Leo Imp. legem de curationibus magicis abrogauit. 1. 18. 3

Laodicenſis Concilii decretum de pœna magos conſulentium.3. 137.27
Leporis veſtigiũ impreſſum magis.3. 19.26
Laodislai regis exemplum.3. 58.27
Leuitas Satanica.3. 42.31
Leuitas ſupernatandi an à Diabolo Lamiis communicetur.3. 43.31
Lex Moſaica mitius punit confitentem.3. 56.20
Lex naturæ de regibus & tyrannis ſupplicium ſumit.3. 112.35
Lex 12.tab.de veneficis.1. 69.17.& 74.33
Lex 4. C. de Maleficis à Leone Imp. abrogata.2. 64.18
Legis 6. C. de Maleficis verus intellectus. 2. 63.15
Libellus ſupplex innocẽter tortæ.3.124.55
Liberorum multitudo pœnam Lamiarum mitigat.3. 144.42
Liberorum procreatio ex concubitu dæmoniaco nulla eſt.2. 48.3.& 49.6
Libidines Deorum fictæ.2. 54.28
Lictor latro patrẽfamilias homicidii inſimulat, quod ipſe perpetrauerat.3.Ccc.1
Ligamentis vſæ concubinę regis Theodorici aduerſus Hermambergam.1. 55.18
Ligamentorum variæ formæ ad viros & mulieres.1. 55.19
Ligatio ligulæ eſt Diabolica actio.1. 54.17
Ligandi ſeruos fugitiuos ratio apud Turcas.1. 55.20
Lingueti ſententia de Metamorphoſi hominum.2. 16.8
contra Lippitudinem oculorum ridicula ſchedula.1. 84.26
Liuones miſerrimi homines.3.25.26, ruſtici caſtigationem virgis abolitam reſtitui petunt.2. 25.27
Litis quoque conteſtatio fieri debet.3.10. 8.Eius forma.3. 12.16
Lotharius Cæſar abrogat probationẽ Lamiarum per aquam frigidam.1. 4.9.3. 40.22
Lotharius Rex temere corpus Domini ſumens intra annum perit.3. 55.11
Lothi vxor conuerſa in ſtatuam Salis.2.19. 15
Lucanus de abuſu ſuſpẽſorum corporum ad Magiam.1. 62.1
Lucas Oſiander de tempeſtatibus.2.62.10
Lucius III. Papa von der Hexen Wiederkauff.3. Ddd.1
Luna & Sol quomodo & quibus in rebus operentur.1. 98.57
Luporum multitudo Conſtantinopoli fugata.2. 28.35
Lupi multos deuorant in Epiſcopatu Vienenſi.2. 28.36
Lutherus. Vide Martinus Lutherus.
Λυκανθρωπία.2.14.1.3.Ddd.3. Eius cauſæ.2. 26.29.ſpecies melancholiæ.2. 24.23
Lycanthropiam Diabolum Deo permittente efficere obiicitur.2. 28.37
Lycanthropiæ vanitatem Gôdelmannus deprehendit.2. 24.26
Lycanthroporum notæ.2. 24.23
Lycanthropi in Aſia, Græcia, Liuonia.2.23 22.& Boruſſia.2. 24.26
Lycanthroporũ cõfeſſio obiicitur.2.27.33
Lycanthropi capti in Boruſſia confeſſio. 2. 26.28.3.Ddd.4
Λυκανθρώπων vngulæ abſcinduntur.2. 16.6

M.

Macharius liberat iuuenculam equam ab illuſione.2. 23.21
Magdeburgi circulator cum equulo in aera conſcendit.1. 28.17
Magia Cabaliſtica.1.51.9.diuina.1.18.6. naturalis quid ſit. 1.17.2. præternaturalis & infamis.1. 17.3.& 19.7
Magicæ artis libros nemini habere licebat. 3. 133.16
Magicis artibus necare.1. 2.2
Magi curantes morbos an peccẽt.1. 28.40
Magicæ curationis modus & proceſſus.1. 81.16
Magicæ figuræ an vires ex ſideribus ſortiantur.1. 28.56
Magicæ morborum curationes à quibus approbentur.1 80.19.& 81.15

Magi

Magi discernendi à Lamiis. 2. 10. 14. & sortilegis. 1. 106. 1. ex proposito peccandi. 2. 8. 3. à Diabolo per aerem vehuntur. 2. 43. 36. habent pharmaca taciturnitatis. 3. 113. 37
Magici libri. 1. 79. 10
Magi & veneficæ plerunque alios in arte sua instituunt. 3. 106. 13
Magiæ pœnæ. 3. 132. 15. & seqq.
Magicæ artis conscii quoque plectebantur. 3. 133. 16
Magorum differentia insignis. 1. 21. 16
Magi qui Persis dicti. 1. 16. 1
Magi infames qui. 1. 18. 6
Magi in pretio habentur. 3. 146. 52. quare se Diabolo obstringant. 1. 20. 11. quare dicantur Schwartzkünstler. 1. 18. 7. multi interclericos & Papas. 1. 21. 3. suis sortilegiis homines & iumenta interficere possunt. 2. 66. 24. tempestates excitare non possunt. ibid. morbos quos intulerunt curare possunt. 1. 78. 2. nō possunt homines transformare in bestias. 2. 18. 14. non statim ad delationem rapiendi. 3. 48. 8. non in publicum pertrahēdi. 3. 133. 16
Magi Pharaonis. 1. 25. 13
Magi, qui sibi mortem consciuit, cadauer an comburi possit. 3. 135. 23
Magorum capita apud Persas inter duos lapides elidebātur. 3. 133. 15. sententia de Nebucadnezaris mutatione. 2. 19. 17
Martinus Lutherus nō credit puerperā in aerem sublatam. 2. 40. 28. studiosum à Satanæ potestate liberat. 1. 60. 32. suos morbos Veneficis tribuit. 1. 67. 13
Materiæ Magicæ sunt Sacramenta Diaboli. 1. 85. 32
Maternus de prædictionibus Astrologicis. 1. 111. 22.
Matrona Romana à Marte compressa. 2. 57. 36.
Matthæus Wesenbec. 3. 6. 24. de Veneficis. 1. 71. 20.
Mathematici quales. 1. 10. 18
Maximiliani I. Imp. coniugis manes euocantur à Ioanne Trithemio. 1. 36. 15
Mecaschepha quid significat Exod. 22. 3. 131. 7
Medardi diei obseruatio. 1. 114. 29
Mediolanorum cōsuetudo inquirendi in Lamias. 3. 15. 7.
Mediolani 100. Lamiæ exustæ. 3. Eee. 1
Megapolensium Ducum constitutio contra Magos. 3. 134. 18. contra Zigeunos. 1. 47. 24
Megapolensium principum constitutiones. ibid.
Melancholia est balneum Satanæ. 2. 10. 12
Melusinæ. 2. 36. 17
Melusina monstrum Gallicanum. 2. 36. 19
Mercator Metis falso insimulatur homicidii à lictore. 3. Ccc. 1
Mercatorum & militum execrationes nō puniuntur seueriter. 3. 146. 50
Mercurius Trismegistus. 1. 110. 19
Metamorphosis hominū in bestias. 2. 15. 2
Metamorphosis hominum impugnatur. 2. 16. 9
Metamorphoseos opinio damnata in cōcilio Ancyrano. 2. 17. 12
Metamorphosin hominū esse præstigiosam & phantasticam. 2. 16. 9
Metamorphosi testimonia sacræ scripturæ prætenduntur. 2. 14. 2
Metamorphosin Deo permittente à Diabolo perfici obiicitur. 2. 28. 37
Miles defraudatur ab hospita. 1. 9. 6
Magorum fœdus cum Diabolo non est imaginarium. 2. 8. 1
Magorum libri immune venduntur. 3. 146. 55
Magorum pacta & confœderationes cum dæmonibus. 1. 29. 8
Magorum pœna. 1. 2. 3. & 50. 5. 3. 190. 6
Magorum professio olim laudatissima. 1. 17. 3
Magorum supplicia apud Romanos. 3. 133. 16

Magos quãtopere Deus auerſetur. 3. 132. 14
Magos & maleficos à tortura nulla dignitas excuſat. 3. 123. 49
Magos conſulentium pœnæ 3. 136. 24
Magos & Veneficas omnes accuſare poſſunt. 3. 9. 5
Magus ſi falſa dixit, rurſus torquendus. 3. 121. 45
Magus Diabolica nomina alligat corpori ægroti. 1. 84. 27.
Magus in quem morbus tranſmiſſus ſubito mortuus eſt. 1. 103. 76
Magus ſi fortem alio nõ transferat de vita periclitatur. 1. 102. 75
Magiſtratus indebite torquentis pœna. 3. 123. 53.
Maahometica lex punit Magos. 3. 138. 31.
Maieſtatis læſæ crimina. 1. 2. 1
Maleficæ. Vide Veneficæ.
Manaſſis regis peccata. 3. 132. 14
Martius irrorans noctes quid ſignificet. 1. 114. 29.
Marſilius de cadauere ſanguinem emittẽte. 3. Ddd. 2.
Martis nebuloſa conſtitutio quid portendat. 1. 114. 29.
Maritus excuſat vxorem accuſatam de nocturnis cõuerſationibus cum Lamiis. 2. 42. 33
Martini de Arles teſtimonium de Incubo. 2. 51. 18
Martinus Biermannus de nocturnis conuerſationibus Lamiarũ. 2. 43. 35. de Lycanthropia. 2. 26. 29. de tempeſtatibus. 2. 67. 30. de concubitu dæmoniaco. 2. 50. 12.
Martinus Bucerus de Chriſti tranſlatione quomodo facta 2. 44. 42. 3. Ddd. 3. de cõcubitu Dæmoniaco. 2. 50. 3
Martini Lutheri diſputatio cum Monacho. 1. 24. 8. iudicium de coniugum rediuiuarum cohabitatione & generatione. 1. 37. 18. de potentia veneficarum. 1. 66. 12. & 67. 13
Minæ præcedentes, indicium faciunt ad torturã. 3. 107. 17. Et quando. 3. 108. 19
Modeſtinus de Confeſſione in alterum. 3. 89. 2.
Mœrore multos ſuperat Diabolus. 2. 3. 15. 3. 144. 42.
Moloch ſacrificabãtur homines. 3. 132. 14.
Monachi theſaurum ex templo emittentes Magum conſulunt. 1. 41. 6
Monachus Chemnicenſis vulnera ſanat inunctione & deligatione gladii. 1. 86. 35
Monomachia. 3. 27. 22. &c. & 40. 25
Morbi magica arte inflicti medicinam reſpuunt. 1. 80. 14
Morborum cõmutationem quærunt magi. 1. 102. 74
Morborum curandorum vera ratio. 1. 103. 77. præſtigioſa. 1. 78. 1
Moborũ curationes à Magis petere, Diabolica eſt conſuetudo. 1. 78. 4
Morborum hyperphyſicorum curatio nõ eſt artis medicæ. 1. 78. 5
Morborum hyperphyſicorum curandorũ tria genera 1. 78. 7. Diuinum, Diabolicũ & ſuperſtitioſum. ibid.
Morbos cur Diabolus curet. 1. 79. 9
Morbos magicos in Sagarũ imagines cæreas deriuari poſſe, ſentit Paracelſus. 1. 81. 19
Moribundi ſæpe ſunt mendaces. 3. 97. 26
Moribundi ſola confeſſio nõ eſt ſufficiens indicium ad torturam. 3. Ccc. 3
Morientis depoſitio non eſt ſufficiens indicium ad torturam. 3. 97. 27
Mors minas ſequens, indicium eſt ſufficiens ad torturam. 3. 108. 17
Moſes mitius punit ſponte confitentem 3. 56. 20
Mulier minata innocens torturæ ſubiicitur & pœnis afficitur. 3. 108. 17
Mulierculorum conflagrationes à ruſticis armatis impeditæ. 2. 41. 32
Mundus ſtuprat Paulinam in ſacris Iſidis 2. 35. 30
Mures ſeu glires incantare. 1. 89. 44

N

Nachtfahren vnnd Nachtdäntze der Hexen. 2. 43.34
Nachtfraw.2. 4.8
Natura quid sit.2. 28.39
Nauigaturus monetur in somno, ne faciat.2. 39.25
Nebucadnezar non est mutatus in bestiã 2.19.16.3. Ddd.4
Necromantia Magiæ species.1. 30.1
Necromantici qui sint.1. 30.2
Necromanticorum ritus.1. 31.3
Neronis crudele factum.3. 97.27
Nestel vertnüpffen.1. 54.17
Neurii Scythiæ populi Licãthropi.2.26.28
Neustadii ad Orlam in Thuringia scortũ infantem occidit.3. 18.21
Nicolaus Hẽmingius de artibus magicis. 1. 68.16
Nicolaus Iaquerius de dormientium illusionibus.2. 51.17
Nobilis in arce Maximiliani I. interfectus noctu in lecto. 3. Ddd. 3. mulier illæsa ignitum ferrum tulit.3. 36.13.
Nobilis in Silesia emanentibus contiuis inuitat Diabolos.1. 11.7
Nobilem abducendum à Diabolo seruat puer.1. 12.7
Nocentem satius est dimittere, quam innocentem condemnare.3.44.33.&123.50
Nodationibus ligularum Diabolus abutitur.1. 54.18
Nomen Domini prohibentur Lamię proferre.2. 52.5
Nominans complices an iurare debeat. 3. 96.22.
Nominatam personam suspectam esse oportet de crimine Veneficii.3. 96.20
Nominatio socii criminis an ad torturam vel vlteriorem inquisitionem fidem faciat. 3. 90. 4. quæ habeat requisita ad torturam.3. 95. 13. non est sufficiens indicium ad torturam. 3. Ccc. 1. sed indicium ad vlteriorem inquisitionem.ibi.
Norimbergensis ciuis crystallo diu vtitur. 1. 43.12
Numa Pompilius Hydromantia vsus est. 1. 45.18
Numerius Prænestinus autor sortilegii. 1. 108. 12
Nymphæ.2. 36.17
Nominatio veneficæ an faciat indicium ad torturam.3. 92.9

O.

Obstetrices duæ multos infantes interficiunt.1. 73.29
Occidere hominem magnum est. 3. Ccc.3
Oculi excussi innocentibus.1. 42.8.&9.
Oculorum excussio diabolica opera fit. 1. 42.7.
Oculorum lippitudinis curatio ridicula & superstitiosa. 1. 84.26
Odium est indicium ad inquisitionem veneficii.3. 19.23
Oldendorpii verba de generibus probationum.3. 40.25
Olla veneficarum commune instrumentum. 1. 74.34.3.63.5.
Olla magicis rebus impleta in domo veneficæ indiciũ facit ad torturã.3.110.29
Olympias grauida ex dæmone.2. 48.5
Oraculum Delphicum de conseruando templo.2. 63.15
Oratio multum potest in eiiciendis dæmoniis.1. 59.29
Orbes cur circumuoluantur.1. 99.60
Ordinarius processus in crimine veneficii obseruandus.3. 5.20
Ornimantici.1. 111.23
Orthodoxus è rogo disputat.3. 33.6
Otto Boiariæ Dux recusans duellum ducatu priuatur.3. 29.28
Ouidius de confesso.3. 53.6

P.

Pactiones cũ Satana duæ.1.106.2.expressa ibid.implicita seu tacita.ibid.
Pamphila pstringit oculos Apulei.1.27.14
Papa non potest cogere sacerdotem ad reuelanda secreta confessionis. 1. 56.22

Pagæ magi. 1. 21.13
Parricida leui occasione seipsum prodit. 3. 112.34
Patauii agricola lycanthropos homines trucidat. 2. 24.25
Paul. Æginetus de Lycanthropia morbo. 2. 24.23
Pauli conuersi dies quid innuat. 1 .114.29
Paulus Grillandus de coitu dæmoniaco. 2. 49.16. de nocturnis cœtibus Lamiarum. 2. 42.33. de pœna Lamiarũ. 3. 145.47. de signis cognoscendi Sagas. 3. 19.26. de superstitiosis rationibus eruendæ veritatis. 3. 118.40. de tempestatib. à Lamiis mouendis vel remouendis. 2. 61. 8. & 64. 16. de veneficarum læsione. 1. 70. 19. & 73.32
Paulina Saturnini vxor à Decio Mundo stupratur in templo. 2. 55.33
Paupertas Lamiarum mitigationem pœnæ meretur. 3. 144.42
φαρμακεία est opus carnis, Galat. 3. 3. 131. 11 φαρμακευτὴ & φαρμακεύτειαν qui dicantur. 3. 131.11
Pecorum consecrationes magicæ, ne à feris diripiantur. 1. 85. 28
Pecorum prædictiones. 1. 111.26.27
Perduelles qui. 3. 27.21
Periaptorum collo appensorum efficacia. 1. 92.45
Pericula hominum à Diabolo. 1. 8.1
Permissio Dei metamorphosi hominum prætenditur. 2. 28.37
Personæ honestæ in criminalibus, fideiussoribus committi possunt. 3. 50.14
Persona nobilis & honesta ab aliis delata an sit sub cautione iuratoria. 3. 49.11
Persona torta sed in inficiatione perseuerans, absoluenda est. 3. 123.50
Pestis per imaginationem generari creditur. 1. 101. 67
Petri abnegatio. 2. 11. 17. pœnitentia. ibid.
Petrus Albanensis Episcopus illæsus per ignem transiit. 1. 33.7
Petrus Florentinus per ignem Simoniacus declaratus. 3. 55.7
Petri Martyris sententia de Duello. 3. 30. 38 de Lamiis. 2. 4. 7. de imaginatione Lamiarum. 2. 53.22
Pythiæ sacerdotes. 1. 32.5
Pythonici. 1. 32.7
Petrus Pompanatius Mantuanus. 1. 79.10 Eius libri. ibid. Eius Epitaphium. ibid.
Peucerus. vide Casparus Peucerus.
Philippi Broidæi verba de Αυτανθρωπία. 2. 16.8
Philippi Melanthonis de Lamiarum translationibus & comitiis. 2. 40. 29. de comitiis Lamiarum. 3. Ddd. 3. de dæmoniacis. 1. 60.35
Philippi Pulchri constitutio de Duello. 3. 28. 26
Philo de Maleficis. 3. 131. 9
Philosophus in somno cuidam Platonica quædam exponit. 2. 21. 18
Philostratus de Lamiis. 2. 3.8
Physiognomia mala arguit malam naturam. 3. 18.19
Pigmæi. 2. 56.17
Pilos veneficarum tortores solent abradere. 3. 113. 37
Pisonis consulis militaris crudelitas in centurionem & milites duos. 3. 54.14
Plinius de Cabalistica magia. 1. 52.10. de Ephialte seu incubo. 2. 51.15. de transformatione hominum. 2. 22.19. de suspensorum abusu in Magia. 1. 63.1
Plutarchus de Lamiis. 2. 4. 6. de supplicio Magorum apud Persas. 3. 133.15
Pœna iudicis, indebite torquentis. 3. 123.53
Pœna Magorum & venefitarum. 3. 130.6
Pœnæ executio triduo ante damnato est denuncianda. 3. 129.4
Pœna minuitur propter senectutem. 3. 143. 38
Pœna in iudicis arbitrio posita, ad mortẽ extendi non potest. 3. 145.48
Pœna Magorum. 1. 1.2. & 50.5
Pœnæ veneficarum. 1. 69.18
Poëtarum figmenta de libidinibus Deorum.

tum.2. 54.28
Pœoniæ radicum collo appensarum vsus. 1. 92.45
Pœnitentia Lamiarum delictum minuit. 3. 144.45
Polynicis corp⁹ sepelirí prohibetur 3.36.14
Pompanarius.1. 101.69
Pomponii Attici iustitia.3. 3.5
Pontifices potestatem iudicandi labefactarunt.3. 4.10. Damnatos executioni subtraxerunt.3.4.11. Sceleratis asyla aperuerunt.3.4.12. Ductos ad suppliciũ seruarunt.3. 4.13
Poppo gestatione candentis ferri Romæ multos ad fidem conuertit.3. 37.17
Potentia Diaboli quanta.2. 62.13
Potio amara Numer.5.3. 36.12
ex Præsumptionibus nemo damnandus. 3. 62.1
Precatio sine fide an sit vtilis.1. 97.55
Præstantii pater quomodo caballus factus 2. 21.18
Præstigium species Magiæ.1. 23.1
Præstigium quid sit.1. 23.2
Præstigiatores qui sint.1. 23.3
Præstigiator vendit stramina pro porcis. 1 28.17. extrahit pedem præstigiatori emptor.ibid.
Præstigiator aniculam veneficii falso insusat.3. 102.5
Præstigiis delectatur Diabolus.2. 25.26
Præstigiosi morborum curatores.1. 78.1
Prætoris vxor à Mago infimulatur maleficii.2. 45.47
Probatio Lamiarum per aquam frigidam est magica & impia.3. Ccc.4. priscis ignota.3. Ddd.1.
Probatio per duellum.3. Ddd.1. feruentem aquam. ibid. ferrum candens. ibidem. ferrum ignitum. ibidem. saltum cribri. ibidem. per flammam.3. 33.3
Probatio semiplena quid sit.3. 151.50
Probatio in veneficii crimine sufficiens quæ sit.3. 62.2
Probationes ad condemnandum.3. 66.17
Probationes ad torturam. ibid.
Procellas an Lamiæ excitare possint.2. 59.1
Procellarum causam efficientem esse DEVM 2. 59.1
Processus ordinarius in crimine veneficii obseruandus.3. 5.20
Procreatio liberorum ex concubitu dæmoniaco nulla est.2. 48.3. & 49.6
Pronunciãdi forma, cum de confessis delictis non certo constat.3. 121.45
Puerin Saxonia fuxit 5. mulieres.1. 67.12
Pueri 130. in Hammel seducti a Diabolo. 1.2.5.10.
Pupilli & aduenæ defraudantur.3. 146.51
Purgationum genera sex.3. 33.3
Purgatio veneficarum per aquam frigidam.3.32.1. Eius modus. ibid.
Purgatio per aquam feruentem.3. 38.20. &c.
Purgationes furiosæ, per ferrum, aquam, prohibitæ.3. 29.21. &c.
Purgationis modus licitus.3. 40.25
Purgatio armata.3.23.4. & 26.19. quibus in causis locum habeat.3. 28.23. &c.
Purgatio sacramentalis.3. 26.16
Purgatio canonica seu legitima.3.23.4. & 6 in omnibus criminibus locum habet. 3. 23.8
Purgatio iuratoria quæ.3. 23.3
Purgationi quando locus fit.3. 23.8
Purgatio in crimine manifesto non admittitur.3. 23.9
Purgationes subueniant inquisitioni. 3. 24.12
Purgatorii pontificii fundamentum ex Virgilio.2. 35.16

Q.

Quæstionum incertitudo.3. 103.6
Quæstioni non semper fides adhibenda. 3. 102.4
Quintilianus de confessione.3. 53.5
Quintilianus de misericordia erga πλανωμενους.3. 144.48
Ratio administratæ iustitiæ Christo reddenda erit.3. 147.51

Nebliche Anzeigung der Missethat. 3. 105.9
Reichs Abschied zu Wormbs de iuratoria purgatione. 3. 23. 9. Augspurg. ibid.
Rei depositio supplicii tempore neminem onerat. 3. Ccc. 2
Rei depositio tempore supplicii neminem onerat. 3. 97. 25
Reipubl. interest, vt delicta puniantur. 3. 102. 2
Rei resipiscentis depositio supplicii tempore quando indicium ad torturam faciat. 3. 98. 31. quando ad inquisitionem. ibid.
Rei in atrocibus delictis non fideiussorib. sed custodiæ committuntur. 3. 49. 12
Remedia φαρμακευτικὰ seu magica. 1. 82. 19
Remediorum superstitiosorum genera. 1. 83. 24.
Remedium turissimum ad Deum confugere. 1. 103. 77
Reo an copia articulorum in crimine veneficii sit communicanda. 3. 67. 22
Rescire quid alibi agatur, quomodo. 1. 51. 8
Respublica conseruatur præmiis & pœnis. 3. 128. 1.
Reuocatio veneficæ in extremis an valeat. 3. 129. 5
Reus, si falsa dixit, iterum torquendus. 3. 121. 46.
Reus si errorem suæ confessionis probauerit, rursus torqueri nõ debet. 3. 121. 46.
Romanorum præfiscine. 1. 96. 54
Rostochianis iudicibus Diabolus nocere non potest. 1. 103. 79.
Rostochii Domino oculus Diaboli opera à fabro excuritur. 1. 42. 8.
Rolandi à Valle sententia de nominatione socii criminis in confessione. 3. 91. 8.
Rupertus reuelationes suas probat per corpus Christi. 3. 35. 18.
Rustici Mediolanenses armati Lamiarum exustionem impediunt. 3. Eee. 1
Rusticus coquus Lamiarum in mõte Brusterorum. 2. 45. 44

S.

Sacerdos thesaurum quærens in specu à Diabolo opprimitur. 1. 42. 18
Sacerdos non potest cogi ad reuelandam confessionem. 3. 56. 23. perpetrandum tamen delictum reuelare potest. ibid.
Sacerdotes pro Deo suo comedunt & coeunt. 2. 57. 37
Sacerdotes Isidis concubitum Anubidis cum Paulina fingunt. 2. 55. 32
Sacerdotes Pythiæ. 1. 32. 5
Sacerdotum fucus in adulteriis. ibid.
Sacramenti appellatio. 3. 26. 17
Sacramentalis purgatio. 3. 26. 16
Sacramentales qui dicantur. 3. 26. 18
Sacrificulorum magicę consecrationes. 1. 58. 27. & 28.
Sagæ tur hodiæ dicantur Lamiæ. 3. 5. 13
Saga immittit felem in sponsam frustra. 2. 23. 22
Saga matre existente, filia talis præsumitur. 3. 87. 16
Sagarum conuentus in Blocksberg. 2. 31. 2. Conuiuia. ibid.
Sagæ an per Camisum in aeream transuolare possint. 2. 31. 8
Sagæ non transferuntur localiter. 2. 39. 26
Sagarum translationes sunt phantasticæ. ibid.
Sagarum transmutatio in feles. 2. 23. 19
Sagarum confessiones de sua Metamorphosi. 2. 27. 33.
Sagæ 41. à Cumano damnatæ. 3. 113. 37
Sahacat in Aphrica. 2. 52. 19
Salomonis iudicium. 3. Ddd. 2.
Saltzburgii incantator à serpente in fouea enecatur. 1. 50. 5.
Samuel verus à pythonissa in Endor non excitatus, DD. sententiæ. 1. 33. 12.
Sanguinem innocentem de manu iudicis Deus requirit. 3. 3. 6.
Sanguinis emissio in crimine homicidii. 3. Ddd. 2. & 44. 32.
Sanguinis sistendi ratio superstitiosa. 1. 83. 25.

Sanitas à Deo per licita media petenda. 1. 89.41
Satanas vide Diabolus.
Satisdationes præstandæ acculatione cõstituta. 3. 9.6.
Saulis regis peccatum Magia dicitur. 3. 132.14.
Saxonica Constitutio de purgatione iuratoria. 3. 25.14.
Saxonicum ius Magos cremare iubet. 3. 134.19.
Saxones non ferunt Iudæos. 1. 54.16.
Saxoniæ Electoris Constitutio de pœna Magorum. 3. 134.19.
Scelera non ita seueriter puniuntur. 3. 145. 49.
Scopis & baculis insidentes Lamiæ an euehantur in aerem. 2. 31.1.
Scotiæ consuetudo inquirendi in Lamias. 3. 15.7.
Scortum occidit infantem. 3. 17.21.
Sedechiæ Iudæi stupenda ludibria. 1. 27.15.
Senecæ dictum de audienda vtraq; parte. 3. 6.27. de frugum exeantatione. 2. 64.19.
Senectus Lamiarum pœnam mitigat. 3. 143.38.
Septentrionales populi Lycanthropi sunt. 2. 27.30.
Sergius Galba liberos paruulos in concionem ducens absoluitur. 3. 144.43.
de Serpentibus Magorum Pharaonis sententia DD. 1. 25.15.
Serpentes verbis incantare. 1. 89.42.
Seruus infantem Domini eripit Dæmonibus. 1. 11.7.
Serui fugitiui occisorem se falso fatetur herus. 3. 105.7.
Sigismundus Sueciæ Rex sorte electus. 1. 107.9.
Simonis magi fascinatio. 1. 27.14. Et interitus. ibid.
Signa cognoscendi magos & lamios. 4. 19. 24. &c.
Socius criminis quando de socio interrogari possit. 3. 90. 3. ad inquisitionem maleficii in dicium facere potest. 3. 17. 14. nec pro socio, nec contra socium criminis probat. 3. 89.2.
Socius criminis in exceptis criminibus de consociis potest interrogari. 3. 90. 3. generaliter & nõ particulariter. 3. 95. 16. de omnibus circumstantiis. 3. 95. 17. verisimilia dicere debet. 3. 96. 18. nõ debet esse inimicus nominati. 3. 96. 19. in assertione constanter permanere debet. 3. 96. 21.
an Socius nominans complices, iurare debeat. 3. 96.22.
Socius socii viui cædem in se recipit sub tortura. 3. 104.8.
Socii de socio criminis cõfessio an ad torturam an ad inquisitionem vlteriorem fidem faciat. 3. 90.4.
Socii Diomedis in aues quomodo mutati. 2. 21.18.
Socii Vlyssis quomodo mutati in sues. ibi.
Sol & Luna quomodo & in quibus rebus operentur. 1. 98.56.
Solon quare contra parricidas legem non tulerit. 1. 70.18.
Solum verrere est indicium ad inquisitionem veneficii. 3. 19.24.
Somnia de futuris cõtingentibus. 2. 38.25.
per Somnum quidam naufraturus retrahitur, ne periret in naufragio. 2. 39.25.
Sophoclis versus de purgationum generibus. 3. 56.15.
Sortilegi qui sint. 1. 106.4.
Sortilegi & magi quomodo differant. 1. 106.11.
Sortilegorum pœna. 3. 138.32.
Sortilegii species. 1. 108.13.
Sortiendi consuetudo nõ repugnat sacris literis. 1. 107.10.
Sortiendi genus triplex, Diuinum, politicum, diuinatorium. 1. 107.7.
Sortilegium politicum. 1. 108.11.
Sortilegium diuinatorium. 1. 108.12.
Sortium formula in legibus Frisiorum. 3. 54.10.
Sorte eligi Episcopos prohibetur. 1. 108.11.

Sozomenus de eiciendis dæmoniis.1.59.30
Spandaci hospita defraudat militem.1.9.6
ex Speculo diuinatio.1. 44.13
Spiritus coire nõ possunt.2.52.18.3.Ddd.3
Sponsa alteri nubens in ipsis nuptiis à Diabolo abripitur.1. 12.8
Stigmata Magis impressa.3. 19.26.&c.
Stryges.2. 37.24
Studiosus Magus à Luthero seruatur.2.11.16
Studiosus à Satanæ potestate à Luthero liberatus.1. 60.32
Stichiomantia.1. 108.14
Sueci non ferunt Iudæos.1. 54.16
Superstitiosæ obseruationes animantium 1. 112.27
Supestitiosi ritus in curandis ægrotis. 1. 83.25
Suppletorium Iuramentum.3. 25.14
Supplicatio pro citatione ciuitatis, quæ innocentem quæstionibus subiecit. 3. 124.55
Sus deuorat pecuniam vesicæ inclusam. 1. 40.5
ex Suspicione nemo damnandus.3. 62.1
Suspectus quomodo se purgare debeat. 3. 41.25
Suspensorum carnibus & ossibus abutuntur Veneficæ ad rem suam Magicam.1. 62.1
Suspicio Veneficii ad inquirendum indicium facit.3. 17.15.& 18.21
Sutor iniuste torquetur & occiditur ad cõfessionem latronis.3. Ccc.3
Sybillæ 132.Cumanæ. ibid.
Sybillæ omnes idololatræ.1. 33.8
de Sybillinis scriptis quid sentiendum. 1. 33.11
Sybillinis oraculis vsus Lactantius quo cõsilio.1. 33.9
Symmachi interfecti vltio diuina.3. 3.4
Sylphi.2. 36.17

T.

Tellina arbor.2. 41.32
Tempestatũ causam efficientẽ esse Deũ.2. 59.3
Tempestatem, tonitrua, &c. an Lamiæ excitare possint 3. Ddd.4
Tempestates quare Diabolo & Veneficis asseribantur.2. 60.6
Temporum obseruatio physica.1.113.29.superstitiosa.1. 114.30
Tertulliani sententia de concubitu Dæmoniaco.2.49.9.de potentia Diaboli.2. 9.8.& 62.11
Testes sufficientes qui sint.3.62.2.singulares integre non probant. 3. 63.11.omni exceptione maiores qui dicantur.3.62. 3.& 111.31.esse possunt in crimine Veneficii 3.68.25.defamatores nominare debent.3. 16.12
Testes an iudex compellere possit.3.65.17. ad iurandum.ibid.quomodo cogi possint. ibid.
Testibus in mutuis accusationibus & depositionibus discordantibus, quid iudici faciendum.3. 96.23
Testium examen in præsentia iudicis fieri debet.3. 66.18
Testimonium duorum an ad damnãdam veneficam sufficiat.3. 64.13
ad Testimonium vnius nemo condemnãdus.3. 63.4
Testimonia de conuentibus & coniugiis Lamiarum.2. 33.10.&c.
Testimonium socii criminis indicium est ad inquisitionem.3. 16.14
Testimoniũ vnius testis exceptione maioris indicium facit ad torturam.3. 111.30
Testis vnus facit indicium ad inquirendũ de veneficio. 3.16. 13. de forma deponẽs. quomodo probet.ib.infamis & inhabilis non admittitur nisi cum tortura. 3. 68.28.
Testium duorum depositio sufficit ad probandum.3.63.5. Examen an in crimine maleficii commissario possit committi 3. 66.18. penuria in capitalibus causis.3. 68.26.
Testium singularitas, vel diuersitas coniuncte probat.3. 64.12. singularitas admini-

nihiculatiua.3.64.13. singularitas, contradictoria, vel obstatiua nihil probat. 3. 64.14
Theodorici Gothorum regis iniusta crudelitas punita à Deo.3. 3.4
Theodorus Beza de tempestatibus excitatis.2.66.26.de afflictionibus Iob.1.68.15
Theodosius Imp. de confessione Lamiarũ 3.89.2.de custodia reorum.3. Bbb.4
Theophrastus Paracelsus. 1.101. 69. præter Adami posteros alia 4. hominũ genera à Deo condita asserit. 2. 35. 17. dubitat, an Adami posteri veram fidem habeãt. 2.36. 18. multa superstitiosa habet.1.54. 50. Paracelsi sententia de imaginatione. 2.100.65.homo vanissimus Dei & hominum irrisor.2.35.15. & 17.approbat curationes morborum magicas.1. 80. 11.82. 19.86.36. sentit Diabolum cum naturali motu tempestates facere.2. 60.6
Theophrasti Paracelsi sententia de Lamiis.2.8.5.de Lamiarum amasiis seu ascẽdentibus.2.33. 8. de characteribus diuinorum nominum.1.95.51.de coitu ascẽdentis cum Lamia.2.49.7.Paracelsi curatio impotentię cõiugalis.1.95.52.characteres aduersus multa morborum genera.1. 95.51
Thomas Erastus sentit omnem Magiam esse illicitam.1. 18.5
Thomæ Erasti sententia de coitu dæmoniaco.2. 49.5
Toletani concilii verba de consulentibus magos.3. 137.28
Tonitrua an Lamiæ excitare possint. 2. 59.1
Topheth locus cædium.3. 132.14
Tormenta in quæstione quanta sint adhibenda.3. 112.36
Torneamenta sunt prohibita.3. 30.32
Torpedo marina lædit piscatores per arũdinem & filum.1. 69.17
Torrores pilos veneficarum solent radere.3. 113.37
Tortura actus grauiss. præiudicii.3.Ddd.2. extremum sit remedium.3. Ccc.1. repetita grauior est pœna capitali.3. 123.50. quomodo probetur.3. 124.54.
Tortura testium, quando permittenda.3. 68.28
Torturę incertitudo.3.102.4.Eius rei exẽpla.3.102.5.6.7.8.& 108.17
Torturæ modus arbitrio Iudicis permittitur. 3. 112.36. quando venefica subiici possit.3.102. 4.non semper fides est adhibenda.ibi.
Torturam legitimæ malefici indicia præcedere debent.3. 104.9
ad Torturam rei sine præcedentibus multis indiciis non est procedendum.3.104. 9. nõ est sufficiens indicium moribundi confessio. 3. Ccc.2. suspicio.3. 18.31. inimicitia.3. 19.33
Tortus crimen confessus, de circumstantiis est interrogandus.3. 118.41
Translationes Lamiarum non sunt locales sed phantasticæ.2. 39.26
Transformatio hominum. Vide Metamorphosis
Trepidatio Veneficæ indicium facit ad inquisitionem.3. 17.17
Tripudia Lamiarum.2. 34.12
Turcæ suos modos ligandi habent.1.55.20
Tutela Dei tutissimum remedium.1.103. 78
Tyberius sacrificeos impostores in crucem agit.2.56.34.diruto templo statuam Isidis mergit in Tyberim. ibid.
Typographicæ artis abusus in libris magicis edendis. 1. 79.10
Tyrannus Saturni sacerdos stuprat vxores.2.56.36.tormentis obiicitur.2.56.35

V.

Valentinus Imper. de custodia reorum.3. Bbb.4.
Valerius Maximus de seruo confitẽte homicidium falso.1. 54.14
Variatio sola nõ facit indicium ad torturam.3. 19.22
Varro de Lycanthropia.2. 27.30

Vene-

Venefici qui dicantur. 1. 62.1.&85.8
Venefici differunt à Lamiis.2. 10.14
Veneficæ à magis & Lamiis discernendæ 1. 4.5
Venefica concremanda lictorem flatu inficit & enecat.1. 72.26
Venefica matri Lutheri multa incommoda intulit.1.67.13. pastorem reprehensorem magicis suis artib. enecauit.ib. Brugis multos curat.3.113.58. impassibilis à Diabolo facta.3.116.58. rasa in toto corpore malefica fatetur 3.117.38. deprehẽsa in domo vel stabulo alterius.3.110.28
Venefica visa puluerem vel sortem super pecora iniicere, indiciũ præbet ad torturam.3.110.27. suspecta verba inter capiẽdum proferens indiciũ facit ad torturam.3.111.33. delictum confessa condemnatur. 3.53.1. seipsam condemnans antequam accusetur indicium facit ad torturam.3.111.34. si in confessione perseuerauerit, condemnabitur.3.122.47. probans suam confessionem fuisse erroneam, audiẽda est.3.59.32. aliquoties fidib. examinata, tamẽ soluta reuocãt, absoluenda.3.123.50. si confessionem extortam sine cautis iustis reuocauerit, iterum torqueri potest. 3.121.45. fugiens ante inquisitionem vel accusationem, suspecta est.3.106.15. post inquisitionem vel metu carceris, suspecta non est. ibid.
Venefica an confessionem suam spontaneã reuocare possit.3.59.32. quãdo torturæ subiici possit.3. 102.3
Veneficæ cõfessio quãdo sufficienter probet. 3.53.9. spontanea extraiudicialis, non plene probat. 3.56.21. depositio tẽpore supplicii neminem onerat.3. 97.25
Veneficæ nominatio an faciat indicium ad torturam personæ nominatæ. 3.92. 9. fuga an ad torturam indicium faciat.3. 106.13
Veneficæ vel rei resipiscẽtis depositio supplicii tempore quando indicium fit ad torturam.3.98.31. quãdo ad inquisitionem. ibidem reuocatio in extremis an valeat.3. 129.6
Veneficæ liberos suos plerunque docent suas artes.3. 106.13
Veneficæ quare plures mulieres quam viri.1. 74.35
Veneficæ non statim ad delationem rapiendæ.3. 46.8
Veneficæ quid possint efficere & præstare 1. 63.2
Veneficæ suis sortilegiis homines & iumẽta interficere possunt.2.66.24. tempestates excitare nequeunt. ibid.
Veneficæ pecudes lædunt.1. 73.31
Veneficæ arbores, fruges perdunt.1. 73.30
Veneficæ aspectu etiam lædunt & nocent. 1. 69.17.& 70.19
Veneficæ interficiunt infantes nondum baptisatos.1. 72.28
Veneficæ terrent ad ignẽ imaginem Dessi regis Scotorum.1. 81.17
Veneficæ quos intulerunt morbos curãt. 1. 78.2
Veneficæ suspensorum carnibus & ossibus vtuntur ad magicam rem.1. 62.1
Veneficæ incantare amplius intoxicare non possunt.3. 50.17
Veneficæ multę mortem expetunt. 3.55.17
Veneficæ solent honestas etiam tanquam socias criminis ex inuidia & instinctu Diaboli prodere.3. 22.1
Veneficæ alibi strangulantur antequam concrementur.3. 135.22
Veneficarum confessio extraiudicialis indicium est ad torturam.3. 108.19
Veneficarum potentia asseritur.1. 64.5
Veneficarum impotentia asseritur.1. 63.3
Veneficarum probatio per aquam frigidã 3. 32.1.
Veneficarum vestes in torturam mutantur. 3. 113.37
Veneficarum pilos solent abradere Tortores. ibidem.
Veneficarum pœnæ. 1.69.18.3.130.6
Veneficarum combustarum exempla Basileæ.

Eleæ.1.72.29. Berlini.1.73.30. Argentinæ. 1.72.39. Constantiæ. 1.72.26. Rostochii.1. 103.79
Veneficæ octo Anno 1580. concrematæ.1. 73.29.
Veneficas ex solo cõspectu cognosci, vulgus existimat.3. 17.18
Veneficas explorare per saltum cribri. 3. 19.25. per calceos nouos axungia suilla pueris in templo indutos. ibidem. per res templorum liminio substratas. ibi. si lachrymas nõ emittãt.3.9.26.per stigmata post aures vel in frontis anteriore parte Sagarum. ibid.
Veneficis discordantibus in mutuis accusationibus & depositionibus, quid Iudici faciendum.3. 96.23
Venti sunt in manu Dei.2. 60.4
Ventos an Lamiæ excitare possint.2. 59.1
Ventos vendunt Lappii septentrionales.1. 50.7.
Ventriloqui qui.1. 32.7
Venatrices dicuntur Lamiæ.2. 5.11
Verbo & nomine Dei nõ est abutendum, 1. 90.49
Verbis incantare serpentes.1. 89.42
Verbis characteribus sigillis imaginibus an insit aliqua vis.1. 91.44
Verbis, & nominibus, diuinis, an & quæ sit efficacia.1. 89.42
Verbum Domini quos sanet.1. 92.43
Veritatis eruendæ superstitiosa ratio. 3. 118.40.
Vermium obseruationes.1. 112.26
Versus Sami contra dolores torturæ. 3. 118.39.
Vetula somno oppressa mira fingit.2.37. 23
Vetulæ cuiusdam schedula.1. 84.26
Vicini admittuntur ad probandum errorem confessionis.3. 60.33
Vienensis episcopus Letanias minores cur instituerit.2. 28.36
Vincentii dies quid præsagiat.1. 114.29
Viri grauius quam fœminæ puniendi sunt.3. 143.40
Viscus Quercinus prodest Epilepticis.1. 93.49.
Vitus Amerbachius de campo & cruce.3. 34.9.de pœna Lamiarum.3. 144.46
Vlricus Molitor de Incubis & succubis.2. 53.23.de tempestatibus. 2.67.29.de Lamiarum translationibus.2. 41.31
Vlysses euocat vmbram Achillis. 1.35.14. Eius socii quomodo mutati in sues.2. 21.18.
Vnguentum Lamiarum soporiferum. 2. 31.1. & 33.11. & 36.21.& 53.22.an Lamias volatiles faciat.2. 33.11
Vnholden.2. 5.12
Vnius ob testimonium nemo condemnãdus.3. 63.4
Volenti mori nõ est habenda fides.3. 54.13
Vomeris igniti gestatio.3. 37.18
Vrbani dies quid præsagiat.1. 114.29
Vstiones Magicæ in curandis pecoribus. 1. 85.29
Vulcani.2. 36.17
Vulgares explorationes Veneficarum.3. 33.4
Vulnerati confessio in mortis articulo facit indicium ad torturam.3. 98.29
Vulneris absentis curatio per armorum inunctionem.3. 86.34
Vultus prodit crimen.3. 17.18
Vxor excusat maritum ob perpetuam præsentiam à conuersatione cum Lamiis. 2. 45.44
Vxor Iudicis seu prætoris mensæ assidens, videtur conuiuio Lamiarum interesse 2. 45.47
Vxor Loth mutata in statuam salis.2.19.15
Vxor nobilis in Bauaria extincta resuscitata cohabitat marito.1. 37.17

W.

Warsager.1. 40.3
Warsagerin.2. 5.12
Wasserprob der Hexen.3. Ddd.1
Wesenbecius de fama præcedente inquisitionem.3.15.8.de conatus ad delictum

pœna.5. 142.36
Wettermacherin.2. 5.12
Wettermachen.3. Ddd.4
Widertauff der Hexe in aqua frigida 3. Ddd.1
Wierus de Lamiarum insomniis. 2.36. 22 vide Ioannes Wierus.
Wigandus. vide Ioannes Wigandus.
Wilhelmus Imp. Alberto Magno donat prædium Traiecti.1. 28.16
Wormatiensis ciuitatis cõstitutio de pœna Magorum.3. 135.21
Wundsegner.1. 86.34
Wütende Heer.2. 23.7

Z.

Zauberer qui dicantur.1. 23.3
Zauberin.2. 5.12
Zauberweib.2. 4.8
Zenobia ad supplicium à militibus requisita vita donatur ab Aureliano Imp.3. 144.41.
Zigeunii hominum manus inspiciunt.1. 46.22. non ferendi in Roman. Imperio. 1. 47.24

FINIS.

NOV 1917